

Asunnottomuuden monet kasvot

Leena Lehtonen
Jari Salonen

ASUMINEN

Asunnottomuuden monet kasvot

Leena Lehtonen
Jari Salonen

SUOMEN YMPÄRISTÖ 3 | 2008
Ympäristöministeriö
Asunto- ja rakennusosasto

Taitto: Leila Haavasoja
Kansikuvat: Anne Björklund

Julkaisu on saatavana myös internetistä:
www.ymparisto.fi/julkaisut

Edita Prima Oy, Helsinki 2008

ISBN 978-952-11-2965-0 (nid.) tai (sid.)
ISBN 978-952-11-2966-7 (PDF)
ISSN 1238-7312 (pain.)
ISSN 1796-1637 (verkkokj.)

Painotutinta

ESIPUHE

Asunnottomuuspolitiikka Suomessa on parin viime vuosikymmenen ajan rakennettu neljän periaatteen varaan. Kaikkien kansalaisten tulee saada nauttia hyvinvointivaltion eduista eli tässä tapauksessa saada tukea kohtuuhintaisen asumisen järjestämisessä ja päästä tarvittavien sosiaali-, terveys- ja sivistyspalveluiden piiriin. Toisaalta on tunnustettu, että asunnottomien joukossa on paljon ihmisiä, joiden asuminen ei onnistu ilman erityistoimenpiteitä ja lisäresursseja asunnon hankinnassa, asumiskustannusten maksamisessa ja asumisen tuen organisoinnissa. Keskeisenä periaatteena on ollut rakentaa polkuja ulos asunnottomuudesta siten, että polun loppupäässä on mahdollista selviytyä asumisesta ja elämisestä itsenäisesti, ilman erityistukea. Lisäksi asunnottomien asuntoratkaisuissa on pyritty edistämään alue- ja asukasrakenteeltaan kestäviä ratkaisuja ja estämään segregaatian lisääntymistä.

Näiden periaatteiden edistämiseksi on pitkäjänteisellä työllä luotu työnjako eri toimijoiden kesken ja kehitetty toimintamallit sekä rahoitus- ja avustusjärjestelmät. Lähes kaikki hallitusohjelmat - nykyinen hallitus mukaan lukien - ovat 80-luvun puolivälistä lähtien kirjanneet tavoitteekseen asunnottomuuden vähentämisen tai poistamisen. Valtio on siirtänyt vastuu julkisen vallan käytännön toimenpiteistä kunnille, joiden tulee lain mukaan suunnata toimenpiteensä erityisesti asunnottomien ja puutteellisesti asuvien asumisolojen parantamiseen siten, että sellaiselle asunnottomaksi joutuneelle kunnan jäsenelle, joka ei ilman kohtuuttomia vaikeuksia kykene asuntoa omatoimisesti hankkimaan, voidaan järjestää kohtuulliset asumisolot. Valtion asuntorahaston (ARA) ja Raha-automaattiyhdistyksen varoin on tuettu kuntien ja järjestöjen toimintaa asunnottomille tarkoitettujen asuntojen rakentamisessa ja hankinnassa sekä asumisen tukipalvelujen ja asumisneuvonnan järjestämisessä.

Merkittäviä tuloksia on saavutettu. Asunnottomien määrä on selvästi supistunut. On aikaansaatu vahvoja ja osaavia asunnottomuustyötä tekeviä organisaatioita sekä kuntatasolla että kolmannella sektorilla. On luotu uusia toimintamalleja, jotka reagoivat herkemmin asunnottomien eri ryhmien tarpeisiin.

Kaikesta tästä huolimatta työ on pahasti kesken. Pitkäaikaiseen asunnottomuuteen ei ole kyetty rakentamaan riittävän tehokkaita toimenpiteitä oloissa, joissa asunnottomuus kietoutuu yhä enemmän osaksi laajanevaa ja vaikeutuvaa äärimmäistä syrjäytymistä. Suomalaisen asunnottomuuspolitiikan rakenteellinen heikkous on siinä, että se on liiaksi riippuvainen asuntomarkkinoilla tapahtuvista heilahduksista. Vuokra-asuntomarkkinoiden kiristyminen näkyy varsin nopeasti asunnottomuuden lisääntymisenä. Toisaalta "vastatoimenpiteet" käynnistetään taas liian hitaasti.

Asunnottomuuden monet kasvot -raportti on ansiokas puheenvuoro suomalaisen asunnottomuuspolitiikan heikkouksien arvioinnissa. Tutkijoiden mukaan voidaan perustellusti sanoa, että suomalainen asunnottomuuden ehkäisy ja vähentäminen noudattelee pitkälti reaktiivista toimintamallia, jossa reagoidaan vasta kun vahinko on jo tapahtunut. Tavoitteena pitäisi olla koko palvelujärjestelmän toimintalogiikan muokkaaminen reaktiivisesta proaktiiviseksi. Tutkimuksessa käytetään esimerkkinä brittiläiseen järjestelmään sisältyviä interventiotasoja: *varhainen puuttuminen*, jossa korostuu asunnottomuusriskin uhkaamien henkilöiden tunnistaminen, *ennen kriisiä tapahtua puuttuminen*, jossa taas pyritään ehkäisemään tilanteen huonontuminen silloin kun ongelmia tai niistä kertovia merkkejä on havaittavissa, sekä *uusiutuvan asunnottomuuden ehkäiseminen* niissä tilanteissa, joissa pelkästään uuden asunnon järjestäminen ei ole riittävä interventio.

Asumisneuvonnan kehittyminen on ollut tärkeä askel proaktiiviseen suuntaan, mutta tosiasiaksi silti jää, että asunnottomuustyöstämme puuttuvat tällä hetkellä mekanismit ja indikaattorit, joiden avulla voitaisiin puuttua nykyistä varhaisemmin ja oikea-aikaisesti ongelmien kasaantumiseen. Voisi ottaa mallia esim. lastensuojelutyöstä, jossa tutkijoiden ja lastensuojelutyöntekijöiden kesken on kehitetty uusia työn tuloksellisuuden mittareita eli nk. huolen alueita.

Hankkeessa on luotu uusi palvelukonsepti eli asumisen tukipalvelu eli TUPA-malli. Sen tavoitteena on kehittää syrjäytymisvaarassa olevien asukkaiden asumistaitoja ja ennalta ehkäistä ongelmia asumisessa. Asumiseen liittyviä palveluita ja tukimuotoja on Suomessa useita ja niissä käytetään hyvin samankaltaisia työmuotoja: asumisen tukemista, vuokravelkojen selvittämistä, yhteisöllisiä tukimuotoja ja neuvontaa. Vaikka TUPA-mallissa käytetään useita samankaltaisia tukimuotoja kuin monissa muissa palveluissa, se eroaa palvelukokonaisuutena muista. Palvelumallia voidaan luonnehtia ennen kaikkea *riippumattomaksi* ja *ennalta ehkäiseväksi* palveluksi, jossa asiakkaalle annettua tuki on *kokonaisvaltaista* ja *räätälöityä*.

Asumisen tukipalvelun erottaa ehkä selkeimmin muista palveluista *riippumattomuus*. Koska tukea annetaan mihin tahansa asuntoon, on se riippumaton asunnosta, asuinalueesta ja asuinmuodosta. Tuen antaminen ei ole sidoksissa mihinkään kiinteistöön. Asumisneuvonnassa, sosiaalisessa isännöinnissä, tukiasunnoissa ja asumisyhteisöissäkin tuki on sidoksissa johonkin tiettyyn alueeseen tai asuntoihin. Toinen erittäin tärkeä tekijä palvelumallissa on *ennalta ehkäisevä työote*. Asumisen tukipalvelun avulla pyritäänkin ennen kaikkea ennalta ehkäisemään asumisongelmia ja niiden uusiutumista. Vuokravelkatilanteissa asiakkaiden tukemisella voidaan edesauttaa maksusuunnitelman toteutumista ja ehkäistä tilanteen uusiutumista. Näin ollen vaikutetaan suoraan ennalta ehkäisevästi asunnottomuuteen. Toisaalta työtä tehdään myös selkeämmin ennalta ehkäisevästi: kun nuori muuttaa ensimmäiseen omaan asuntoon tai mielenterveyskuntoutuja muuttaa laitoshoidon jälkeen kotiin. Tällöin ennalta ehkäistään sitä, että asumiseen liittyvät ongelmat alkaisivat.

Hyvänä esimerkkinä ennalta ehkäisyn näkökulmasta toimii palvelumallin vertaaminen esimerkiksi Espoon Diakoniasäätiön tukiasuntoihin. Tukiasuntoihin päätäkseen ihmisen tulee olla asunnoton. Tällöin asiakkaat ovat joutuneet ainakin kertaalleen asunnottomaksi ja ongelmat ovat usein kroonisempia. Uuden palvelumallin ideana puolestaan on se, että tukea voitaisiin antaa hyvissä ajoin ja näin ehkäistä asunnottomaksi joutuminen.

Lopuksi haluan kiittää tutkijoita ja Espoon Diakoniasäätiötä hyvin kirjoitetusta ja haastavasta raportista.

Peter Fredriksson
Ylitarkastaja

SISÄLTÖ

Esipuhe	3
Epilogi	7
Johdanto	10
I ASUNNOTTOMUUS ILMIONÄ	
1 Asunnottomuuden käsitteet ja käytännöt	14
1.1 Asunnottomuuden määrittelyä ja historiaa	14
1.2 Asunnottomuuden tutkimus.....	17
1.3 Asunnottomuus käsitteenä.....	20
1.4 Asunnottomuus pääkaupunkiseudulla.....	23
1.5 Asunnottomuus Espoossa.....	26
1.6 Erityisryhmien asunnottomuus ja asunnottomuusriskit	29
1.7 Asunnottomuuden poistaminen	37
2 Asumiseen liittyviä hankkeita ja palveluita	40
2.1 Hankkeita asunnottomuuden poistamiseksi	41
2.2 Asumisneuvonta ja sosiaalinen isännöinti.....	44
2.3 Palveluohjaus.....	48
2.4 Arviointeja tuetusta asumisesta.....	50
II ASUMISEN TAIDOT – KEHITTÄMINEN JA TUTKIMUS	
3 Uuden palvelumallin kehittäminen	53
3.1 Taustoja ja käsitteitä.....	53
3.1.1 Palvelumallin tarkoitus ja käsitteiden määrittelyä.....	53
3.1.2 Palvelumallin muotoutuminen	54
3.1.3 Säätiön sisäinen yhteistyö	55
3.2 Asiakastyö kehittämistyön pohjana.....	56
3.2.1 Asiakasprofiili.....	56
3.2.2 Asiakastyön kuvaus	57
3.3 Palautteita ja kokemuksia.....	61
3.3.1 Asiakaspalautteet	61
3.3.2 Palautekeskustelut sosiaaliryhmäjäsenille	64
3.3.3 Palautekeskustelu Espoonkruunun asumisohjaajan kanssa	67
3.3.4 Kokemuksia asumisen tukipalvelun asiakastyöstä	68
3.4 Asumisen tukipalvelu eli TUPA	72
3.4.1 Yhteistapaaminen ja kartoituskäyttö.....	74
3.4.2 Asumisen neuvonta ja palveluohjaus	75
3.4.3 Erottautuminen muista palveluista	78
3.4.4 Uuden palvelumallin variaatioita ja käyttömahdollisuuksia	80

4 Asunnottomuuden epidemiologia	86
4.1 Ketkä asumispalveluja tarvitsevat?	87
4.2 Asumisen taidot mittarissa	91
4.3 Asiakkaiden haastattelut	95

III RIITTÄVÄN HYVÄ ASUMINEN

5 Reitit asunnottomuuteen ja siitä pois	103
5.1 Polkuja asunnottomuuteen	103
5.2 Proaktiivinen ote asunnottomuuteen	108
5.3 Mitä olisi riittävän hyvä asuminen	111
5.4 Asunnottomuuden kustannusvaikutusanalyysi	114
6 Asumisen taidot – hankkeen arviointi	122
6.1 Prosessin arviointi	122
6.2 Palaute asiakkailta ja yhteistyökumppaneilta	124
6.3 Tavoitteiden toteutuminen	126
6.4 Johtopäätökset	126
Kirjallisuus	128
Liitteet	
Liite 1 Asumisen taidot –hankkeesta tiedottaminen ja verkoston tapaaminen	132
Liite 2 Tukiasumisen kartoituslomake	133
Liite 3 Asumisen taidot –kyselylomake	136
Liite 4 Tukisuunnitelma	137
Liite 5 Suostumus yhteydenpitoon ja tietojen vaihtamiseen	138
Liite 6 Kuukausibudjettilomake	139
Liite 7 Asumisen tietopaketti	140
Liite 8 Kirje kotiin palautekeskusteluista	143
Liite 9 Asiakaspalautekeskusteluiden haastattelurunko	144
Liite 10 Sosiaalityöntekijöiden palautekeskusteluiden haastattelurunko	148
Liite 11 Espoonkruunun asumisohjaajan palautekeskustelun haastattelurunko	149
Kuvailulehdet	150

EPILOGI

Hakaniemen torilla tuulee aina. Lokakuun puolivälissä, ennätysellisen lämpimän kesän jälkeen, tuuli on vielä leppoisa mutta vahva, se tuo mukanaan jostain pohjoisen suunnalta ennakkovaroituksen siitä, mitä on tulossa. Vaistomaisesti käsi kohoaa kaulalle, tavoittelee huiivia joka on vielä jäänyt kotiin.

Vinosti vastapäätä, raitiovaunujen takana kauppahallin nurkalla erottuu kumara hahmo joka kumartaa roskapöntöille kuin tuntemattomalle jumalalle. Jostain kaupasta lainatut ostoskärryt on paikoitettu jalkakäytävän laitaan poikittain siten, että lounasta himoitsevat kaupunkilaiset joutuvat ottamaan sivuaskeleen, välttyäkseen törmäykseltä. Vaikka tarkkailupaikaltani ei erota ohikulkijoiden ilmeitä, näen silmissäni miten nenät nyrpistyvät, askeleet tihenevät ja kädet kokeilevat salaviihkaa povitaskua, jossa lompakko on onneksi vielä paikallaan.

Suojatietä pitkin lähestyy toinen yhtä kumara hahmo, hänet näen selvemmin. Keltainen muovikassi laahaa maata, paljon elämää nähnyt pipo on vedetty syvälle päähän ja harmaa parta peittää nuhruisen toppatakin rinnukset. Jalassa lonksuvat nahkasaappaat, jotka näyttävät yhtä väsyneiltä kuin omistajansakin. Vanhan miehen suu liikkuu koko ajan, ääntä ei kuulu liikenteen metelin yli. Sillä ei loppujen lopuksi ole väliä, tuskin hänelle riittäisi kuulijoita kuitenkaan. Ei ole kovin vaikea päätellä, että molemmat ovat asunnottomia, etsimässä ruokaa, rahaa viinaan tai muuten vain kuluttamassa aikaa, pysyttelemässä liikkeessä koska muuta ei ole.

Aurinko jaksaa vielä lämmittää talon seinustaa, tulossa oleva syksy ja talvi unohtuvat helposti. Käännyin paikallani ilman mitään erityistä syytä ja melkein törmään murrosikäiseen poikaan, joka pyrkii oikealta ohitseni. Kolme numeroa liian isot housut hulmahtavat, kun hän horjahtaa. Pison alta pilkistävät silmät välähtävät ja korvaa koristavasta MP3-soittimen korvanapista kuuluu jumputusta minunkin ilokseni. En tunnista yhtyettä, mutta basso sykkii samaan tahtiin kuin sydämeni kun mutisen hätäisen anteeksipyyntön, mutta poika on jo rientänyt eteenpäin.

Nuori, ehkä vähän yli kaksikymppinen nainen astuu määrätietoisesti sisään McDonaldsin ovesta, pää pystyssä. Hänen jälkeensä jää kadulle tuulen riepoteltavaksi leijumaan hento hajuveden tuoksu, lasin läpi näen miten hän marssii tiskille ja kaivelee tyylikästä olkalaukkuaan. Ikkunapöydässä istuu suurin piirtein itseni ikäinen mies, takki on heitetty huolettomasti pöydänkulmalle. Jään lumoutuneena tuijottamaan hänen käsivarteensa tatuoitua käärmettä, joka luikertelee T-paidan hihasta sisään. Mies tuntee tuijotukseni ja kääntyy katsomaan, hämilläni käänän katseeni pois.

Hieman vanhempi, ehkä keski-ikäinen nainen tulee WC:stä ja melkein säntää ulos ovesta. Hän melkein törmää ovella kahteen haalaripukuiseen mieheen. Haalareita peittää laastin tomu, toisen kaulalle ovat unohtuneet keltaiset kuulosuojaimet. Miehet väistävät kohteliaasti. Naisen hieman liikaa meikatut silmät pälyilevät ympärilleen hermostuneesti kun hän vilahtaa ohitseni, kulkee nopeasti suojatien yli vaikka valot ovat jo vaihtumassa. Jään seuraamaan hänen menoaan. Raitiovaunupysäkillä hän katselee ympärilleen ja juuri kun vaunu on lähdössä, hyppää nopeasti sen takasillalle.

Raitiovaunukuljettajat ovat vaihtaneet vuoroa. Tummaihoisen mies, jolla on pitkä, musta parta, astelee rauhallisesti rahastajanlaukku kädessään kohti kuljettajien taukotilaa. Sininen univormu pukee häntä. Vaunu nytkähtää liikkeelle ja tumma mies heilauttaa kättään kuljettajalle. Kolmosen ratikka kiihdyttää hitaasti vauhtiaan mutta sekin joutuu tottelemaan liikennevaloja. Tauolle siirtyvän kuljettajan sininen takki katoaa näkyvistä ihmisvilinään.

Ihmiset kiiruhtavat ohitseni oikealta ja vasemmalta, alan vaistomaisesti tuntea olevani tiellä. Ajelehdin hetken virran mukana ja luikahdan R-kioskin ovesta sisään, ostan kupin kahvia. Ikkunan eteen on rakennettu kapea pöydäntapainen, jota veikauskupongit peittävät. Raivaan itselleni tilaa ja kapuan baarijakkaralle istumaan.

Ikkuna erottaa minut kadusta ja sillä kulkevista, aivan kuin olisimme eri maailmoissa. Emmekä kuitenkaan ole.

Kuka tietää, mihin nämä ihmiset menevät, kun ilta koittaa? Parrakkaat pultsarit varmaan jonottavat yömajaan tai palaavat asuntolaan. Ihan yhtä hyvin he voivat piiloutua Toikoinrannassa lepäävien veneiden alle, vaikka niitä ei montaa olekaan. Ehkä he vetäytyvät yöpuulle johonkin lehtienkeräyslaatikkoon, sanomalehdet kuulemma lämmittävät kylminä öinä, edes vähän. Ehkä he viettävät muutaman tunnin asunnottomien yökahvilassa, nukkuen istualtaan koiranunta pöydän ääressä, jatkaakseen sitten loputonta taivallustaan läpi öisen kaupungin, pääsemättä koskaan perille.

Mutta entä nämä kaikki muut? Ehkä tuon musiikkia kuuntelevan nuoren miehen omaisuus mahtuu suureen varustekassiin, jollaisia näkee jääkiekkoilijoilla. Kassia hän voi ehkä säilyttää kaverinsa yksión nurkassa, yksión jossa hän on viimeisen viikon ajan yöpynyt mutta joka alkaa jo tuntua ahtaalta. Parin päivän kuluessa kassi on pakko nostaa selkään ja häipyä kaverin nurkista, etsiä uusi yöpaikka yhä harvenevan ystäväjoukon luota. Ehkä tuo hampurilaiselle saapunut parikymppinen nainen on ruokatunnilla jostain oppilaitoksesta ja palaa illan tullen soluhuoneeseensa huume-kuntoutujille tarkoitettuun yhteisöön. Luokkatoverit pitävät illalla bileet, joihin hän ei voi osallistua, koska kotiintuloaika yhteisössä on kello kymmenen illalla. Hän ei jaksakaan keksiä aina uusia ja uusia syitä sille, miksi ei käytä alkoholia. Suomalaisessa kulttuurissa juomattomuuttaan joutuu selittelemään enemmän kuin juomistaan. Hän ei ole kertonut kenellekään, missä asuu. Illalla, kun hän jää pois bussista kotipysäkillään ja ylittää kadun, hän vaistomaisesti vilkaisee ympärilleen ja katsoo, ettei kukaan tuttu vain näe, minne hän menee.

Ehkä tytön bussia ajaa tuo torilla näkemäni tummaihoisen mies. Hän ei puhu kovin hyvin suomea, mutta jaksaa aina hymyillä jokaiselle kyytiin tulijalle. Ei ihme, että matkustajat vähän pelkäävät häntä. Illalla hän vuoron vihdoin loputtua ajaa bussin varikolle, ajaa viimeisellä metrolla kotiinsa kaupungin itäpuolella sijaitsevaan kerrostalolähiöön. Hänellä on ollut onnea, hän on saanut työpaikan ja kaupungin vuokra-asunnon. Seitsemänkymmenen neliön kolmiossa asuu hän itse, hänen vaimonsa, heidän kuusi lastaan ja vaimon kaksi serkkua sekä miehen iäkäs äiti.

Hampurilaispaikasta ulos säännännyt nainen on ehkä määräaikaisella eläkkeellä tai kuntoutustuella, kamppailtuaan vuosia vakavan masennuksen kanssa. Hän sai häädön, kun ei sairautensa takia saanut vuokriaan hoidettua, eikä voi päästä kaupungin vuokra-asuntoon kun rästit ovat vielä maksamatta. Hänelläkin oli onnea. Hän tapasi lähiön kuppilassa puolisen vuotta sitten Penan, jonka viina melkein vei eron jälkeen. Pena sai jollain ihmeellisellä tavalla itseään niskasta kiinni, onnistui säilyttämään työpaikkansa ja pienen yksionsä. Pena on ollut ilman naista muutamia vuosia, ja otti mielellään mielenterveyskuntoutujan luokseen asumaan. On mukavaa, kun joku laittaa ruokaa ja siivoaa. Naisen kannaltakin asiat ovat kunnossa: Pena ei juurikaan enää ryyppää, ei lyö koskaan ja vaatii seksiäkin loppujen lopuksi aika harvoin. Tässä epämääräisessä avoliitossa asunnottomuus voi joskus unohtua kokonaan, hetkeksi.

Miehet, joihin nainen melkein törmäsi, ovat ehkä kotoisin Hämeestä, Pohjois-Karjasta tai jostain vielä kauempaa: pitkän päivän rakennustyömaalla uurastettuaan he ajavat metrolla idän viimeiselle pysäkillä, hakevat lähikaupasta muutaman eispizzan ja pari olutta. Kassi kourassaan he kävelevät leirintäalueelle, ottavat kylmän suihkun ja kiroilevat yrittäessään saada reistailevaa asuntovaunua lämpimäksi. Ehkä kerran kuussa he lopettavat torstaina työt aikaisin, suuntaavat auton ulos kaupungista ja ajavat myöhäistä yötä myöten perheensä luokse, jos jommalla kummalla sellainen vielä on.

Käärmeellä koristeltu mies taas pääsi ehkä vankilasta kuukausi sitten. Hän istui tuomionsa päihitteettömällä osastolla, ja onnistui pääsemään irti aineista. Kolmas ja miehen mielestä ehdottomasti viimeinen linnareissu on takanapäin, mutta töitä pitäisi saada nopeasti, koska liika vapaa-aika on pahasta. On vaikea vastata rehellisesti, kun

työhaastattelussa kysytään, mitä olet viimeiset kolme vuotta tehnyt. Toinen hankala kysymys koskee osoitetta. Jonkinlaisia tukikoteja ja asuntoloita olisi ehkä ollut tarjolla, mutta vietettyään viisi vuotta kopissa mies kaipaa hiukan omaa rauhaa, tai ainakaan hän ei kaipaa toisten laatimia pikkutarkkoja sääntöjä. Tuntuu vain siltä, että maailma on ehtinyt noiden vankilassa viiden vuoden aikana muuttua peruuttamattomasti: valuuttakin on eri kuin silloin, kun portit kolahtivat kiinni.

Ei ole enää kovin helppoa päätellä ulkonäön perusteella, kuka on asunnoton ja kuka ei. Vuonna 2006 marraskuussa Suomessa oli edelleen 7399 yksinäistä asunnontonta, vain 31 vähemmän kuin edellisenä vuonna. Asunnottomia perheitä oli 295, se on sentään 60 perhettä vähemmän kuin vuotta aikaisemmin. Tämä siitä huolimatta, että asunnottomuuden poistaminen on jatkuvasti esillä hallitusohjelmissa ja kehittämishankkeissa. Millainen ongelma asunnottomuus oikein on, kun siitä eroon pääseminen on niin hankalaa?

Johdanto

Tausta

Asumisen taidot -hankkeen taustalla on muuttunut kuva asunnottomuudesta ja sen syistä. Viime vuosina on todettu, ettei asunnottomuuden varsinainen pullonkaula ole enää asuntojen riittämättömyydessä. Käytännön kokemukset ovatkin osoittaneet, että asuntojen tuottamisen rinnalla tulisi kiinnittää huomiota myös henkilön asumisen taitoihin. Pahimmassa tapauksessa investointi asunnon hankkimiseksi on mennyt hukkaan, jos taidot ja valmiudet eivät riitä asunnon hallintaan ja asumisesta yksin suoriutumiseen. Asumisen hallinta ja asunnon säilyttäminen on elämän kokonaisuuden kannalta keskeistä ja ongelmat tällä alueella johtavat suurella todennäköisyydellä myös muihin vaikeuksiin. Asumiseen liittyvät ongelmat kärjistyvät helposti tietyillä erityisryhmillä ja syrjäytymisvaarassa olevilla henkilöillä.

Asumisrakenteen muuttuessa entistä enemmän kohti omistusasumista on vuokra-asuntojen asukasrakenne muuttunut entistä haastavammaksi. Isännöitsijöillä ja vuokranantajilla ei ole riittäviä valmiuksia kohdata asukkaiden ongelmia. Ainoina hallintakeinoina ovat varoitukset ja häädöt. Tässä hankkeessa luodun palvelumallin ideana on turvata asumisen jatkuminen asiakkaan nykyisessä asunnossa määräaikaisen tuen avulla. Näin ollen ongelmiin ja asunnottomuuteen pyritään vaikuttamaan myös ennalta ehkäisevästi. Asumiseen tarvittava tuki viedään tavallisiin vuokra- ja asunto-osaketaloihin.

Asunto ja asuminen ovat ihmisen perusoikeuksia ja tarpeita. Asunnottomuus vaikeuttaa elämänhallintaa ja elämänhallinnan puutteet vaikeuttavat itsenäisestä asumisesta selviytymistä. Asumisen ongelmat eivät synny tyhjiössä, vaan niihin liittyy usein myös muita ongelmia ja/tai problematiikkaa. Ongelmat saattavat johtua yhtä hyvin niin yllättävästä elämäntilanteen muutoksesta kuin pitkäaikaisista mielenterveysongelmistakin. Asumisen tukeminen tuleekin nähdä ihmisen elämän kokonaisvaltaisena tukemisena. Kriisien selvittämisen lisäksi tärkeää on ongelmien syntyminen ja uusiutumisen ennalta ehkäisy.

Riitta Granfeltin (2003) mukaan asumista ei voi erottaa muusta elämänkokonaisuudesta, pikemminkin se on perusedellytys muulle elämiselle. Asuminen osaltaan mahdollistaa työssäkäyntiä, päihteiden käytön hallintaa ja ihmissuhteiden solmimista. Toisaalta taas työelämään tai koulutukseen sijoittuminen, päihderiippuvuudesta irtaantuminen ja uusien ihmissuhteiden solmiminen lisäävät merkittävästi todennäköisyyttä asumisen ongelmattomuuteen. Kiteytetysti on kysymys elämän perusedellytysten järjestymisestä ja elämän mielekkyyden löytämisestä, joista kumpikaan ei voi korvata toista, mutta toisen puuttuminen lisää toisenkin tuhoutumisriskiä. Tämä osoittaa, miten laajalla toimialueella asumisen tukemisen tulisi liikkua.

Hankkeen rahoittajina toimi ympäristöministeriö, oikeusministeriö ja Raha-automaattiyhdistys. Hanke alkoi kesäkuussa 2005 ja päättyi vuoden 2007 lopussa. Alku-

peräisen hankesuunnitelman tekivät Espoon Diakoniasäätiön toimitusjohtaja Jaakko Varvikko, hallituksen puheenjohtaja Juhani Iivari sekä asumispalvelupäällikkö Anne Björklund (Aronen).

Asumisen taidot -hanke alkoi käytännössä kesäkuussa 2005 hankkeen kehittämispäällikön Tuula Tiaisen aloittaessa. Syksyllä 2005 projektiin palkattiin Diakoniasäätiön ulkopuolella työskentelevä tutkija Jari Salonen. Vuoden 2006 helmikuussa hankkeessa aloitti projektityöntekijänä Tarja Savonlahti, joka teki kehittämispuolen asiakastyötä. Tiainen ja Savonlahti siirtyivät vuoden 2006 lopussa muihin tehtäviin. Helmikuussa 2007 hankkeessa aloitti uusi projektityöntekijä Leena Lehtonen, joka käytännössä vastasi kehittämistyön toteuttamisesta. Hankkeessa luodun palvelumallin kehittämiseen on vaikuttanut Tiaisen, Savonlahden ja Lehtosen työn lisäksi erityisesti hankkeen tutkijan sekä Espoon Diakoniasäätiön asumispalvelupäällikön kanssa käydyt keskustelut. Hankkeen ensimmäisenä toimintavuotena perustettiin ohjausryhmä, johon kuuluivat hankkeessa työskentelevien henkilöiden lisäksi Espoon Diakoniasäätiön toimitusjohtaja Jaakko Varvikko, Diakoniasäätiön hallituksen puheenjohtaja (tutkimuspäällikkö, Stakes) Juhani Iivari, ympäristöministeriön ylitarkastaja Peter Fredriksson, asiantuntija Outi Ristimäki Espoon kaupungista sekä hankejohtaja Tuula Asikainen Rikosseuraamusvirastosta. Ohjausryhmä kokoontui vuosina 2005 ja 2006 kaksi kertaa ja vuonna 2007 kolme kertaa. Ohjausryhmän rooli on ollut konsultoiva ja neuvoa-antava, ja ohjausryhmän kokoontumisissa on käsitelty ajankohtaisia mallin kehittämiseen ja mm. asiakastyön toteuttamiseen ja rajaamiseen liittyviä asioita. Ohjausryhmä on ottanut näihin kantaa pyydettyäessä ja käsitellyt hankkeen tuottamat raportit ja muut tuotokset.

Kohderyhmät

Hankkeen ja samalla palvelumallin kohderyhmiksi asetettiin vankilasta vapautuvat, päihde- ja mielenterveysongelmaiset sekä alle 25-vuotiaat itsenäistyvät nuoret (jälkihuoltonuoret ja laitoksista kotiutuvat). Tutkimusosio kohdistui hankkeen asiakkaiden lisäksi säätiön asumispalvelujen piirissä oleviin ja asumisyksiköistä omiin asuntoihin muuttaneisiin asiakkaisiin. Kehittämissiossa luotu palvelumalli kohdistui tavallisiin vuokra- ja osaketaloihin ja suuntautui siten säätiön asumisyksiköiden ulkopuolelle.

Vankien määrä on noussut vuosina 1999–2005 noin 40 prosentilla pitkään jatkuneen vähentymisen jälkeen ja on syksyllä 2005 ylittänyt 4000 rajan. Vankiloista vapautuu vuosittain noin 7000 vankia, joiden sosiaalinen asema on perinteisesti huono ja tuen tarve suuri. Rangaistusta suorittavien keskimääräinen vankilassaoloaika oli 7,8 kuukautta. Vangeista noin joka kolmas vapautuu asunnottomaksi ja yli 70 %:lla on päihdeongelma. Vankiloissa turvataan tarpeellinen terveydenhuolto ja järjestetään erilaisia psykososiaalisia kuntoutusohjelmia. Vapautumisvaiheessa vankilan aikainen tuki ei välttämättä jatku ja kuntoutuksen tuoma hyöty saattaa valua hukkaan. (Rikoksista rangaistujen...2006) Viranomais- ja vertaistukiverkoston rakentaminen sekä työ- ja koulutusmahdollisuuksien selvittäminen on tärkeää.

Mielenterveys- ja päihdeongelmaisten kohdalla varhaisen puuttumisen merkitys korostuu. Mielenterveysongelmaisilla psyykkisen toimintakyvyn heikkeneminen saattaa näkyä eristäytymisenä. Silloin arjen asiat jäävät hoitamatta ja fyysinen kunto heikkenee. Päihteiden käytön myötä vuokrat jäävät maksamatta, asunto siivoamatta ja häiriöt lisääntyvät.

Nuorten valmiudet eivät välttämättä riitä täysin itsenäiseen asumiseen. Heidän kohdallaan palvelu sisältää asumista tukevaa neuvontaa ja ohjausta. Tärkeää on myös varmistaa riittävän tukiverkoston olemassa olo.

Tavoitteet

Asumisen taidot -hanke on tuetun asumisen tutkimukseen ja kehittämiseen painottunut hanke. Hankkeessa luotiin ja toteutettiin asumisen tukemisen palvelumalli, jolla pyritään ennaltaehkäisemään ja korjaamaan syrjäytymisvaarassa olevien ryhmien asumisongelmia.

Alkuperäisessä hankesuunnitelmassa asetettiin tavoitteiksi:

- antaa tietoa tuetun asumisen tilasta ja kentältä nousevista tarpeista
- kehittää uusi toimintamalli -palvelukonsepti, joka kehittää syrjäytymisvaarassa olevien asukkaiden asumistaitoja ja ennaltaehkäisee ongelmia asumisessa
- kehittää asumisen tukipalvelu, joka tulee paikalle ”kriisiavun” omaisesti, kun asukasta uhkaa esimerkiksi häätö tms. asumista rajoittava tekijä
- levittää tietoa asumisen taidoista sosiaalityöntekijöiden, isännöitsijöiden tms. ryhmien keskuuteen
- parantaa asumisen hallinnan riskiryhmissä elävien ihmisten elämäntilannetta
- tarkastella asunnottomuutta ja asumisen tukea espoolaisessa kontekstissa
- luoda asumisen tukipalvelun hyviä käytänteitä
- rakentaa ehdotuksia asumispalvelujen kehittämistyöhön, so. luoda laadukkaita asumispalvelun malleja eri ryhmille
- arvioida tavoitetilan saavuttamisen kustannusvaikutukset kaupunkikohtaisesti
- tuottaa mallin yleisempi sovellettavuus
- julkaista tutkimus asumisen kehittämistyöstä ja asiakkaiden tilasta ja tarpeista. (Iivari ym. 2005.)

Asumisen tukipalvelu eli Tupa-malli

Hankkeen tavoitteita tarkennettiin kesän 2005 aikana. Hankkeen tavoitteena oli

- luoda ja toteuttaa asumisen tukemisen palvelumalli, jolla pyritään ennaltaehkäisemään ja korjaamaan syrjäytymisvaarassa olevien ryhmien asumisongelmia
- luoda toimivia asumispalvelun malleja eri kohderyhmille
- levittää tietoa tuetusta asumisesta ja asumisen taidoista sidosryhmille.

Tämän toimeksiannon pohjalta kehitettiin asumisen tukipalvelu- eli TUPA-malli. Palvelumallissa lähettävä taho/asiakas ottaa yhteyttä palvelun tarjoajaan, jonka jälkeen järjestetään yhteistapaaminen. Mikäli asiakas motivoituu tukityöhön, aloitetaan kartoitusjakso, jonka aikana selvitetään palveluntarvetta tarkemmin. Tämän jälkeen alkaa varsinainen asumisen neuvonta- ja palveluohjaustyö jonka rinnalle voidaan ottaa tarpeen mukaan asiakkaalle muita palveluita. Palvelumallin mukaista tukityötä tekee *asumisen tukihenkilö*, joka on sosiaali- tai terveydenalan ammattilainen.

Asumisen tukipalvelumallin toimintaperiaatteina ovat asiakaslähtöisyys, yksilöllisyys ja luottamuksellisuus. Yhteistyökumppaneita kannustetaan varhaiseen yhteyden ottamiseen ennen varsinaisten asumisen ongelmien esille tulemistä. Työskentely käynnistyy tarvittaessa myös kriisiavun omaisesti, kun asumisessa on jo ilmennyt ongelmia. Kriisitilanteessa asiakas ottaa vastaan tukea ja apua helpommin. Tärkeää on tarttua heti tilanteeseen, kun on tullut ilmi ongelmia asumisen suhteen tai kun on herännyt epäily asiakkaan asumisen taidoista. Tavoitteena on palvelun nopeus sekä joustavuus asiakkaan tilanteen ja tuen tarpeen muuttuessa. Asiakas ja lähettävä taho sitoutetaan palvelumallin tukityöhön. Asiakasta motivoidaan asumista turvaaviin ja tukeviin muutoksiin. Työvälineinä käytetään asumisvalmiuksien, taloudellisen

tilanteen ja palvelutarpeen kartoitusta, maksuvalmiuden selvittämistä sekä tukisuunnitelman tekemistä asiakkaan kanssa. Tukityön sisältö määräytyy asiakkaan tilanteen mukaan. Malli esitellään tarkemmin tämän raportin luvussa 3.4.

Tutkimuksen toteuttaminen

Hankkeen toisessa osassa tutkittiin tuetun asumisen tilaa ja tarpeita erityisesti espoolaisessa kontekstissa. Tutkimusosiossa myös arvioitiin uuden palvelumallin kehittämistä ja toteuttamista. Tarkennetussa hankesuunnitelmassa tutkimusosion tavoitteiksi asetettiin tutkia tuettua asumista ja sen tarvetta Espoossa

- o arvioida palvelumallin kehittämisprosessia ja tuottaa mallin yleisempi sovellettavuus
- o arvioida tavoitetilan saavuttamisen kustannusvaikutukset kaupunkikohtaisesti
- o tuottaa tietoa ja julkaista tutkimus tuetusta asumisesta ja asukkaista: asunnottomuuden taustasyyt, asukkaiden elämäntilanne ja tuen tarve, miten asukkaat ovat kokeneet tuen.

Hankkeen tutkimusvaihe alkoi elokuussa 2005, ja siihen oli osoitettu resursseja kaikkiaan 22 kuukautta kolmen vuoden aikana (3 kk vuonna 2005, 9 kk vuonna 2006 ja 10 kk vuonna 2007). Tutkimuksessa on käyty läpi laajasti viimeaikaista asunnottomuutta koskevaa kirjallisuutta ja tutkimusta sekä kehittämishankkeita, ja tutkimuksen teoreettinen osa on rakennettu näiden varaan.

Tutkimuksen empiirisenä materiaalina ovat toimineet asunnottomuutta koskevat tilastotiedot, asiakkailta hankkeessa kehitetyn perustietolomakkeen avulla kerätyt taustatiedot, Espoon Diakoniasäätiön asumisyksiköiden ja tukiasuntotyöryhmän työntekijöiden ryhmähaastattelut ja asiakkaiden haastattelut. Haastattelut ovat olleet ns. puolistrukturoituja teemahaastatteluja. Lomakkeiden tuomaa kvantitatiivista informaatiota on tässä raportissa käsitelty pääasiassa kvalitatiivisesti, jolloin tarkoituksena ei ole niinkään todistaa hypoteeseja oikeiksi tai vääriksi vaan luoda noita hypoteeseja. Tämä sopii myös tutkimuksen eksploratiiviseen luonteeseen. Aineiston pääasiallisena analyysimenetelmänä on ollut laadullinen sisällönanalyysi, ja numeraalisen aineiston suhteen on käytetty lähinnä suoria jakaumia ja ristiintaulukointeja. Arviointiosiossa on käytetty pääasiassa prosessiarviointia.

Raportin rakenne

Hankeraportti jakautuu kolmeen osioon; taustoittavaan lukuun, hankkeen esittelylukuun ja arviointiin. Ensimmäisessä osiossa pohditaan asunnottomuutta ilmiönä; miten sitä on määritelty, tutkittu ja pyritty vähentämään. Toinen osio jakaantuu kahteen osaan; hankkeessa luodun palvelumallin kehittämisen kuvaamiseen ja tutkimusosioon. Kolmannessa osiossa arvioidaan hyvää asumista ja hanketta. Ensimmäisen osion on kirjoittanut Salonen ja Lehtonen puoliksi. Toisen osion palvelumallin kehittämiseen liittyvät luvut on kirjoittanut Lehtonen ja tutkimukseen liittyvät luvut Salonen. Lehtosen kirjoittamissa osioissa on joitakin osia Tiaisen kirjoittamasta hankkeen väliraportista ja palvelumallin lopullinen versio on muokattu Tiaisen tekemän prosessikaavion pohjalta¹. Hankeraportin kolmannesta osiosta, joka sisältää myös hankkeen arvioinnin, on vastannut Salonen.

¹ Tiaisen väliraportista on käytetty loppuraporttiin seuraavat kohdat: johdannosta, sekä luvuista 2.2, 2.3, 3.1 ja 3.2.2 muutamia kappaleita sekä luku 3.2.1 kokonaan. Lisäksi kuvio 5 (Asumisen tukipalvelu TUPA) muokattiin Tiaisen tekemän kaavion pohjalta.

I ASUNNOTTOMUUS ILMIÖNÄ

1 Asunnottomuuden käsitteet ja käytännöt

1.1

Asunnottomuuden määrittelyä ja historiaa

Arkipuheessa asunnottomuus ilmiönä liittyy yleensä tavalla tai toisella huono-osaisuuteen tai sen kasautumiseen. Yleisin asunnottomuuteen liittyvä mielikuva on edelleen nimenomaan karikatyyri asunnottomasta alkoholista, siltojen alla elävää miestä, joskin asunnottomuuteen liittyvä voimakas kansalaisaktiivisuus (mm. ”Asunnottomien yö”) on pikkuhiljaa muokkaamassa näitä mielikuvia.

Suomalaisen sosiaalipolitiikan suuri mies, professori Heikki Waris, otsikoi aikanaan väitöskirjansa ”Työläisyhteiskunnan syntyminen Pitkäsillan pohjoispuolelle”. Tuolloin elettiin vuotta 1932, ja takana oli maaseudun tilattoman väestön joukko-muutto kaupunkiin. Erityisesti Helsinki houkutteli (silloinkin) leveämmän leivän toivossa eläviä, vaikka samanlaisia työväen asuma-alueita syntyi myös Tampereelle ja Viipuriin. Teollisuuden työvoimatarve kehittyi tuolloin verraten hitaasti, joten samankaltaisia slummeja kuin joissain muissa maissa Suomeen ei syntynyt, mutta asuminen oli kuitenkin ahdasta ja ankeaa. Wariksen tutkimuksen mukaan Kalliossa keskimääräinen asumistiheys oli neljä asukasta/huone, eivätkä seitsemän tai kahdeksan asukkaan huoneet olleet harvinaisia. Asumisolot eivät siten merkittävästi kohentuneet, kun siirryttiin maalta kaupunkiin, vaan maaseutuköyhälistöstä tuli kaupunkiköyhälistöä.

Maaseudulla elänyt köyhälistö koostui niistä, joilla ei ollut viljelystä eikä vuosipalveluspaikkaa. Tilapäistöillä, ilman vakituista asuntoa elänyttä väestöä nimitettiin loiksiksi. Vuonna 1908 arveltiin, että tilattomasta väestöstä oli puolet ilman omaa asuntoa, joillain alueilla vielä enemmän. 1800-luvun lopulla maaseudulla oli liikaväestöä 40–50 prosenttia, ja enemmän kuin puolet kaupunkiin muuttaneista kuului aikaisemmin maaseudun tilattomaan väestöön. 1900-luvun alussa säädetty torpparivapauslaki ja tilattoman väestön asutustoimintalaki helpottivat vähän maalaisköyhyyttä, kun maan sai lunastaa omakseen halpaan hintaan, mutta kovin suurta aineellista menestystä uudistukset eivät tuoneet, eivät edes elinkelpoisia tiloja. Itsetunnolle sillä toki oli merkitystä, kuten Väinö Linna kuvaa Täällä pohjantähden alla -teoksessaan.

Jossain mielessä asuttamispolitiikka oli jopa haitallista, koska se pidätteli luonnottoman kauan yhteiskunnan rakennemuutosta. Se elinkeinorakenteen muutos maataloudesta kohti teollisuus- ja palveluelinkeinoja, joka Ruotsissa kesti noin 50 vuotta ja Norjassa lähes 100 vuotta, käytiin Suomessa läpi noin kahdenkymmenen vuoden aikana. Suomessa tämä kehitys tapahtui lisäksi kymmeniä vuosia naapurimaiden jälkeen. Nopea kaupungistuminen aiheutti kaupunkirikollisuuden ja monien sosiaalisten ongelmien lisääntymistä näinä suuren muuton vuosina, jotka ajoittuvat 1960- ja 1970-luvulle. Tuolloin koettiin maaseudun lopullinen tyhjentyminen, muutosuuntana oli kaupunkilähiöiden lisäksi Ruotsi.

Yleisessä suomalaisessa asiasanastossa (YSA) termi ”asunnottomuus” liitetään kategoriaan ”sosiaaliset ongelmat”, ja sen rinnakkaistermeinä mainitaan mm. asuntopula, huono-osaisuus, irtolaiset, katulapset, kodittomat, kulkurit ja syrjäytyminen. Sana ”irtolaiset” on tässä yhteydessä mielenkiintoinen: sitä koskeva vanhin säädös on Birger Maununpojan antama sääntö vuodelta 1303, ja varsinainen irtolaislaki oli Suomessa voimassa vuodesta 1936 vuoteen 1987, jolloin se korvautui päihdehuoltolailla. Irtolaisten aikaa kesti siis Suomessa vaatimattomat 684 vuotta – asenteet todellakin muuttuvat hitaasti. Irtolaisuuden kriteerinä on ollut kautta aikojen sellainen epäsosiaalinen elämäntapa, jota ei ole pidetty yhteiskunnan edun mukaisena. Naisten kohdalla irtolaisuuslainsäädäntöä on sovellettu erityisesti prostituution kitkemiseen, kun miesten kohdalla kyse on pääasiassa ollut rikollisuudesta ja vaarallisuudesta.

Tuolloin kyse oli siis pääasiassa järjestysoikeudellisesta ongelmasta. Varsinaisesti sosiaalipoliittinen ongelma asunnottomuudesta tuli vasta sodan jälkeen, kun entisen Karjalan alueelta evakuoituidut siirtolaiset etsivät uusia koteja kilpaa kotiutuvien rintamamiesten kanssa. Ennen toista maailmansotaa Suomessa ei ollut varsinaista asuntopoliittikkaa ollenkaan, vaan päähuomio kiinnittyi sotakorvausteollisuuteen ja maaseudun jälleenrakentamiseen, joka suoraan aiheutti kaupunkien katastrofaalisen asuntopulan. Tarvikepula esti kerrostalorakentamisen, joten kaupunkien asuntotuotanto keskittyi yksityisvoimin nouseviin pientaloihin. Tuolloin voitiin nähdä ensimmäisiä merkkejä asunnottomuuden keskittymisestä kaupunkeihin.

Tässä yhteydessä muuttui myös kuva asunnottomuudesta, kuten Anneli Juntto (1990) kuvaa väitöskirjassaan. Vuoden 1900 paikkeilla asunnottomat olivat loisia tai asukkeja, kun 1930-luvulla vailla vakinaista asuntoa olevat asuivat kämpissä. 1950-luvulla asunnottomat majailivat parakeissa siirtotyömailla tai tarpeettomiksi jääneissä pommisuojuissa. 1970-luvulta alkaen asunnottomien olinpaikoiksi tulivat asuntolat ja metsät, ja silloin voidaan jo puhua asunnottomuudesta siinä merkityksessä kuin sitä nykyisin olemme tottuneet ajattelemaan. Erona aikaisempaan on se, että niin asukit, loiset kuin parakkien asukkaatkin kykenivät yleensä hankkimaan satunnaisilla töillä niukan toimeentulonsa, mutta asuntoloissa tai metsissä asuvilta se mahdollisuus useimmiten puuttuu.

Vaikka Suomi hiljalleen toipui sodista, kaupunkien asuntopula ei hellittänyt kerrostalorakentamisen yleistymisestä huolimatta. Maaseudulta paettiin kaupunkeihin sankoin joukoin työnhakuun 1950-luvulta alkaen, ja varsinaisen huipentumansa kaupungistuminen saavutti 1960-luvulta alkaen, jolloin vasta kerrostalorakentaminen pääsi kunnolla vauhtiin. Tuolloin asuntomarkkinoiden rakenteessa tapahtui myös olennainen laadullinen muutos, kun asumisen painopiste alkoi siirtyä vuokra- ja alivuokralaisasumisesta kohti asuntosäästämistä ja omistusasumista. Laajassa mittakaavassa vuokra-asuntotuotanto pääkaupunkiseudulla käynnistyi 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa, jolloin rakennettiin suurin osa nykyisistä lähiöistä. 1970-luvun alussa koettiin myös kaupungistumisen huippuvuodet.

Varsinaisesti vasta 1980-luvulla asunnottomuuden käsittämässä siirryttiin vähitellen huonotapaisuudesta huono-osaisuuteen. Asunnottomuusongelma jäsennettiin neljän joukon ongelmaksi: näkyvimmän osan muodostivat ulkona, kojuissa, parakeissa, teltoissa, rappukäytävissä asuvat, johon liitettiin myös yömajoissa ja muissa joukkomajoitustiloissa asuvat. Toinen, ja kaikkein näkymättömin asunnottomuuden muoto oli tuttavien ja sukulaisten luona asuvat, joita katsottiin olevan vähintään yhtä paljon kuin joukkomajoituksessa asuviakin. Kolmas ryhmä, jota tuolloin luonnehdittiin aikapommiksi, olivat sitten iäkkäiden vanhempiensa luona asuvia naimattomia naisia ja miehiä, jotka eivät helposti kyenneet tulemaan yksin toimeen. Joukkoon lukeutui niin kehitysvammaisia kuin päihde- ja mielenterveysongelmista kärsiviäkin. Viimeinen ja ehkä suurin ryhmä olivat erilaisissa laitoksissa asuvat. (Taipale & Kaakinen, 1988.)

Yhteiskunnan rakennemuutoksen aikaan asumiseen liittyvät ongelmat koskivat nimenomaan asuntojen määrää. Tämä ongelma ei ole edelleenkään kokonaan poistunut, varsinkaan pääkaupunkiseudulta, jossa asuntojen hintakehitys on karannut tavanomaisten palkkatulojen ulottumattomiin, olipa kyse sitten vuokra- tai omistus-asumisesta. Ongelmana on kuitenkin lähinnä se, että asunnot voivat olla liian kalliita tai liian ahtaita eikä enää välttämättä se, ettei kattoa pään päälle olisi rahallakaan mahdollista hankkia – mikäli sitä rahaa sattuu olemaan. Lamavuosina asumiseen liittyvät ongelmat levisivät laajemmalle, kun korkotason nousu aiheutti kriisin rahoitusmarkkinoilla. Tämä taas johti lainanmaksuongelmiin ja sitä kautta monien työssäkäyvienkin perheiden asuntojen joutumiseen pankin haltuun. Näin köyhyys on noussut uudelleen yhdeksi asunnottomuuden syyksi, osin velkaantumisen ja osin pitkäaikaistyöttömyyden kautta. Itse asiassa, EU-maissa 1980- ja 1990-luvulla tärkeimmät asunnottomuuteen vaikuttavat sosiaaliset prosessit pienituloisten keskuudessa ovat laajalle levinnyt työttömyys ja niiden ryhmien putoaminen pois työmarkkinoilta, joilla on vain vähän tarvittavaa kilpailukykyä tai sellaisia kvalifikaatioita, joita työmarkkinoilla kysytään. (Avranov 1997).

1990-luvulla asunnottomuuteen ovat vaikuttaneet myös mm. terveystalvelujen rakennemuutokset, joissa painopiste on siirtynyt yhä enemmän avohoitoon ja aiheuttanut sen, että mielenterveysongelmista kärsivät ja vammaiset tarvitsevat yhä enemmän mahdollisuuksia tuettuun asumiseen – enemmän kuin on ollut tarjolla. Päihdeongelmaisten ja vapautuvien vankien asema asuntomarkkinoilla on aina ollut äärettömän heikko. Asunnottomuuden pitkään jatkunut väheneminen kääntyikin uudelleen nousuun 1990-luvulla, ja eräs uusi asunnottomien ryhmä koostui tavallisista työssä käyvistä ihmisistä, jotka ovat esim. avioeron seurauksena menettäneet asuntonsa. Pula kohtuuhintaisista vuokra-asunnoista heikentää myös nuorten itsenäistymispyrkimyksiä. Maahanmuuton lisääntyminen 1990-luvulla taas on tuonut asunnottomien joukkoon runsaasti ulkomaalaistaustaisia henkilöitä. Vuonna 2001 kuntien asuntomarkkinaselvityksessä kysyttiin ensimmäistä kertaa asuntoviranomaisten arvioita asunnottomien maahanmuuttajien määrästä. Maahanmuuttajien määrään suhteutettuna maahanmuuttajien asunnottomuus on huomattavasti yleisempää kuin kantaväestön asunnottomuus. (Rastas 2002.) On lisäksi viitteitä siitä, että maahanmuuttajien asunnottomuus olisi lisääntymässä.

1990-luvun alun lama jätti jälkeensä myös osin tilastoja pakenevan ilmiön, perheiden pahoinvoinnin, joka selvimmin näkyy lasten ja nuorten oireiluna. Pitkäaikaisyöttömyyteen juuttuminen, toimeentulotukiriippuvuus, päihdeongelmien lisääntyminen ja suoranainen köyhyys näkyvät tilastoissa mm. lasten ja nuorten mielenterveysongelmien kasvuna. Köyhyys jakaa suomalaiset entistä selvemmin ainakin kahteen ryhmään. Uutta on se, että myös toimeentulotuen saajat jakautuvat selvästi tilapäis- ja pitkäaikaisasiakkaisiin (Parpo & Moisio 2006). Kiinnostavaa on myös se, että köyhyyden luonne on muuttunut, ja se on entistä useammin lyhytaikaista mutta toistuvaa (Moisio 2004). Nuorten asunnottomuus ei ehkä vielä ole lisääntynyt, mutta riski on suuri: nuoret pyrkivät itsenäistymään entistä varhaisemmin, mutta taloudelliset edellytykset siihen vähenevät koko ajan. Siten osa nuorista joutuu pakosta asumaan vanhempiansa kanssa. Kun samaan aikaan osa on vaarassa jäädä pysyvästi syrjään työmarkkinoilta, uhkana on ajautuminen myös asunnottomaksi etenkin jos vanhempien kanssa asuminen syystä tai toisesta ei enää onnistu. (Hännikäinen & Kärkkäinen 1997.)

Asunnottomuuden tutkimus

Voidaan siis hyvällä syyllä sanoa, että asunnottomuus ilmiönä on monimuotoistunut, ja kuva asunnottomuudesta muuttuu yhteiskunnan muuttuessa. 1960- ja 1970-luvulla huono-osaisuuden kasautumiseen liittyvä asunnottomuus oli jäädä kaupunkien työväestöä piinanneen asunto-ongelman jalkoihin. Sosiaaliin ongelmiin keskittyvän yhteiskuntatutkimuksen nousu nosti kuitenkin asunnottomuuden esiin uudella tavalla. Selkeimmin tämä sai ilmauksensa klassikon asemaan nousseissa Ilkka Taipaleen (1982) ja Lasse Murrin (1978) väitöskirjoissa. Varhaisimmassa tutkimuksessa asunnottomuus hahmotettiin rakenteellisesti, jolloin se näyttäytyi nimenomaan yhteiskuntapoliittisena ja rakenteellisena ongelmana. Jo Murrin väitöskirjassa lähestymistapa on etnografinen, jossa asunnottomuutta lähestytään kulttuurisena ilmiönä pyrkien tavoittamaan asunnottomien omat merkitykset. Samaan tutkimustraditioon voidaan lukea mm. Kylmälän (1991) lisensiaatintutkimus.

Yhteiskuntatieteiden metodinen murros 1990-luvun alkupuolella aiheutti myös asunnottomuustutkimuksessa uudenlaisten näkökulmien omaksumisen. Ns. konstruktionistisessa tutkimuksessa ei enää olla oltu kiinnostuneita asunnottomuudesta sinänsä tai siihen vaikuttavista ”syistä”, vaan niistä puhetavoista ja diskursseista joiden avulla asunnottomuus konstruoidaan sosiaalisena ongelmana. Tämän tradition jonkinlaisena edelläkävijänä voidaan pitää Arja Jokisen ja Kirsi Juhilan tutkimusta ”Pohjimmaisesta asuntomarkkinasta” vuodelta 1991, jossa kysyttiin ”Miksi lukumääräisesti pienestä asunnottomuuden ja puutteellisen asumisen ongelmasta on Suomessa tullut ikuisuuskyseminen? Miksi pieni joukko ihmisiä kiertää heikkotasoisesta asumisen kehästä asuntomarkkinoiden pohjalla?”. Tässä tutkimustraditiossa pyritään luomaan tilaa vaihtoehtoisille tulkinnoille, ja sen johtopäätöksissä kehoitetaan luomaan yleisten asuntomarkkinoiden asumismuodoille totutuista poikkeavia asumiskulttuureja mahdollistavia vaihtoehtoja, kuitenkin ottamatta kovin vahvasti kantaa siihen, mitä tuollaiset asumiskulttuurit voisivat olla ja miten niitä voitaisiin luoda. Tutkimuksen kritiikki kohdistuu ”normaaliasukkaasta” luotuun kuvaan, jonka täyttämistä edellytetään säädyllisen asunnon saamisen perusteena ja jonka mittoihin ilmeisesti osa kansalaisista ei tule koskaan yltämään.

Jonnekin rakenteellisen ja konstruktionistisen tulkinnan väliin, melko lähelle etnografista tutkimusotetta mutta eksistentiaalisesti sävyttyneenä, sijoittuu Riitta Granfeltin naisten asunnottomuutta käsittelevä väitöskirja vuodelta 1998. Granfelt ottaa asunnottomuuskäsitteen rinnalle tarkasteltavaksi kodittomuuden käsitteen, joka osaltaan kuvaa asunnottomuuden kuvassa tapahtunutta muutosta. Ihmisarvoisessa elämässä ei ole kyse pelkästään seinistä, vaan johonkin kuulumisesta, elämän mielekkyydestä, huolenpidosta, emootioista ja identiteetin luomisesta. Kodittomuus on vahvasti subjektiivinen ja psykososiaalinen ilmiö, joka monella tavalla kiinnittyy marginalisaatioon ja tietyllä tavalla edustaa jopa äärimmäistä marginalisoitumista.

Tutkimuksellisesti asunnottomuus siis näyttää hahmottuvan rakenteellisena ongelmana, jolle asunnottomat itse tuottavat erilaisia merkityksiä erilaisin puhetavoin tuotettuina sosiaalisina konstruktioidena. Nämä tuottavat asumisen kentälle normaaliuden painetta tai elämän mielekkyyteen ja identiteettiin liittyviä marginalisaatioilmiöitä. Kansainvälisessä tutkimuksessa asunnottomuutta on viime aikoina pyritty tarkastelemaan prosessina eikä yksilöä vaivaavana tilana (Tosi & Torri 2005; Christensen & Kohl-Nielsen 2005). Tämä merkitsee mm. biografisten menetelmien voimakasta hyödyntämistä asunnottomuuden tutkimuksessa (Torri & Tosi 2004). Samalla asuminen tai asunnon puuttuminen liitetään ihmisen elämän kokonaisuuteen.

Asunnottomuutta voidaan tarkastella kahdesta perspektiivistä, orientoituen joko yksilöön tai yhteiskuntaan. Näiden perspektiivien erot voidaan tiivistää seuraavasti (Swärd & Rundquist 2000):

	Yksilökeskeinen näkemys	Yhteiskuntakeskeinen näkemys
Fokus	Asunnottomat	Asunnottomuus sosiaalisena ja/tai asuntopoliittisena ongelmana
Ongelman luonne	Yksilöllinen poikkeavuus	Vajavaiset oikeudet, asunto-ongelma
Ongelman laajuus	Rajattu ongelma, koskee vain muutamia harvoja	Suurempia ryhmiä koskettava riski
Ratkaisut	Valikoivia, tarveharkintaisia	Universaaleja, kaikkien oikeus asuntoon

Hieman kärjistäen voidaan sanoa, että tutkimuksen painopiste on muuttunut 1960-luvun rakenteellisesta tutkimuksesta yksilökeskeiseksi, eli koskemaan niitä, joista puhutaan asunnottomina tai jotka ovat marginalisaatioprosessien kautta ajautuneet kodittomiksi.

Asunnottomuus näyttää myös olevan hyvin vaikeasti tutkittava ilmiö. Eräs keskeinen tutkimuksen ongelma on palvelujenkäyttäjäparadoksi: tilastot, joita meillä on asunnottomuudesta käytettävissä, koskevat vain palvelujen käyttäjiä. Toisaalta tilastot voivat perustua vain yhden päivän tai viikon poikkileikkaustilanteeseen, joka kertoo kyllä sen, moniko on mittaussajankohtana ilman asuntoa, mutta eivät sitä, moniko on ilman asuntoa vuoden aikana tai useampaan kertaan vuoden tai useamman vuoden aikana, tai miten pitkiksi asunnottomuusperiodit muodostuvat. Toinen ongelma liittyy asunnottomuustutkimuksen metodeihin: useinkaan yhteiskuntatutkimuksen normaalit menetelmät eivät tule kyseeseen – on esimerkiksi perin hankalaa postittaa kyselylomakkeita ihmisille, joilla ei ole osoitetta. Tästä taas seuraa muun muassa validiteettiongelmia, ja tutkimuksesta jää puuttumaan yleistettävyyys. Eivätkä haastattelututkimuksetkaan ole vailla ongelmia, yleensä haastateltavia on mahdollista tavoittaa vain niissä palveluissa joissa he asioivat, mikäli asioivat. Kun asunnottomuus voidaan ymmärtää jonkinasteisena kriisitilanteena ihmisen elämässä, nousee ongelmaksi myös esimerkiksi se, että tuossa tilanteessa haastateltavien on melko vaikeaa analysoida tilanteensa syitä ja seurauksia. Vertailevaa tutkimusta taas tehdään yleensä vertailemalla asunnottomia ns. normaaliväestöön, sen sijaan tutkimukset, joissa vertailtaisiin asunnottomia muihin marginalisoituihin ryhmiin, ovat harvassa. Myös seuranta jää usein puutteelliseksi haastateltavien vaikean tavoitettavuuden vuoksi – kuten kävi myös tässä tutkimuksessa. (Swärd & Rundquist 2000.)

Tietyillä tutkimusmetodeilla on taipumus tuottaa yksilöllisiä selityksiä. Lisäksi esimerkiksi päivä/viikkoperustainen tilastointi kadottaa näkyvistä ne, jotka ovat asunnottomia vain lyhyen aikaa. Tällöin esimerkiksi asunnottomat naiset saattavat olla pysyvästi aliedustettuina. Tutkimuksessa usein etsittäviä yhdistäviä tekijöitä on huomattavasti helpompi löytää pitkään asunnottomina olleiden joukosta. Palveluja käyttävien asunnottomien osalta on tapana kysyä palveluyksiköiltä, kuinka niissä erotellaan eri asunnottomien ryhmiä, ja näin asunnottomuus tulee kytkettyä yksilöllisiin tekijöihin. Esimerkiksi yksilöhaastatteluissa taas korostuvat yleensä akuutit sosi-

aalliset ongelmat. Tutkimuksissa havaitaan usein, että tutkittavien joukossa on hyvin runsaasti päihde- ja mielenterveysongelmista kärsiviä ihmisiä. Tämä voi osin johtua perspektiivin valinnasta tai metodisista valinnoista, mutta yhtä kaikki seurauksena on tulkinallisia ongelmia. On hyvin tavallista, että tietyn ryhmän ominaisuudet ja ongelmien syyt sekoittuvat, ja päihdeongelman tai mielenterveysongelman esiintymistä pidetään asunnottomuuden syynä. Tästä ei kuitenkaan ole tutkimuksellista näyttöä, eikä yhteys ole aivan noin suoraviivainen vaan kyse on monimutkaisista syy- ja seuraussuhteista. Yleisesti ottaen näyttää siltä, että mikäli tutkimuksessa etsitään rakenteellisia syitä, niitä myös löytyy – samoin kuin yksilöllisiä syitä, jos tutkimus taas on niiden suuntaan painottunut. (Swärd 2000.)

Vielä yhden lähestymistavan asunnottomuuteen tutkimuksen puitteissa tarjoaa varsinkin 2000-luvulla voimakasta kasvukautta elävä arviointitutkimus erilaisine lähestymistapoineen. Siinä tavallaan palataan asunnottomuuden rakenteelliseen hahmottamiseen, koska tarkoituksena on arvioida ja kehittää niitä toimintatapoja, joilla asunnottomuuteen pyritään vaikuttamaan. Tosin arviointitutkimuksen puitteissa asunnottomuutta voidaan lähestyä myös etnografisesti tai konstruktionistisesti, mutta näkökulmana ovat aina interventiot ja niiden toimivuus. Erilaisista lähtökohdista riippumatta yhteistä on siis erilaisten asumiseen liittyvien palvelukokonaisuuksien arviointi.

Näillä palvelukokonaisuuksilla taas on erilaisia koostumuksia ja painotuksia. Yhden tyypin muodostavat ne mallit, jotka lähtevät liikkeelle jostain ongelmasta, joka asunnottomilla saattaa olla (esim. mielenterveys- tai päihdeongelma). Tällöin rakennetaan yleensä hoitoketjuja (*continuum of care programs*), joissa alkupäässä lähdetään liikkeelle laitospaikoista olosuhteista ja sieltä vähitellen siirrytään kohti kodinomaisempia olosuhteita. Toisessa palvelumallissa asuminen nähdään perusoikeutena, joka pitää ensin saada kuntoon ja jonka lisäksi tarjolla voi olla erilaisia palveluja (*housing support*). Yleensä tässä käytetään palveluohjauksen menetelmiä sen varmistamiseen, että asuminen voi jatkua vakaasti. Malleja yhdistää hoidon tai hoivan tarjoaminen, ja erottaa taas asumisen tilapäisyys vs. pysyvyys.

Jälkimmäisessä mallissa ajatuksena on se, että asuminen omalla vuokrasopimuksella tavallisessa asuinympäristössä on itsessään kuntouttavaa, ja naapurien kanssa tapahtuva vuorovaikutus tukee asunnottomia henkilöä hoitamaan asioitaan paremmin. Malliin sisältyy siten vahvasti positiivinen kuva asunnottomuudesta ja yhteiskunnasta. Vielä enemmän ns. normalisointia painottaa malli, jossa asunnon tarjoamista pidetään riittävän kuntouttavana toimenpiteenä eikä hoitoa tai hoivaa sen lisäksi tarvita (*housing as housing*). Näiden lisäksi on olemassa muutama malli, joissa niinkään painotetaan enemmän asumista kuin hoitoa, ja joissa asunnottomalta katsotaan puuttuvan kykyä asumiseen. Porrasmallissa (*stair case model*) näitä asumiskyvyn puutteita pidetään jonain, mitä voi opetella, ja asuminen aloitetaan alimmalta portaalta jolta taitojen karttuessa siirrytään hierarkiassa ylöspäin. Toisessa mallissa asunnottomuuteen otetaan huomattavasti passiivisempi näkökulma, ja katsotaan että asunnottomat voivat asua vain erillisissä asumisratkaisuisissa yhdessä sellaisten asukkaiden kanssa, joilla on sama ongelma. (Bild 2006.)

Joka tapauksessa, asunnottomuus ilmiönä ei siis ole kadonnut mihinkään erilaisista ponnistuksista huolimatta. Toisinaan se on vähenemässä, toisinaan taas kasvamassa, mutta aina se on olemassa. Vuonna 1987 elettiin YK:n kansainvälistä asunnottomien vuotta ja tuolloin Suomessa tavoitteena oli asunnottomuuden poistaminen vuoden 1991 loppuun mennessä. Asunnottomia oli tuolloin 18 000. Aivan näin kunnianhimoisiksi ei enää tämän jälkeen olla heittäyditty, mutta asunnottomuus nousee esiin ratkaistavana ongelmana esimerkiksi eri hallitusten hallitusohjelmissa. Asunnottomuus on pysynyt ajankohtaisena aiheena suomalaisessa yhteiskuntakeskustelussa, ja tulee todennäköisesti pysymäänkin. Suomessa, kuten muuallakin maailmassa, asunnottomuus liitetään pääasiassa erilaisiin erityisryhmiin ja heidän erityistarpei-

siinsa: Suomessa tällaisena erityisryhmänä ovat kautta aikojen olleet päihdeongelmista kärsivät ihmiset. Kuten todettu, asunnottomuus tai sen uhka koskettaa tänä päivänä päihdeongelmista ja mielenterveysongelmista kärsiviä, itsenäistyviä nuoria, maahanmuuttajia ja vapautuvia vankeja.

On helppoa ajatella, että asunnottomuus johtuu jollain tavalla näihin erityisryhmiin kuuluvien ominaispiirteistä, heidän "taudinkuvistaan". Varsin luonnollisesti hoitamaton päihdeongelma tai mielenterveysongelma varmasti ehkäisee ns. normaalia asumista tehokkaasti, mutta yhtä lailla asianmukaisen asunnon puuttuminen ehkäisee tehokkaasti näistä ongelmista kuntoutumista. Sama pätee vapautuviin vankeihin ja heidän rikoskierteestä irtautumiseensa, maahanmuuttajien integroitumiseen ja nuorten itsenäistymiseen. Asunto saattaa näyttäytyä esim. päihdeongelmaisten kuntoutuspyrkimyksissä maalina, johon tähdätään, mutta yhtä lailla se muodostaa lähtökohdan itsenäiselle ja ihmisarvoiselle elämälle. Asunnottomuuden takia kuntoutuspyrkimykset saattavat jäädä tuloksettomiksi, tai kuten Granfelt (2003) toteaa: "asunnottomuus tuhoaa sosiaalityön mahdollisuudet". Ilman asuntoa on perin vaikea integroitua yhteiskuntaan, ja ilman asuntoa jääminen merkitsee myös jäämistä osattomaksi monista yhteiskunnallisista aktiviteeteista, toisin sanoen syrjäytymistä. Asunnottomuus on syy ja seuraus.

1.3

Asunnottomuus käsitteenä

Itse asiassa suomalainen termi "asunnottomuus" saattaa olla siinä mielessä epäonnistunut, että se kiinnittää huomiota liikaa asumisen puitteisiin. Riitta Granfeltin (1998) käyttämä "kodittomuus" -termi on lähempänä asunnottomuuden ruotsin- ("hemlöshet") tai englanninkielisiä ("homelessness") käsitteitä, joskin on toki kyseenalaista voiko yhteiskunta ottaa huolehtiakseen jäsentensä eksistentiaalisista tarpeista. Kyse on lopulta eettisestä valinnasta: riittääkö hyvinvointivaltion panokseksi se, että annetaan ihmiselle katto ja seinät, vai pitääkö huolehtia myös siitä että niiden sisäpuolella voi tuntea olevansa kotona?

Laura Huttusen (2002) maahanmuuttajien elämäkertoja koskevassa väitöskirjatutkimuksessa koti tai oikeastaan kotona olemisen kokemus tulee määriteltyä "kokemukseksi siitä, että tulee nähtynä kokonaisuena ihmisenä, ei vain vierauden ruumiillistumana". Maahanmuuttajia, päihde- ja mielenterveyskuntoutujia ja yleensä asunnottomia yhdistäneen sellainen muukalaisuuden kokemus, joista Huttusen tutkimat maahanmuuttajat elämänerroissaan kertovat. Ongelmallista tämän kannalta on tietenkin mm. se, että sosiaali- ja terveyspalveluissa ihmistä tarkastellaan yleensä tietyn sektorin tai spetsialiteetin näkökulmasta – harvoin kokonaisuena ihmisenä.

Gullberg & Börjeson (2000) ovat analysoineet ruotsalaisia "hemlös" ja "bostadslös" -käsitteitä. Asunto on konkreettinen rakennus, fyysinen paikka, jonka hallintaan liittyy myös juridisia näkökohtia. Koti käsitteenä taas sisältää asumisen psykologiset ja eksistentiaaliset aspektit. Siten kodittomuus voi merkitä, että on vailla omaa paikka maailmassa, omaa reviiiriä. Asunnottomuus liittyy materiaalisiin resursseihin ja niiden puutteeseen, kun taas kodittomuus riippuu siitä, millaisia subjektiivisesti koettuja ominaisuuksia tiettyyn konkreettiseen tilaan liitetään. Näin asunnottomuus ja kodittomuus ovat käsitteitä eri ulottuvuuksilla: toinen on fyysinen ja juridinen, toinen taas subjektiivinen ja eksistentiaalinen.

palainen typologiasta tehtiin tämän hankkeen myötä suomenkielinen käännös. Käännöstyössä oli pakko tehdä jonkin verran myös kulttuurista kääntämistä, sillä ihan sellaisenaan typologia ei soveltunut Suomen oloihin.

Taulukko I.
Asunnottomuuden typologia

Käsiteryhmä		Operationaalinen ryhmä	Alaryhmä	Kuvaus
Ulkona asuva	1	Asuu julkisessa tilassa (ei asuntoa)	1.1. 1.2.	Majailee ulkona etsivien palvelujen piirissä
	2	Asuu yömajassa ja/tai on pakko viettää useita tunteja päivässä julkisessa tilassa	2.1.	Ensisuoja
Asunnoton	3	Asunnottomien majoitus/tilapäinen asuminen	3.1.	Matkustajakoti
	4	Turvapaikanhakijoille/maahanmuuttajille järjestetty asuminen	4.1. 4.2.	Vastaanottokeskukset Säilönnötkeskus
	5	Laitokset	5.1. 5.2. 5.3.	Rangaistuslaitokset Hoitolaitokset ja sairaalat Ensikodit
	6	Tuettu asuminen	6.1. 6.2.	Tuettu asuminen (yhteisö) Tuettu asuminen (yksin)
Turvaton asuminen	7	Ei sopimukseen perustuva asuminen (vuokrasuhde)	7.1.	Tilapäinen asuminen sukulaisten tai tuttavien luona (tahdonvastaisesti)
			7.2.	Asuminen ilman vuokrasopimusta ("pimeästi")
	8	Häätöuhka	8.1. 8.2.	Häätöuhka (vuokra-asuminen) Asunnon haltuunoton uhka (omistusasuminen)
9	Väkivalta	9.1.	Asuminen puolison tai kumppanin taholta tulevan väkivallan uhan alla	
		9.2.	Turvakodit	
Epätarkoituksenmukainen asuminen	10	Tilapäiset asumisen muodot	10.1.	Asuntoauto/-vaunu (vakituksena asuntona)
			10.2.	Talonvaltaus
	11	Epätydyttävä asuminen	11.1.	Asunnot, jotka eivät sovellu lain mukaan asumiseen
11.2.			Vanhempiensa luona asuvat aikuiset lapset	
12	Erittäin ahdas asuminen	12.1.	Kansalliset normit ylittävä tilanahtaus	

Yleiseurooppalaisella tasolla asunnottomuuden eri tyyppejä voidaan kuvata nelikentän avulla seuraavasti:

Taulukko 2.
Asunnottomuuden tyypit (Hertting 2000)

		Kontrolli	
		Korkea	Matala
Laatu	Korkea	1	2
	Matala	3	4

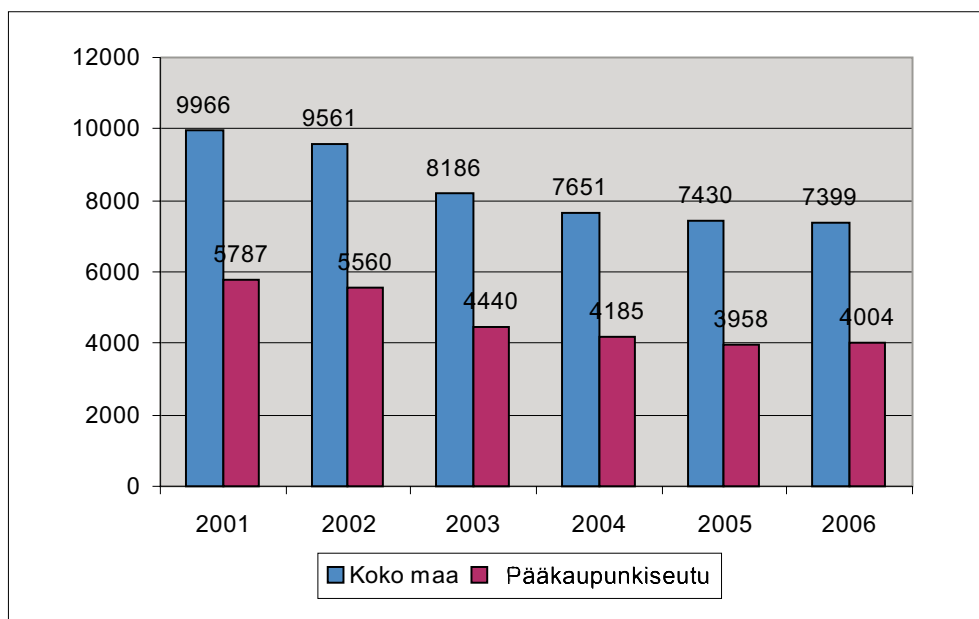
Nelikentän ulottuvuudet kuvaavat asumismuodon ominaisuuksia. Laatudimensiolla kyse on asumisen tasosta ja asunnon kunnosta, kontrollidimensiolla taas määräysvallasta ja hallintaoikeudesta joka asujalla on. Tätä voidaan tulkita juridisesti muodollisen oikeuden kautta tarkasteltuna tai sosiologisesti, informaalisten instituutioiden ja verkostojen avulla. Nelikentästä muodostuu kolme toisistaan erottuvaa asunnottomuuden tyyppiä (tyyppi 1 ei varsinaisesti liity asunnottomuuteen). Esimerkiksi Portugalissa on virallisesti tilastoitu hyvin vähän asunnottomia, mikä johtuu siitä että asunnottomaksi ei määritellä ihmistä, jolla on mahdollisuus asua esim. asuntovaunussa tai teltassa. Nelikentän termein kyseessä on tyyppi 3, jossa asunnoksi katsotaan hyvin kehnolaatuinenkin majoitus, mutta määräysvalta sen suhteen taas on korkea. Toisissa maissa, kuten Ruotsissa, asumisen taso voi olla suhteellisen korkea, mutta määräysvalta asunnon suhteen taas kovin vähäinen (tyyppi 2), esimerkiksi tukiasuntotyyppisessä asumisessa. Sellainen asuminen, jossa sekä asumisen taso että mahdollisuus määrätä siitä ovat huonot, tulee yleensä määritellyksi asunnottomuudeksi kaikissa maissa. (Hertting 2000.)

Suomessa asunnottomiksi tulkitaan ne, jotka asuvat ulkona tai ensisuojojissa/vastaavissa tilapäisasumuksissa, asuntoloissa tai majoitusliikkeissä tilapäisesti asuvat ja erilaisissa laitoksissa, hoito- tai huoltokodeissa asuvat. Näiden lisäksi asunnottomiin luetaan ne vapautuvat vangit, joilla ei ole asuntoa, sekä sukulaisten ja tuttavien luona tilapäisesti asunnon puutteen vuoksi majoilevat. Tilastointi tapahtuu Valtion asuntorahaston toimesta kerran vuodessa kerättävillä kuntalomakkeilla, joissa kartoitetaan marraskuun puolivälin tilannetta.

1.4

Asunnottomuus pääkaupunkiseudulla

Asunnottomuus on nimenomaan urbaani ilmiö, ja sellaisena Suomessakin se hahmottuu pääkaupunkiseudun, erityisesti Helsingin ongelmana. Vuonna 2006 sellaisia kaupunkeja, joissa oli vähintään 100 asunnottomia, oli yksitoista. Tämä on yksi enemmän kuin parina aikaisempina vuotena. Yhteensä näissä yhdessätoista kaupungissa on 75 % koko maan asunnottomista. Sellaisia kuntia, joissa ylipäätään on tilastoitu asunnottomia, oli Manner-Suomessa kaikkiaan 170 vuonna 2006. Kuitenkin pääkaupunkiseudulla on yli puolet koko maan asunnottomista, niin yksinäisistä kuin perheistäkin.

Kuvio 1. Yksinäisten asunnottomien määrä koko maassa ja pääkaupunkiseudulla 2001–2006².

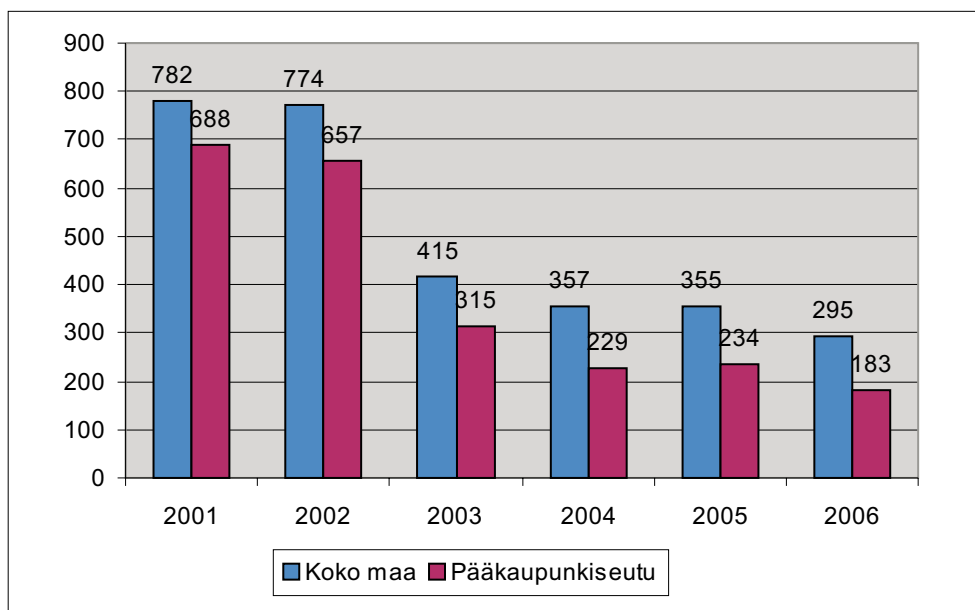
Kuviossa 1 on esitetty yksinäisten asunnottomien määrän kehitys koko maassa ja pääkaupunkiseudulla kuuden viimeksi kuluneen vuoden aikana³. Kolmena viimeisenä vuotena asunnottomuuden väheneminen on pääkaupunkiseudulla ollut vähäisempää kuin koko maassa. Melko suuri pudotus asunnottomien määrässä tapahtui vuonna 2003, jolloin koko maan asunnottomien määrä putosi reilut tuhat kolmesataa henkilöä ja pääkaupunkiseudulla yli tuhannella sadalla henkilöllä. Tosin tähän vaikutti myös se, että vapautuvien vankien osalta tilastointia muutettiin Helsingissä, mutta siitä huolimatta muutos on huomattava. Koko maassa yksinäisten asunnottomien määrä jatkoi vähenemistään vuonna 2004 määrän vähennyttyä reilulla viidelläsadalla henkilöllä, tosin pääkaupunkiseudulla kehitys oli vähän hitaampaa. Vuonna 2004 yksinäisistä asunnottomista pääkaupungissa oli puolet koko maan määrästä, näistä suurin osa Helsingissä.

Vuonna 2005 asunnottomuus väheni koko maassa reilulla kahdellasadalla henkilöllä, pääkaupunkiseudulla jopa hieman enemmän kuin koko maassa. Vuonna 2006 tämä positiivinen kehitys näyttää pysähtyneen, sillä yksinäisten asunnottomien määrä väheni koko maassa vain 31 henkilöllä ja pääkaupunkiseudulla se jopa kääntyi hienoiseen nousuun. Vuonna 2006 asunnottomuus lisääntyi Espoossa, Vantaalla ja Tampereella.

² Tässä luvussa esitetyt tiedot asunnottomien lukumääristä perustuvat Valtion Asuntorahaston selvityksiin 2002–2007.

³ Asunnottomien tilastointi on luonnollisesti erittäin hankala tehtävä, ja näissäkin luvuissa kyse on lähinnä arviosta. On esitetty, että koska ARAn luvut perustuvat pääasiassa kuntien vuokra-asuntojonoihin, ne tulisi kertoa kolmella jotta saataisiin selville asunnottomien todellinen määrä (Karjalainen 2001). Kaiken lisäksi vuonna 2001 asunnottomuuden tilastointitapaa muutettiin siten, että aikaisemmat luvut eivät ole suoraan vertailukelpoisia näiden lukujen kanssa ja siksi tilastokatsaus alkaa vuodesta 2001. Ennen vuotta 2003 Helsinki on ilmoittanut vapautuvien vankien määrän koko vuodelta, vaikka tiedonkeruu koskee vain marraskuun puolivälin poikkileikkaustilannetta. Tämän takia yksinäisten asunnottomien määrä laski 300 henkilöllä vuonna 2003.

Asunnottomista perheistä taas Helsingissä oli vuonna 2004 puolet koko maan määrästä, ja muutenkin perheiden asunnottomuus on erityisesti pääkaupunkiseudun ongelma, kuten kuvio 2 osoittaa.

Kuvio 2. Asunnottomien perheiden määrä koko maassa ja pääkaupunkiseudulla 2001–2006.

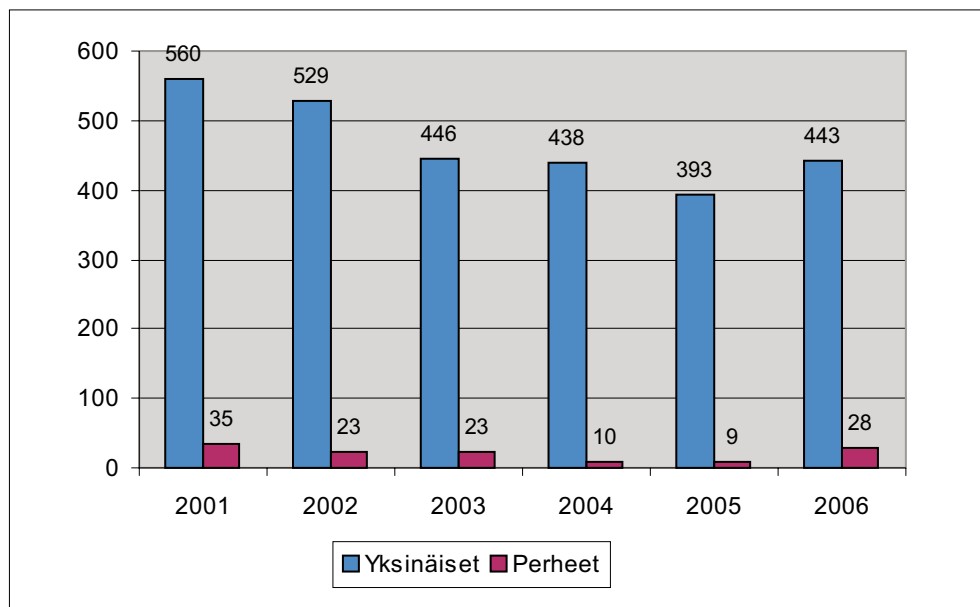
Asunnottomien perheiden määrässä tapahtui samansuuntainen hyppäys kuin yksinäisten asunnottomien kohdallakin vuonna 2003. Perheiden asunnottomuus näyttäisi vähentyneen suhteessa jopa hieman yksinäisiä asunnottomia enemmän vuosina 2001–2004, tosin pääkaupunkiseudulla suhteellisesti hieman vähemmän kuin muualla. Vuonna 2005 taas koko maassa perheiden asunnottomuus on pysynyt ennallaan, pääkaupunkiseudulla se on jopa hieman lisääntynyt, kunnes vuonna 2006 asunnottomien perheiden määrä taas laski niin koko maassa kuin pääkaupunkiseudullakin.

Näiden tilastolukujen hyödynnettävyyttä lisäisi huomattavasti se, että niistä ilmenisi kuinka moni yksinäinen ja perhe on ollut asunnottomina vuodesta toiseen, eli miten paljon asunnottomuus kasautuu samoille henkilöille tai miten paljon esiintyy uudestaan asunnottomaksi joutumista. Näiden lukujen avulla ei päästä käsiksi toistuvaan tai pitkäaikaiseen asunnottomuuteen, joka lienee kuitenkin haasteellisin ratkaistava ongelma. Toistuvassa asunnottomuudessa voi olla kyse yhdenlaisesta elämäntavasta, itse valitusta asunnottomuudesta, mutta myös esimerkiksi toistuvista vuokraveloista. Vasta sen ratkaiseminen osoittaa, miten asunnottomuuden poistamispyrkimyksissä on todellisuudessa onnistuttu.

Jonkinlaista suuntaa tosin antaa se, että vuonna 2006 koko maassa asutettiin vajaat 3000 yksinäistä asunnotonta ja noin 600 perhettä, mutta samaan aikaan yksinäisten asunnottomien määrä vähentyi vain 31 henkilöllä ja asunnottomien perheiden määrä taas kuudellakymmenellä. Varsinkin perheiden osalta tämän luvun perusteella voi tehdä jotain päätelmiä, koska perheet (tai ainakin lapsiperheet) asetetaan yleensä asuttamistoimenpiteissä etusijalle. Joka tapauksessa, jostain on vuoden 2006 aikana tullut lisää noin 540 asunnotonta perhettä ja melkein 3000 yksinäistä asunnotonta – kokonaismääriin verrattuna luku on aika huomattava.

Asunnottomuus Espoossa

Espoossa tapahtunut asunnottomien määrän kehittyminen on esitetty kuviossa 3.

Kuvio 3. Espoolaiset yksinäiset asunnottomat ja asunnottomat perheet vuosina 2001–2006.

Espoossa asunnottomien määrä on vähentynyt koko ajan tasaisesti. Tässäkin on nähtävissä tuo edellä mainittu hyppäys vuosien 2002 ja 2003 välillä, joka tosin ei näy asunnottomien perheiden määrässä ollenkaan. Perheiden asunnottomuus väheni suhteellisesti paljon vuosina 2003–2004, silloin yksinäisten asunnottomuus pysyi lähes ennallaan. Yksinäisten asunnottomien määrä väheni taas jonkin verran vuoteen 2005 tultaessa, mutta yksinäisten perheiden määrä pysyi melkein samana. Kehitys on hyvin vaikeasti tulkittavissa, kuten koko maan osalta, mutta yleisesti ottaen suunta on ollut positiivinen, ainakin vuoteen 2006 saakka, jolloin sekä yksinäisten asunnottomien että perheiden määrä lisääntyi, perheiden määrän kasvun ollessa suorastaan huomattava. Vuonna 2006 Espoossa oli asunnottomina 443 yksinäistä ja 28 perhettä. Edelliseen vuoteen verrattuna yksinäisten asunnottomien määrä kasvoi viidelläkymmenellä henkilöllä, perheiden määrä taas yhdeksällätoista.

Taulukoissa 3 ja 4 on esitetty espoolaisten yksinäisten asunnottomien määrät asuinpaikan mukaan ja eri ryhmissä.

Taulukko 3.
Espoolaiset yksinäiset asunnottomat asuinpaikan mukaan vuosina 2001–2006 (n)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Ulkona tai ensisuojuissa	35	32	35	31	34	46
Laitoksissa	115	94	99	34	65	58
Asuntoloissa	130	94	87	147	83	90
Tilapäisesti sukulaisten tai tuttavien luona	300	309	225	226	211	245

Taulukko 4.
Espoolaiset yksinäiset asunnottomat ryhmittäin vuosina 2001–2006 (n)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Naisia	120	87	71	71	81	80
Maahanmuuttajia	40	55	51	70	64	86
Nuoria	100	110	75	76	56	87

Ulkona tai ensisuojoissa asuvien määrä on koko tarkasteluajan pysynyt lähes samana, noin kolmessakymmenessä henkilössä, kunnes vuonna 2006 määrä hieman lisääntyi. Asuntoloissa asuvien määrä laski reilusti siirryttäessä vuoteen 2002 ja pysyi noin sadassa henkilössä, kunnes vuonna 2004 se nousi taas ylittäen vuoden 2001 tason ja oli silloin melkein 150 henkilöä. Sitten asuntoloissa asuvien määrä on hieman laskenut. Laitoksissa asuvien määrä taas on laskenut voimakkaasti ensin vuonna 2002 ja sitten vuonna 2004. Vuonna 2005 tosin näiden määrä kääntyi taas nousuun.

Tilapäisesti sukulaisten tai tuttavien luona majailevat ovat Espoon suurin yksittäinen asunnottomien ryhmä, ja heidän määränsä oli vuosina 2001–2002 kolmensadan henkilön luokkaa ja laski siitä siten, että vuosina 2003 ja 2004 heitä on ollut reilut 220 henkilöä. Määrä ei ole juurikaan laskenut vuoteen 2005 tultaessa ja vuonna 2006 se lisääntyi kolmellakymmenellä neljällä henkilöllä.

Naisten osuus on ollut laskusuunnassa: vuonna 2001 asunnottomia yksinäisiä naisia oli yhteensä 120 ja vuonna 2003 ja 2004 enää 71 henkilöä. Vuonna 2005 tosin asunnottomien naisten määrä on lisääntynyt kymmenellä ja vuonna 2006 se on pysynyt kutakuinkin ennallaan. Nuorten määrä taas on ollut laskusuunnassa. Kun vuonna 2001 asunnottomina oli 100 nuorta ja vuonna 2002 110 nuorta, vuosina 2003 ja 2004 määrät ovat olleet enää 76 ja 75 henkilöä ja vuonna 2005 enää 56. Nuorten määrässä tapahtui myös melko suuri hyppäys vuonna 2006, jolloin asunnottomina oli taas 87 nuorta.

Vastaavasti maahanmuuttajien määrä on ollut kasvussa. Vuonna 2001 yksinäisiä asunnottomia maahanmuuttajia oli 40, vuonna 2004 taas 70. Tässäkin tapahtui vuonna 2005 edistystä, sillä asunnottomien maahanmuuttajien määrä laski melkein kymmenellä prosentilla. Tosin vuonna 2006 tuokin kehitys katkesi, kun asunnottomina oli jo 86 maahanmuuttajaa, enemmän kuin kertaakaan aikaisemmin tarkastelujaksolla. Asunnottomien maahanmuuttajaperheiden lukumäärä oli vuonna 2001 6, vuonna 2002 3, vuonna 2003 5 ja vuonna 2004 4 perhettä. Vuonna 2005 asunnottomana oli enää yksi maahanmuuttajaperhe. Tämäkin määrä kasvoi Espoossa vuonna 2006, jolloin oli 8 asunnottomaa maahanmuuttajaperhettä.

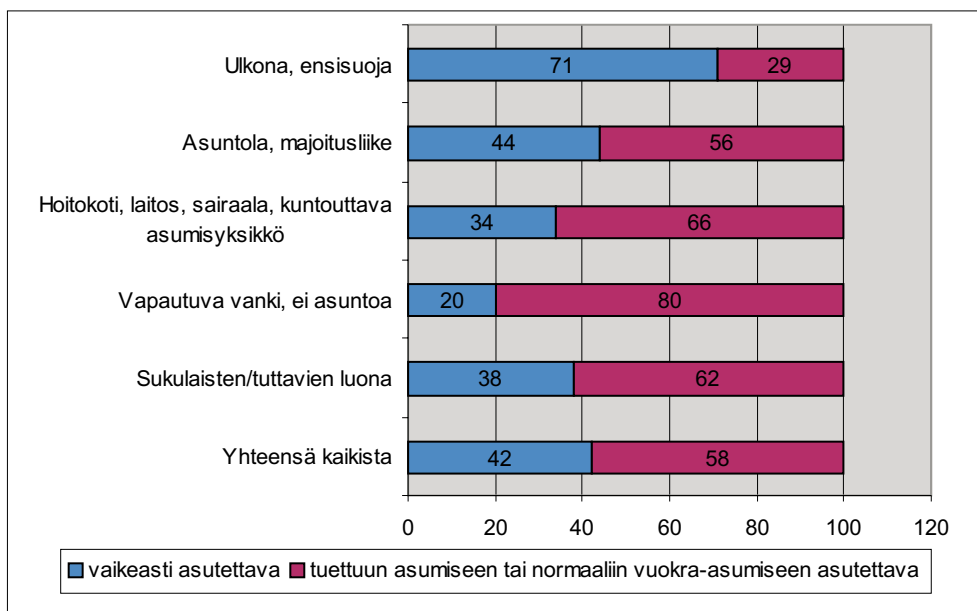
Espoossa asunnottomuuden lisääntyminen vuonna 2006 on siis kohdistunut eniten nuoriin ja maahanmuuttajiin, ulkona tai ensisuojoissa ja etenkin tuttavien ja sukulaisten luona asuviin. Oletettavasti sukulaisten ja tuttavien luona asuvista suuri osa koostuu nimenomaan nuorista.

Jo vuonna 2001 Espoossa todettiin, että kasvussa on erityisesti sellaisten asunnottomien määrä, joille ei riitä pelkkä asunto vaan, jotka tarvitsevat tukea ja ehkä valvontaakin. Tällaisin järjestelyin myös ns. ongelmaryhmien asuttaminen on onnistunut hyvin. Vuonna 2002 valmistui Olarinluomaan uusi asumisyksikkö, joka tarjosi paikan 25 asunnottomalle. Tuolloin myös jaettavien pienten asuntojen määrä lisääntyi ja asunnottomia voitiin asuttaa aikaisempia vuosia enemmän. Toisaalta havaittiin toimeentulotuen myöntämisen perusteiden vuokravelkoihin kiristyneen, joka aiheutti asunnottomuuden uhan yhä useammille.

Vuoden 2003 tilanteesta raportoitiin, että yhteensä oli asutettu noin 400 henkilöä. Vuokra-asuntoja oli tarjolla runsaasti ja myös vuokrat olivat alentumassa. Toisaalta päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivien määrä näytti lisääntyneen, ja nämä ryhmät tarvitsivat erityistä tukea asumisensa turvaamiseksi. Entistä suurempi osa

asunnottomista näytti olevan normaaleihin vuokra-asuntoihin vaikeasti asutettavia. Vuonna 2004 käynnistyi Espoossa Vasu (Vaikeasti asutettavien asunnottomien palvelumalli) -projekti, jossa vaikeasti asutettaville tarjotaan erityistä ja tehostettua tukea asumisen mahdollistamiseksi tavallisissa vuokra-asunnoissa. Projektin kohderyhmälle ovat ominaista päihde- ja/tai mielenterveysongelmien aiheuttamat puutteet asumiskyvyssä. Sen piiriin suunniteltiin kuuluvan 20–25 asunnontonta, ja projektilla on käytössään työntekijöitä, jotka ovat tavanneet omiin asuntoihinsa muuttaneita asukkaita vähintään kerran viikossa. (Espoon asunto-ohjelma 2004–2008.) Lopulta asiakkaina oli 14 asunnontonta, joista seuranta-aikana yksi muutti pois ja yksi kuoli. Loput 12 säilyivät projektin piirissä seuranta-ajan loppuun saakka. Työskentely oli erittäin intensiivistä ja ilmeisen tuloksellista. (Juvonen & Varjonen 2006.)

Vuonna 2005 erityistä huomiota kiinnitettiin nuorten tilanteeseen: työssäkäyville nuorille oli asuntoja lähes yli tarpeen, ja opiskelija-asuntotilannekin parantui, mutta työttömien ja vailla opiskelupaikkaa olevien mahdollisuudet saada asunto vapailta markkinoilta olivat huonot. Pääasiallinen tuki taas kohdistui jälkihuollossa oleviin nuoriin, joiden kohdalla ei ollut asuntojen puute vaan tarvittavien tukiresurssien, lähinnä työntekijöiden puute. Vuonna 2006 todettiin erityisesti häätöjen lisääntyneen, jonka takia kaupungin vuokra-asuntokantaa hallinnoiva Espoonkruunu on lisännyt asumisneuvojien määrää. Vuoden 2006 aikana asutettiin 210 yksinäistä ja 66 perhettä: molemmissa on tapahtunut taantumista sillä vuonna 2005 asutettuja oli 265 yksinäistä ja 70 perhettä. Tämä tarkoittaa sitä, että vuoden 2006 aikana jostain on ilmestynyt lisää 260 yksinäistä asunnontonta ja 85 asunnontonta perhettä. Pääkaupunkiseudun asunnottomuustyöryhmän raportissa on kiinnitetty huomiota myös asunnottomien asutettavuuteen. Luvuissa on luonnollisesti kyse karkeasta arviosta. Kuviossa 4 on esitetty vaikeasti asutettavien asunnottomien prosentiosuudet Espoossa eri ryhmissä (Asunnottomien..., 2005.)

Kuvio 4. Asunnottomien asutettavuus 11/2004: vaikeasti asutettavien osuus Espoossa eri ryhmissä.

42 % kaikista espoolaisista asunnottomista kuuluu tämän mukaan vaikeasti asutettavien ryhmään. Samansuuruinen osuus asunnottomista voitaisiin arvion mukaan asuttaa tukiasuntotyyppisiin asuntoihin tai muuten sosiaalityön menetelmin tuettuna. Ainoastaan 16 % olisi asutettavissa suoraan tavallisiin vuokra-asuntoihin

ilman erityistoimenpiteitä. Koko pääkaupunkiseudulla suurin osa (71 %) tällaisista itsenäiseen asumiseen kykenevistä kuuluu sukulaisten tai tuttavien luona tilapäisesti majoilevien ryhmään, joiden asunnottomuudessa on kyse lähinnä vuokratilanteista. Vertailun vuoksi vapautuvista vangeista vain kuuden prosentin katsotaan selviytyvän normaalissa vuokra-asunnossa.

Toisen lähteen mukaan sosiaalityöntekijät ovat arvioineet, että asunnottomista espoolaisista 20 % olisi asutettavissa suoraan normaaliin vuokra-asuntoon, 20 % laistyyppiseen asumiseen ja 60 % tukiasuntoon tai tuetusti omaan asuntoon (Juvonen & Varjonen 2006). Vuotta 2006 koskevassa raportissa taas arvioitiin, että espoolaisista asunnottomista noin neljännes olisi asutettavissa normaaliin vuokra-asuntoon, noin puolet tuettuun asumismuotoon ja noin neljännes olisi vaikeasti asutettavia asunnottomia, joiden asuminen edellyttää erityisratkaisuja. (Asunnottomat 2006).

Espoolaisia vankeja vapautui vuonna 2005 yhteensä 201 henkilöä (tutkintavankeja 19, sakkovankeja 63 ja vankeusvankeja 119). Aiemmilta vuosilta kotikuntatietoa ei ole saatavissa. Samoin puuttuu tieto näiden vapautuneiden vankien asunotilanteesta. (Muiluvuori 2006.)

Asunnottomuuden painopiste näyttäisi siis jossain määrin olevan siirtymässä asuntojen puutteesta kohti asumiskykyjen puutetta, vaikka toisaalta asutettujen määrätkin ovat vähentyneet. Osaltaan tästä kertoo myös häättöjen lisääntyminen. 2000-luvulla häädöt ovat lisääntyneet, ja esimerkiksi vuonna 2003 ulosottoon saapuneiden häättöhakemusten määrä oli 7800. Määrä on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. (Salovaara 2004.) Asutettavien asunnottomien monimutkaiset elämän ongelmat aiheuttavat tukiasuntotyyppisen asumisen tai muun sosiaalityön keinoin tuetun asumisen tarvetta, osaksi jopa ympärivuorokautisen tuen ja/tai valvonnan tarvetta.

1.6

Erityisryhmien asunnottomuus ja asunnottomuusriskit

Edellä esitetyn valossa erityisryhmien sijasta olisi ehkä parempi puhua *riskiryhmistä*, joilla siis on muita suurempi riski joutua kohtaamaan asunnottomuus jossain elämänsä vaiheessa. Asunnottomuuden keskeisiksi riskeiksi on todettu toisaalta yhteiskunnan tasolla sosiaaliset tekijät, jotka voivat syrjäyttää osan ihmisistä asuntomarkkinoilta. Toisaalta riskitekijöitä ovat perheet ja verkostot tai pikemminkin niiden puuttuminen, ja kolmantena riskifaktorina taas on henkilökohtainen haavoittuvuus, joka altistaa syrjäytymisuhalle. (Avramov 2000.)

Yhteiskunnan asuntomarkkinoilta syrjäyttäviä sosiaalisia rakenteita ovat esimerkiksi

- kohtuuhintaisten asuntojen puute
- yhteiskunnallisen tuen ja sosiaalisten ongelmien ehkäisyn puute
- puute riittävästä asianmukaisesta tuesta ja hoidosta ihmisille, joilla on esim. mielenterveyshäiriöitä tai päihdeongelmia
- juridinen ja sosiaalinen eristäminen, joka kohdistuu tiettyihin yksilöihin tai ryhmiin (mt.).

Esimerkiksi Suomessa vain 30 % asuntokannasta oli vuonna 2004 vuokra-asuntoja. Näistä noin puolet oli sosiaalista asuntotuotantoa, josta taas 8-9 % on varattu opiskelijoille. Asuntojonossa perheet ovat yleensä etusijalla. Viimeaikainen asuntojen hintojen nousu etenkin pääkaupunkiseudulla on oletettavasti nostanut myös vuokria yksityisillä asuntomarkkinoilla tai johtanut vuokra-asuntokannan supistumiseen kun vuokratuista asunnoista on saatu myydessä korkea hinta. Samaan aikaan kuntien sosiaaliseen asuntohankintaan osoitettuja varoja on jäänyt käyttämättä, koska pienten

asuntojen neliöhinnat ovat suurempia kuin asuntohankinnan käyttämät enimmäishinnat. Ensiasunnon ostajille tarkoitettu asuntosäästöpalkkiojärjestelmä on niin ikään romahtanut, koska sen säätämällä enimmäisneliöhinnoilla ei pääkaupunkiseudulta ole saanut asuntoa ostettua enää pitkään aikaan. Asumistuessa taas on Valtioneuvoston asetuksella säädettävät rajat, jotka määräävät että yksinäinen ihminen saa tukea korkeintaan 37 m² asunnon neliövuokran mukaan, ja enimmäisvuokra I kuntaryhmässä on enintään 289 € kuukaudessa. Toimeentulotuessaakin sovellettiin vielä jokin aika sitten asumismenojen omavastuuta, jota kannustinloukkutyöryhmä kaavaili ensin kahdeksikymmeneksi prosentiksi vuonna 1996, mutta joka sitten kompromissina vuoden 1997 budjettiriihessä säädettiin seitsemäksi prosentiksi. Toimeentulotuki uudistuksen seurantaraportissa (Keskitalo ym. 2000) todettiin, että uudistus on lisännyt sekä vuokratästejä että häätöjä, ja kun asiaan liittyi voimakas kansalaisaktiivisuus, tämä omavastuu poistettiin vuoden 2006 alusta lukien.

Nämä syrjäyttävät tekijät voivat operationalisoitua yksilötasolla esim. siten, että

- kohtuuhintaisten asuntojen puute aiheuttaa tiukkaa kilpailua vuokra-asuntomarkkinoilla. Niillä, joilla on sosiaalisia, fyysisiä tai psyykkisiä rajoitteita, on myös heikko kilpailukyky näillä markkinoilla ja siten heitä uhkaa syrjäytyminen normaaleilta vuokra-asuntomarkkinoilta.
- puuttuva yhteiskunnallinen tuki sellaisille ihmisille, joiden tulot eivät riitä asumiseen ihmisarvoisella tavalla pakottaa osan ihmisistä asumaan laatu- ja normit alittavissa asunnoissa tai huonomaineisimmassa lähiöissä, ikään kuin omissa reservaateissaan.
- yhteiskuntaan integroitujen (*community based*) hoitomuotojen puute niille, jotka kärsivät mielenterveys- tai päihdeongelmista, on yksi keskeisistä riskitekijöistä. Ihmiset, jotka eivät tarvitse laitoshoidoa, mutta kuitenkin tukea ja hoitoa asuakseen itsenäisesti, ovat suuressa vaarassa joutua asunnottomiksi, ellei tarvittavaa tukea järjesty.
- lainsäädäntö, joka rajoittaa liikkuvuutta tai mahdollisuutta asuntoon tiettyjen ryhmien osalta (esim. etniset vähemmistöt, ei-kansalaiset, maahanmuuttajat, ex-rikoksentehtäjät) voi olla keskeinen syrjäyttävä tekijä. Vaikka lainsäädäntö ei suoranaisesti liittyisikään asiaan, tutkimukset osoittavat että ihmisiä, joilla ei ole esittää pitkää työhistoriaa, jotka kuuluvat tiettyyn etniseen ryhmään tai joilla on jokin näkyvä fyysinen tai psyykkinen rajoite, usein syrjitään yksityisillä vuokra-asuntomarkkinoilla. (Avramov 2000.)

Ns. välitason tekijöiden, perheiden ja verkostojen osalta ja niiden merkityksestä asunnottomuuteen ei tutkimusten perusteella tiedetä oikeastaan mitään. Ranskalaisessa tutkimuksessa kuitenkin tutkitut asunnottomat identifioivat perhesuhteisiin liittyvät ongelmat suurimmaksi ongelmaksi elämänsä elämissä, työttömyyden ollessa vasta toisella sijalla. Kuusikymmentä prosenttia niistä, jotka olivat olleet asunnottomina alle kolme kuukautta, ei voinut luottaa perheensä tukeen. Luottamus perheeseen väheni sitä mukaa kun asunnottomuuskausi piteni. Emotionaalinen deprivatio, joka oli pysyvää monien elämässä ennen varsinaista asunnottomaksi joutumista, vahvistuu asunnottomien sosiaalisen poissulkemisen myötä. Neljäkymmentä prosenttia niistä, jotka olivat kokonaan vailla asuntoa, kertoi tutkimuksessa että heidän tärkein päivittäinen tavoitteensa on löytää joku, jonka kanssa voi puhua. (Avramov 1997.)

Asunnottomuuteen liittyvät keskeiset henkilökohtaiset riskitekijät on tunnistettu seuraaviksi:

- elämänhistoriassa erilaisissa instituutioissa eläminen (lastenkoti, nuorisokotien ja sijaisperheiden ketju, psykiatriset sairaalat, vankilat jne.)
- ongelmat perheessä
- koulun keskeyttäminen

- päihdeongelmat
- psyykkiset sairaudet tai persoonallisuuden häiriöt.

Tanskassa keskeisiksi riskiryhmiksi asunnottomuuden suhteen on tunnistettu neljä ryhmää. Pieni ryhmä ihmisiä on joutunut kokonaan asunnottomaksi erilaisten sosiaalisten takaiskujen vuoksi, esimerkiksi avioeron tai velkaantumisen takia. Toinen ryhmä ovat psykiatriset potilaat, jotka eivät kykene asumaan omillaan, vaikka heillä olisi asuntokin. Pahoinpideltyjä naisia uhkaa myös asunnottomuus, varsinkin kun turvakodit on tarkoitettu vain lyhytaikaiseen asumiseen. Viimeisenä ryhmänä ovat tässäkin alkoholistit ja huumeongelmista kärsivät. (Avramov 1997.)

Riskialttiiksi on siis luettava sellaiset ihmiset, joille on kasautunut useita epäedullisia tekijöitä – matala koulutustaso, työttömyys, eristäytyneisyys ja sosiaalinen pois-sulkeminen. Edelleen korkeaa asunnottomuuden riskiä kantavat ne ihmiset, joilla on fyysisiä tai psyykkisiä toimintakyvyn rajoitteita yhdistyneenä päihteiden käyttöön ja käytös- tai mielenterveyden häiriöihin. Tapa, millä nämä riskit sitten aktualisoituvat, riippuu pitkälti siitä millainen on yhteiskunnan panos ja millainen hyvinvointimalli kussakin maassa on käytössä ja toisaalta siitä, miten perhe ja lähiyhteisöt tarjoavat tukea ja apua. (Avramov 2000.)

Euroopan tasolla sellaisia ryhmiä, joilla on suurin riski joutua asunnottomaksi mutta vähiten tukea, ovat päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivät ja maahanmuuttajat (mt.). Myös laajassa suomalaisiin sosiaalityöntekijöihin kohdistuneessa kyselytutkimuksessa vastaajat katsoivat laiminlyödyimmiksi asiakasryhmiksi päihde- ja/tai mielenterveysongelmista kärsivät (Karvinen-Niinikoski ym. 2005).

Päihdekuntoutujien asuminen

Päihdeongelmista kärsivien osuus asunnottomista on varsin suuri, ja lisäksi päihdeongelmat ovat yleisiä myös vankien ja mielenterveysongelmista kärsivien keskuudessa. Hoitamaton päihdeongelma on melko tehokas keino menettää asuntonsa nopeasti, vuokrien viivästyessä ja päihtyneen elämänmenon häiritessä naapureita. Päihdehuollon asunnottomat asiakkaat sijoittuvat usein erityyppisiin väliaikaisiin asumisratkaisuihin, maksusitoumusten turvin matkustajakoteihin, asuntoloihin tms. Asunnottomuus voi olla myös yhtenä hoitomotivaatiota lisäävänä tekijänä laitospäihde- tai katkaisuhuoltoon pyrittäessä.

Päihdeongelmista kärsivien tuettuun asumiseen liittyvät paikat näyttävätkin hahmottuvan pikemmin osana päihdekuntoutuksen jatkumoa kuin varsinaisen asumisen kautta. Yleensä tällaisissa paikoissa asuminen on yhteisöllistä, sisältö koostuu arjen taitojen ja itsenäisen elämän opettelusta ja aikanaan niistä kypsyttään siirtymään omaan asuntoon asumaan. Ainakin osa paikoista tarjoaa entisille asukkailleen mahdollisuutta jonkinlaiseen etätukeen vielä omaan asuntoon siirtymisen jälkeen. Tämä on useimmiten myös asukkaiden toiveena. On havaittu, että tuen tarve yleensä vähenee asumisjakson aikana, ja tukiasumisen säännöt koetaan mielekkäinä, yhtenä keinona hallita päihteiden käyttöä. Asuminen ja päihdeettömyys yhdessä mahdollistavat normaalin elämän, ja arkiset asumiseen liittyvät askareet eivät ole ainoastaan tulosta päihdeettömyydestä vaan myös ylläpitävät sitä. Päihdeongelmista kärsivien asumisen tukityö jakautuu kahteen osa-alueeseen: henkistä hyvinvointia lisäävään psykososiaaliseen työhön ja käytännön työhön, joka koostuu juuri noista arjen askareista tukemisesta. Erityisesti tukiasumisen alkuvaiheessa painottuu käytännön työ, keskivaiheessa taas voimavaraistava tukityö ja loppuvaiheessa itsenäistymiseen tukeva tukityö. (Manninen & Tuori 2005.)

Päihdeongelmista kärsivien asumispalvelut ovat muuttuneet hoidollisemmiksi, samalla kun niitä on yhä selkeämmin suunnattu erilaisista päihdeongelmista kärsiville

ryhmille. Tukiasumisen voimavarana on se, että päihteettömyys ja asuminen tukevat toisiaan: asuminen luo edellytyksiä päihdeettömyydelle ja päinvastoin. Näin tuettu asuminen myös palvelee parhaiten niitä, jotka ovat sitoutuneet päihdeongelmansa käsittelyyn. (mt.) Päihdeongelmista kärsivien tuetussa asumisessa on siis olennaista se, että asuminen yhdistyy hoitojatkumoon, jolloin kokonais kuntoutusaika voi venyä hyvin pitkäksi. Kun pitkäaikainen päihdekuntoutus voi katkaisuhoidoittain venyä noin vuoden mittaiseksi, ja tukiasumisen piirissä ollaan vuodesta kolmeen vuoteen, tarkoittaa se että tukea tarvitaan vähintään 2–4 vuoden ajan. Tämänkin jälkeen, kun on jo siirrytty omaan vuokra-asuntoon, tarvitaan vielä ainakin jonkinasteista tukea nimenomaan tuon siirtymän ajaksi. Toinen ja vielä toimivampi tapa luonnollisesti olisi puuttua päihdeongelmiin jo niin varhaisessa vaiheessa, että se ei vielä ole aiheuttanut asunnon menetystä. Joka tapauksessa, päihdeongelmista kärsivien tuetussa asumisessa näyttää olevan elintärkeää sen tiivis kytkentä päihdeongelman hoitamiseen.

Mielenterveyskuntoutujien asuminen

Mielenterveyskuntoutujien kohdalla asumistilanne on olennaisesti heikentynyt psykiatrisen hoidon palvelurakennemuutoksen myötä. Laitospaikkojen purkamisen yhteydessä ei onnistuttu kehittämään riittäviä avohoidon palveluja ja asumispalveluja. Samalla tavoin kuin hoitamaton päihdeongelmakin, hoitamattomat psyykkiset ongelmat voivat johtaa mm. vuokranmaksun laiminlyöntiin, naapureita häiritsevään elämään, sosiaalisen verkoston kapeutumiseen, arjen asioiden hoitamattomuuteen, fyysisen toimintakyvyn heikkenemiseen tai eristäytymiseen. Psykkinen sairaus ei kuitenkaan läheskään aina edellytä asunnon vaihtoa tai asumismuodon muuttamista, vaan varhaisella puuttumisella ja avun piiriin hakeutumisella voidaan turvata sairastuneen asumisen jatkuminen omassa kodissaan. Sinänsä asuttamisessa ei kuitenkaan ole ongelmana asuntojen puute, vaan vaikeus saada asukkaille tarvittavia tukipalveluja. Tukiasunnoissa asuminen on yleensä määräaikaista, joka saattaa toimia tarkoitustaan vastaan heikentäen asukkaiden mahdollisuuksia sitoutumiseen. (Paasu 2005.) On huomattava, että sairaus, etenkin psyykinen sairaus, voi vaikuttaa asunnottomaksi joutumiseen mutta samalla tavoin asunnottomana eläminen lisää monien sairauksien esiintyvyyttä – myös psyykkisten sairauksien (ks. esim. Balazs 1993).

Mielenterveysongelmista kärsivät on todettu suurimmaksi yksittäiseksi ryhmäksi, joka jää asumisneuvontapalvelujen ulkopuolelle. Tässä ongelmaksi on hahmottunut toisaalta asumisneuvontapalvelujen hajanaisuus ja se, että tieto palveluista ei kulje. Mielenterveysongelmista kärsivien asumispalvelut näyttävät kaipaavan parempaa koordinoitua. Olennaiseksi tässäkin ryhmässä näyttää nousevan varhainen puuttuminen, mutta myös eläminen sairauden kanssa. Asumispalveluissa kuntoutumista tukevat mm. se, että apu on lähellä ja sitä on saatavissa aina kun tarvitsee, mutta myös arkielämän rytmin rakentuminen ja ylläpitäminen ja erityisesti toiminnallisuus yhdessä ja yhteiskunnassa. Asukkaiden aktivoimisella näyttää olevan keskeinen rooli kuntoutumisen tukemisessa, samoin kuin tulevaisuuteen orientoitumisella. Jos hyvin käy, asumispalvelut toimivat myös siten, että siellä asuvan on mahdollista kokea turvallisuutta, ihmisläheisyyttä ja itsemääräämisoikeutta. Edelleen ammattitaitoisella ohjauksella ja sosiaalisella tuella on ratkaiseva merkitys palvelujen kuntouttavuuteen ja myös niissä viihtymiseen. (Salo & Kallinen 2007.)

Mielenterveyskuntoutajat tarvitsevat usein pitkäkestoista hoitoa, jossa päihdeongelmiin verrattuna on vahva medikaalinen painotus. Itsenäisessä asumisessa korostuu molemmissa ryhmissä itsehoidon merkitys ja sen tukeminen. Erityisen ongelmallinen tilanne lienee silloin, kun kyse on ns. kaksoisdiagnoosipotilaista, joille sopivista hoitopaikoista on ollut pulaa. Sekä päihde- että mielenterveyskuntoutujien asumisessa näyttää keskeiseksi nousevan asumisen ja hoidon tiivis yhteys ja varhaisen puuttumisen merkitys.

Vapautuvien vankien asuminen

Vapautuvat vangit ovat jossain määrin erilainen vaikeasti asutettava ryhmä kuin kaksi edellä mainittua. Asuminen tukee toki samalla tavalla kuntoutumista ja päinvastoin kuin edellisten ryhmienkin kohdalla. Sopeutuminen tuetun asumisen yhteisöihin voi olla yhtä hankalaa ellei hankalampaakin kuin päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivien kohdalla. Erityisen ongelmallista vapautuvien vankien asuttaminen näyttää olevan silloin, kun kyse on päihderiippuvaisesta vangista. Asunnottomuus koskettaa kaikkein pahimmin rikos- ja päihdekierteessä eläviä rikoksenuusijoita, ja se on erityisesti huumeriippuvaisten vankien ongelma. Huumeriippuvaiset vangit on määritelty asunnottomien joukossa kaikkein syrjäytyneimmäksi ryhmäksi, jotka eroavat tavallisista päihdeongelmaisista siten, että heidän kohdallaan asumiseen ja asunnon säilyttämiseen vaikeuttavat köyhyyden ja sosiaalisten ongelmien lisäksi riippuvuus ja lojaliteetti rikollista alakulttuuria kohtaan.

Tuomion kärsineillä ei useinkaan riitä motivaatiota sääntöjen rajoittamiin yhteisöliisiin asumisen ja kuntoutuksen muotoihin, vaan vankien toiveissa on yleensä oma vuokra-asunto johon mahdollisesti on tarjolla tarvittavia tukipalveluja. Toisaalta pitkän tuomion jälkeen suoraan omaan vuokra-asuntoon siirtyminen voi tuntua liian yksinäiseltä ja ahdistavalta. Niiden vapautuvien vankien, jotka ovat sitoutuneet päihdeongelmansa hoitoon ja päihdekuntoutukseen, asuttamisessa ei ole ongelmaa. Raittiudessaan epävarmemmat tarvitsevat asumisen tukea, joka on yksilöllistä ja riittävän intensiivistä. Vaikeimmassa asemassa ovat aktiivisesti päihteitä käyttävät vapautuvat vangit, joille ei ole olemassa oikeastaan mitään paikkaa. Vankien asumisen tukemisessa nousee keskeiseksi palveluohjaus arkisten asioiden hoitamisessa ja toisaalta vertaistuki henkisen tuen tarjoajana. Olennaiseksi tekijäksi tuen onnistumisessa näyttääkin nousevan vertaistuen saaminen. (Granfelt 2003; 2005.) Toisaalta on esitetty, että vapautuvien vankien asuminen tulisi järjestää ensin kunnan tukiasumisjärjestelmässä ja sen jälkeen normaalina itsenäisenä asumisena (Rikoksesta rangaistujen... 2006).

Kaikkien erityisryhmien kohdalla asumisen tukemisessa näyttää olevan olennaista tuen saaminen sekä arkisiin asioihin (palveluohjaus), verkoston kokoaminen ja sen kanssa työskentely (sekä moniammatilliset viranomaisverkostot että vertaistukiverkostot) ja henkisen hyvinvoinnin tukeminen. Olennaista on varhainen puuttuminen, jolloin asioihin päästään vaikuttamaan jo ennen asunnon menetystä, tai itsenäiseen asumiseen siirtymisen hyvin ja ajoissa suoritettu valmistelu. Tämä korostui ennen kaikkea vapautuvien vankien kohdalla. Kaikkien erityisryhmien toiveissa näyttäisi useimmiten olevan itsenäinen vuokra-asunto, johon liittyy riittävän pitkäkestoinen ja intensiivinen asukkaan lähtökohdista käsin rakennettu tuki. Avainsanoiksi nousevat pitkäjänteisyys ja asukkaiden ehdoilla toimiminen – vain siten asunnosta voi joskus tulla koti. (Granfelt 2003; Granfelt & Hynynen 2005.)

Nuorten asumisen tukeminen

Lastensuojelunuorten tukiasumisesta ja asumisen tukemisesta löytyy yllättävän vähän kirjallisuutta. Huostaanottojen määrän kasvu ja nuorten päihde- ja mielenterveysongelmien lisääntyminen ovat viime vuosina kasvattaneet tuen tarvetta huomattavasti. Asumisen tukipalvelut näyttävät myös melko kehittymättömiltä, sillä edes monipuolisessa palvelujärjestelmässä ei välttämättä ole asumis- ja tukivaihtoehtoja sosiaalityön nuorille aikuisasiakkaille. Tukiasumispalvelut nuorten kohdalla näyttävät usein toimivan viimesijaisena paikkana, joskin ne voivat muodostaa myös kevyen tukivaihtoehdon. Nuorten Ystävät ry:n Omakolo-projektin yhteydessä tehdyssä tutkimuksessa asumisen tukea katsottiin erityisesti tarvitsevan niiden nuorten, joilla oli asunnottomuusriski, päihdeongelmia ja toimeentulovaikeuksia. Toisaalta pelkkä

toimeentulokiasiakkuus ei muodostanut riittävää perustetta intensiiviselle tuelle, vaikka nimenomaan nuorten syrjäytyminen on useimmiten yhteydessä juuri taloudelliseen niukkuuteen. (Raitakari 2004.)

Nuorten asumisen tukemisen sisältö hahmottuu neljän kategorian kautta: ensinnäkin asunto muodostaa välineen yhteiskuntaan kiinnittymiselle. Tuen asumisen muodoissa tässä on usein kyse ”häiriöttömien” asumisen tapojen opettelusta. Toiseksi tuettu asuminen merkitsee arjen taitojen opettelua, ja tällä pedagogisella elementillä on nuorten kohdalla melko suuri osuus. Kolmanneksi, tuettu asuminen merkitsee myös kontrollointia ja neljänneksi asumisen tukemiseen liittyy aina ohjauksellinen vuorovaikutustyö luottamuksellisessa suhteessa. Tekijöitä, jotka estävät tuetusta asumisesta hyötymisen, ovat motivaation puute, vaikea päihdeongelma, väkivaltaisuus, liian nuori ikä ja pitkäaikaisen, runsaan tuen tarve. Motivaatio näyttää tässäkin olevan se lähtökohta, jonka painoarvo on suurin. (mt.)

Vertailun vuoksi brittiläisessä tutkimuksessa on todettu nuorten asunnottomuus-riskiä kasvattavan huomattavasti, jos mm. he eivät ole tulleet toimeen äitinsä kanssa (riskisuhde 13:1), ovat muuttaneet vähintään kahdesti (11:1), äiti on ollut alle 25-vuotias lapsen saadessaan (6:1), jos he eivät ole eläneet yhden tai kahden biologisen vanhempansa luona 12-vuotiana (5:1), ovat joutuneet fyysisen kurituksen uhreiksi kasvuperheessään (4:1), ovat jakaneet huoneen 12 vuoden iässä (3:1), ovat asuneet vuokra-asunnossa 12 vuoden iässä (3:1), perheessä ei ole ollut autoa (3:1) tai heidät on erotettu koulusta (2:1). Kuten tutkimuksestakin ilmenee, monet näistä tekijöistä ovat yhteydessä keskenään (esim. sijaisvanhempien luona asuminen ja koulusta erottaminen). (Smith & Ravenhill 2004.)

Pelkkä auton puuttuminen ei varmaan ennusta kenenkään asunnottomuutta, mutta kasvuperheen niukat aineelliset olot (josta kertoo myös vuokra-asunnossa asuminen ja huoneen jakaminen), intiimien perhesuhteiden löyhyys tai perheen dysfunktiot (ruumiillinen kuritus, huonot tai etäiset välit etenkin äitiin) ja ehkä jonkinlainen juurettomuus (muuttaminen, sijaisperheessä eläminen) löytynevät suomalaistenkin lastensuojelunuorten taustatiedoista. Tämänkaltainen tutkimus olisi Suomenkin oloissa erittäin tarpeellinen.

Selvitys nuorten asunnottomuudesta Euroopan Unionin alueella tuo esiin sen, että asunnottomuus hahmotetaan eri maissa eri tavalla: riskit ovat aika pitkälti samantyyppisiä, mutta ne kohdistuvat eri ryhmiin tai ilmenevät eri tavalla. Suomi pärjää vertailussa muihin maihin melko mukavasti, koska täällä yhteiskunnan turvaverkko nappaa aika tehokkaasti kiinni varsinkin alaikäiset nuoret, joskin osa nuorista kärsii niin vakavista päihde- ja mielenterveysongelmista että he ovat melko vaikeasti asutettavissa. Työttömyys, sopivien (ts. sopivanhintaisten) asuntojen puuttuminen ja etuuskien leikkaukset saattavat tulevaisuudessa kasvattaa riskiä asuntomarkkinoilta syrjäytymiseen. Esimerkiksi vuonna 1995 asunnonhakijoista oli nuoria 27 %, ja asunnon heistä sai sama osuus kuin kaikista muistakin hakijoista eli 38 %. Kuitenkin, esimerkiksi katulapsia Suomessa ei ole ollenkaan, siis sellaisia lapsia ja nuoria jotka olisivat kadulla sen takia, ettei heillä ole asuntoa – välirikko vanhempien kanssa voi tosin estää kotiin palaamisen. (Hannikainen & Kärkkäinen 2000.)

Muihin Euroopan maihin (erityisesti esim. Englantiin) verrattuna Suomessa on asunnottomana huomattavasti vähemmän perheitä. Perheiden asuinolosuhteet koskevat luonnollisesti myös lapsia: Suomessa ja muissa Pohjoismaissa tällaista ongelmaa ei juurikaan ole. Nuorten asunnottomuus näyttääkin olevan epäonnistuneiden siirtymävaiheiden tulosta, erityisesti siirtymässä toisen asteen koulutukseen ja työmarkkinoille. Tätä edeltävät tyypillisesti perhesuhteiden katkeaminen ja koulusta putoaminen. Se, ettei nuori tule vanhempiensa kanssa toimeen, on ehdottomasti suurin syy liian varhaiseen kotoa lähtemiseen. Kodin jättäminen tai sieltä pois potkituksi tuleminen näyttää ehkä tapahtuvan yhtäkkisesti, mutta tosiasiaa sitä edeltää tutkimusten mukaan ainakin kymmenen vuoden mittainen epäsuotuisa kehitys. Silti

nuorten tilanne on aikuisempia ryhmiä parempi monessa mielessä: nuoret saavat helpommin apua sekä yhteiskunnalta että sukulaisilta/perheeltä, heidän äänensä kuuluu sittenkin paremmin ja joka tapauksessa, heidän kohdallaan optimismia on ehkä enemmän. Näin ainakin silloin, kun taustalla ei ole erityisen raskaita tapahtumia, kuten seksuaalista hyväksikäyttöä tai huumeongelmaa. Tutkimusten mukaan noin 26-vuotiaiden asunnottomien elämäntilanteesta löytyy jo erilaisia hyvinvoinnin vajeita, yhdistyneenä omien taitojen puuttumiseen ja heikkoihin sosiaalisiin siteisiin – ja silloin auttaminenkin voi olla huomattavasti vaikeampaa. (Avramov 2000b.)

Itsenäistyvien (lastensuojelu)nuortenkin asumisen tukemisessa näyttäisivät painottuvan samat arjen taitojen opetteluun ja vuorovaikutukseen perustuvan ohjauksen elementit kuin muidenkin erityisryhmien kohdalla. Päihdeongelmat tavallaan läpäisevät kaikki nämä erityisryhmät, sillä päihdeongelmia löytyy niin mielenterveysongelmista kärsiviltä, vapautuvilta vangeilta kuin itsenäistyviltä nuoriltakin. Vaikuttaa myös siltä, että hoitamaton päihdeongelma tekee kaikkien ryhmien kohdalla auttamisen melko mahdottomaksi tuetun asumisen keinoin. Ilmeisesti juuri päihdeongelmaan ja sen aiheuttamaan asuttamisproblematiikkaan olisi syytä kiinnittää vielä tarkempaa huomiota.

Erityisryhmien asunnottomuutta voidaan varmasti helpottaa ennakolta suunnittelujen ja hyvin ajoitettujen toimenpiteiden avulla, esim. kotiuttamis- tai vapauttamisvaiheessa, jos käytettävissä on riittävästi resursseja niin asuttamiseen kuin asumisen tukemiseenkin. Edellisessä on lähinnä kyse sopivanhintaista laadukkaista asunnoista, jälkimmäisessä taas ihmisistä, jotka voivat olla asukkaan tukena. Ehkä kaikkein hankalimmin kuntoon saatettava asia on naapuruston taholta tuleva torjunta, ns. NIMBY- (not in my backyard) ilmiö. Vaikka asukkaat eivät fyysiseltä habitukseltaan poikkeaisikaan naapurustosta, ainakin asunto-osaketaloissa tiedetään tarkasti, mitkä asunnot ovat kaupungin omistuksessa tai kaupungin hallitsemien yhtiöiden jälleenvuokrattavina. Vielä huolestuttavampaa on se, että tuoreessa Helsingin kaupungin vuokratuloja koskevassa tutkimuksessa raportoidaan vuokra-asuntokannan polarisoitumisesta. Noin kymmenesosa Helsingin kunnallisten vuokratulojen asukkaista kokee elävänsä sosiaaliselta kannalta heikoissa ja yhä heikkenevissä oloissa, joista he eivät katso uskaltavansa valittaa. (Kortteinen ym. 2006.) Yleisen asenneilmapiirin muokkaaminen suotuisammaksi, toleranssin kasvattaminen ja syrjimyksen sekä leimautumisen ehkäiseminen tulisikin olla kaikkien asunnottomuuteen liittyvien hankkeiden tehtävälillä.

Tuetulla asumisella ja asumispalvelulla voi olla myös negatiivisia seurauksia. Sosiaalitoimen välivuokraus- ja tukiasunnot synnyttävät sekundääriset asuntomarkkinat, joilla voi jo itsessään olla syrjäyttäviä vaikutuksia. Niin sosiaalitoimeen kuin esim. psykiatriseen terveydenhoitoonkin sisältyy tuen lisäksi aina kontrollin elementtejä, jotka voivat helposti kääntyä tarkoitustaan vastaan. Jos tuen vastaanottaminen tai hoidossa oleminen ovat asumisen ehtoja, liikutaan eettisesti harmaalla alueella – ainakin jos lähdetään liikkeelle siitä, että asuminen kuuluu ihmisen perusoikeuksiin. (Sahlin 2000.) Asumisratkaisut, jotka on rakennettu ns. porrasmallin mukaan, saattavat myös muodostua kontraproduktiivisiksi esimerkiksi sen takia, että vain harvat kulkevat rappuset ylös asti. Monet putoavat joltain portaalta ja joutuvat aloittamaan alusta. (Sahlin 2005.) Vielä kriittisemmin asumispalvelujen portaikkomalliin suhtautui väitöskirjassaan Juha Kääriäinen (1994), joka päätyi tutkimuksessaan toteamaan sosiaalihuollon asumisportaikon yhdeksi rikosuran luojaksi ja ylläpitäjäksi.

Mielenterveyskuntoutujien asumispalveluissa kuntoutumista ehkäiseviksi teki- jöiksi on identifioitu asumisen kalleus, joka ei jätä asukkaille juurikaan omaa rahaa käytettäväksi. Kodinhoitoon liittyvät tekijät voivat olla passivoimassa asukkaita esimerkiksi siten että (maksullinen) ruokailu voi olla pakollinen eikä omia ruuanlaittotaitoja pääse karttumaan tai omaa pesukonetta ei saa pitää. Asuminen voidaan kokea turvattomana, sillä jo yksikin päihteitä käyttävä tai hieman muita sairaampi

asukas voi luoda asukkaille pelkoja. Sairaalaan lähettäminen äärimmäisenä järjestyksenpitokeinona luo myös turvattomuutta. Yhteisön säännöt voidaan kokea liian rajoittavina, ja hyvin yksitoikkoinen työtoiminta mitättömällä korvauksella saattaa saada pakkotyön muotoja. Mielenterveyskuntoutujien asumispalveluiden ja etenkin niiden kuntouttavan vaikutuksen kannalta tuntuukin lohduttomalta se tieto, että viimeisen vuoden aikana vain yhdeksän prosenttia niiden asukkaista on muuttanut omaan asuntoonsa. (Salo & Kallinen 2007.) Asuminen tuetuissa asumispalveluissa tai esimerkiksi päihde- tai mielenterveyskuntoutujien yhteisöissä saatetaan kokea hyvin leimaavana.

Hans Swärd (2000) on analysoinut kiinnostavalla tavalla asunnottomuuteen liittyviä oletuksia tai oikeastaan myyttejä:

- ”kaikki asunnottomiin liittyvät toimenpiteet ovat hyvästä” – tämä ei ole ollenkaan varmaa, eikä määrä korvaa laatua. Erilaisissa kampanjoissa asunnottomuus saattaa individualisoitua, jolloin se tulee vain yksilöjen ongelmaksi. Asumispalveluilla voi olla negatiivisia vaikutuksia. Ennen kaikkea tulee huomioida myös niiden toimenpiteiden laatu eikä vain määrä.
- ”kaikki, jotka todellakin haluavat, saavat kyllä asunnon”. Tämä väite ei saa tutkimuksista eikä asunnottomuustilastoistakaan mitään tukea.
- ”ensin hoito ja vasta sitten oma asunto”. Tämä perustuu ajatukseen, jonka mukaan asunto ei ole ratkaisu ihmisten ongelmiin, vaan on puututtava ensin niihin ongelmiin, joita on asunnottomuuden taustalla. Ongelmia ei kuitenkaan voi tällä tavalla hierarkisesti järjestää. Usein tämä teesi liittyy nimenomaan päihdeongelmaan ja siihen, että päihdeiden käyttö tekee ihmisen asumiskyvyttömäksi. Kaikki asunnottomat eivät kuitenkaan käytä päihdeitä. Ilman asuntoa kuntoutuminen on melko mahdotonta, joten asia on nähtävä toisin päin: asunto luo edellytyksiä hoidolle.
- ”pohjakokemuksilla ja hädöillä on terapeuttilinen merkitys”. Tukiasuntotyypisessä asumisessa hädön voi saada hyvinkin nopeasti, ja kun saa itsensä järjestykseen, voi pyrkiä uudelleen asumaan. Näin häätöpolitiikka nähdään eräänlaisena kasvatuksen ja järjestyksenpidon välineenä. Samanlainen ajattelu on vallalla AA-liikkeen piirissä, jossa ajatellaan että ihmisen on ”käytävä pohjalla” ennen kuin oikea halu itsensä hoitamiseen voi syntyä. Tämä kuitenkin sopii vain yksinäisiin alkoholisteihin, sikäli kun alkoholismi on asunnottomuuden syynä. Nämä yksinäiset alkoholistit ovat jo ennestään kaikkein huonoimmassa asemassa.
- ”osa ihmisistä ei kykene asumaan asunnossa”. Erilaiset projektit ympäri maailmaa ovat osoittaneet, että hyvinkin vaikeiden ongelmien keskellä ihmiset kykenevät asumaan omissa asunnoissaan – kunhan saavat siihen tarvittavaa tukea.
- ”asunnottomia on aina ollut ja tulee aina olemaan”. Tässä yhteiskunta nostaa ikään kuin kädet pystyyn ja antautuu kylmälle tosiasialle. Asunnottomuuden vähentämiseen tähtäävillä toimenpiteillä on kuitenkin ollut vaikutusta sen vähentämiseen, etenkin jos venytetään tarkastelua historiassa vähän pidemmälle ajanjaksolle.

1.7

Asunnottomuuden poistaminen

Pääkaupunkiseudun kunnat (Helsinki, Espoo, Vantaa) yhdessä valtion kanssa sopivat vuonna 2002 erityisestä ohjelmasta asunnottomuuden vähentämiseksi vuosina 2002–2005. Ohjelman tavoitteena on ollut 1000 uuden asunnon järjestäminen vuosittain asunnottomille (yhteensä 4000 asuntoa) siten, että Helsinkiin tavoitteena on

ollut 500 asuntoa vuosittain, Espooseen ja Vantaalle 250 asuntoa vuodessa. Tavoitteen on arvioitu toteutuneen noin kahdeksankymmentäprosenttisesti kuitenkin siten, että Helsingissä tavoite ylittyy Espoon ja Vantaan jäädessä siitä selvemmin jälkeen. Espoossa kokonaistoteumaprosentin arvioitiin jäävän alle puoleen (47 %) tavoitteesta. Se, että erilaisia asumispalveluita asunnottomien tilanteen parantamiseksi on kehitetty eniten Helsingissä, on myös aiheuttanut espoolaisten ja vantaalaisten asunnottomien siirtymistä Helsinkiin. (Asunnottomien..., 2005)

Ja näinhän siinä kävi. Vuoden 2004 hankeseurannassa todettiin, että pääkaupunki-seudun kokonaistoteumaksi tuli tuo 80 % kun vuonna 2005 vireillä olleet hankkeet laskettiin mukaan. Lisäys kuitenkin kohdistui kokonaan Helsinkiin, jossa tavoite ylittyi 380 asunnolla. Vantaa ja etenkin Espoo jäivät selvästi jälkeen tavoitteista, Espoon toteumaprosentin ollessa vain 47. Sama trendi näkyi myös mm. muiden yhteisöjen asuttamiskapasiteetin lisäämisessä. (Ryöti 2005.) Asuttamistoiminnalle asetetut määrälliset tavoitteet jäivät saavuttamatta, mutta niiden lisäksi asunnottomuusohjelmalla saatiin aikaan laadullisia muutoksia, erityisesti Espoossa jossa suhtautuminen asunnottomuuden vähentämiseen on muuttunut.

Keskeistä on myös asumispalvelujen palveluketjujen kehittämistyö, jolloin palveluita tarvitsevan asunnottoman asuminen ei ongelmatilanteessa katkea, vaan se voi jatkua saman palveluntuottajan jossain toisessa, tuetummassa asumismuodossa. Näin toimii mm. Espoon Diakoniasäätiön Kivitaskuyhteisö. Toinen mahdollinen toimintamalli on tuen intensiivisyyden vaihtelu samassa asumismuodossa asukkaan tarpeiden mukaisesti. Asunnottomuusohjelman aikana on käynnistetty myös useita palveluohjaukseen ja/tai asumisneuvontaan sekä sosiaaliseen isännöintiin liittyviä hankkeita. Tosin moniongelmaisille asunnottomille suunnattuja hankkeita on ongelman laajuuteen nähden syntynyt vain vähän. (Kaakinen, Nieminen & Pitkänen 2006.)

Asunnottomuusohjelman arviointiraporttiin liittyvissä suosituksissa painotetaan lainsäädäntöä, mm. ehdotetun asumistakuulain (vrt. hoitotakuu) ja kilpailulainsäädäntöön liittyvän soveltamisen (jossa jotkut asumispalveluja tarjoavat yleishyödylliset yhteisöt vapautettaisiin kilpailuttamisesta) muodossa. Lisäksi suosituksissa korostetaan mm. sosiaalisen asuntotuotannon edelleen kasvattamista sekä asukasvalinnan toimintamallien kehittämistä syrjimättömiksi, poikkihallinnollista yhteistyötä ja asunto-ohjelmien laatimista suurimmille asunnottomuuspaikkakunnille. Suosituksissa näyttää olevan kyse pitkälti "lisää samaa" – tyyppisestä ajattelusta, eivätkä nekään sisällä varsinaisia innovaatioita asunnottomuusongelman ratkaisemiseksi, ehkä ennaltaehkäiseviä toimia lukuun ottamatta. Häätötilanteissa ehdotetaan säädettäväksi kunnan laatima asuttamissuunnitelma, joka olisi esitettävä asian käsittelyn yhteydessä käräjäoikeudelle silloin kun häätöprosessin käynnistäjänä on kunta tai kunnan omistama kiinteistöyhtiö. Tämän keinon toimivuuteen voinee suhtautua skeptisesti, varsinkin ellei häädönjälkeiselle asumiselle määritellä edes jonkinlaisia vähimmäisstandardeja ja siihen kytkeä mukaan tarvittavaa tukea, jolla paluu normaalin asumisen polulle mahdollistuu pienentyneen häätöriskin myötä.

Suosituksissa ehdotetaan vastaavanlaista asuttamissuunnitelmaa laadittavaksi myös laitoksista kotiuttamisen yhteydessä, erityisesti mielisairaaloista, päihdehuollon laitoksista ja vankiloista kotiuttamisen tueksi. Samoin asuttamissuunnitelman lisäksi näissä tilanteissa tulisi olla mahdollisuus asumisharjoittelun ja asumisvalmenuksen tapaisiin siirtymäjaksoihin. Periaate, jonka mukaan ketään ei voisi kotiuttaa (tai vapauttaa) kadulle, olisi varmasti tarpeellinen, varsinkin kun useimmiten kotiuttamispäivämäärä tiedetään hyvissä ajoin etukäteen.

Huomattavasti vahvempi ennaltaehkäisyn periaate sisältyy brittiläiseen asunnottomuuden ehkäisyyn (Pawson, Netto & Jones 2006; Evaluating homelessness...2006). Siellä tavoitteeksi on asetettu asunnon hankkimisen sijasta sen säilyttäminen, ja tarkoituksena on mm. kouluttaa asunnottomien kanssa työskentelevää henkilökuntaa

näkemään oma roolinsa ensisijaisesti tukemassa asiakkaita säilyttämään asuntonsa enemmän kuin toimimaan sosiaalisten asuntopaikkojen jononhoitajina. Tätä pyritään toteuttamaan kuuden ennaltaehkäisevän toimintamuodon avulla:

- asumisneuvonta (*housing advice*)
- vuokratakuu- ym. järjestelyt (*rent deposit schemes*)
- perhesovittelu (*family mediation*)
- tuki perheväkivallan uhreille (*domestic violence victim support*)
- vapautuvien vankien avustaminen (*assistance for ex-offenders*)
- vuokrasuhteen säilyttämiseen liittyvät palvelut (*tenancy sustainment services*).

Asumisneuvonnassa on kyse kiinteästä yhteistyöstä (lähinnä yksityisten) vuokranantajien kanssa, ja siihen sisältyy neuvottelua, sovittelua ja konfliktinratkaisua isännöitsijöiltä/vast. tulevien varhaiseen puuttumiseen tähtäävien yhteydenottojen pohjalta. Yleisimmin kyse on vuokrarästeistä tai epäsosiaalisesta elämästä. Osin siihen sisältyy myös neuvontaa sosiaalietuuksien hakemisen suhteen tai velkaneuvontaa. Vuokratakuujärjestelyt, johon sisältyvät myös muut vuokranmaksun varmistamiseen tähtäävät toimenpiteet, on niin ikään suunnattu pääasiassa yksityisille vuokra-asuntomarkkinoille, tavoitteena helpottaa asunnottomien tai asunnottomuusriskiä kantavien asiakkaiden pääsyä yksityisille vuokra-asuntomarkkinoille. Keinona tähän on pääasiassa suora taloudellinen tuki lähinnä vuokratakuutalletusten muodossa. Perhesovittelu taas tukee lähinnä nuoria, joiden asuminen kotona on uhattuna ja jotka siten ovat vaarassa joutua asunnottomiksi. Tavoitteena ei ole kotona asumisen jatkaminen hinnalla millä hyvänsä, vaan se voi olla myös tilanteen rauhoittaminen siten, että kotoa pois muuttaminen voi tapahtua suunnitellusti eikä ajolähtönä.

Perheväkivallan uhrien tukemisessa on osin kyse samasta asiasta, eli tilanteen rauhoittamisesta siten, että muutto kotoa voi tapahtua suunnitellusti – oli kyse sitten pahoinpitelevästä tai pahoinpidellystä puolisoista. Vapautuvien vankien avustamisessa taas pääpaino on asunnon säilyttämisessä tuomion kärsimisen aikana, mutta tarvittaessa vankeja pyritään auttamaan asunnon hankkimisessa ennen vapautumisvaihetta. Molempiin yhdistetään vapautumisen jälkeinen tukeminen, joka voi olla esim. intensiivisen kuntoutuksen järjestämistä tai sosiaalietuuksien hakemisessa avustamista. Viimeinen kohta, joka hieman kömpelösti on käännetty vuokrasuhteen säilyttämiseen liittyviksi palveluiksi, kohdentuu sekä vasta asutetuille asukkaille että jo pidempään asuneille asukkaille. Tässäkin on kyse pääasiassa yksityisistä vuokra-asunnoista. Tyypillisiä toimintamutoja ovat muutossa ja uuteen asuntoon asettumisessa auttaminen, budjetointiin ja etuuksien hakemiseen liittyvä apu, muiden tukipalvelujen hankkimisessa avustaminen tai vuokrarästien selvittelyyn liittyvä tuki. Tarvittaessa asiakkaita tuetaan myös sosiaalisten suhteiden luomisessa tai elvyttämisessä ja merkityksellisen ajankäytön suunnittelussa (työn/opiskelupaikan hankkiminen, vapaa-ajan vietto).

Kaikissa edellä mainituissa toimintamutoissa painottuu ennaltaehkäisevä näkökulma ja olemassa olevan asunnon säilyttäminen silloin, kun se on mahdollista. Toimintamutoille on myös laadittu laatumittarit. Brittiläiseen järjestelmään sisältyy kolme interventiotasoa: *varhainen puuttuminen*, jossa korostuu asunnottomuusriskin uhkaamien henkilöiden tunnistaminen, *ennen kriisiä tapahtuva puuttuminen*, jossa taas pyritään ehkäisemään tilanteen huonontuminen silloin kun ongelmia tai niistä kertovia merkkejä on havaittavissa, sekä *uusiutuvan asunnottomuuden ehkäiseminen* niissä tilanteissa, joissa pelkästään uuden asunnon järjestäminen ei ole riittävä interventio.

Tavoitteena on koko palvelujärjestelmän toimintalogiikan muokkaaminen reaktiivisesta proaktiiviseksi. Voidaan varmaan perustellusti sanoa, että suomalainen asunnottomuuden ehkäisy ja vähentäminen noudattelee pitkälti reaktiivista toimintamallia, jossa reagoidaan vasta kun vahinko on jo tapahtunut. Kun kukaan tai ainakin

hyvin harvat varsinaisesti syntyvät asunnottomiksi, voisi näistä brittiläisistä ajatuksista kaivaa uusia virikkeitä myös suomalaisen asunnottomuuden vähentämis- ja ehkäisytyöhön, kuten Ruotsissa on jossain määrin tehty (ks. Hemlöshetarbeta...).

2 Asumiseen liittyviä hankkeita ja palveluita

Perinteisesti asumiseen tukea on saanut tukiasunnoissa, asumisyhteisöissä ja esimerkiksi sosiaalisen isännöinnin kautta jossakin tietyssä taloyhtiössä. Yksiköitä on sijoitettu sekä metsän keskelle että kaupunkirakenteeseen. Sijoittelussa käydään usein keskustelua siitä, miten yksiköt vaikuttavat naapurustoon ja alueeseen. Esimerkiksi Kiinteistö oy Muuralan Ässäkodit ovat jo rakennusvaiheessa saaneet ankaraa vastustusta. Alueen asukkaat pelkäävät, että nämä kaksi vuokrakerrostaloa, jossa toteutetaan sosiaalista isännöintiä, tuovat alueelle häiriötä. (<http://www.ejulkaisu.fi/ejulkaisu.pl?customer=esse&date=050922&document=00014451>.)

Tähän vastustukseen liittyvät läheisesti julkisuudessakin tutuksi tulleet kaupunkitutkimuksen termit NIMBY ja LULU. NIMBY (Not In My Back Yard) kuvastaa huolta omasta naapurustosta ja siitä, että omaan naapurustoon tulee ei toivotuksi leimattuja toimintoja tai käytäntöjä. Esimerkiksi viinakaupan tulo saatetaan hyväksyä asuinalueelle mutta ei välttämättä ihan naapuriin. LULU puolestaan tarkoittaa laajempaa kannanottoa ja reagointia haitaksi määritellyyn tai sellaiseksi ymmärrettyyn ympäristökäyttöön. (esim. Kopomaa 2005.)

Naapuruussuvaitsevuuden kannalta sijoitettavan palvelu- tai asuinyksikön luonteella on merkitystä; vanhusten ja kehitysvammaisten asumisratkaisujen sijoittaminen on yleensä helpompaa kuin päihdeongelmaisten, mielenterveyskuntoutujien ja vankilasta vapautuvien. (Kopomaa 2005.) Myös se, kuinka isoa yksikköä ollaan suunnittelemassa, vaikuttaa vastustuksen määrään. Tuetun asumisen ratkaisut saavat vastustusta osakseen myös riippuen siitä, mihin niitä halutaan sijoittaa; kaupunginosissa, joissa on valmiina paljon vuokrakerrostaloja, päihdekuntoutujien asumisyksikkö ja vaikkapa sosiaalista isännöintiä, vastustusta usein on vähemmän. Tuetun asumisen hajauttaminen kuitenkin ennalta ehkäisee eri alueiden eriarvoistumista ja polarisoitumista. (ks. Koskela 2003.) Hajautetut palvelut ja asumisyksiköt hajauttavat ns. "rasitusta" kaupungin eri osiin, joka ennalta ehkäisee sitä, että joistakin alueista tulee turvattomia ja vähän käytettyjä. Lisäksi hajautetusta tuetusta asumisesta on myös hyötyä niiden asukkaille; päihdekuntoutujien hajautetun tuetun asumisen hajasijoittelun etuna on se, että silloin ei synny niin helposti porukoita, jotka saattaisivat houkutella juomaan. (Kopomaa 2005.)

Mikäli kaupunkitilaa rakennetaan ja käytetään epätasaisesti, vaarana on eri alueiden polarisoituminen. Tällöin joistakin alueista tulee paljon käytettyjä paikkoja, joissa sosiaalinen kontrolli takaa niiden turvallisuuden, kun taas toisista tulee autioita ja turvattomia (Koskela 2003). Avointen kaupunkitilojen tilallista syrjäytymistä on puolestaan pyritty vähentämään lisäämällä toimintamahdollisuuksia ja käyttöä sekä tilan valvontamahdollisuuksia ja tilan käyttäjien turvallisuutta (Kopomaa 1997, 141–143). Suomessa kaupunkitilaa on pystytty rakentamaan suhteellisen tasaisesti. Monissa maissa epätasaisen kaupunkirakentamisen seurauksina on syntynyt "ghettoja", joissa sosiaalipalvelut ovat usein huonompia kuin muualla ja elämässä eteenpäin meno on hankalampaa.

Kaiken kaikkiaan erilaisten toimintojen – myös tuetun asumisen- hajauttaminen kaupunkitilaan olisi mielekästä. Yhä useampi tarvitsee tukea asumiseensa ja ongelmien monimuotoistuksessa tarkkaan rajatuille ryhmille rakennettavat asumisyhteisöt eivät välttämättä enää vastaa parhaiten tarpeisiin. Aika onkin otollinen uusien asumisen tukimuotojen kehittämiseksi. Ihanteellisintahan olisi, että tukea voitaisiin viedä asuntoon kuin asuntoon. Tuolloin ihminen saisi tukea omaan kotiinsa ilman asunnon jonottelua tai toiseen paikkaan muuttamista juuri silloin, kun hän sitä eniten tarvitsee. Kun palvelu olisi kaikille mahdollinen, myös väliinputoajat vähenisivät. Samalla tuen vieminen yksittäisiin asuntoihin palvelee myös naapuruston etua ja ennalta ehkäisee eri alueiden erilaistumista.

2.1

Hankkeita asunnottomuuden poistamiseksi

Asumiseen ja erityisesti asunnottomuuteen liittyviä projekteja on tälläkin hetkellä käynnissä useita. Niitä toteuttavat sekä kaupungit että erilaiset säätiöt ja muut kolmannen sektorin toimijat. Pääkaupunkiseudun kunnat sopivat vuonna 2002 yhdessä valtion kanssa asunnottomuuden vähentämishjelmasta vuosille 2002–2005. Vuoden 2004 syyskuuhun mennessä kunnat laativat asunnottomien asumisen tuki- ja neuvontatoimintaa sekä asumispalveluja koskevan seudullisen suunnitelman. Vähentämishjelman osana julkaistiin vuonna 2004 *Rajattomat mahdollisuudet – esiselvitys asunnottomien tuki- ja palveluasumisen kehittämissuunnitelmaa varten* ja vuonna 2005 *Pääkaupunkiseudun asunnottomuuden vähentämishjelman 2002–2005 tavoitteet ja toteutuminen*. (www.socca.fi/asunnottomuus/hankkeesta.htm.)

Esiselvityksessä todettiin, että palvelujärjestelmässä on liian vähän ylisektoraaalisia ja moniammatillisia yhteistyömuotoja. Koska ennalta ehkäisevässä ja vähentävässä työssä terveystoimella on keskeinen rooli, tarvittaisiin siltä tiiviimpää panosta. Etenkin mielenterveys- ja päihdekuntoutujien osalta sosiaali- ja terveystoimen välistä yhteistyötä voitaisiin tiivistää. Moniammatillista työtä voitaisiin edistää esimerkiksi työparityöskentelyn avulla. Asumisneuvojat ja sosiaaliset isännöitsijät ovat merkittäviä toimialojen välistä tiedonvaihtoa edistäviä tahoja sosiaali- ja terveystoimen sekä asuntotoimen välisen yhteistyön edistämiseksi. (Pitkänen & Kaakinen 2004, 10.)

Lisäksi selvityksessä tuotiin esille, että tukea tarjoavien ja usein erillisiin yksiköihin sijoitettujen palvelu- ja tukiasuntojen lisäksi pääkaupunkiseudulla on tarvetta asumispalveluratkaisuille, joissa tuki ei ole sidottu tiettyyn asuntoon vaan tuodaan tavallisessa asuntokannassa sijaitsevaan asuntoon. Tällaisissa integroiduissa asumispalvelumalleissa tukipalvelut rahoitetaan tyypillisesti projektivaroilla, jolloin ne ovat kriittisessä vaiheessa hankerahoituksen päätyttyä. Tällöin uhkana on resurssien katoamisen myötä asumisen tuen väheneminen ja siitä aiheutuva asunnottomuuden lisääntyminen. Itsenäiseen asumiseen tukea tarvitsevat putoavatkin usein palvelujärjestelmässä etenkin asumispalvelumuodosta toiseen siirtymisen vaiheessa, jossa tukiasumisesta jäädytään tyhjän päälle. (Pitkänen & Kaakinen 2004, 11 & 55.)

Vakinaisia asumisen tukityöntekijöiden vakansseja ei pystytä järjestämään suurissa kaupungeissa niin paljon kuin tarve vaatisi. Tätä aukkoa voitaisiin paikata varaamalla rahoitusta pienten, asunnottomuuden perusteella asutettujen erityisryhmien asumispalveluihin, jotka voidaan hankkia järjestöiltä ostopalveluna. Pienten erityisryhmien asumisen tuen tarpeet vaativat erityistä asiantuntemusta, jonka hankkimiseen ei ole riittävästi resursseja kaikille ihmisryhmille asumispalveluita tarjoavalla julkisella sektorilla. Lisäksi tukitoimintojen osittaisella ulkoistamisella voidaan vapauttaa resursseja muiden asiakkaiden tukemiseen. (Pitkänen & Kaakinen 2004, 11.)

Esiselvityksessä tuotiin esille toimintaehdotuksia pääkaupunkiseudun kaupungeille. Suunnitelmassa ehdotettiin sekä ennalta ehkäisevien että korjaavien asumi-

sen tukimuotojen lisäämistä, jotta asunnottomuutta voitaisiin pysyvästi vähentää. Espoossa keskeisimmiksi kehittämistarpeiksi luokiteltiin asumisyksiköiden henkilöstöresurssien turvaaminen, tiiviimmän tukitoiminnan mahdollistavan resurssien lisääminen sekä asiakasprosesseihin liittyvien toimintamallien kehittäminen. Todettiin, että kehitysvammaisten ja autististen lisäksi palveluasuntoja tarvitaan myös vaikeasti asutettaville päihde- ja mielenterveysongelmallisille sekä muille asunnottomille ja suurimman asunnottomuusuhan alaisille. Asumispaikkoja tarvitsevat enemmän etenkin kaksoisdiagnoosiasiakkaat, kuntoutukseen motivoitumattomat päihdeongelmaiset sekä palveluasumista tarvitsevat mielenterveyskuntoutujat. Myös Espoon omia väliaikaisen asumisen paikkoja tarvitaan lisää. (Pitkänen & Kaakinen 2004, 11.)

Ennalta ehkäisyssä näkökulmasta Espoossa on tärkeätä tukea asumista sekä kaupungin vuokra-asunnoissa kiinteistöyhtiön palkkaamaan asumisohjaajan että välivuokratuissa asunnoissa sosiaali- ja terveystoimen sekä osin myös asuntotoimen palkkaamien asuntotyöntekijöiden avulla. Tärkeätä on varmistaa pitkäjänteisellä tavalla asumisohjaajien toiminnan rahoittaminen ja asumisen tukipalveluiden tarjoaminen sekä välivuokrattuihin asuntoihin että kaupungin vuokra-asuntokantaan. (Pitkänen & Kaakinen 2004, 12.) Espoonkruunu Oy:n asumisohjaajan toiminta käynnistyi vuonna 2003 projektina, minkä jälkeen toiminta vakinaistui seuraavana vuonna. Espoon kaupungin omistama vuokratalo-osakeyhtiö hankkii ostopalvelusopimuksella Espoon Diakoniasäätiöltä 12 700 asuntoaan varten. Asumisohjaajan tavoitteena on estää vuokratuista johtuvia häätöjä ja asunnottomuutta asiakkaiden tilanteen arvioinnin, talousneuvonnan, ohjauksen ja maksusopimusten tekemisen avulla. (Kuula 2004; Pitkänen & Kaakinen 2004, 33.)

Asunnottomuuden vähentämishajelman (2002–2005) kautta syntyneiden toimenpideehdotusten mukaisesti sosiaali- ja terveysministeriö on myöntänyt valtionavustusta *Pääkaupunkiseudun asunnottomien palvelujen kehittämisyksikkö -hankkeeseen*. Hanke alkoi vuonna 2005 ja se on saanut rahoitusta vuoden 2008 loppuun saakka. (<http://www.socca.fi/asunnottomuus/loppusemi.htm>) Hankkeen tavoitteena on käynnistää ja vakiinnuttaa verkostomainen kehittämisyksikkö vastaamaan asunnottomien palvelujen kehittämisestä sekä asunnottomuuden liittyvästä tutkimuksesta ja koulutuksesta pääkaupunkiseudulla. Hanke on Espoon, Helsingin, Kauniaisten ja Vantaan kaupunkien yhteinen hanke ja siinä ovat mukana pääkaupunkiseudun asunnottomien palveluista vastaavat yksiköt eli mielenterveys- ja päihdepalvelut Espoosta, asunnottomien sosiaalipalvelut Helsingistä ja päihdehuollon kuntouttavat palvelut Vantaalta. (www.socca.fi/asunnottomuus/hankkeesta.htm.)

Espoon osahankkeessa mielenterveys- ja päihdepalvelut kehittävät asunnottomien asiakasohjausta ja palvelunohjaustoimintaa. Osana tätä hanketta kehitetään tilannearvion työmenetelmää, jolla tarkoitetaan käytännössä lomaketta ja työkäytäntöä Olarinluoman vastaanottokodissa. Tarkoituksena on kerätä asiakkaan tilanteesta tietoja, joiden perusteella hänet voidaan ohjata hänelle parhaiten sopivaan asumispalveluun tai hoitoon. Tuloksena saadaan toimiva työkäytäntö asiakkaan tilanteen arvioimiseen ja pohja palvelusuunnitelman tekemiseen. Menetelmän avulla kehitetään asiakasohjausta Olarinluoman vastaanottokodissa sekä tuotetaan järjestelmällistä tietoa asunnottomien tarpeista ja tilanteista Espoossa. Tilannearvioinnin lisäksi on kehitetty asunnottomien SAS-ryhmä apuvälineeksi asiakasohjautuvuuteen. (www.socca.fi/asunnottomuus/espoo.htm.) Tavoitteellisella, systemaattisella ja aktiivisella työotteella on pyritty siihen etteivät asiakkaat laitostuisi. Asiakkaita onkin saatu ohjattua itsenäiseen asumiseen sekä asumispalveluiden ja päihdehuollon piiriin. (www.socca.fi/asunnottomuus/loppusemi.htm)

Helsingin hankkeena on *Asiakkaan, sosiaalialan ammatillisuuden ja organisaation kohtaamisen haasteet asunnottomien sosiaalipalveluissa*. Hankkeen tavoitteena on tukea asunnottomien palvelujen organisaation kehittämistä, tukea sosiaali- ja lähityön työnjaon kehittämistä asiakastyössä sekä kehittää asiakastyön työmenetelmiä. Kehittämistyö

jakaantuu kolmeen eri kehittämisryhmään: nuorten asiakkaiden palvelujen kehittämiseen, mielenterveysasiakkaiden sosiaalityön kehittämiseen ja sosiaaliohjaajien työn kehittämiseen. (www.socca.fi/asunnottomuus/helsinki.htm.) Hankkeen aikana kehitettävästä Hietaniemenkadun asunnottomien palvelukeskuksen tarkoituksena on saada asiakkaat ulkoista sisälle ja tarjota palveluita. Palvelukeskuksessa tarjotaan tilapäismajoitusta, tuettuja asumispalveluita, päiväkeskustoimintaa, moniammatillista tilannearviointia sekä aktiivista eteenpäin ohjaamista. Tavoitteiksi vuosille 2007–2008 on asetettu verkostomaisen kehittämissyksikön sekä moniammatillisen arviointityömallin luominen, lääketieteen ja sosiaalityön yhteisselvityksen sekä asunnottomien terveyspalveluiden kehittäminen sekä osaamisen ja tiedon keskittyminen. (www.socca.fi/asunnottomuus/loppusemi.htm.)

Vantaan päihdehuollon kuntouttavassa palvelussa kehittämiskohteena on vertaistukitoiminta asumispalveluiden sisällä. Tällä tarkoitetaan toimintamallia, jossa asiakkaiden ääni ja oma toiminta näkyvät asumispalveluiden sisällöissä mahdollisimman paljon. Kehittämisen keskiössä ovat kaksi päiväkeskusta, joista toinen on matalan kynnyksen talossa ja toinen tukiasumisen puolella. Tässä Aasukkaiden ääni –projekti on tarkoitus antaa työntekijöille lisävalmiuksia asukaslähtöisten toimintamallien ideoimiseen, kokeilemiseen ja käyttämiseen. (www.socca.fi/asunnottomuus/vantaa.htm.) Asunnottomien palvelujen kehittäjät kansainvälisillä vesillä –seminaarissa Soile Forsman, Heidi Selin ja Paula Virtanen (2007) Vantaan kaupungista kertoivat miten hanke on edennyt Koisorannan päiväystävissä hoitokodissa. Heidän mukaan vertaistuen kehittämisen lisäksi on mietitty kuinka paljon ja miten asiakkaat voivat olla mukana kehittämisessä. Keskiössä on ollut yhteisöllisyys, osallistuminen sekä vastuunotto esimerkiksi keittiötöissä ja siivouksessa. Asiakkaiden osallistamisella, vastuuttamisella ja heidän ääntään kuulemalla on saatu aikaan hyviä tuloksia. Tämä on vaatinut myös työntekijöiltä roolin muutosta ja kouluttautumista muun muassa ryhmänohjauksessa. (Forsman ym. 2007.)

SOCCA:n tutkijasosiaalityöntekijä Hannele Tainion (2007) mukaan asumispalveluissa suositukset henkilöstömitoituksissa ja todellisuus ovat etäällä toisistaan. Toiminnan pitäisi olla vielä asiakaslähtöisempää sekä moniammatillisempaa. Lisäksi toiminnassa pitäisi korostua verkostotyö sekä palveluohjaus. Tainion mukaan räätälöidyt asumisratkaisut tuottavat hyviä palveluita mutta tavallaan myös syrjäyttävät, koska niihin ei pääse ”sopimattomat” asiakkaat. Asuntolat eivät yksinään pysty vastaamaan vaikeasti asutettavien huollollisiin palveluihin, koska se ei ole niiden perustehtävä. Tainion mielestä määrällisten tavoitteiden ja räätälöityjen ratkaisujen ohella olisikin kehitettävä avoimempia, joustavampia ja muunneltavissa olevia ratkaisuja. Nykyistä tilannetta voidaan Tainion mukaan parantaa kahdella eri tavalla. Keskeistä tässä palvelun kehittämisessä olisi se, että jokin taho ottaisi selkeämmin vastuuta palveluohjauksesta. Mikäli kunnat haluavat ottaa tämän vastuun, se vaatii sosiaalityön työtteen muutosta. Toisena vaihtoehtona on, että yksityiset palveluntuottajat ottavat vastuun asiakkaan tilanteen kartoittamisesta ja tekevät palvelusuunnitelman. Näin ollen yksityinen palveluntuottaja hoitaisi asiakkaan asioita ja kunta toimisi käytännössä pääasiassa vain maksajana. (Tainio 2007.)

Pääkaupunkiseudun asunnottomien palvelujen kehittämissyksikkö -hankkeen lisäksi esimerkiksi Sininauhaliitolla on käynnissä RAY:n rahoittama Oikeus Omaan Oveen –tuetun asumisen projekti, jossa muina toimijoina ovat Helsingin Vieraskoti, Kodittomien Tuki ja Väinölä koti. Projektin lähtökohtana on tarjota asumiseen tukea sen jälkeen, kun asukas on tuetussa asumisyksikössä saavuttanut valmiudet siirtyä itsenäiseen asumiseen. Lisäksi kohteena ovat asukkaat, jotka ovat siirtyneet itsenäiseen asumiseen suoraan esimerkiksi vankilasta tai asuntolavaiheen jälkeen. (www.sininauhaliitto.fi/sininauhasaatio/yhteisprojektit/oikeus_omaan_oveen_-_tuetun_asumisen_projekti/.) Projektin piiriin kuuluu myös Jatko-Katti-asunnot, jotka ovat niin sanottuun normaaliin asuntokantaan integroitu asumismuoto. Tukea ulotetaan

siis tarvittaessa näihin hajasijoitettuihin asunto-osakehuoneistoihin. (www.sininauhaliiitto.fi/sininauhasaatio/tuetun_asumisen_ja_sosiaalisen_isannoinnin_palvelut/jatko-katti-asunnot/.)

A-klinikkasäätiöllä puolestaan on käynnissä pääkaupunkiseudulla vuoden 2008 loppuun asti VERKKO-projekti, jonka tarkoituksena on kehittää psykososiaalisen kuntoutuksen työmalli tukiasumisen ympärille. Projektin asiakaskunta muodostuu pääkaupunkiseudun korvaushoitopoliklinikoiden asunnottomista asiakkaista ja tukiasunnot, joihin tukea tuodaan, on sijoitettu ympäri pääkaupunkiseutua. (www.a-klinikka.fi/jss/projektit_3.html.) Vuonna 2006 hankkeen toimintamalli oli vakiintunut osaksi pääkaupunkiseudun korvaushoidossa olevien kuntouttamista. Projektissa on kehitetty verkostotyöhön perustuva asiakkaan kokonaisvaltaiseen elämänhallintaan tukea antava psykososiaalinen toimintamalli. Toimintatapoina on ollut esimerkiksi vertaisryhmätyöskentely ja ryhmät, joissa opetellaan arjen taitoja. Niiden kohdalla, joilla muuttaminen tukiasunnoista kaupungin vuokra-asuntoihin on ollut mahdollista, selviytymisen tukevana tekijöinä on nähty läheistukiverkoston lisääntyminen sekä sitoutuminen opiskeluun ja työelämään. Tuloksena on nähty, että suhteellisen pienellä avohoidon määrällä on saatu asiakkaat pysymään irti päihteiden käytöstä. Tärkeimmäksi toimintatavaksi asukkaiden tukemisessa on noussut palveluohjaus, jossa asukasta neuvotaan ongelmia tuottavissa arjen asioissa usein vierellä kulkien. Asukkailta on tullut hyvää palautetta tuetun asumisen mahdollisuudesta kuntouttavana tekijänä lääkehoidon rinnalla. (www.a-klinikka.fi/kehittamistoiminta/projektit/hanketietokanta/hanke_haku.php?id=148.)

Salon seudun päihdeongelmaisten asumispalvelut ASTU-projektissa luodaan päihdeongelmaisten asumiseen toimintamalli, ns. asumispolku, joka tuottaa pysyvää asumista (www.a-klinikka.fi/kehittamistoiminta/projektit/hanketietokanta/hankkeet_6_c.php3id=105). Huittisten Päiväkeskus ja tukiasunnot -projektissa tavoitteena puolestaan oli varmistaa kokonaisvaltainen hoitoketju jatkohoitoinen päihdekierteen katkaisun jälkeen. Keskeiseksi elementiksi toimintamallissa muodostui vastuuttaminen. (www.a-klinikka.fi/kehittamistoiminta/projektit/hanketietokanta/hankkeet_6_b-php3?id=28.)

2.2

Asumisneuvonta ja sosiaalinen isännöinti

Asumisneuvonta on terminä informatiivinen, koska se valottaa hyvin työn keskeistä sisältöä: asumiseen liittyvää neuvontaa (Backlund 2004). Asumisneuvoja pyrkiikin auttamaan ja neuvomaan kaikenlaisissa asumiseen liittyvissä ongelmatilanteissa. Asumisneuvoja työskentelee yhdessä asukkaiden, viranomaisten, talotoimikuntien ja kolmannen sektorin kanssa. (Haapanen 2004.) Backlundin (2004) mukaan asumisneuvonnalla halutaan ehkäistä ja vähentää asumisongelmista aiheutuvia sosiaalisia ja taloudellisia menetyksiä. Työn painopisteissä löytyy kuitenkin suuria eroja.

Asumisneuvontaa voidaan pitää omana palvelumuotonaan. Tämän lisäksi sitä käytetään työmenetelmänä osana muuta työtä, esimerkiksi tukiasuntotyössä. Toimintakenttä on laaja ja heterogeeninen. Tässä tarkastelun ulkopuolelle rajataan tukiasuntotyö ja keskitytään tarkastelemaan asumisneuvontaa, jota tehdään tavallisiin vuokra- ja omistusasuntoihin, omana palvelunaan.

Asumisneuvonnan tavoitteena on luoda yhteys asukkaan, kiinteistöyhtiön sekä palvelun tuottajien välille, kun asukkaan asumiskykyisyys ei ole enää riittävä. Asumiskyvyttömyys on avuttomuutta ja kyvyttömyyttä huolehtia itsestään ja omista asioistaan. Vuokranmaksuvaikeuksien ja järjestyshäiriöiden taustalta löytyy usein vaikeita elämänhallintaan liittyviä ongelmia. Asumisneuvonnalla asukas mm. ohjataan oikeiden palvelujen piiriin. (Paasu 2005, Hietikko 2004, 17.)

Ympäristöministeriön oppaan mukaan asumisneuvonnan lähtökohta on, että nopealla puuttumisella pyritään säilyttämään koti. Toiminta on tarvelähtöistä ja ratkaisuun pyrkivää. Kattavan yhteistyöverkoston avulla ongelmia pystytään ratkaisemaan ja ainakin ohjaamaan asukas tarvitsemansa palvelun ja tuen ääreen. Asumisneuvonnan tavoitteita ovat yleensä häätöjen estäminen, asumisongelmien syiden selvittäminen ja palvelujen piiriin ohjaaminen, asumiskulttuuriin opastaminen, yhteistyön kehittäminen asukkaiden kanssa, asumisviihtyvyyden parantaminen sekä linkkinä toimiminen asukkaiden, kiinteistöyhtiöiden ja palvelujen välillä. (Ympäristöministeriö 2003.)

Anu Haapasen mukaan asumisneuvoja auttaa ja neuvoo asumiseen liittyvissä ongelmatilanteissa. Asiakastyö painottuu palveluohjaukseen tai akuuttipalveluun. Palveluohjauksessa asumisneuvoja tarjoaa asukkaalle ohjausta ja neuvontaa, etsii asukkaan kanssa yhdessä erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja sekä aktivoi asukasta käyttämään heille tarkoitettuja palveluja. (Haapanen 2004.)

Kaikkeen asumisneuvontaan kuuluu olennaisena työmenetelmänä verkostotyö. Verkostotyö voidaan määritellä kapeasti tarkoittamaan verkostokokouksia, joihin osallistuu useita toimijoita asiakkaan verkostosta mukaan lukien mahdolliset tärkeät sukulaiset tai ystävät. Laajasti ymmärrettynä verkostotyön voidaan määritellä sisältävän verkostokokousten lisäksi verkoston kanssa tehtävän yhteistyön sekä myös tiedottamisen: asioiden selvittäminen puhelimitse tai yhteistyötapaamiset, joissa on mukana asiakkaan ja työntekijän lisäksi yksi tai kaksi yhteistyökumppania. Lisäksi erilaiset viranomaistapaamiset ja –kokoukset voidaan lukea verkostotyöhön.

Yleensä verkostotyö on ymmärretty laajasti määriteltynä. Käytännössä verkostotyötä kuitenkin tehdään monella tavalla: verkostotyön määrä ja tapa vaihtelevat. Joku hoitaa asioita pääasiassa puhelimitse asiakkaan verkoston kanssa. Työskentelyyn saattaa sisältyä yhteistyötapaamisia yhden tai kahden yhteistyökumppanin ja asiakkaan kanssa, mutta varsinaisia verkostokokouksia on vähemmän. Jonkun toisen työskentelyyn taas kuuluu enemmän varsinaisia verkostokokouksia, joihin kootaan paikalle useita toimijoita asiakkaan verkostosta.

Tiaisen (2006) mukaan käytännön asumisneuvonnassa painottuvat erilaiset työotteet. Tärkein erottelava tekijä työotteissa on se, painottuuko siinä kriisityö vai ennaltaehkäisevä työ. Kriisityössä eli korjaavassa työssä puututaan vuokravelkoihin, huoneiston huonoon hoitoon ja häiriötilanteisiin. Tällöin tavoitteena on asumisongelmien vähentäminen. Ennalta ehkäisevässä työssä puolestaan pyritään ennen kaikkea ehkäisemään ongelmien syntymistä ja/tai uusiutumista. Myös työmenetelmät vaihtelevat; osa työntekijöistä tekee yhdellä tapaamisella asiakkaan tilanteen kun taas osa käyttää kartoitukseen useita tapaamisia, joiden pohjalta tehdään yksilöllinen palvelusuunnitelma. Yleensä työn tekeminen on rajattu tiettyihin asiakasryhmiin tai rajattuun alueeseen/tiettyihin taloyhtiöihin.

Asumisperheidytyksessä asiakaskohderyhmä on yleensä rajattu (esim. maahanmuuttajat) ja työn painopiste on korjaavassa kriisityössä. Työ on yleisesti ottaen lyhytkestoista eikä siihen sisälly erillistä kartoitusjaksoa tai tukisuunnitelman tekemistä.

”Tulipalojen” sammuttamisessa työn painopiste on lyhytkestoisessa kriisityössä eli vuokraveloissa, huoneiston huonossa hoidossa ja häiriöissä. Asiakastyössä ei tehdä varsinaista tukisuunnitelmaa, mutta maksusuunnitelmien tekeminen on olennainen osa työtä.

Asumisneuvonnassa asiakaskohderyhmä ei yleensä ole rajattu, mutta asumisneuvonta kohdistuu usein tiettyihin taloyhtiöihin. Työtavassa on mahdollisuus tehdä myös ehkäisevää työtä, jolloin pyritään estämään asumisongelmien uusiutuminen.

Intensiivisessä asumisneuvonnassa asiakaskohderyhmä on rajattu ja rajatun kohderyhmän erityistarpeet vaikuttavat työn sisältöön. Työssä painottuu ehkäisevä työote, jossa tartutaan asumisongelmien taustalla oleviin asioihin. Työ on tarvittaessa

pitkääaikaista ja intensiivistä. Tilanteen kartoituksen pohjalta tehdään tukisuunnitelma ja työmenetelmänä käytetään palveluohjausta. (Tiainen 2006.)

Anu Haapasen (2004) mukaan asumisneuvojan työn voidaan myös katsoa liittyvän läheisesti ns. sosiaaliseen isännöintiin. Sosiaalisessa isännöinnissä on kysymys asukkaiden, kiinteistöyhtiön organisaation sekä julkisen sektorin asuinaluekohtaisesta yhteistyöstä. Perinteisesti kiinteistönhoidossa ja isännöinnissä on keskitytty pääasiassa kiinteistön tekniseen kunnossapitoon ja talouden hoitoon. Sosiaalisen isännöinnin puolestaan voi määritellä asukkaiden kanssa yhteistyössä toimimiseksi siten, että asukkaita kannustetaan aktiivisuuteen ja heidän toimintaedellytyksiään lisätään. (Haapanen 2004, 12.) Nupposen (1991) mukaan sosiaalisella isännöinnillä voidaan nähdä olevan kolme erilaista ulottuvuutta: 1. asukaskeskeinen yhdyskuntatyö, jossa pyritään tukemaan asukkaiden keskinäisiä yhteyksiä ja omatoimisuutta. Lisäksi pyritään lisäämään asukkaiden vaikutusvaltaa omalla alueellaan ja alueen viihtyisyyttä; 2. alueen palvelujen ja yhteistoiminnan koordinointi: asukkaiden, viranomaisten ja kolmannen sektorin välisten yhteyksien lisääminen ja parantaminen sekä asukkaiden aktivoiminen ja omatoimisuuden tukeminen; 3. kiinteistöyhtiön toiminnan laajentaminen, jossa kiinteistöyhtiön perinteistä työtä pyritään monipuolistamaan. Samalla pyritään edistämään kiinteistöyhtiön ja asukkaiden välistä yhteistyötä. (Nupponen 1991; Haapanen 2004.) Sosiaalinen isännöinti on siis kiinteästi sidoksissa kiinteistöön ja/tai asuinalueeseen.

S-asunnot on rakennuttanut Kiinteistö Oy Malmin Ässäkodit Malmin Piilikujalle. Kohderyhmänä ovat asunnon tarpeessa olevat ryhmät, erityisesti pientaloudet ja yksinasuvat, asunnottomat tai asunnottomuuden uhan alla olevat, liikuntarajoitteiset, mielenterveys- ja päihdekuntoutujat sekä ikääntyneet asunnonhakijat. Asunnonhakuhaastattelussa käydään läpi hakijan nykyinen asuminen, toimeentulo, päihteet, sairaudet ja lääkitykset sekä avuntarve, vapaa-aika ja tulevaisuuden suunnitelmat. Malmin Ässäkodeissa asuu ja työskentelee oma talonmies eli talon isäntä. Siellä sovelletaan asukaskeskeisen talonpidon laatuohjelmaa, jonka keskeisiä osa-alueita ovat muun muassa asumisneuvonta, sosiaalinen isännöinti, sosiaalinen talonmiestointi, määräaikaiset vuokrasopimukset, asumisyhteisön yhteistilat ja toiminta, yhteistyö viranomaisten ja muiden sidosryhmien kanssa, asukasvalinta, nollatoleranssi häiriötilanteissa, asukasdemokratia, turvallisuus ja esteettömyys. Laatuohjelman mukaan asukasyhteisössä rakennetaan ja kehitetään yhteisöllisyyttä, osallisuutta, asukasviihtyvyyttä ja sosiaalista asumista. (www.setlementtiliitto.fi/prosentti/projektin_selailu_1.php?id=118.)

Oulunkylän asuintalon asukastiloissa tarjotaan itsenäiseen asumiseen siirtyneille tai siirtyville asiakkaille tukea. Asukastiloissa kokoonnutaan ryhmissä ja niiden tarkoituksena on saada vertaistukea arkeen ja asumiseen. Myös yhdessäolo sekä yhdessä tekeminen, keskusteleminen ja kuunteleminen ovat tärkeitä asioita. Siellä annetaan myös ammatillista palveluohjausta, jonka tavoitteena on luoda vertaistukiverkoston samassa elämänvaiheessa olevien kesken sekä etsiä yhteistyössä tarvittavia palveluita ja tukimuotoja. (Pikkarainen & Tuominen 2007.)

Kontulan Kiinteistöt Oy:n asumisneuvontaprojektin (1999–2002) arvioinnissa tuotiin esille minkälaista hyötyä asumisneuvonnalla on ollut. Kontulan Kiinteistöt Oy on kolmanneksi suurin Helsingin kaupungin omistamasta 21 vuokratiloyhtiöstä. Yhtiöllä oli vuoden 2001 lopussa 2827 asuntoa ja niissä 6088 asukasta Mellunkylässä. Asumisneuvojilla oli Kontulan Kiinteistöissä asiakastalouksia 2000 vuonna 180 ja 2002 vuonna 335. Tämä määrän kasvu osoittaa selkeästi, että vuokratiloilla on tarvetta ja kysyntää asumisneuvojan työlle. (Hietikko 2004, 24.)

Asumisneuvojatoiminnalla saadaan aikaan säästöjä sekä kiinteistöyhtiölle, viranomaiselle että asukkaalle. Toiminnan avulla voidaan ehkäistä häätöjä, aktivoida asukasta hoitamaan omia asioitaan, puuttua epäsiistiin asumiseen ja muihin ongel-

miin varhaisessa vaiheessa. Vuokratähteistä tehdyillä maksusuunnitelmissa ja niiden seuraamisella pystytään ehkäisemään häätöjä. (Hietikko 2004, 25.)

Kontulan Kiinteistöt Oy:n tutkimuskatsauksessa arvioitiin SWOT-analyysin avulla palvelua erilaisista näkökulmista. SWOT-analyysissä tuodaan esille vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet ja uhat. Asumisneuvojan työn vahvuuksina nähtiin ongelmien havaitseminen ajoissa, ongelmien vähentyminen, mahdollisuus tehdä kotikäyntejä, asiakkaiden ohjautuminen palvelujärjestelmien piiriin, maahanmuuttajien sopeutumisen helpottuminen, asukkaiden aktiivisuuden ja vastuunoton lisääntyminen sekä alueen viihtyisyyden lisääntyminen. Heikkouksina puolestaan nähtiin se, että kaikki eivät ole valmiita ottamaan vastuuta asumisestaan ja/tai ottamaan vastaan asumisneuvojan tukea. Häätöjä joudutaan aina tekemään. Toiseksi ohjaustoiminta muiden palvelujärjestelmien piiriin ei aina ole helppoa. Avopalvelut ovat joidenkin asukasryhmien, kuten mielenterveysongelmaisten, kohdalla riittämättömät ja heidän kohdallaan ei asumisneuvojan työpanos aina riitä. (Hietikko 2004, 19.)

Asumisneuvontatyön mahdollisuuksina eli tavallaan mahdollisina vaikutuksina nähtiin se, että asuinalueen mahdollisuudet pystyttäisiin selvittämään aikaisempaa paremmin ja että syrjäytyneiden määrä asuinalueella vähenisi. Mahdollisuuksina nähtiin myös alueen vetovoimaisuuden kasvaminen sekä hyvien ominaisuuksien painoarvon kasvaminen alueella. Lisäksi mahdollisuuksina nähtiin segregoitumiskehityksen (eriarvoistumisen) pysähtyminen sekä se, että monikulttuurisuus voitaisiin nähdä enemmän rikkautena. Uhkana puolestaan nähtiin se, että asumisneuvojan toimiessa vain yhdellä vuokratotalueella, vaarana on sosiaaliseen asumiseen huonosti sopeutuvien ohjaaminen enenevässä määrin juuri tälle alueelle. Tästä seuraa helposti segregoitumisen voimistuminen alueella. (Hietikko 2004, 19.)

Espoonkruunussa ensimmäinen asumisohjaaja aloitti työskentelyn vuonna 2003 Espoonkruunun ja Espoon Diakoniasäätiön yhteistyöhankkeena. Espoonkruunu Oy on Espoon kaupungin omistama vuokratotalyhtiö, joka omistaa, vuokraa, ylläpitää ja rakennuttaa asuntoja. Yhtiöllä on tällä hetkellä noin 13 000 asuntoa. Asumisohjaajat ovat Espoon Diakoniasäätiön työntekijöitä. Asumisohjaajien työ painottuu sellaisten maksuvaikeuksissa olevien asukkaiden neuvontaan ja ohjaukseen, joilla on vaarana menettää asunto maksamattomien vuokrien takia. Tavoitteena on siis ehkäistä vuokratähteistä johtuvien vuokrasuhteiden purkua, häätöjä ja asunnottomuutta. (<http://www.espoondiakoniasaatio.fi/asumispalvelut/tukiasunnot/asumisohjaajat/>.)

Vuonna 2006 syksyllä palkattiin toinen asumisohjaaja, jolloin ryhdyttiin laatimaan myös opasta asumisohjaajille Vuoden 2008 alussa asumisohjaajat siirtyvät Espoonkruunun palkkalistoille, ja heitä palkataan lisää. Tässä tarkastellaan mitä muutoksia asumisohjaajan tilastoissa on tapahtunut vuosien 2004 ja 2006 välisenä aikana. Asumisohjaajilla oli asiakastalouksia 2006 vuonna 167, joka oli parikymmentä enemmän kuin vuonna 2004. Samassa ajassa maksusopimusten määrä kasvoi reilulla neljällä kymmenellä ollen 2006 vuonna 160. Merkittävää on, että vuonna 2006 vielä häätötuomionkin jälkeen lähes 70:n talouden kanssa ollaan voitu tehdä maksusopimus kertyneestä velasta eli estää häätö vielä tässä vaiheessa. Asiakastalouksien ja maksusopimusten määrä olisi varmasti suurempi, mikäli resursseja olisi ollut enemmän. Mielenkiintoista onkin nähdä kuinka paljon asiakasmäärät nousevat kun ensi vuoden alusta lähtien asumisohjaajia työskentelee enemmän. (Asumisohjaajan tilastot 2007.)

Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta asumisohjaajan asiakastalouksilla on vuokravelkaa. Lisäksi yleisiä taustatekijöitä ovat asunon vaihtotarve edullisempaan, avo/avioero sekä mielenterveys- ja päihdeongelmat. Vuokravelkasaldot ovat vaihdelleet paljon; pienin on ollut noin 200 euroa ja suurin 10 000 euroa keskiarvon ollessa noin 2000. Sovittu kokonaisvelkasaldo oli noussut kahdessa vuodessa 150 000 euroa ollen 2006 vuonna 350 000. Kuluvana vuonna (2007) kokonaisvelkasaldon oletetaan Ursula Kuulan mukaan pienenevän, koska muuttuneen perintämenettelyn

vuoksi vuokratilastoista saa nopeammin haasteen. Näin ollen yksittäisten asiakkaiden vuokratilat ovat pienempiä ja yhä useammalla on mahdollisuus maksaa velka pois. Asumisohjaajien työstä koituvan taloudellisen hyödyn voi nähdä siitä, että Espoonkruunulle tilitetty pääoma ja korot ovat tuplaantuneet vuosien 2005 ja 2006 välisenä aikana. (Asumisohjaajan tilastot 2007.)

2.3

Palveluohjaus

Merja Ala-Nikkolan ja Jorma Sipilän vuonna 1996 julkaistu artikkeli muodostaa eräänlaisen perustan suomalaiselle palveluohjauskeskustelulle (<http://www.omaisetspyuusimaa.fi/palveluohjaus/perustietoa.php>). Artikkelissa palveluohjaus nähdään viisivaiheisena prosessina. Ensimmäisessä vaiheessa asiakkaat valikoidaan niin, että palvelua pyritään kohdentamaan niille, jotka sitä eniten tarvitsevat. Toisessa vaiheessa asiakkaan kokonaistilanne arvioidaan. Joskus arviointi on pitkä ja työläs prosessi, jossa tehdään useita kotikäyntejä, haastatteluita, kokeiluja sekä seurantaa. Kolmannessa vaiheessa arvioinnissa kootut palaset kootaan yhteen, tehdään suunnitelma sekä järjestetään palvelut. Asiakkaalle tarjotaan hänelle sopivia palveluita sekä neuvotaan niiden käytössä. Neljännessä ja viidennessä vaiheessa palveluohjaaja seuraa palvelutavoitteita. Hän tukee ja valvoo suunnitelman onnistumista sekä antaa tarvittaessa palautetta palveluntarjoajille. Palveluohjaustyö päättyy, kun tuen tarve loppuu tai asiakas siirtyy pitkäaikaisen hoidon piiriin, jolloin vastuu seurannasta siirtyy hoitolaitokselle. (Ala-Nikkola & Sipilä 1996.)

Näkökulma Ala-Nikkolan ja Sipilän artikkelissa on hyvin järjestelmäkeskeinen. Siinä palveluohjauksella pyritään ikään kuin vastaamaan muissa palvelujärjestelmissä oleviin puutteisiin. Artikkelissa tuodaan hyvin esille palveluohjauksen perustehtävä; tilanteen kartoitus ja erilaisten palveluiden piiriin saattaminen. Sauli Suomisen (2006) määritelmän mukaan palveluohjaus puolestaan perustuu asiakkaan ja palveluohjaajan luottamukselliseen suhteeseen. Tavoitteena on asiakkaan itsenäisen elämän tukeminen. Tuki rakentuu asiakkaan, hänen sosiaalisen verkostonsa, palveluohjaajan ja muiden palvelutuottajien yhdistettyjen voimavarojen varaan.

Käytännön työssä asumisneuvonnan ja palveluohjauksen välillä on ”veteen piirretty viiva”. Palveluohjaus soveltuu monimutkaisiin ja vaikeisiin tilanteisiin, joissa asiakkaan selviytyminen on epävarmaa tai hän on muuten erityisen tuen tarpeessa (ks. Ala-Nikkola & Valokivi 1997). Asumis- ja palveluneuvonnalla aloitettua työskentelyä usein laajentaa ja syventää palveluohjaus, joka on työotteeltaan intensiivisempää rinnalla kulkemista.

Palveluohjauksen toimiviin elementteihin kuuluu luottamuksellinen asiakas-työntekijä-suhde ja tilanteeseen paneutuva palvelu. On koettu tärkeäksi, että yhdellä työntekijällä on kokonaisvastuu ja -näkemys asiakkaan tilanteesta. Lisäksi palveluohjaajan toimipisteen tulee sijaita lähellä asiakasta ja hänen tulee olla helposti tavoitettavissa. Eri tutkimus- ja kehittämishankkeissa on koettu hyväksi käynnistää palveluohjaus muutostilanteessa tai siirtymävaiheessa. (Blomberg 2005.) Yhtenä palveluohjaajan tehtävänä on hoitaa asiakkaan asioita suhteessa ympäröivään viranomaisverkostoon. Silloin asiakkaalla on yksi henkilö laajassa järjestelmässä, jonka puoleen hän tietää voivansa kääntyä. (Ponkala 2003.) Palveluohjauksessa työntekijä kulkee asiakkaan rinnalla ja tukena palveluverkostossa.

Suomessa palveluohjaus etsii vielä muotoaan ja vakiintumista osaksi palvelujärjestelmää. Projektien lisäksi joissakin kunnissa järjestetään palveluohjausta. Esimerkiksi Espoossa järjestetään päihde- ja mielenterveysohjausta. Päihdehuollon palveluohjaus on tarkoitettu yli 18-vuotiaille, joilla on päihdeongelma. Palvelun esittelyssä kerrotaan, että palveluohjaaja toimii yhteyshenkilönä asiakkaan ja eri

hoitotahojen välillä. Palveluohjaaja ei kuitenkaan hoida asioita asiakkaan puolesta vaan tukee häntä omatoimisuuteen. Palveluohjaajan työskentely sisältää asiakkaan kokonaistilanteen kartoituksen, tavoitteiden miettimisen, suunnitelman tekemisen, yksilö- ja verkostotapaamisia sekä suunnitelman jatkuvaa seuranta ja arviointia. (<http://www.espoo.fi/default.asp?path=1;28;11866;9878;10230;10285;10289>.)

Palveluohjausta tehdään pääosin erilaisissa hankkeissa erilaisille ryhmille, kuten ikäihmisille, nuorille ja aikuisille työikäisille sekä mielenterveys- ja päihdekuntoutujille. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön kansalliseen sosiaalialan kehittämishankkeen toimeenpanosuunnitelmaan kuuluu palveluohjauksen kehittäminen, jota FinSoc koordinoi. Hanke kulkee nimellä ”Palveluohjauksen kehittämisen ohjelma”. Hankkeen tavoitteena on tuottaa tietoa palveluohjauksen sisällöistä, vaikuttavuudesta, vaihtoehtoista sekä mahdollisuuksista eri toimijoiden kanssa. Lisäksi tavoitteena on nostaa esiin ja levittää koko maahan palveluohjauksen hyviä käytäntöjä. (<http://groups.stakes.fi/FINSOC/FI/hankkeet/palveluohjaus.htm>.)

Esimerkiksi Omaiset mielenterveystyön tukena, Uudenmaan yhdistys ry saa 2007 vuoden loppuun asti rahoitusta RAY:ta mielenterveyskuntoutujille suunnattuun palveluohjausprojektinsa. Projekti on ollut tarpeen, koska mielenterveyskuntoutujien parissa tapahtuva palveluohjaus on Suomessa vielä harvinaista, kun taas muissa Pohjoismaissa muu kuin mielenterveystyön palveluohjaus on harvinaista. Projektin aikana on muun muassa koulutettu palveluohjaajia, levitetty Ruotsissa ja Norjassa saatuja hyviä kokemuksia Suomessa sekä aloitettu käytännön palveluohjaustyön kokeilu yhteistyössä Helsingin kaupungin sosiaaliviraston kanssa. (www.omaistep-syysuimaa.fi/palveluohjaus/projektit.php.)

Ruotsissa mielenterveystyön palveluohjausta tehdään laajemmalti. Ulrika Järkestig-Berggren esitteli seminaarissa huhtikuussa 2007 mielenterveysongelmaisten parissa tehtävää palveluohjaustyötä. Järkestig-Berggren on tutkinut ruotsalaista palveluohjausta ja kirjoittanut siitä useita artikkeleita. Hän tutki väitöskirjatyössään mielenterveystyön henkilökohtaisen palveluohjaajan ammattiroolia kolmessa läänissä, joissa sitä toteutetaan eri tavoin: ostotoiminnalla, kunnan palveluna ja kuntoutuskeskuksesta käsin. Ruotsalaisessa palveluohjauksessa korostuvat asiakkaan tarpeista lähteminen sekä asiakkaan kanssa asioiden tekeminen yhdessä. (Järkestig-Berggren 2007.)

Järkestig-Berggren toi esille puheessaan ruotsalaisen palveluohjaajan työn kohdealueita, jotka jakautuvat elintason vaikuttamiseen ja elämisen laatuun vaikuttamiseen. Elintason kohdealueita ovat terveys, koulutus, päivittäinen toiminta, työympäristö, talous, asumisolot, kuljetus ja matkustaminen, vapaa-aika, sosiaaliset suhteet, poliittiset resurssit, yhteiskuntaan osallistuminen/vaikuttaminen sekä turvallisuus ja jatkuvuus. Elämisen laadun kohdealueita puolestaan ovat osallistuminen (sitoutuminen, itsensä toteuttaminen), itsetunto (itsevarmuus ja itsensä hyväksyminen), suhteet kanssaihmiin (läheiset suhteet, ystävyys) sekä turvallisuuden ja ilon kokemukset. Näissä kohdealueissa toimii kahden askeleen malli: kun elintason liittyviä asioita parannetaan, elämisen laatu paranee. (Järkestig-Berggren 2007.)

Järkestig-Berggren toi myös esille minkälaisia erilaisia rooleja palveluohjaajalla on riippuen muun muassa siitä, katsotaanko asiakkaan olevan subjekti vai toiminnan objekti. Jos asiakas on subjekti, käytetään kuntouttamista tai voimaannuttamista. *Kuntoutuksessa* asiakas päättää etenemisnopeuden. Palveluohjaajalla on oma arvio tarpeista, mutta hän odottaa asiakkaan päätöstä. Kuntoutuksessa käytetään motivointityötä sekä kuntoutuksen teoriaa apuna ja palveluohjaaja on asiakkaan *muisti, varmuusköysi ja opettaja*. *Voimaannuttamisessa* puolestaan asiakas määrittää tehtäväksiannon, jonka palveluohjaaja hyväksyy ja jonka mukaan hän toimii. Tässä voimaannuttamisessa taustalla vaikuttaa empowerment-teoria ja palveluohjaaja on ”*pallotteluseinän*”, *to-distajan, opettajan* tai *neuvottelijan* roolissa. (Järkestig-Berggren 2007.)

Jos asiakas nähdään toiminnan objektina, lähtökohtana on *paternalismi* tai *asianajo*. *Paternalismissa* asiakkaan kuvaus ja tehtäväksiänto ovat merkityksettömiä ja palveluohjaaja toimii oman arvionsa mukaan. Tuolloin taustalla on hoidon teoria sekä lainopillinen avustaminen ja palveluohjaaja toimii hoitajana. *Asianajajana* palveluohjaaja toimii asiakkaan *edustajana* tai *neuvottelijana*. Palveluohjaaja pyrkii uusien palvelumuotojen kehittämiseen puutteita osoittamalla. Tuolloin taustalla on asianajon teoria. (Järkestig-Berggren 2007.)

Nämä edellä esitetyt palveluohjauksen lähtökohdat eivät ole toisiaan poissulkevia ja palveluohjaajien työssä usein yhdistyy useita eri rooleja. On kuitenkin hyvä tuoda esille niitä erilaisia tapoja, miten asiakkaaseen ja esimerkiksi siihen mitä hän tarvitsee, suhtaudutaan. Yksi mielenkiintoisimmista erotteluista, joita Järkestig-Berggren toi esille puheessaan, oli kaksi erilaista diskurssia eli puhetapaa, miten asiakkaiden ongelmiin suhtauduttiin. Näitä ongelma-alueita olivat hoitovaje, toimeentulo ja vuorovaikutus. Hallitsevassa medisiinisessä diskurssissa puhutaan asiakkaan psyykkisistä oireista, rahan käytön vaikeudesta sekä vuorovaikutushäiriöistä. Näkymättömämmässä kansalaisdiskurssissa puolestaan tuodaan esille yhteen sopivan tuen puute, kohtaamisen puutteellisuus sekä se, että alhainen elintaso johtuu rakenteellisista puutteista. Se, mistä näkökulmasta asiakkaiden asioita ja ongelmia katsotaan vaikuttaa ratkaisevasti siihen, miten niihin suhtaudutaan ja miten niitä pyritään hoitamaan. (Järkestig-Berggren 2007.)

Ulrika Järkestig-Berggren puhui myös toimintakyvystä ja psyykkisistä toimintarajoituksista. Hän toi esille, että toimintakyvyn alenemisen taustalla ei välttämättä ole varsinaisia mielenterveyshäiriöitä. Ihmisellä saattaa olla vaikeiden elämänkokemusten seurauksena syntyneitä psyykkisiä ongelmia, jotka vaikuttavat toimintakykyyn. Heistä Järkestig-Berggren käytti nimitystä ”psyykkisesti toimintahäiriöiset”. Nämä toimintahäiriöt vaikeuttavat esimerkiksi taloudellisten asioiden hoitamista ja vuorovaikutusta. (Järkestig-Berggren 2007.)

2.4

Arviointeja tuetusta asumisesta

Hannele Tainio (2007) korostaa toimintakykyä ja sen merkitystä asuntoloiden ja asumispalveluyksiköiden näkökulmasta. Tainion mukaan asumista vaikeuttavia tekijöitä ovat asuntoloissa ja asumispalveluyksiköissä hallitsematon päihteiden käyttö sekä toimintakyvyn heikkenemisestä johtuvat ongelmat päivittäisten asioiden hoitamisessa. Asumisen kannalta räätälöidylle kohderyhmälle tehtyjä palveluita tärkeämpää on asukkaan toimintakykyisyys, johon sisältyy fyysinen, psyykinen/kognitiivinen sekä sosiaalinen toimintakyky. Tämä toimintakyky voi olla heikentynyt tilapäisesti tai pysyvästi tai se voi heikentyä asteittain. Toisaalta asukkaan asianmukaisen hoivan ja huolenpidon kannalta erityisryhmän problematiikankin tunteminen on yhtä tärkeää kuin kokonaistoimintakyky. (Tainio 2007.)

Seuraavaksi tarkastellaan mitä huomioita tuetusta asumisesta on tehty hankkeen kohderyhmille tarkoitetuissa palveluissa eli minkälaista tukea päihde- ja mielenterveysongelmallisille sekä vangeille on annettu. Ympäristöministeriö käynnisti vuonna 2003 tuetun asumisen mallien arvioinnin. Tarve arvioinnille syntyi siitä, että tietotaidon lisääminen tukiasumisen hyvistä toimintamalleista ja käytännöistä katsottiin olevan tarpeellista. (Hynynen toim. 2005.)

A-klinikkasäätiön tuetun asumisen arvioinnissa tuotiin esille, että tukiasuntotyön voi jakaa karkeasti kahteen osaan: henkiseen työhön ja käytännön työhön. Henkiseen työhön kuuluvat hyvinvoinnin ja elämänhallinnan parantaminen, päihteiden käytön hallinnan parantaminen sekä uusien ratkaisu- ja toimintamallien löytämisessä auttaminen. (Manninen & Tuori 2005, 16.) Tukiasuntotyössä nähtiin olevan kolme

vaihetta. Tukiasumisen alussa painottuu käytännön työ, virasto- ja paperiasioiden hoito ja käytännön järjestelyjä. Alussa tehdään myös hoitosuunnitelma sekä luodaan luottamuksellista suhdetta työntekijän ja asiakkaan välille. Tukiasumisen keskivaiheilla puolestaan painottuu voimavaraistava tukityö, jossa asiakasta kannustetaan ja rohkaistaan elämässä eteenpäin. Tässä vaiheessa näkyy myös mahdollisten häiriöiden ja kriisitilanteiden hoitaminen. Tukiasumisjakson loppupuolella asiakasta kannustetaan itsenäisyyteen voimavaraistavan tukityön avulla sekä autetaan löytämään vaihtoehtoja tulevaisuudelle. (Manninen & Tuori 2005, 17.)

Jaana Paasu tuo esille mielenterveyspalveluiden arvioinnissa, että mielenterveyskuntoutujien asumis- ja tukipalveluissa on haasteellista kehittää tarpeita vastaavia palveluja. Erityisiä haasteita tuovat esimerkiksi kaksoisdiagnoosiasiakkaat, koska usein on vaikea kartoittaa mikä on henkilön ensisijainen tuen tarve. Tällöin asiakas saattaa jäädä palveluiden ulkopuolelle tai asiakkuus on satunnaista. (Paasu 2005, 27–28.)

Paasun (2005) mukaan psyykkinen sairaus ei aina edellytä asunnon vaihtoa tai asumismuodon muuttumista, vaan kysymyksessä on sopivien palveluiden tarjoaminen. Tärkeätä olisi etenkin löytää psyykkinen diagnoosi sekä ajoittaa interventio ja tuen aloittaminen oikeaan aikaan. Tämä mahdollistaa sen, että kuntoutuja saa tarvitsemansa avun nopeammin kuin ennen ja sen seurauksena psyykkisen sairauden aktiivisia jaksoja voidaan ehkäistä tai ajallisesti lyhentää. Riittävän tuen saaminen riittävän ajoissa on kuitenkin vaikeata, sillä esimerkiksi asumis- ja tukipalveluihin on viikkojen, jopa kuukausien jono. Esimerkiksi palveluasumiseen pääsy kestää parhaimmillaan kolme kuukautta, koska tarkoituksenmukaisia asumispalveluita ei ole riittävästi. Asumispalveluiden saamisen joustamattomuuden vuoksi kuntoutuja voi joutua odottamaan psykiatrisessa sairaalassa palveluasumiseen, kun taas joku toinen tuen puutteen vuoksi saattaa saada hädän ja joutua asunnottomaksi. (Paasu 2005, 28 & 34.)

Tuettua asumista leimaa usein määräaikaisuus, jolloin tarkoituksena on muuttaa jossain vaiheessa ”tavallisen asumisen” piiriin. Tähän kaikilla ei kuitenkaan ole edellytyksiä. Asumisajan määräaikaisuus saattaa itsessään pitää yllä asiakkaiden kiinnittymisen puutetta asumis- ja tukipalveluihin sekä psyykkistä epävarmuutta asunnon pysyvyydestä. Epävarma tilanne saattaa estää asukasta kuntoutumaan psyykkisesti. Tällaisen tilanteen estämiseksi asuntoja pitäisi hankkia siten, että asiakas saa asua asunnossa ilman määräaikaa. Näin palvelut tulisivat asiakkaan luokse eikä päinvastoin. (Paasu 2005, 39 & 50.)

Granfelt (2005) kuvasi arvioinnissaan vankien tuetun asumisen kehittämistyötä, jota tehtiin Yhteistyössä rikoksettomaan elämään -ohjelmassa ja Kriminaalihuollon tukisäätiössä (KRITS) Vapautuvien tukiohjelmassa. Vapautuvien vankien kohdalla useimmiten realistisin vaihtoehto on itsenäinen asunto, joihin on liitetty jo vankeusaikana suunniteltu intensiivinen ja riittävän pitkäkestoinen tuki. Asumisyhteisöt ovat toinen vaihtoehto, mutta niissä yleensä oleva päihteettömyysvaatimus karsii sellaisia, jotka eivät ole valmiita päihteettömyyteen. Tärkeätä olisi alkaa miettiä jo vankilassa ollessa vankilan jälkeistä elämää ja siihen liittyviä tukitoimia. Rikoksettomaan elämään -ohjelman yhteydessä on kehitetty asumispolkuja, jotka alkavat jo rangaistusta suoritettaessa vankilan vapautteen valmentavassa ryhmässä ja jatkuvat osana vapautumissuunnitelmaa vapautumisen jälkeen. Tämä pitkäkestoinen työskentelytapa on osoittautunut hyväksi varsinkin siksi, että se vähentää passiivista ajattelutapaa siitä, että asiat vain tapahtuvat ilman että niihin voi itse vaikuttaa. Lisäksi työskentelytapa mahdollistaa kokonaistilanteen hahmottamisen ja asumisongelmien jäsentämisen kokonaistilanteen osaksi sekä työntekijöille että vangeille. Tämän avulla asumista voidaan järjestää suunnitelmallisesti vapautumisajankohdan mukaisesti eikä vapautunut vanki kävele sosiaalitoimistoon asunnottomana ja kaksi muovikassia kädessä. (Granfelt 2005.)

Granfelt ja Hynynen toteavat arviointiraportin johtopäätöksissä, että asumisen tukeminen on kokonaisvaltaista elämän tukemista, mikä mahdollistaa arjessa selviytymisen ja sitä kautta myös asumisen onnistumisen. Tuen toteutuksessa yhdistyvätkin konkreettisissa asioissa auttaminen, psykososiaalisesti painottunut ihmishuuhdetyö sekä sosiaali- ja terveyshuollon ja vertaisryhmiin ohjaaminen. Asumisen tuen onnistuminen edellyttää usein yksilöllisen tuen lisäksi verkostotyötä. (Granfelt & Hynynen 2005, 162.)

Johtopäätöksissä tuodaan esille, että edellä mainittuihin kohderyhmiin pätee se periaate, että ensisijaisesti tarvitaan tavallinen vuokra-asunto tai tukiasunto, johon liittyy asukkaan kanssa yhteistyössä suunniteltu tuki ja tukiverkosto. Tärkeää on, että tukea annetaan riittävän pitkäkestoisesti, ja että se on intensiteetiltään joustavaa tarpeen mukaan. Tuen jatkumot laitoksista tulevilta pitää varmistaa, ja jo laitoksessa tulee vahvistaa asumisvalmiuksia mm. käymällä läpi laitoksen jälkeisen elämän riskitekijöitä. Tukea annettaessa verkostotyössä tulee kiinnittää huomiota ylisektorialaiseen, ammatilliseen ja vertaistuen yhdistävään orientaatioon. Päihde- ja mielen-terveysongelmansa hoitoon motivoitumattomat sekä ammattilais- ja vertaistukeen kielteisesti suhtautuvat asunnottomat jäävät kuitenkin tuetun asumisen ulkopuolelle harhailien vaila kuntoutussuunnitelmaa kaduilla ja terveyskeskuksissa päätyäkseen taas ennemmin tai myöhemmin takaisin laitokseen. (Granfelt & Hynynen 2005, 163.)

II ASUMISEN TAIDOT – KEHITTÄMINEN JA TUTKIMUS

3 Uuden palvelumallin kehittäminen

3.1

Taustoja ja käsitteitä

3.1.1

Palvelumallin tarkoitus ja käsitteiden määrittelyä

Asumiseen liittyvissä hankkeissa näkökulmana on usein korjaava tai kriisityö, ja ne liittyvät usein itse asunnottomuuteen. Kehitteillä on monenlaisia palveluita asunnottomille. Sen sijaan ennalta ehkäisevä työ asunnottomuuden poistamiseksi on jäänyt taka-alalle. Asumisen taidot -hankkeessa pyritäänkin kehittämään palvelumallia, jonka avulla asumisen ongelmiin pyritään puuttumaan ennalta ehkäisevästi, ennen asunnottomaksi tuloa. Vaikka näkökulma on ennen kaikkea ennalta ehkäisevä, ihmisiä tuetaan myös erilaisten kriisitilanteiden selvittämiseksi.

Ennalta ehkäisevän näkökulman lisäksi palvelumallissa tärkeitä on tuen vieminen asiakkaan luokse. Tuen saaminen ei ole sidoksissa asumispaikkaan tai esimerkiksi johonkin tuettuun yksikköön: kenet tahansa voi lähettää asuinpaikasta riippuen tuen piiriin. Palvelumalli eroaa esimerkiksi perinteisestä asumisneuvonnasta, jossa tukea annetaan yleensä rajatulle asiakasryhmälle tai alueelle. Palvelumallin toimintatapoina korostuvat verkottuminen, asumisneuvonta sekä palveluohjaus. Tarkoituksena on tukea asumisen jatkumista asiakkaan nykyisessä asunnossa. Palvelumalli ennalta ehkäisee sekä vuokratvelkojen kasaantumista että asunnottomuutta.

Asumiseen liittyvien tukimuotojen määrittelyt ovat monimutkaisia eivätkä usein yksiselitteisiä; asumisneuvontaa/asumisohjausta voidaan tehdä monista eri lähtökohdista ja palveluohjaus etsii vielä muotoaan ja käsitteellistämistä. Koska molempia näitä käytetään työmenetelminä, on syytä tuoda esille miten nämä käsitteet nähdään tämän hankkeen näkökulmasta.

Asumisneuvonta nähdään hankkeessa lähinnä intensiivisenä asumisneuvontana, jossa pyritään asumisen ongelmien ratkaisemisen lisäksi auttamaan ihmistä eteenpäin elämässään. Työotteessa yhdistyvät kriisityö ja ennalta ehkäisevä työ. Neuvontaan kuuluu asumiseen liittyvän neuvonnan lisäksi auttaminen ja neuvominen sellaisissa asioissa, jotka vaikuttavat itsenäisen asumisen onnistumiseen: erilaisten hakemusten täyttö, talouden suunnittelu ja voimavarojen ylläpitäminen jne. Asiakasta pyritään auttamaan kokonaisvaltaisesti järjestämään elämäänsä.

Palveluohjauksen käsite on häilyvä ja sen määrittely on vielä kesken. Tässä yhteydessä (varsinainen) palveluohjaus määritellään toiminnaksi, jossa työntekijä yhdessä asiakkaan kanssa hahmottaa asiakkaan tarpeet, muodostaa tarpeiden pohjalta yhteistyöverkoston, jonka käytössä palveluohjaaja auttaa asiakasta (vrt. Ala-Nikkola & Sipilä 1996). Näin ollen palveluohjaaja ei varsinaisesti tuota itse palveluita vaan auttaa asiakasta kokoamaan tarvittavan palveluverkoston. Asumisen taidot -hankkeessa ei

tehdä pelkästään kuvatuista palveluohjausta, vaan se nähdään yhtenä työmenetelmänä: asiakasta ohjataan tarvittavien palveluiden piiriin mutta samanaikaisesti tuotetaan asumisen tukemiseen liittyvää palvelua.

Hankkeessa verkostotyö ymmärretään laajasti. Verkostoon kuuluvat rahoittajat, muut tuetun asumisen hankkeet sekä yhteistyökumppanit, joista muodostetaan asiakkaiden asumista tukeva verkosto. Verkostoitumiseen kuuluu hankkeen esittely eri tahoille. Verkostotyöskentely sisältää verkostokokoukset ja yhteistyötapaamiset asiakkaan asioiden tiimoilta, viranomaistapaamiset yhteistyön merkeissä sekä puhelinneuvottelut.

3.1.2

Palvelumallin muotoutuminen

Hankkeessa ensimmäisen puolen vuoden aikana toiminta painottui suunnitelman tarkentamiseen, toimintaympäristön hahmottamiseen, verkoston muodostamiseen, hankkeesta tiedottamiseen ja yhteistyöstä sopimiseen verkoston kanssa. Kehittämispäällikkö kiersi kertomassa hankkeesta yhteistyökumppaneille ja kuunteli heidän toiveitaan työskentelyn suhteen. Lisäksi kartoitettiin muut tuetun asumisen hankkeet, joihin käytiin tutustumassa. (ks. liite 1.) Näin saatiin muodostettua hankkeen käyttöön laaja verkosto, josta osa toimi myös asiakastyön verkostona. Tärkeimmiksi yhteistyökumppaneiksi muodostuivat Espoon sosiaali- ja terveystoimi, Espoonkruunu, Espoon isännöitsijät ja huoltoyhtiöt, Kriminaalihuollon tukisäätiö, kriminaalihuoltolaitos, Kela, työvoimatoimistot ja seurakuntien diakonit. Lisäksi verkostoon kuuluivat hankkeen rahoittajat, Y-säätiö sekä muut tuetun asumisen hankkeet. Yhteisissä tapaamisissa todettiin tarve tuntea eri asumishankkeet ja tuetun asumisen toimijat Espoossa. Näin ollen kerättiin Espoon asumisen toimijoiden verkosto, jonka päätettiin kokoontuvan neljä kertaa vuodessa.

Kehitettävää palvelumallin suunnitelmaa hiottiin ja asiakastyön käyttöön suunniteltiin lomakkeet. Syksyllä 2005 alkoi palvelumallin pilotointi muutaman asiakkaan kanssa.

Lokakuussa 2005 lähetettiin Espoon isännöintitoimistoille kysely asumisongelmista ja yhteistyötoiveista, koska oli ”mutu-tietoa” asunto-osaketalojen ongelmista, mutta yhteistyö heidän kanssaan ei lähtenyt käyntiin. Hankkeesta käytiin kertomassa asunto-osaketaloja isännöivässä toimistossa ja tiedote laitettiin ilmoitustaululle. Isännöitsijä piti hankkeen asiakastyön mallia hyvänä ja arvioi tuen tarvetta löytyvän taloyhtiöstä. Tarkoituksena oli, että asukkaat ja isännöitsijä voivat olla suoraan yhteydessä hankkeeseen. Konkreettinen asiakastyö ei kuitenkaan syystä tai toisesta käynnistynyt.

On syytä pohtia miksi työskentely asunto-osaketaloissa ei käynnistynyt. Kenties omistusasunnossa asuvia on vaikeampi motivoida tuen vastaanottamiseen ja kynnys hakea apua on liian korkea. Toisaalta ongelmiin on ehkä vaikeampi puuttua ja tarttua omistusasunnoissa varsinkin, jos taustalla ei ole varsinaisia asumiseen liittyviä maksuongelmia.

Kehittämispäällikön ja tutkijan yhteistyö oli tiivistä. Tutkija antoi tärkeää ja rakentavaa palautetta palvelumallia työstettäessä. Yhteistyönä muotoiltiin hankkeessa käytettävät lomakkeet. Kartoituskokouksen hiomiseen osallistui myös tukiasunto-työryhmä. (ks. liite 2.)

Projektityöntekijä aloitti työt helmikuussa 2006, jolloin asiakastyötä laajennettiin. Hankkeen ohjausryhmän kokouksessa päätettiin rajata asiakastyö muiden kuin vanhojen kohdalla Espoon keskuksen ja Leppävaaran alueisiin. Uusien yhteistyömuotojen mallintamisen ajateltiin olevan näin tehokkaampaa. Vuonna 2006 hankkeessa tehtiin

aktiivisimmin asiakastyötä ja hankkeen piiriin ohjautui kaiken kaikkiaan noin 40 asiakasta. Syksyllä 2006 valmistui hankkeen väliraportti.

Vuonna 2007 asiakastyötä jatkettiin niiden asiakkaiden kanssa, jotka vielä kokivat tarvitsevansa tukea, mutta uusia asiakkaita ei otettu enää hankkeen piiriin. Hankkeen viimeisenä toimintavuotena kerättiin toimintamuotojen täsmentämiseksi palautetta sekä yhteistyötahoilta että hankkeen asiakkailta. Hankkeen loppuraportti kirjoitettiin kesän ja syksyn 2007 aikana.

3.1.3

Säätiön sisäinen yhteistyö

Hankkeen aikana tehtiin yhteistyötä Espoon Diakoniasäätiön muiden työntekijöiden ja eri toimintojen kanssa. Tukiasuntotyöntekijöiden kanssa kehitettiin yhteisiä työkaluja, Espoonkruunun asumisohjaajan kanssa tehtiin yhteistyötä asiakastyössä. Työvalmennuksen kanssa kokeiltiin ryhmämuotoista toimintaa sekä edesautettiin joidenkin asiakkaiden pääsemistä Diakoniasäätiön työpajoille. Myös perhetyön kanssa kokeiltiin yhteistyötä. (Ks. myös kohta 3.4.4)

Asiakastyön myötä lähdettiin pohtimaan myös mahdollisuutta Espoon Diakoniasäätiön sisäisten palveluketjujen rakentamiseen. Yksi palveluketju löytyikin säätiöllä työskentelevän Espoonkruunun asumisohjaajan ja hankkeen väliltä: hankkeen tukityö täydensi ja syvensi asumisohjaajan työtä. Toinen ketju lähti rakentumaan tukiasuntojen ja hankkeen välille: tukiasunnoista tavalliseen vuokra-asuntoon muuttava asiakas voi siirtyä tarvittaessa hankkeen palvelumallin tuen piiriin. Tällöin hanke turvaa muutostilanteessa asumisen ongelmattoman sujumisen.

Hankkeen kehittämispäällikkö ja projektityöntekijät osallistuivat tukiasuntotiimin kokouksiin aina tarpeen mukaan. Kokouksissa muun muassa käytiin läpi hankkeen etenemistä, sovittiin tutkimuksen haastateltavien rekrytoinnista ja keskusteltiin palvelumallin toteutuksesta käytännössä. Hankkeen asiakastyön käyttöön alettiin kehittää tutkijan kanssa kartoituslomaketta (liite 2), jonka huomattiin palvelevan myös tukiasuntotyötä. Kartoituslomaketta, tietopyyntölomaketta (liite 5) ja asumisen tietopakettia (liite 7) kehitettiin yhteistyössä tukiasuntotiimin kanssa. Kartoituslomakkeen mittaristo-osio kehitettiin myös tutkimuksen käyttöön. Kartoituslomake otettiin virallisesti tukiasuntotyössä käyttöön ja se käydään kaikkien asunnonhakijoiden kanssa läpi ensimmäisessä haastattelussa. Kartoituslomakkeen mittaristo-osiota täytetään toisen haastattelun yhteydessä. Hankkeen viimeisenä vuotena kehitettiin tukiasuntotiimin kanssa asiakastyön seurantalomake, jonka tarkoituksena oli työnseurannan lisäksi saada työntekijöiden hiljaista tietoa esille.

Koska Asumisen taidot -hankkeelle ei ollut nimetty varsinaista projekti/hanke-ryhmää, heräsi tarve luoda keskusteluyhteys asumisyksiköiden vastaavien työntekijöiden kanssa. Tarkoituksena oli saada hankkeen käyttöön säätiön asumispalvelutyöntekijöiden kokemus ja osaaminen sekä miettiä, miten hanke voi olla mukana asumispalvelujen kehittämistyössä. Hankekokouksissa keskusteltiin muun muassa tilastoinnin kehittamisestä ja laatutyöskentely nousi esille kaikkia kiinnostavana teemana. Osana laatutyöskentelyä kehitettiin tukiasuntojen käyttöön palautelomake, joka annettiin kerran hankkeen aikana tukiasuntojen asiakkaiden täytettäväksi.

Tämän yhteistyön lisäksi tukiasuntotyöntekijöiltä on saatu keskustelujen kautta paljon sellaista tietoa asiakastyöstä ja työmuodoista, jota on voinut käyttää hyödyksi palvelumallin kehittämisessä. Lisäksi asumispalvelupäällikön kanssa käydyt keskustelut ovat vaikuttaneet palvelumallin muotoutumiseen.

Asiakastyö kehittämistyön pohjana

Asiakasprofiili

Asiakkaita ohjautui hankkeeseen pääasiassa Espoon sosiaali- ja terveystoimen aikuis-sosiaalityön sekä Espoonkruunun asumisohjaajan kautta.

Taulukko 5.
Asiakkaat lähettävän tahon mukaan

Lähettävä taho	Lkm
Sosiaalitoimi	11
Psykiatrian poliklinikat	2
Espoonkruunun asumisohjaaja	10
Isännöitsijä	1
Vuokranantaja	
Diakonit	5
Muu	3
Yhteensä	32

Asiakastyö käynnistyi aluksi hyvin rauhallisesti toisin kuin ennalta arveltiin. Ke-vään kuluessa uusi palvelumalli vähitellen hahmottui yhteistyökumppaneille ja he ohjasivat kiitettävästi asiakkaitaan hankkeeseen.

Asiakkaiksi tilastoitiin ne, joiden kohdalla työskentely käynnistyi. Alunperin työskentely käynnistyi 32 asiakkaan kanssa, mutta käytännössä asiakastyötä tehtiin kuitenkin 30 asiakkaan kanssa. Tilastoitujen asiakkaiden lisäksi yhteistapaaminen toteutui yhdeksän asiakkaan kohdalla, mutta eri syistä johtuen työskentely ei kuitenkaan käynnistynyt. Kaksi kolmesta asiakkaasta asui Espoonkruunun vuokraamassa asunnossa. Muita olivat VVO:n, YH-yhtiöiden ja yksityiseltä vuokrattu vuokra-asunto sekä Asuntosäätiön asumisoikeusasunto. Asiakkaista seitsemän oli perheellisiä, joista muutama oli yksinhuoltaja.

Useimmat asiakkaat olisi voinut sijoittaa ainakin kahteen kohderyhmään. Näissä tilanteissa valittiin pääasiallinen tuen tarpeen aiheuttava tekijä, joka määräsi kohderyhmään sijoittumisen. Kohderyhmistä suurimmaksi muodostui päihde- ja mielenterveysongelmaiset. Pienimmäksi jäi vankilasta vapautuvat, mikä kertoo tämän asiakasryhmän haasteellisuudesta. Vankilasta vapautuvista noin kolmannes on asunnottomia, jolloin he eivät kuuluneet hankkeen asiakastyön piiriin.

Taulukko 6.
Hankkeen asiakkaat asiakasryhmittäin

Kohderyhmä	Naiset	Miehet	Yhteensä
Itsenäistyvät nuoret	8	5	13
Vankilasta vapautuvat		3	3
Päihde- ja mielenterveysongelmaiset	7	9	16

Asiakkaista naisia oli 15 ja miehiä 17. Ikäryhmistä painottui 18-25 -vuotiaat ja toiseksi eniten oli 26-30 -vuotiaita. Asumisen tuen tarve oli suurin nuorten keskuudessa. Nuorten ikäryhmien painottumista saattoi selittää ohjaavien työntekijöiden panostaminen nuoriin asiakkaisiinsa, joiden tilanteet eivät olleet vielä ehtineet kroonistua.

Taulukko 7.
Hankkeen asiakkaiden ikä- ja sukupuolijakauma

Ikä	nainen	mies	yhteensä
alle 18			
18 - 25	10	4	14
26 - 30		6	6
31 - 35		2	2
36 - 40	2		2
41 - 45	1	1	2
46 - 50	2	2	4
51 - 55		1	1
56 - 60			
61 - 65			
yli 65		1	1

Suurin osa oli suorittanut peruskoulun. Seitsemällä asiakkaalla oli kouluasteen tutkinto ja kolmella oli opistoasteen tutkinto. Yhdelläkään ei ollut korkeakoulututkintoa. Tulonlähteissä painottuivat työttömyyspäiväraha ja toimeentulotuki.

Taulukko 8.
Asiakkaiden pääasialliset tulonlähteet

Tulot	Nainen	Mies	Yhteensä
Palkka	4	1	5
Työttömyyspäiväraha	1	8	9
Toimeentulotuki	2	5	7
Kuntoutusraha			
Eläke	1	2	3
Opintotuki	2		2
Äitiyspäiväraha	2		2
Sairauspäiväraha	3		3
Kuntoutustuki			
Muu		1	1

3.2.2

Asiakastyön kuvaus

Palvelun piiriin ohjautuminen

Yhteydenotto säätiön työntekijään tapahtui pääasiassa puhelimitse. Kaikki hankkeen yhteistyökumppanit saivat ohjata asiakkaitaan palvelumalliin (mm. sosiaalitoimi, psykiatrian poliklinikat, Espoonkruunun asumisohjaaja, isännöitsijät ja vuokranantajat).

Yhteistyökumppani voi asuttamisvaiheessa ohjata palvelun piiriin asiakkaan, jonka asumisen taidoissa arvioidaan olevan puutteita: ei kokemusta itsenäisestä asumisesta, asumisen vaarantavaa päihteiden käyttöä, puutteita arjen hallinnassa tai tukiverkoston puuttuminen. Tavoitteena on ennaltaehkäistä asumisen ongelmia, kuten häiriötilanteita ja vuokravelkaa. Lisäksi jo ilmi tulleet asumisen ongelmat on peruste ohjata asiakas palveluun.

Kehittämishankkeen aikana oli tarkoituksena mallintaa yhteistyökuviota erityisesti Espoonkruunun asumisohjaajan kanssa. Yhteistyö asumisohjaajan kanssa alkaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, kun Espoonkruunun asukkaalle on kertynyt vuokravelkaa. Asumisohjaaja tekee asiakkaan kanssa vuokravelkaan maksusuunnitelman ja hankkeen työntekijä arvioi taustalla olevaa elämäntilannetta sekä kertoo mahdollisuudesta hankkeen tukityöhön.

Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta työskentely asiakkaiden kanssa alkoi yhteistapaamisella, johon osallistuivat asiakkaan lisäksi lähettävä työntekijä sekä hankkeen projektityöntekijä. Yhteistyön alussa asiakkaan tilanne kartoitettiin ja yhdessä pohdittiin työskentelyn sisältöä. Ensimmäisissä yhteistyötapaamisissa ja jatkovaiheen asiakastapaamisissa tuli paljon asiakkaiden peruuttamattomia poisjääntejä. Osaksi tämä varmaankin johtui asiakassuhteen vapaaehtoisuudesta ja tukityön luonteesta, sillä palvelumallissa ei ollut konkreettista keppiä eikä porkkanaa. Osaksi poisjännit varmasti kertoivat asiakaskunnan tuen tarpeesta asioidensa hoitamisen suhteen.

Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta kaikkien, joiden kanssa yhteistyö varsinaisesti alkoi, täytettiin alkukartoituslomake (liite 2). Asumisen taidot -mittaristo (liite 3) täytettiin lähes yhtä monen kanssa kuin alkukartoituslomakekin. Sen sijaan varsinaisia tukisuunnitelmia (liite 4) tehtiin vain seitsemän kanssa. Hankkeessa vuonna 2006 työskennellyt projektityöntekijä kertoikin, että näitä tukisuunnitelmia oli monta kertaa vaikeata täyttää asiakkaiden kanssa. Tukisuunnitelmien teon vaikeus voi johtua esimerkiksi siitä, että asiakkaan saattaa olla vaikeata hahmottaa kerralla mihin kaikkiin asioihin hän tarvitsee tukea, ja erilaiset tarpeet tulevat esille vähitellen, keskusteluiden ja ongelmatilanteiden kautta. Toisaalta asiakkuudet alkoivat usein kriisi- tai muutosvaiheessa, jolloin pidempiaikaisten suunnitelmien tekeminen asiakkaan kanssa oli alussa vaikeata. Asiakkuuden alkaessa asiakkaat allekirjoittivat myös suostumuksen, jossa he antoivat hankkeen työntekijälle luvan keskustella heidän asioistaan eri viranomaisien kanssa (ks. liite 5).

Työmuotoja

Asiakastyöhön sisältyi kolmenlaista tukea: asiointi- ja rahankäytöntuki, kodinhoitautumistuki sekä elämän mielekkyyden löytämisessä tukeminen. Näistä ensimmäinen oli helpoimmin aloitettava yhteistyön muoto, josta asiakas sai nopeasti hyödyn. Elämän mielekkyyden löytäminen ja arjen rakenteiden muodostaminen olivat työläimpiä ja vaikeimmin asiakkaalle avautuvia asioita.

Monien asiakkaiden kohdalla oli uhkana palveluista syrjäytyminen. Toimintakyvyn alentuminen oli tuonut mukanaan kyvyttömyyttä hyödyntää palveluita ja hoitaa asioitaan. Tukityössä painottui tällöin palveluohjaus ja asiakkaan rinnalla kulkeminen. Lähes kaikilla asiakkailla oli ollut ongelmia vuokran maksamisen suhteen. Asiakkaiden käyttöön apuvälineeksi tehtiin kuukausibudjettilomake (liite 6) sekä koottiin opas vuokralaisen oikeuksista ja velvollisuuksista (liite 7).

Monet asiakkaat näyttivät tarvitsevan tukea myös kodinhoitoon liittyvissä asioissa, mutta kyseisen tuen vastaanottamiseen motivoituminen oli vaikeampaa kuin asiointituen. Koti on ihmisen yksityisintä aluetta, johon puuttumisessa työntekijän tulee olla hienotunteinen.

Tärkeää oli myös miettiä arjen rakenteita asiakkaan kanssa. Palvelumallissa yhtenä oleellisena elementtinä oli elämän mielekkyyden löytäminen työn, opiskelun, ihmis-

suhteiden ja /tai harrastusten kautta. Tukisuunnitelmaa tehtäessä käytiin läpi asiakkaan tämän hetken tilannetta ja ajatuksia tulevaisuuden suhteen. Joidenkin kohdalla sairausloma siirsi työelämään tai koulutukseen hakeutumista, mutta toiveita kuitenkin pohdittiin. Kaikille työelämään hakeutuminen ei ollut realistista ja heitä tuettiin hakeutumaan päiväkeskustoimintaan. Osa asiakkaista koki itsensä yksinäisiksi, kun taas osalla oli monia ongelmaisia ihmissuhteita. Ihmissuhteet ja harrastukset olivat tärkeitä aiheita asiakkaiden kanssa käydyissä tukikeskusteluissa.

Asiakastyö oli luonteeltaan hyvin liikkuvaa. Asiakkaita tavattiin toimiston lisäksi heidän kotonaan. Työskentelyn alkuvaiheessa useimmat asiakkaat kaipasivat tukea asioiden hoitamiseen, minkä takia työntekijä lähti heidän tuekseen virastoihin. Monet asiakkaat tarvitsivat tukea raha-asioiden hoitamiseen ja menojen tärkeysjärjestykseen asettamiseen: työntekijä painotti vuokran maksamisen ensisijaisuutta. Lisäksi tarvittaessa autettiin välttämättömien hankintojen tekemisessä ja erilaisten hakemusten täyttämässä. Työtä tehtiin myös paljon puhelimitse: asiakkaat kysyivät neuvoa työntekijältä puhelimitse ja asiakkaiden asioissa oltiin yhteydessä yhteistyötahoihin. Periaatteena kaikessa oli, ettei asiakkaan puolesta tehty mitään, vaan toimittiin asiakkaan tukena hänen voimavaransa huomioon ottaen.

Asiakastyössä korostui ajattelutapa ”on olemassa yksi ihminen, jolle voi soittaa, kun on jotain kysyttävää”. Vaikka tuen antaminen lähti liikkeelle asumiseen liittyvistä ongelmista tai niiden ennalta ehkäisystä, tarkoituksena oli tukea asiakasta kokonaisvaltaisesti elämän eri osa-alueilla. Näin ollen asiakkaat saattoivat ottaa yhteyttä asiassa kuin asiassa. Asumisen tukihenkilö joko auttoi itse tilanteen ratkaisemisessa tai ohjasi asiakasta eteenpäin. Asumisen tukihenkilö toimi usein siis linkkinä asiakkaan ja viranomaisen välissä.

Hankkeen asiakastyössä on verkostoituminen ollut olennaista. Verkostoyhteistyötä on tehty sosiaalitoimen aikuissosiaalityöntekijöiden, Espoonkruunun asumisohjaajan, terveysasemien, psykiatrian poliklinikoiden ja diakonien kanssa. Verkostoon ovat kuuluneet myös Espoon työvoiman palvelukeskus, työvoimatoimistot, Manna-Apu, vuokranantajat, isännöitsijät sekä edunvalvojat. Myös Kelan kanssa on tehty yhteistyötä. Asiakkaan kanssa koottiin asumista turvaava verkosto. Kaikkien asiakkaiden kohdalla ei kuitenkaan järjestetty isoja verkostopalavereja, koska osa asiakkaista koki isot tapaamiset ahdistavina. Tuolloin työntekijä piti esimerkiksi puhelimitse yhteyttä asiakkaan verkoston kanssa ja järjestettiin muutamia pienempiä tapaamisia.

Verkostomaiseen ajattelutapaan kuului siis se, että viranomaisverkoston kokoamisen ja yhteistapaamisten lisäksi asiakkaalle pyrittiin järjestämään sellaista verkostoa, joka tukisi hänen elämäänsä ja voimavaroja pidemmälläkin aikavälillä.

Työn seuranta ja arviointia

Hankkeen viimeisenä toimintavuotena todettiin tarve tehdä asiakastyöstä yhteenvedtoa arvioinnin ja seurannan kautta. Asiakkaat, joille palvelua oli alun perin tarjottu (N=41), jaettiin vuoden 2007 alussa kolmeen ryhmään. Tämä asiakkaiden jako kolmeen ryhmään auttoi tekemään tiettyjä havaintoja asiakastyöstä. Lisäksi sen pohjalta pystyttiin tekemään johtopäätöksiä hankkeen arviointiosuudessa. Yksi syy kolmijakotekemiseen juuri vuoden 2007 alkupuolella oli hankkeen työntekijävaihdos, jonka seurauksena asiakastyössäkin oli muutaman kuukauden tauko.

Ensimmäisen ryhmän muodostivat ne yksitoista, joiden kanssa yhteistyö ei oikeastaan alkanutkaan. Määritelmänä tälle yhteistyön alkamattomuudelle oli ennen kaikkea se, ettei asiakkaan kanssa juurikaan tavattu ensimmäisen tapaamiskerran jälkeen. Heistä noin puolen kanssa yhteistyö ei alkanut, koska asiakas ei kokenut tarvitsevansa apua tai ei muuten motivoitunut työskentelemään hankkeen kanssa. Joissakin tapauksissa asiakas ja projektityöntekijä olivat samaa mieltä siitä, ettei asiakas tarvitse apua. Usein kuitenkin sosiaalityöntekijän ja projektityöntekijän mielestä

avun tarvetta olisi ollut mutta asiakas ei ollut valmis sitoutumaan tähän tukimuotoon. Muutamien kohdalla yhteistyö ei päässyt alkuun, koska asiakkaaseen ei saatu yhteyttä yhteistapaamisen jälkeen. Muita syitä olivat asunnon puuttumattomuus tai häätö.

Toisen ryhmän muodostivat ne 14, joiden kanssa yhteistyö oli jo loppunut vuoden 2006 lopussa. Vajaan puolen kanssa yhteistyön loppumisen syy oli se, että asiakas ei enää kokenut tarvitsevansa tukea. Muita syitä olivat se, että pelkän maksusopimuksen teko riitti tai että asiakas katosi. Lisäksi asiakkaan huonokuntoisuus ja/tai enemmän hoidollisen tuen tarvitseminen olivat syynä yhteistyön loppumiseen. Muutamissa tapauksissa asiakas oli ollut niin hankala, että asiakastyö loppui.

Kolmannen ryhmän muodosti ne 16, joiden katsottiin olevan hankkeen aktiiviasiakkaita vuonna 2007. Kahteen näistä ei kuitenkaan otettu yhteyttä, koska toinen oli vankilassa ja toisen kanssa yhteistyön tekeminen oli tuntunut aikaisemmin mahdottomalta. Lopuille 14:sta soitettiin ja kysyttiin haluavatko he jatkaa hankkeessa. Kaksi heistä ilmoitti, etteivät he tarvitse enää hankkeen tukea, koska heidän asiansa ovat nyt hyvin. Yhden kanssa yhteistyön jatkaminen oli epävarmaa. Yhteen ei saatu yhteyttä pitkään aikaan, mutta yhteistyö alkoi myöhemmin. Kun yksi hankkeessa aikaisemmin olleista asiakkaista halusi palata tuen piiriin, luokiteltiin aktiiviasiakkaiksi lopulta 12 henkilöä.

Kolmijaottelun perusteella arvioitiin myös asiakassuhteiden pituutta. Asiakassuhteet, jotka lähtivät kunnolla käyntiin, mutta päättyivät vuoden 2006 aikana, kestivät reilusta kuukaudesta vajaaseen kymmeneen kuukauteen. Lyhyitä asiakassuhteita oli muun muassa usealla itsenäistyvällä nuorella, jotka tarvitsivat apua ensimmäiseen omaan asuntoon muuttamisessa. Esimerkiksi mielenterveysongelmallisilla tuen tarve puolestaan oli pidempiaikaisempaa. Yleisimmin asiakassuhteet kestivät neljästä kuukaudesta puoleen vuoteen, mutta monien kanssa myös kahdeksasta kuukaudesta kymmeneen kuukauteen. Vuonna 2007 hankkeessa edelleen jatkavat olivat aloittaneet yhteistyön hankkeen kanssa kevään 2006 ja alkusyksyn 2006 välisenä aikana. Joidenkin hankkeessa jatkavien kanssa asiakkuus siis kestää ainakin yli vuoden, ja jopa puolitoista vuotta.

Asiakkaiden kolmijaottelun lisäksi tehdystä asiakastyöstä pyrittiin tekemään mahdollisimman paljon havaintoja asiakaskertomusten perusteella ja vuonna 2007 tehtyä asiakastyötä havainnoitiin sekä raportoitiin mahdollisimman tarkasti. Tehdystä asiakastyöstä oli huomattavissa, että asiakaskontaktien muoto ja tiiviys vaihtelivat hyvin paljon asiakkaasta riippuen. Kontaktin muotoja olivat yhteistapaamiset, kotikäynnit ja toimistotapaamiset. Huomattavissa oli, että toiset halusivat asumisen tukihenkilön aina kotiin käymään, kun taas toiset halusivat mieluummin tulla toimistolle tai tavata jossain muualla.

Myös kontaktien tiiviys riippui asiakkaan tilanteesta sekä hänen sitoutumisestaan ja motivoitumisestaan hankkeeseen. Pääasiallisesti yhteydenpito oli monen kanssa alussa viikoittaista, joissakin tapauksissa useita kertoja viikossa. Joidenkin kanssa yhteydenpito tapahtui heti alusta saakka useiden viikkojen välein. Kun ensimmäiset asiakkaan kriisit oli saatu selvitettyä ja luottamuksellista suhdetta luotua, yhteydenpito yleensä harveni. Usein yhteydenpito oli ajoittain tiiviimpää; yhteyttä saatettiin välillä pitää useamman viikon tai kuukauden välein ja kun asiakkaalle tuli jokin ongelmatilanne tai hän tarvitsi muuten enemmän apua, oli yhteydenpito taas tiiviimpää. Monesti työntekijä oli ikään kuin tavoitettavissa silloin, kun asiakas tarvitsi apua. Kaiken kaikkiaan asiakastyössä näkyi hankkeen yksi lähtökohdista eli asiakaslähtöisyys. Toimintamalleja käytettiin joustavasti asiakkaasta ja hänen tilanteestaan riippuen.

Aloittaessaan vuoden 2007 alussa uusi projektityöntekijä otti yhteyttä edellä mainittuihin aktiiviasiakkaisiin. Kaikki asiakkaat pyrittiin näkemään mahdollisimman pian ensimmäisen yhteydenoton jälkeen. Muutamille oli kertynyt taas vuokratvelkaa,

jonka hoitaminen piti tehdä ensin. Asiakastyön muodot olivat edelleen vuonna 2007 hyvin vaihtelevia: toisten kanssa tapaamiset ovat olleet aina heidän kotonaan kun taas toisten kanssa tavattiin yleensä jossain muualla. Sekä asiakkaiden että yhteistyöverkoston kanssa tehtiin edelleen paljon työtä myös puhelimitse. Asiakkaiden kanssa on myös käyty ETYP:ssä (Espoon työvoiman palvelukeskus), sosiaalitoimistossa sekä esimerkiksi Klubitalolla (mielenterveyskuntoutujien päivätoiminta) ja EKY:ssä (Elektroniikankäsittely-työpaja). Asiakastyön intensiivisyys vaihteli hankkeen viimeisenäkin toimintavuotena paljon; joidenkin kanssa oltiin puhelinyhteydessä jopa monta kertaa päivässä kun taas toisten kanssa on varmisteltu välillä että kaikki on hyvin.

Vuoden 2007 asiakastyötä mitattiin määrällisesti kahtena kuukautena osana Espoon Diakoniasäätiön tukiasuntotyön asiakastyön seurannan kokeilua. Tästä seurannasta oli hyvin nähtävissä se, kuinka paljon asiakastyötä oikeastaan tehdään varsinaisten asiakaskontaktien lisäksi. Hyvin paljon työajasta menee myös yhteistyöverkoston kanssa pidettävään yhteydenpitoon ja asioiden selvittelyyn. Usein asiakastyön määrää tarkastellaan kotikäyntien ja virastokäyntien valossa, mutta esimerkiksi asiakkaiden kanssa käydyt puhelinkeskustelut ja sosiaalitoimistoon lähetetyt sähköpostit jäivät huomioimatta. Työn seurannasta huomattiin myös miten monenlaisista asioista asiakkaiden kanssa keskustellaan ja mitä asioita heidän kanssaan tehdään. Työhön kuuluu hyvin paljon myös kuulumisten vaihtoa ja voimavarojen tukemista.

Vuonna 2007 edelleen hankkeessa jatkaneiden asiakassuhteet ovat siis kestäneet yleisesti ottaen vuodesta puoleentoista vuoteen. Huomattavissa on, että asiakkaat ovat oppineet hoitamaan monia asioita verrattuna hankkeen asiakkuuden alkuvaiheeseen. Esimerkiksi monet asiakkaat näyttävät jo osaavan melko hyvin toimeentulotukihakemusten ja työmarkkinatukihakemusten täytön, koska aikaisempi projektityöntekijä kävi heidän kanssaan näitä asioita paljon läpi. Toki monella on edelleen vaikeuksia laittaa hakemuksia ajallaan postiin. Näin ollen asiakkaat eivät ole tarvinneet yleisesti ottaen enää vuonna 2007 yhtä intensiivistä tukea kuin yhteistyön alkamisen aikoihin. Toisaalta yhteistyön pitkittymisen ja luottamuksellisen suhteen kasvamisen myötä on asiakas saattanut kertoa avoimesti esimerkiksi alkoholiongelmastaan kuukausien työskentelyn jälkeen.

3.3

Palautteita ja kokemuksia

Työmuotojen arvioimiseksi sekä asiakkaiden elämäntilanteen mahdollisen muutoksen hahmottamiseksi hankkeen viimeisenä toimintavuotena nousi tarve kerätä palautetta eri tahoilta: asiakkailta, sosiaalityöntekijöiltä sekä Espoonkruunun asuminenohjaajalta. Lisäksi luvun lopussa hankkeen työntekijä reflektoi kokemuksiaan tekemästään asiakastyöstä.

3.3.1

Asiakaspalautteet

Asiakaspalautteiden kohdalla päädyttiin siihen, että hankkeesta lähteneiltä ja hankkeessa edelleen olevilta kysytään minkälaisia kokemuksia heillä oli/on hankkeen kanssa tehdystä yhteistyöstä. Joukosta karsittiin ne, joiden kanssa yhteistyö ei oikeastaan alkanutkaan (11 kpl) sekä muita sellaisia, joihin ei katsottu olevan järkevää olla yhteydessä. Näitä syitä olivat asiakkaan todella hankala käyttäytyminen (syyttely, valehtelu, aggressiivisuus) yhteydenpidon vaikeus, katoaminen tai huonokuntoisuus. Kaiken kaikkiaan päätettiin palautetta pyytää 22 henkilöltä.

Näistä 22 henkilöstä noin puolen kanssa oltiin jonkinlaisessa yhteydessä, joten heiltä kysyttiin puhelimitse osallistumisesta palautteen antoon. Lopuille lähetettiin kotiin kirje, jossa muistutettiin heidän osallisuudestaan hankkeeseen ja kerrottiin palautteen keräämisestä (liite 8). Kirjeessä kerrottiin, että heihin tullaan ottamaan yhteyttä asian tiimoilta lähiaikoina.

Palautetta saatiin kaiken kaikkiaan 15:stä asiakkaalta, joista seitsemän ei ollut enää hankkeen asiakkaana ja kahdeksan oli "aktiiviasiakkaita". Asiakkaat suhtautuivat positiivisesti palautteiden keräämiseen. He ymmärsivät hyvin, miksi palautetta kerätään ja uskoivat keskustelujen olevan luottamuksellisia. Vain yksi hankkeessa jo lopettaneista asiakkaista, jotka saatiin puhelimitse kiinni, kieltäytyi palautteen antosta. Kaikilta hankkeessa edelleen vuonna 2007 jatkavilta ei kerätty palautetta. Syitä olivat muun muassa huono kielitaito ja asiakkaan sen hetkinen elämäntilanne (esim. katkolla olo). Kaksi palautekeskusteluista tehtiin puhelimitse asiakkaan pyynnöstä, kuusi tehtiin Espoon Diakoniasäätiön toimistolla ja loput seitsemän asiakkaiden kodeissa. Haastateltujen "ei-aktiiviasiakkaiden" haastattelut pyrittiin nauhoittamaan haastattelijan muistin tueksi. Niiden, joiden kanssa työskentely vielä vuonna 2007 jatkui, haastattelujen nauhoittamista ei katsottu tarpeelliseksi. Positiivisesta suhtautumisesta kertoo myös se, että palautekeskusteluissa ei tullut poisjääntejä lukuun ottamatta ryhmämuotoista palautekeskustelua.

Asiakaspalaute jakautui kolmeen osaan (ks. liite 9). Ensimmäisessä osiossa kysyttiin, minkälainen elämäntilanne asiakkaalla oli yhteistyön alkamisen aikaan. Toisen osion tarkoituksena oli selvittää, minkälaista apua he olivat saaneet hankkeen kautta ja kolmannessa osiossa kysyttiin mitä heille kuuluu nykyään.

Samanaikaisesti, kun hankkeen kehittämissosiossa aloitettiin palautekeskustelujen työstöä, hankkeen tutkija tarvitsi seurantatietoja asiakkaista. Asiakkaiden palautekeskusteluissa päätettiin tehdä yhteistyötä: tutkija kommentoi ja ehdotti lisäkysymyksiä tehtyyn palautekeskustelurunkoon ja sai haastattelumateriaalit käyttöönsä. Seuraavassa tuodaan esille, minkälaista palautetta asiakkaat antoivat saamastaan palvelusta.

Yhteistyön alkaminen

Tullessaan hankkeen asiakkaiksi kahdella kolmasosalla haastatelluista oli kerääntynyt vuokratästejä, joiden hoitamiseen he tarvitsivat tukea. Yksi kolmesta oli puolestaan juuri muuttanut uuteen asuntoon, ja tätä ennen kaikilla oli ollut ongelmia asumisessaan. Muutamat kertoivat, että heillä oli ollut ongelmia sosiaalitoimissa asioinnissa, joka oli vaikeuttanut heidän tilannettaan entisestään. Taustalla oli muun muassa päihteiden käyttöä, huono taloudellinen tilanne ja voimavarojen puutetta. Tullessaan hankkeen piiriin asiakkaat kokivatkin pääsääntöisesti tarvitseensa lisätukea.

Asiakkaat osasivat jälkikäteen määritellä yllättävän hyvin, minkälaisiin asioihin he tarvitsivat tukea. Useat tarvitsivat tukea erilaisten käytännön asioiden hoitamiseen. Lisäksi tarvittiin neuvoa asumisessa ja vuokranmaksussa sekä siinä, miten pystyy vaikeassa tilanteessa pitämään asuntonsa tai saamaan uuden asunnon. Toisaalta tarvittiin tukikeskusteluita, tukea henkisten voimavarojen palauttamiseen ja apua esimerkiksi terveydenhuollon palveluiden piiriin hakeutumiseen. Pääsääntöisesti asiakkaat eivät olleet yrittäneet ratkaista tilannettansa aikaisemmin: vain muutamat kertoivat saaneensa apua sosiaalitoimesta, työvoimatoimistosta tai toisesta projektista.

Yhteistyön jatkaminen

Haastatelluista asiakkaista kaksi kolmesta sanoi asettaneensa yksin tai hankkeen työntekijän kanssa tavoitteita yhteistyön alkamisen aikoihin (työpaikan saanti, vaikeasti

tilanteesta ylipääseminen, asunnon ja luottotietojen säilyttäminen sekä velanmaksu, talouden kuntoon saaminen, terveydentilan parantaminen, asumisen laittaminen kuntoon, maksusuunnitelman teko ja kokonaisvaltainen ”ryhdistäytyminen”).

Asiakkailla oli jo olemassa hankkeen piiriin tullessaan varsin vakiintunut viranomaisverkosto. Tämä oli mielenkiintoista, koska samanaikaisesti asiakkaat kokivat, etteivät olleet juuri saaneet aikaisemmin apua tilanteensa selvittämiseen. He kävivät jo työvoimatoimistossa/Espoon työvoiman palvelukeskuksessa, sosiaalitoimessa ja asioivat Kelassa täyttäessään lomakkeita. Monella oli myös hoitotaho valmiina. Muutamat asiakkaat kokivat, että olivat saaneet sosiaalityöntekijäänsä yhteyden hankkeen työntekijän kautta ja muutama oli päässyt työnhaussa uusien toimintojen piiriin.

Asiakailta kysyttiin saivatko he apua niihin asioihin, joihin tarvitsivat ja mitkä olivat tärkeimpiä tukimuotoja heidän kohdallaan. Asiakkaat kokivat, että olivat saaneet tarvittavaa tukea. Tärkeimpänä asiana nousi esille taloudellisen tilanteen selvittäminen, kuten laskujen läpikäynti ja raha-asioissa neuvominen (esim. velkojen hoito). Monet kokivat virastoasioissa sekä erilaisten hakemusten täyttämässä opastamisen sekä kontaktina toimimisen sosiaalitoimeen tärkeänä. Myös asumiseen liittyvä neuvonta (vuokranmaksu, maksusuunnitelmat, vuokratästit sekä uuteen asuntoon liittyvä) koettiin tärkeänä. Apua oli saatu myös ns. ”häätä-asioissa”. Näissä käytännön asioissa auttamisen ja neuvomisen lisäksi useat asiakkaat kokivat asumisen tukihenkilön kanssa käydyt keskustelut ja kannustuksen tärkeiksi.

Saadun tuen lisäksi asiakailta kysyttiin onko palvelusta ollut heille jotain lisäarvoa eli ovatko he saaneet palvelun kautta jotakin sellaista, mitä eivät muista palveluista ole saaneet. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta kaikki osasivat kertoa, minkälaista tukea he olivat saaneet vain hankkeen kautta. Eniten vastauksissa nousi esille henkinen tuki; keskustelut, kuuntelu, vakavasti ottaminen, kannustaminen, kokonaiskuvan hahmottamisessa auttaminen sekä tieto siitä, ettei ole yksin. Toiseksi eniten lisäarvoksi koettiin erilaisten palveluiden, kuten asuntoryhmään, työvalmennukseen, velkaneuvontaan ja vertaistuen piiriin saattaminen. Myös se, että sai apua käytännön asioiden hoitamiseen, koettiin lisäarvoksi.

Niiltä asiakailta, jotka olivat lopettaneet yhteistyön hankkeen kanssa, kysyttiin miksi tämä yhteistyö oli loppunut. He kertoivat, etteivät he enää kokeneet tarvitsevänsä tukea, koska olivat päässeet eteenpäin asioidensa hoidossa. Lisäksi muutamilla tuen saaminen oli henkilöitynyt vahvasti vuonna 2006 hankkeessa työskennelleeseen projektityöntekijään, ja he lopettivat hankkeessa työntekijän vaihtuessa. Niiltä asiakailta, jotka olivat edelleen vuonna 2007 hankkeen asiakkaita, kysyttiin miten he olivat kokeneet projektityöntekijän vaihdoksen ja oliko heitä esimerkiksi informoitu asiasta riittävästi. Asiakkaat kertoivat, että heitä oli informoitu siitä, että vuonna 2006 hankkeessa työskennellyt projektityöntekijä vaihtaa toisiin tehtäviin. Tässä vaiheessa ei kuitenkaan ollut tietoa milloin seuraava työntekijä aloittaa, ja jotkut olivat epäätietoisia siitä voivatko he saada hankkeelta tukea jatkossakin. Suurinta osaa tämä epäätietoisuus ei näyttänyt kuitenkaan haittaavan. Eräs asiakas kuitenkin kertoi, että työntekijävaihdoksesta johtunut muutaman kuukauden tauko tuen saamisessa vaikeutti elämää: perheellä oli juuri tuon tauon aikana vaikea tilanne, jonka selvittämiseen he olisivat tarvinneet tukea.

Mitä kuuluu nykyään?

Palauttekeskustelun viimeisessä osiossa kysyttiin nykyiseen elämäntilanteeseen liittyviä asioita. Tämän osion tarkoituksena oli hahmottaa onko asiakkaiden elämäntilanne muuttunut sinä aikana kun he ovat olleet hankkeen asiakkaina. Lähes kaikki sanoivat asioivansa sosiaalitoimen kanssa, joskin muutama vain toimeentulotukihakemuksia tehdessään. Useiden asiakkaiden vastauksista jäi sellainen kuva, että he asioivat enemmän ja osaavat asioida sosiaalitoimen kanssa paremmin verrattuna siihen, kun

he aloittivat hankkeen asiakkaina. Lisäksi asiakkaat asioivat työvoimatoimistossa, ETYP:ssä, omalla lääkärillä, Kelassa, velkaneuvonnassa, diakonitoimessa, terapeutilla ulosottoviranomaisella, lastensuojelussa ja Espoon Diakoniasäätiössä. Vain muutamalla asiakkaista oli sellainen tunne etteivät he oikein asioi missään.

Kun asiakkaat aloittivat hankkeessa, suurimmalla osallahan oli vuokravelkaa. Nykyään suurimmalla osalla ei enää ollut vuokravelkaa, ja kolmella on maksusuunnitelma, jota he noudattavat. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta asiakkailla oli muita velkoja. Nämä koostuivat maksamattomista laskuista, ulosotossa ja velkaneuvonnassa olevista laskuista, kulutusluotoista ja kavereilta lainatuista rahoista. Merkittävää on myös se, että aikaisemmin kerääntyneistä vuokratähteistä ja ongelmista huolimatta vain yksi palautteen antaneista asiakkaista oli saanut hädän saadessaan tukea hankkeelta.

Kaksi kolmesta haastatelluista kertoikin, että heidän elämänhallintansa on parantunut ja/tai he selviävät arjesta paremmin verrattuna siihen elämäntilanteeseen, jolloin he tulivat hankkeen asiakkaiksi. Usealla myös elämänlaatu oli parantunut. Asiakkaat kertoivat muun muassa, että he yrittävät ja haluavat hoitaa asioita enemmän kuin ennen eivätkä turhaudu mikäli joku asia ei onnistu heti. He priorisoivat laskuja ja etenkin vuokranmaksua verrattuna muihin menoihin ja opettelevat muutenkin rahan käyttöä. Esimerkiksi eräs asiakas kertoi, että ennen kuukauden rahat riittivät vain viikoksi, mutta nykyään ne riittävät kolmeksi viikoksi. Useat toivat esille, että mikäli heillä ei ole varaa maksaa jotakin laskua eräpäivään mennessä, he ottavat yhteyttä yhä useammin laskuttajaan ja siirtävät laskun eräpäivää sen sijaan, että odottaisivat karhukirjettä. Elämänlaatua oli parantanut myös kaveripiirin karsiminen (esim. päihkeitä käyttävistä), itsensä kohtaaminen sekä se, ettei ”sekoile enää niin paljoa”. Joillakin elämänhallinta ei ollut muuttunut tai arjesta selviytyminen huoletti edelleen.

Palautteenantohetkellä pari asiakkaista oli töissä, muutama opiskeli ja yksi sekä opiskeli että kävi töissä. Pari puolestaan oli työkyvyttömyyseläkkeellä/hakeutumassa työkyvyttömyyseläkkeelle ja yksi äitiyslomalla. Vajaa puolet asiakkaista oli työttöminä. Suurimmalla osalla heistä kuitenkin oli ajatuksia siitä, mitä he haluaisivat tehdä: kuntoutua takaisin työelämään, käydä loppuun keskeytyneen koulun, aloittaa työt, opiskelut tai kuntouttavan työtoiminnan. Lähes kaikilla oli siis työhön tai koulutukseen liittyviä tulevaisuuden suunnitelmia ja haaveita. Muita haaveita olivat muun muassa terveenä pysyminen, velkojen maksu ja toiseen paikkaan muuttaminen. Muutama haastateltava sanoi haaveiden olevan niin kaukana, että niitä on vaikea ajatella.

Palautekeskusteluissa kysyttiin myös onko asiakkailla jotakin harrastuksia tai muuta päivätoimintaa. Muutama kertoi, ettei pysty rahan vähyyden tai huonon fyysisen kunnan takia harrastamaan mitään. Useilla perheellisillä ei ollut aikaa harrastuksiin. Asiakkaat kertoivat harrastavansa erilaisia urheilulajeja, musiikkia ja pelejä. Noin puolet heistä kertoi voivansa hyvin. Huonoa vointia puolestaan aiheuttivat erilaiset kivut, uniongelmat, stressi ja vapaa-ajan vähyys tai toisaalta tekemisen puute.

3.3.2

Palauttekeskustelut sosiaalityöntekijöille

Hankkeessa tehtiin yhteistyötä pääasiassa Espoon keskuksen ja Leppävaaran aikuisosiaalityön kanssa, ja siksi haluttiin palautetta kerätä näistä kahdesta toimistosta.

Projektityöntekijä otti yhteyttä johtaviin sosiaalityöntekijöihin ja sopi haastatteluisista. Ryhmämuotoiset haastattelut toteutettiin kummassakin toimistossa sosiaalityöntekijöiden viikoittaisessa kokouksessa. Toisessa haastattelussa osallistujia oli seitsemän ja toisessa kymmenen. Tarkoituksena oli hahmottaa sitä, miten sosiaalityöntekijät

olivat kokeneet yhteistyön hankkeen kanssa sekä sitä, onko heidän mielestään tällaiselle palvelulle tarvetta (ks. liite 10).

Yhteistyö ja asiakasohjautuvuus

Sosiaalityöntekijät kokivat, että ensimmäisissä asiakkaan kanssa pidetyissä yhteistapaamisissa olisi hankkeesta ja sen toimintatavoista voinut kertoa enemmän. Tärkeänä pidettiin sitä, että ensimmäisissä yhteistapaamisissa tehtäisiin selkeä työnjako eri toimijoiden kesken sekä mietittäisiin tavoitteita tämän palvelun suhteen. Tavoitteiden kirjaamista voitaisiin jatkossa tehdä myös sosiaalitoimen papereiden yhteyteen, jolloin asiakkaan ei tarvitsisi täyttää uusia papereita.

Yhteistyö hankkeen työntekijöiden kanssa oli sujunut hyvin. Yhteyttä pidettiin pääasiassa sähköpostin välityksellä, mutta myös puhelimitse ja yhteistapaamisten merkeissä. Sosiaalityöntekijöiden mielestä olisi hyvä, että heille kerrottaisiin enenevässä määrin mikäli asiakkaalle on tapahtunut jotain. Lisäksi toivottiin, että yhteistapaamisissa käytäisiin enemmän läpi niitä asioita mitä projektityöntekijä ja asiakas ovat tehneet yhdessä. Koska asumisen tukihenkilö käy myös asiakkaan kotona ja asioi heidän kanssaan useammin, saattaa hänellä olla uusia näkökulmia siihen mitä asiakas oikeasti tarvitsee. Toisessa sosiaalitoimessa tuotiin esille, että työntekijävaihdosten yhteydessä heitä olisi voitu informoida enemmän. He eivät oikein tieneet jatkaako hankkeessa uusi työntekijä tai milloin hän aloittaa.

Sosiaalityöntekijät eivät pitäneet oleellisena asiakkaiden yhteistyöverkostojen kasvamista; joskus liian iso yhteistyöverkosto jopa saattaa hankaloittaa asioiden hoitamista. Toisaalta verkostossa on myös jaettava vastuuta. Oleellisempaa kuin verkoston laajuus on se, että asiakkaan kontaktit verkoston jäseniin ovat oikeita eivätkä vaan muodollisia. Lisäksi verkoston toimivuus ja selkeä työnjako ovat tärkeitä.

Hankkeen asiakkain ohjattiin ennen kaikkea vuokratilanteissa. Lisäksi ohjaamisen perusteina olivat avuttomuus, puutteet elämänhallinnassa sekä vaikeus hoitaa asioita (esim. erilaisten etuuksien hakeminen). Nuoria ohjattiin hankkeeseen esimerkiksi ensimmäisen oman asunnon saannin yhteydessä, kun tuntui siltä, ettei asiakas tiennyt miten asumiseen liittyviä asioita hoidetaan.

Kysyttäessä asiakasohjautuvuudesta erilaisista hoitopaikoista ja laitoksista, sosiaalityöntekijät kokivat, että yhteistyötä olisi tehostettava. Sosiaalityöhön olisi hyvä saada tietoja hoitopaikoista ja laitoksista pääsevistä henkilöistä, jolloin heitä saataisiin palvelujen piiriin mahdollisimman nopeasti. Parasta olisi jos jatkoyhteistyö tehtäisiin jo asiakkaan ollessa laitoksessa. Todettiin, että esimerkiksi laitoshoidosta kotiutuva tarvitsee intensiivistä tukea, jotta arjen asiat järjestyvät eikä tilanne kriisiydy. Sosiaalityöntekijät näkivätkin, että palvelumallin kaltainen tukimuoto olisi erinomaista sellaisille, jotka ovat kotiutumassa jostakin laitoksesta tai hoidosta.

Hankkeen kohderyhmien koettiin olevan sellaisia, joilla on eniten asumiseen liittyviä ongelmia. Palvelumallin kaltainen tuki soveltuisi hyvin myös muille ryhmille, ja asumiseen liittyvää tukea tarvitaankin enenevässä määrin. Haastatteluissa nousi esille se, että tällaista palvelua tarvittaisiin erilaisissa perheissä; nuorissa perheissä, maahanmuuttajaperheissä, päihdeperheissä ja ns. ”huoliperheissä”, joissa ei osata oikein hoitaa asioita, mutta joissa ei ole aihetta – ainakaan vielä – lastensuojelulle. Myös erityisesti maahanmuuttajat, nuoret (erit. jälkihuoltonuoret), sekä neurologisia häiriöitä sairastavat tarvitsisivat tällaista tukea.

Palvelumallin työmuodoista

Sosiaalityöntekijöiden mielestä tämän kaltaisella palvelumallilla pyritään ennen kaikkea ennalta ehkäisemään asunnottomuutta auttamalla ihmisiä hoitamaan asioitaan. Samalla tuetaan itsenäistä asumista ja ennalta ehkäistään vuokratilanteiden syntymistä.

Lisäksi tällainen ylimääräinen tuki saattaa ainakin hidastaa elämän syöksykierrettä; asiakas ei ehkä saa kaikkia asioita kuntoon, mutta annettu tuki kuitenkin auttaa asiakasta esimerkiksi välttämään asunnon menettämisen.

Palvelumallin mukainen tuki nähtiin suhteessa muihin palveluihin ikään kuin kokonaisvaltaisena tukena, jossa autetaan asiakasta koordinoimaan asioita ja hahmotamaan mistä mitään tukea saa. Psykiatrian poliklinikoilla hoidetaan mielenterveysongelmia, työvoimatoimistossa työttömyyttä ja sosiaalitoimessa talousasioita, mutta muihin asioihin niissä ei ehditä keskittyä. Palvelumallin avulla voidaankin hoitaa asiakkaan asioita kokonaisvaltaisesti yhdessä paikassa sekä keskittyä vielä erikseen asumiseen liittyviin asioihin. Asiakkaalla ei välttämättä ole tarvetta tai oikeutusta esimerkiksi mielenterveyspalveluihin, mutta taustalla saattaa olla kuitenkin avuttomuutta hoitaa asioita. Sosiaalityöntekijät kertovat, että helposti tulee sellainen ”kela-työkkäri-sossu” -pyörä, jossa asiakas kulkee ilman, että hänellä on mahdollisuus saada tarvitsemaansa apua esimerkiksi toimeentulotukihakemusten täyttämiseen työntekijöiden työmäärän vuoksi.

Asiakkaalle lisäarvoa palvelu tuokin ennen kaikkea lähityön muodossa; hänen kanssa käydään virastoissa, autetaan lomakkeiden täyttämässä ja muissa käytännön asioissa. Asumisen tukihenkilö pystyy tekemään myös kotikäyntejä, jolloin hän näkee asiakkaan omassa ympäristössään ja pystyy tekemään siellä myös uusia havaintoja. Omassa ympäristössään asiakas myös ehkä kertoo enemmän asioistaan kuin virastoissa. Kotikäynneillä saattaa tulla esille myös esimerkiksi alkoholiongelma, joka ei välttämättä virastoissa tule esille. Toisaalta tuki saattaa tuntua vähemmän ”holhoamiselta”, jos kotiin menee esimerkiksi Espoon Diakoniasäätiön työntekijä enemmänkin ”tukihenkilön” kuin viranomaisen roolissa. Lisäarvona nähtiin myös se, että tukea pystytään antamaan yksilöllisesti ja räätälöidysti, intensiivisesti sekä ”kädestä pitäen”. Lisäksi sosiaalityöntekijät pitivät hyvänä asiana sitä, että projektityöntekijälle voi laittaa vaikkapa sähköpostitse viestiä siitä, voisiko tämä auttaa yhteistä asiakasta toimeentulotukihakemuksen teossa.

Sosiaalityöntekijöiltä kysyttiin myös, minkälaisista lisäarvoista hanke on antanut heidän työlleen. He kokivat, ettei heidän tarvitse tavata hankkeen piirissä olevia asiakkaita niin usein, koska tietävät, että hankkeen työntekijät työskentelevät heidän kanssaan intensiivisesti. Näin ollen myös huoli asiakkaasta vähenee, kun tiedetään, että joku muu hoitaa heidän asioitaan. Yhtenä lisäarvona nähtiin myös se, että asiakkaan asuntohakemuksen puoltoon voi laittaa, että asiakas saa tällaista asumiseen liittyvää tukea.

Toimivina työmuotoina pidettiin käytännön apua (esimerkiksi huonekalujen ostoa), laskujen selvittämistä, tutustumiskäyntejä erilaisissa paikoissa, tukihenkilönä toimimista sekä sitä, että katsotaan että uudessa asunnossa on kaikki tarvittava. Tärkeätä on nimenomaan erilaisten arkisten asioiden hoito. Espoonkruunun asumisohjaaja tekee asiakkaiden kanssa maksusitoumuksia, mutta hän ei ehdi keskittyä yhden asiakkaan asioihin paljoa suuren asiakasmäärän vuoksi. Näin ollen palvelumallin mukainen tuki on hyvä lisä asumisen palveluihin. Tärkeätä palvelussa on sen muunneltavuus. On hyvä olla olemassa jonkinlainen ”palvelusapluuna”, jota voitaisiin joustavasti räätälöidä asiakkaan tarpeiden mukaisesti.

Mitä jatkossa?

Sosiaalitoimessa koettiin, että tällaisella palvelumallilla on enenevässä määrin tarvetta. Paras tapa toteuttaa palvelua olisi se, että jokaisella suuralueella olisi oma työntekijä. Toisessa sosiaalitoimessa oltiin sitä mieltä, että sillä ei ole merkitystä kuka palvelua toteuttaa kunhan työntekijät osaavat asiansa. Toisessa sosiaalitoimessa ykkösvaihtoehtona puolestaan nähtiin se, että kaupunki itse toteuttaa palvelua, koska silloin tiedonvaihto ja työnjaoista sopiminen olisivat helpompia. Kakkosvaihtoehtona

nähtiin palvelun ostaminen ostopalveluna. Toisaalta todettiin, että kolmas sektori pystyy ehkä toteuttamaan palvelua joustavammin. Asiakkaalle saattaa olla helpompaa, että kotiin tulee joku muu kuin sosiaalitoimen edustaja. Toisaalta asiakkaat eivät ehkä osaa hahmottaa mistä tämä ylimääräinen tuki tulee, jos se tulee ostopalveluna. Palvelua toteutettaessa Espoonkruunun asumisohjaajan, asumisen tukihenkilön ja sosiaalitoimen pitäisi tehdä jatkuvasti yhteistyötä.

Sosiaalityöntekijöiden mielestä on todella vaikeata määritellä kuinka kauan ja kuinka intensiivisesti tukea erilaiset ryhmät tarvitsisivat. Yleisesti voitiin kyllä sanoa, että laitoksesta tullessa yhteydenpito kolme kertaa viikossakin saattaa olla liian harvoin. Tuen muoto, kesto ja intensiivisyys pitääkin määritellä aina yksilökohtaisesti.

3.3.3

Palauttekeskustelu Espoonkruunun asumisohjaajan kanssa

Koska hankkeen yksi tärkeimmistä yhteistyökumppaneista oli Espoonkruunu, nähtiin hyödylliseksi keskustella hankkeesta ja sen toimintatavoista myös Ursula Kuulan kanssa, joka on kehittänyt Espoonkruunun asumisohjaajan työnkuvaa käytännön työn kautta (haastattelurunko liite 11). Espoon Diakoniasäätiön ja Espoonkruunun hanke alkoi vuonna 2003 missiolla ”hädöt nollaan”. Kuula kertoo, että alussa ei tiedetty, minkälainen työnkuva tulisi olemaan. Ensin työnkuvaan kuului esimerkiksi naapurisovitteluja, mutta aika nopeasti se keskittyi vuokravelkatilanteiden selvittelyyn.

Kuula kertoi, että suurin osa hänen asiakkaistaan on ohjautunut sosiaalitoimen kautta mutta myös Espoonkruunun ja esimerkiksi diakonian kautta. Myös asiakkaat itse ottavat yhteyttä ja tiedonlähteenä toimii enenevässä määrin myös ”puskaraudio”.

Kuulan mukaan asumisohjaajan perustyötä on sosiaalisen ja taloudellisen tilanteen selvittäminen sekä sen pohjalta maksusopimusten teko. Perusajatuksena toiminnassa on ”asumisen mahdollistaminen asiakkaalle sopivassa asunnossa ja häätöjen vähentäminen”. Asiakkaiden suuren määrän yksi mahdollistava tekijä on hyvä yhteistyö eri toimijoiden kanssa (muun muassa sosiaalitoimi, päihdeyksiköt, psykiatrian poliklinikat, diakonit ja velkaneuvonta). Hyvän yhteistyön ansiosta Kuula saattaa saada paljon tarvittavaa tietoa esimerkiksi sosiaalitoimesta asiakkaan taloudellisen tilanteen selvittelyyn. Usein sosiaalitoimi saattaa tehdä tätä selvitystä myös asiakkaan kanssa. Asiakkaan tilanteen kartoittamisella pyritään hahmottamaan mitkä asiat puoltavat ja mahdollistavat asumisen jatkumista ja mitkä seikat taas uhkaavat eli onko asiakkaalla mahdollisuus maksaa jatkossa vuokra ja vuokratästejä. Joskus tilanteen selvittelyyn ja maksusuunnitelman tekemiseen tarvitaan useita asiakastapaamisia ja vuokratäste summien ollessa suuria asumisohjaaja tapaa asiakasta satunnaisesti myös maksusuunnitelman teon jälkeen. Käytännössä työ on ainakin tähän saakka ollut Kuula mukaan ”tulipalojen sammuttamista”, mutta toiveissa hänellä olisi puuttua tilanteisiin aikaisemmassa vaiheessa, mikäli resurssit sen mahdollistavat tulevaisuudessa.

Kuula kertoi, että asumisohjaajan työn avulla on häätöjä voitu vähentää. Asiakkaita on kehoitettu maksamaan mieluummin aina vähän enemmän vuokraa kuussa, jotta ”vuokrapuskuria” kertyisi pajojen päivien varalle. Usein häädön uhka saa ihmiset pelästymään sen verran, että ymmärtävät vuokranmaksun tärkeyden.

Asumisohjaus siirtyy 2008 alussa Espoon Diakoniasäätiötä Espoonkruunulle, jolloin asumisohjaajia palkataan lisää. Siirto Espoonkruunun tiloihin vaikuttaa Kuulan mukaan myös työn sisältöön: ydintehtävä pysyy samana, mutta esimerkiksi isännöitsijöiden kautta tulevien häiriökäyttäytymistä koskevien kysymysten käsittely ja ”päivystysluonteinen asiakastyö” tulee lisääntymään.

Työskennellessään Espoon Diakoniasäätiössä Espoonkruunun asumisohjaajana, Kuulalla on ollut mahdollisuus päästä Kruunun vuokranvalvonnan tietoihin, joka on helpottanut hänen työtään huomattavasti. Tietyllä tavalla hän kokee, että työskentelyssä Espoonkruunun ulkopuolella on ollut omat etunsa: asiakkaille hän on pyrkinyt olemaan ”riippumaton sovittelija”, joka ei päästä vuokrasopimusten jatkamisesta tai sosiaalitoimen rahoista. Käytännössä Kuulalla toki on ollut paljon vaikutusmahdollisuuksia sovitteluasioissa.

Kuula kertoi, että yhteistyö Asumisen taidot -hankkeen kanssa oli tiiviimpää niihin aikoihin, kun uusia asiakkaita ohjattiin hankkeen piiriin. Asiakkuuden jatkuessa yhteistyö on ollut enemmänkin tiedonvaihtoa silloin, kun asiakkaan tilanteesta tapahtuu jotakin sekä maksusuunnitelmien noudattamisen seuraamista.

Kuula kertoi, että hän ohjasi hankkeen piiriin haastavimpia asiakkaitaan. Hänen mielestään hankkeessa luotavalle palvelumallille olisi huutava tarve; maksusopimuksia on turha tehdä asiakkaiden kanssa, joilla on kaikki muut asiat sekaisin. Asumisen tukihenkilöä tarvitaan muuhun asumisen ja elämisen tukemiseen, rinnalla kulkemiseen. Asumisen tukihenkilö pystyy keskittymään paremmin yhden asiakkaan elämäntilanteen selvittämiseen.

Kuulan mukaan palvelumallin kaltainen tuki sopisi käytännössä kaikille, ihmisryhmästä riippuen. Tällöin keskiössä olisi yksittäisen ihmisen elämäntilanne. Usein asumisongelmien taustalla on kuitenkin työttömyyttä, sairauksia, mielenterveys- ja päihdeongelmia sekä yksinäisyyttä. Esimerkiksi hoitolaitoksista kotiutuessaan tai vankilasta päästyään tällaista tukea tarvittaisiin. Toisaalta palvelumallin kaltaista tukea olisi hyvä tarjota myös ”kevyemmällä sapluunalla”. Häätötuomion saaminen on ihmiselle kriisitilanne, josta yli pääsemiseen tarvittaisiin palvelumallin kaltaista tukea. Tuki voi olla tällaisissa tapauksissa usein lähinnä henkistä; puhelinoitoja, joissa kysytään kuulumisia, kannustetaan eteenpäin ja muistutetaan käytännön asioiden hoitamisesta. Ihmiset, joilla ei ole välttämättä mitään erityisproblematiikkaa tai eivät ole minkään hoidon piirissä, jäävät usein erityispalveluiden ulkopuolelle. Tällaisella palvelulla voitaisiin tukea ihmisiä, jotka ovat esimerkiksi poikkeuksellisen elämäntilanteensa vuoksi joutuneet kriisiin ja ovat menettämässä asuntonsa. Toisaalta tukea olisi hyvä tarjota asiakkaille maksusuunnitelman teon yhteydessä, jolloin asumisohjaaja ja asumisen tukihenkilö voisivat yhdessä ”kontrolloida” asiakkaan maksusopimuksen noudattamista.

Hankkeen negatiivisina puolina Kuula näkee sen, että se oli liian lyhyt ja tukityössä työskenteli liian vähän ihmisiä, joten asiakasmäärät jäivät aika pieniksi. Hänen mielestään toiminta tietyllä tavalla sopisi sosiaalitoimeen (esimerkiksi Espoossa jokaisella suuralueella yksi), ja tuolloin tiedonvaihto olisi helpompaa. Hän tuo kuitenkin esille, että toisaalta asumisen tukihenkilön riippumattomuudella muista palveluista on hyviä puolia. Monet asiakkaat saattavat olla aika viranomaisvastaisia, jolloin esimerkiksi kolmannen sektorin toimijana asumisen tukihenkilön saattaisi olla joissakin tapauksissa olla helpompi lähestyä asiakasta.

3.3.4

Kokemuksia asumisen tukipalvelun asiakastyöstä

Tämä luku perustuu hankkeessa viimeisenä vuotena työskennelleen projektityöntekijän kokemuksiin asiakastyöstä.

Uuden projektityöntekijän aloittaessa helmikuussa 2007 asiakastyössä oli ollut muutaman kuukauden katkos. Kun asiakkaisiin tuolloin otettiin yhteyttä, pohdittiin miten he suhtautuvat tähän katkokseen ja miten yhteistyö uuden työntekijän kanssa alkaa. Onneksi hankkeessa ennen työskennellyt projektityöntekijä kertoi paljon asiakkaista ja siitä, ketkä ovat vielä mahdollisia aktiiviasiakkaita. Lisäksi asiakkaan asioihin tutustumista helpotti asiakastyöstä tehdyt hyvät muistiinpanot. Asiakkaat suhtautui-

vat jopa yllättävän positiivisesti siihen, että heihin otettiin uudestaan yhteyttä. Pari sanoi etteivät he kaipaa enää hankkeen tukea. Loput halusivat jatkaa asiakkuutta ja heidät pyrittiin tapaamaan mahdollisimman nopeasti ensimmäisen yhteydenoton jälkeen. Muutamat kertoivat etteivät he tienneet otetaanko heihin yhteyttä tai milloin tämä mahdollinen yhteydenotto tapahtuu.

Kun asiakkaisiin otettiin yhteyttä uudestaan vuoden 2007 alkupuolella, asiakkaat eivät osanneet kertoa mihin asioihin he tarvitsivat tukea mutta halusivat silti jatkaa yhteistyötä. Tuen tarpeet tulivatkin esille asiakastyön kautta pikku hiljaa. Oli nähtävissä, että joillakin asiakkailla tuen saaminen oli henkilöitynyt voimakkaasti hankkeessa aikaisemmin työskennelleeseen henkilöön. Näin ollen heidän oli vaikea hahmottaa sitä, että uusi työntekijä työskentelee jossakin hankkeessa. Tällaisissa tapauksissa oli siis huomattavissa myös sosiaalityöntekijöiden haastatteluisissa esille tullut asia; hankkeesta olisi ehkä voinut kertoa enemmän ensimmäisissä yhteista-paamisissa.

Asiakastyö oli liikkuvaa ja monimuotoista. Asiakkaita tavattiin enimmäkseen heidän kotonaan mutta heidän kanssaan käytiin myös esimerkiksi tutustumassa erilaisiin paikkoihin. Hankkeen viimeisenä vuotena tosin asiakkaiden kanssa ei käyty niin paljon tutustumiskäynneillä kuin edellisenä vuotena, koska monille asiakkaille oli jo näytetty mistä esimerkiksi saa ruoka-avustusta. Kaiken kaikkiaan toimintamalli antoi mahdollisuuden tehdä asiakastyötä hyvin yksilöllisesti ja räätälöidysti asiakkaiden tarpeista riippuen. Muihin palveluihin verrattuna asumisen tukipalvelussa korostuu hyvinkin ei-virallisen tuen antaminen (kuten huonekalujen osto tai vertaistukitoimintaan tutustuminen). Poikkeuksena muista palveluista asiakasta pyritään auttamaan myös arkipäivän rakenteen miettimisessä esimerkiksi harrastusten, kurssien ja vertaistukitoiminnan kautta.

Asiakkaita tavattiin ja heihin pidettiin yhteyttä vaihtelevasti heidän tarpeistaan riippuen. Aluksi pyrittiin kuitenkin pitämään useammin yhteyttä, jotta saatiin kartoitettua asiakkaan nykyistä tilannetta, tarpeita sekä luotua luottamuksellista suhdetta. Aluksi asiakasasiat keskittyivät enemmänkin vain käytännön asioiden hoitamiseen. Myöhemmin asiakkaat kertoivat enemmän itsestään ja tukikeskustelut lisääntyivät. Alussa asiakas saattoi korostaa omaa pärjäämistään, ja vasta jonkin ajan jälkeen luottamuksellisen suhteen synnyttyä kertoi ongelmistaan ja haavoittuvuudestaan. Jotkut asiakkaat antoivat jopa ymmärtää, että asumisen tukihenkilö oli ainut ihminen, jolle he ovat kertoneet ongelmistaan. Kavereille ja perheelle ei haluttu kertoa vaikeasta taloudellisesta tilanteesta tai masennuksesta eikä sosiaalityöntekijälle uskallettu kertoa päihdeongelmasta. Oletuksena ei ole, että asiakkaat kertoivat kaiken asumisen tukihenkilölle. Keskusteluissa tuli kuitenkin ilmi, että asiakkaat ovat usein yksin asioidensa kanssa, koska niistä ei ole kehdannut tai uskaltanut kertoa muille. Kun asioista ei voinut kertoa kenellekään, myös avun hakeminen oli vaikeaa ja asiat mieluummin jätettiin hoitamatta ja "lakaistiin maton alle". Tällaisissa tapauksissa jotenkin korostui asumisen tukihenkilön riippumattomuus, jota käsitellään enemmän luvussa 3.4.3. Hän oli henkilö, jonka kanssa ei oltu yhteydessä virallisissa yhteyksissä/virastoissa eikä hänellä ollut päätösvaltaa asioista. Hän pystyi kuitenkin työnsä puolesta auttamaan, koska hänellä oli yhteyksiä viranomaisiin ja vaitiolovelvollisuus ulkopuolisille tahoille. Kun asioista pystyttiin puhumaan rehellisimmin, pystyi asumisen tukihenkilö antamaan tukea myös enemmän asiakkaan tarpeista lähtien.

Toisaalta riippumattomuus tuotti tiettyjä ongelmakohtia, joita on syytä miettiä mikäli asumisen tukipalvelua toteutetaan jatkossa esimerkiksi ostopalveluna. Mikäli asiakkaan toimeentulotukipäätöksessä oli jotakin epäselvää, piti ottaa yhteyttä sosiaalitoimistoon, koska asumisen tukihenkilö ei päässyt sosiaalitoimen tietokantaan. Sama juttu päti työvoimatoimistojen ja vuokranantajien suhteen. Tiedonvaihtoa olisikin tehostettava; myös sosiaalitoimesta voitaisiin ottaa yhteyttä jos asiakas ei ole (lupauksista huolimatta) jättänyt toimeentulotukihakemusta ja työvoimatoimisto

voisi ilmoittaa siellä ilmenevistä ongelmista. Toiminnan vakiintuessa tiedonvaihtokin varmasti vakiintuisi ja käyttöön voisi ottaa myös joitakin yhteisiä tietokantoja.

Aloittaessaan asiakkuuden hankkeessa asiakkailla oli yleisesti ottaen vuokratelakkaa ja asiat monellakin tavalla sekaisin. Tuolloin kriisityöhön meni enemmän aikaa. Kun asiakkaisiin otettiin yhteyttä uudestaan vuonna 2007, tilanne oli parempi. Asiakastietoja lukemalla olikin huomattavissa, että asiakkaat olivat päässeet asioidensa hoidossa eteenpäin. Osan kanssa asiakastyö olikin jo loppunut vuoteen 2007 tultaessa, koska he eivät enää tarvinnut tukea. Voikin sanoa, että vuonna 2007 ei tehty yhtä paljon kriisityötä kuin aikaisempina vuosina.

Toki kriisejä asiakkailla tuli lähes kuukausittain, mutta ne olivat ehkä pienempiä. Kun apu oli lähellä, tilanteeseen pystyi tarttumaan nopeammin. Näissä tilanteissa yhdistyivät kriisityö ja ennalta ehkäisevä työ. Samalla, kun autettiin asiakasta ratkomaan kriisiä, ennalta ehkäistiin myös sitä, että ongelmat kasvaisivat liian isoiksi. Toisaalta asiakkaan oli varmasti helpompi tarttua jonkun asian hoitamiseen koska tiesi saavansa siihen apua. Oletettavasti tämä ”psykologinen turvallisuus” tuen saamisesta ja kannustaminen olivat asioita, jotka auttoivat ja motivoivat omalta osaltaan asiakkaita hoitamaan asioita.

Asiakkaiden vuokranmaksua pyrittiin seuraamaan esimerkiksi varmistamalla asiakkaalta, onko hän maksanut sen. Jos epäselvyyksiä maksuissa oli, tarkistettiin tilanne vuokranantajilta, jolloin tilanteeseen voitiin puuttua nopeasti. Yllättävät tapahtumat tai ongelmat tukien hakemisessa saattoivat aiheuttaa vajetta toimeentulossa. Nämä olivat asiakkaille kriisejä, joiden hoitamisessa asiakkaita autettiin heti. Asiakkaat olivat kuitenkin alkaneet priorisoimaan vuokranmaksua muihin menoihin nähden ja esimerkiksi sopivat maksujärjestelyitä laskuille jos niihin ei ollut varaa. Tuesta huolimatta yksi asiakas menetti vuonna 2007 asunnon ja toisen asumisen jatkuminen oli pitkään vaakalaudalla. Näissä tapauksissa tuli hyvin esille palvelun rajallisuus; asiakas kuitenkin tekee omat valintansa ja jos vuokranmaksu ei ole tärkeämpää kuin velkojen maksu kavereille niin asumisen tukihenkilö ei voi asialle mitään. Hän voi vaan yrittää painottaa vuokranmaksun tärkeyttä, konsultoida sosiaalityöntekijän kanssa tai vaikkapa ehdottaa edunvalvojaa. Saattaa kuitenkin olla, että asumisen tukihenkilön olemassaolo mahdollistaa joissakin tapauksissa asiakkaille uusia mahdollisuuksia asumisessa ja maksusopimuksia saatetaan tehdä sillä ehdolla, että asiakas sitoutuu tuen vastaanottamiseen.

Tällaisessa palvelussa oman työn rajoja tuli miettiä jatkuvasti. Periaatteena oli, että asiakasta pyritään auttamaan kokonaisvaltaisesti kaikissa eteen tulevista asioissa mutta hänen puolestaan ei tehdä mitään. Käytännössä asiakkaiden puolesta kuitenkin tehtiin asioita. Kokonaisvaltaisuutta perusteltiin sillä, että varsinkin hankkeen kohderyhmillä monet asiat vaikuttavat vuokranmaksuun ja vuokranmaksukykyyn; ongelmat asumisessa eivät synny tyhjiössä. Toisaalta, kun tarkoituksena oli luoda uusi palvelumalli, ei työtä ollut järkevää rajata alussa kovin tarkasti, koska työnkuvan katsottiin muotoutuvan asiakastyön kautta. Ajatuksena oli myös se, että asiakkailla on olemassa yksi henkilö, johon hän voi ottaa yhteyttä asiassa kuin asiassa.

Työn rajaamista tuli miettiä monelta eri kantilta; missä asioissa asiakasta autetaan ja mitä hänen puolestaan tehdään. Rajaamisessa tuli eteen hyvin konkreettisella tavalla esille se, missä määrin asiakkaan puolesta tehdään asioita, mikäli näyttää siltä ettei asiakas siihen pysty. Tuen kokonaisvaltaisuuden takia tukimuodoista poissuljettiin alusta alkaen selkeästi vain hoidollinen tuki. Todettiin, ettei asiakkaille anneta mielenterveys- tai päihdehoitoa. Näissäkin asioissa asiakkaita toki ohjattiin palveluiden piiriin. Yhden asiakkaan kohdalla työtä oli rajattava sen suhteen, että asumisen tukihenkilö ei ole itsetuhoisten ajatusten ilmaantuessa myöskään kriisityöntekijä. Hankkeen kohderyhmillä korostui asumisen tuen tarve mutta myös se, että tällainen tuki ei usein yksinään riitä. Esimerkiksi mielenterveysongelmaksi luokitelluista osa oli psykiatrian poliklinikan asiakkaita kun taas osalla oli asiakkuus vain terveys-

keskuksessa. Toisilla oli siis vahvempi hoidollinen kontakti kuin toisilla. Ne, jotka kävivät vain uusimassa reseptejä terveyskeskuksessa, olisivat ajoittain tarvinneet ehkä enemmän hoidollista tukea. Tällöin asiakkaan kanssa yhdessä mietittiin vaihtoehtoja ja pyrittiin ohjaamaan sopivalta tuntuviin palveluihin. Toisaalta asiakkaiden mielenterveyttä pyrittiin tukemaan tukikeskusteluilla ja arkipäivän rakenteen suunnittelulla. Myös päihteiden liikakäyttötapaüksissa asiakkaiden kanssa keskusteltiin erilaisista vaihtoehdoista.

Työn rajaamisen yhteydessä piti miettiä milloin asiakas ei oikeasti osaa tehdä jotakin asiaa ja milloin hän vain pyytää toista tekemään jotakin, koska se on helpompaa hänelle. Toisaalta piti miettiä esimerkiksi mielenterveysongelmaisten kohdalla pyytävätkö he kyytiä virastoon siksi, että heidän on sairautensa vuoksi vaikea siirtyä paikasta toiseen vai siksi, että se on heille helpompaa. Asiakastyön rajaus tuli vastaan erityisesti siinä, missä määrin asiakkaiden asioissa oltiin yhteyksissä viranomaisiin. Asiakkaat olivat tottuneet siihen, että asumisen tukihenkilöllä on hyvät suhteet sosiaalitoimeen ja että tukihenkilö ottaa tarvittaessa yhteyttä sinne. Asiakkaat pyysivät hyvin usein ottamaan yhteyttä sosiaalitoimeen joko kysyäkseen milloin saavat toimeentulotukipäätöksen tai tiedustellakseen saavatko he pyytämäänsä harkinnanvaraista tukea. Usein näihin pyyntöihin oli syynä se, ettei asiakkaalla ollut puhelimessa puheaikaa jäljellä tai he eivät olleet saaneet sosiaalitoimeen yhteyttä. Joskus he olivat jo kysyneet asiasta sosiaalitoimesta mutta eivät olleet saaneet yksiselitteistä vastausta kysymykseen, jolloin he tarvitsivat ulkopuolisen apua asian selvittämiseen. Näissä tilanteissa rajan vetämistä piti usein miettiä.

Asiakkaiden suhtautuminen eri viranomaisiin vaihteli. Yleisesti oltiin yksimielisiä siitä, että työmarkkinatuki ja toimeentulotuki olisivat saaneet olla suurempia. Asiakkailla oli poikkeuksetta vaikeuksia selvittää taloudellisesti. Yllättäviin laskuihin ei ollut varaa, ruokaa jouduttiin hakemaan vapaaehtoisjärjestöiltä ja mihinkään ylimääräiseen ei ollut varaa. Rahattomuudesta ei kuitenkaan syytetty sosiaalityöntekijöitä vaan systeemiä yleisesti. Toisilla oli hyvät välit sosiaalitoimistoon ja sosiaalityöntekijäänsä ja heitä autettiin harkinnanvaraisilla tuilla. Muutamat eivät oikeastaan asioineet sosiaalitoimistossa ja taustalla saattoi olla jopa aggressiivisuutta koko toimintaa kohtaan. Omasta tilanteesta usein syytettiin ulkopuolisia; rahattomuus oli sosiaalitoimiston vika ja epäonnistumiset työnhaussa työvoimatoimiston vika.

Yhteistyö sosiaalitoimistojen kanssa sujui hyvin. Etuuskäsittelyssä oltiin aina valmiita auttamaan asiakkaita koskevilla asioissa. Sosiaalityöntekijät vastasivat yleensä sähköpostiviesteihin nopeastikin. Espoon työvoiman palvelukeskuksen työntekijöiden kanssa mietittiin yhdessä asiakkaan tilannetta ja vuokranantajat auttoivat mielellään esimerkiksi vuokranmaksuun liittyvissä kysymyksissä. Huomattavissa kuitenkin oli, että sosiaalityöstä oli painetta vastuuttaa asumisen tukihenkilö hoitamaan asiakkaan asioita. Kuten sosiaalityöntekijät haastatteluissa sanoivatkin, he voivat pitää asiakkaaseen yhteyttä vähemmän kun tietävät, että on joku joka pitää asiakkaaseen yhteyttä tiiviimmin. Yksittäisen sosiaalityöntekijän näkökulmasta tämä toiminta on hyvinkin ymmärrettävää, koska heidän työtaakkansa on valtava eikä yksittäiselle asiakkaalle jää paljon aikaa. Asumisen tukipalvelu on lisäpalvelua, jossa voidaan intensiivisellä ja liikkuvalla työllä auttaa asiakkaita eteenpäin sekä verkostotyön avulla saada asiakkaalle mahdollisimman kokonaisvaltaista tukea. Tällä tavoin sen tarkoituksena on keventää sosiaalitoimiston taakkaa. On kuitenkin hyvä huomioida ettei tällaisen palvelun ole tarkoituksenmukaista paikata sosiaalipalveluissa olevia rakenteellisia ongelmia tai tehdä niille kuuluvia töitä. Joissakin tapauksissa sosiaalitoimistosta nimittäin tuli valtuutus hoitaa sellaisia asiakkaan asioita, jotka olisivat oikeastaan kuuluneet heidän hoidettavakseen.

Koska asiakastyötä tehtiin hyvin kokonaisvaltaisesti ja asiakkaan asioissa oltiin yhteyksissä monenlaisiin tahoihin, myös projektityöntekijä oppi työssään paljon uusia asioita. Tämä asumisen tukihenkilön työnkuva onkin laaja ja siinä täytyy osa-

ta neuvoa asiakkaita hyvinkin monenlaisissa asioissa; miten eri etuuksia haetaan kelasta ja sosiaalitoimesta, mistä saa apua mielenterveys- ja päihdeongelmiin, miten voi hakeutua kuntouttavaan työtoimintaan, miten säästetään sähköä, mitä tehdään vuokravelkatilanteessa tai yritetään keskinäistä asunnonvaihtoa jne. Lisäksi työntekijällä tulee olla sosiaalisia taitoja sekä toisaalta empaattisuutta ja toisaalta jämäkkyyttä. Tämä luo aikamoisia haasteita henkilökunnalle. Taustalla työtä tekeville henkilöillä tulisi olla sosiaali- tai terveystalouden ammattitutkinto. Lisäksi työkokemus esimerkiksi päihdehoidosta, sosiaalitoimistosta tai asumispalveluista olisi eduksi.

Ihanteellisimmillaan työtä tekisi moniammatillinen tiimi, jossa olisi paljon erilaista kokemusta ja jossa asiakasasioissa voisi konsultoida muita. Tällaista työtä asumisen tukihenkilö pystyi tekemään yhdessä Espoon Diakoniasäitiön tukiasuntotiimin ja jossakin määrin myös työelämäpalveluiden kanssa. Tässä kohtaa tulee tuki esille taas työn rajaaminen; mitä asioita asumisen tukihenkilön pitää itse osata tehdä ja mitä asioita hänen tulee tietää sekä missä määrin hän voi turvautua konsultaatio-apuun tai ohjata asiakkaita tahojen puoleen, jotka asiasta tietävät. Esimerkiksi sosiaalitoimiston asioihin liittyvissä asioissa asumisen tukihenkilö voi neuvoa mutta on varottava lupaamasta mitään heidän puolestaan esimerkiksi harkinnanvaraisissa toimeentulotuissa.

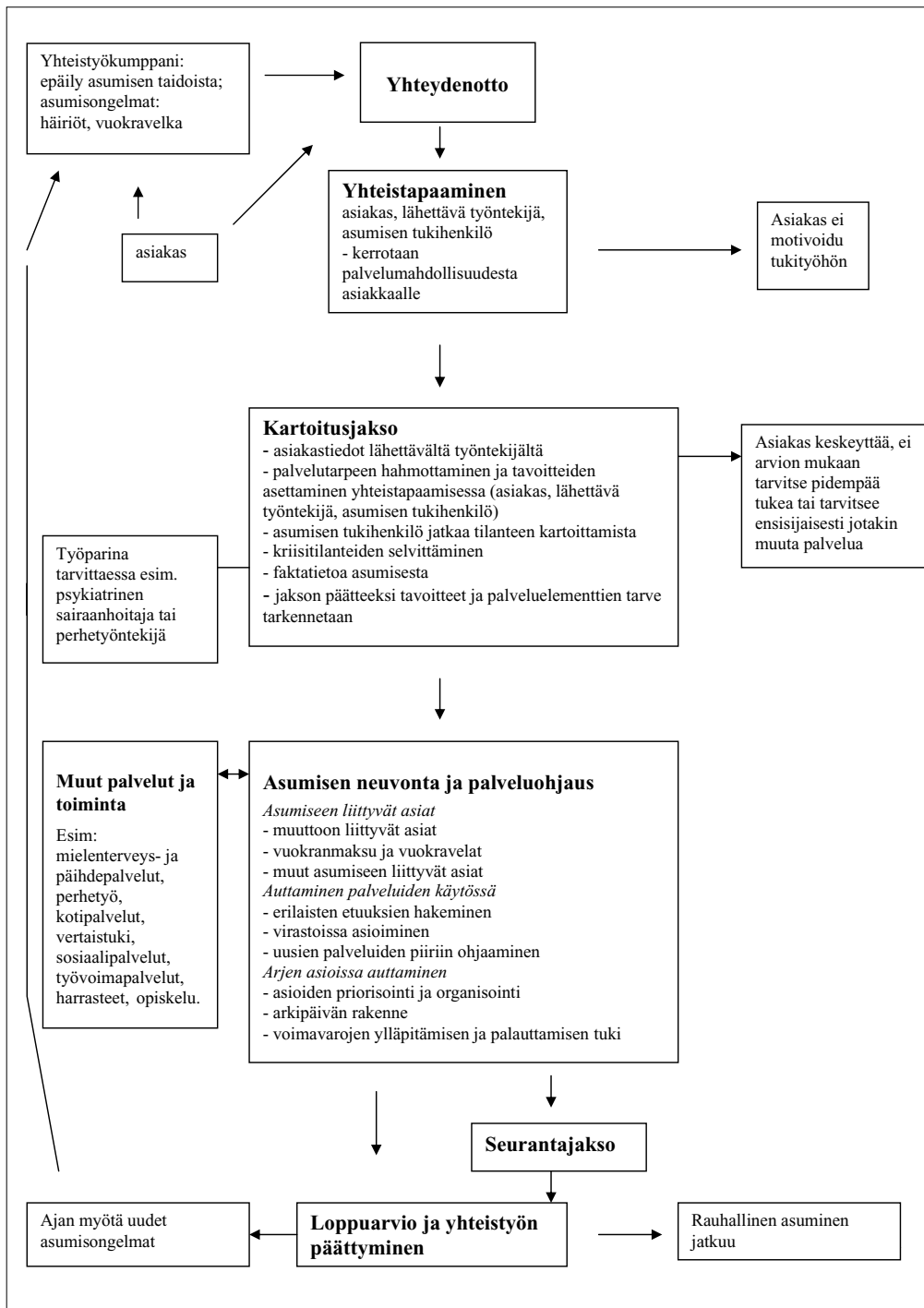
3.4

Asumisen tukipalvelu eli TUPA

Kuten edellisestä luvusta on nähtävissä, hankkeen aikana on tehty intensiivistä asiakastyötä. Asiakastyössä on päästy testaamaan mallin toimivuutta käytännössä ja kokemuksen kautta mallin toimintatapoja on vielä tarkennettu. Asiakastyön tekeminen onkin ollut ensisijaisen tärkeää, jotta on voitu suunnitella palvelua, joka vastaa kohderyhmien tarpeita. Palautteita keräämällä on saatu selville mitä mieltä asiakkaat ovat saamastaan tuesta ja minkälaista lisäarvoa palvelu on tuonut yhteistyökumppaneille. Palautteista on saatu arvokasta lisätietoa, josta on ollut hyötyä palvelumallin kehittämiseen. Asiakastyö ja palautteiden kerääminen yhdessä luovat vahvaa pohjaa hankkeen kehittämistyön tärkeimmän tavoitteen toteuttamiseen eli sellaisen palvelumallin luomiseen, jossa asumiseen liittyvää tukea voidaan viedä käytännössä mihin tahansa asuntoon.

Uutta palvelumallia kutsutaan nimellä *Asumisen tukipalvelu* eli TUPA. Palvelumallissa lähettävä taho/asiakas ottaa yhteyttä palvelun tarjoajaan, jonka jälkeen järjestetään yhteistapaaminen. Mikäli asiakas motivoituu tukityöhön, aloitetaan kartoitusjakso, jonka aikana selvitetään palveluntarvetta tarkemmin. Tämän jälkeen alkaa varsinainen asumisen neuvonta- ja palveluohjaustyö jonka rinnalle voidaan ottaa tarpeen mukaan asiakkaalle muita palveluita. Palvelumallin mukaista tukityötä tekee *Asumisen tukihenkilö*, joka on sosiaali- tai terveydenalan ammattilainen.

Asumisen tukipalvelumallin toimintaperiaatteina ovat asiakaslähtöisyys, yksilöllisyys ja luottamuksellisuus. Yhteistyökumppaneita kannustetaan varhaiseen yhteyden ottamiseen ennen varsinaisten asumisen ongelmien esille tulemistä. Työskentely käynnistyy tarvittaessa myös kriisiavun omaisesti, kun asumisessa on jo ilmennyt ongelmia. Kriisitilanteessa asiakas ottaa vastaan tukea ja apua helpommin.

Kuvio 5. Asumisen tukipalvelu eli TUPA, prosessikaavio

Yhteistapaaminen ja kartoitusjakso

Yhteistapaaminen

Ensimmäisessä yhteistapaamisessa tapaavat asiakas, lähettävä työntekijä ja asumisen tukihenkilö (mukana voi olla tarvittaessa myös muita tahoja). Asumisen tukihenkilö kertoo mahdolliselle asiakkaalleen Asumisen tukipalvelusta. Tapaamisen tarkoituksena on miettiä sopisiko kyseinen palvelu asiakkaalle. Mikäli asumisen tukemiselle nähdään olevan tarvetta, asiakasta motivoidaan ottamaan sitä vastaan. Asiakas päättää itse aloitetaanko yhteistyö. Mikäli hän antaa myöntävän vastauksen jo tässä ensimmäisessä yhteistapaamisessa, voi kartoitusvaihe alkaa käytännössä heti. Jos asiakas ilmoittaa olevansa haluton sitoutumaan tarjottuun tukeen, jää tämä tapaaminen ainoaksi. Asiakkaan tarvitessa miettimisaikaa, kartoitusvaihe alkaa seuraavassa tapaamisessa asiakkaan ilmoitettua halukkuutensa ottaa tukea vastaan. Kun asiakkaalle annetaan aikaa miettiä rauhassa sitä, onko hän valmis sitoutumaan tukimuotoon, karsiutuu epämotivoituneita pois tässä vaiheessa.

Kartoitusjakso

Kartoitusjakso alkaa käytännössä yhteistapaamisesta. Mikäli asiakas on tarvinnut miettimisaikaa tuen vastaanottamisen suhteen, voidaan kartoitusvaiheen aloittamiseksi järjestää tarvittaessa uusi yhteistapaaminen.

Tarkoituksena on, että lähettävä taho luovuttaa asiakkaan suostumuksella perustietoja asiakkaasta ja antaa oman arvionsa tuen tarpeesta. Tärkeää on myös se, että asiakas itse arvioi minkälaista tukea hän tarvitsisi ja miten tarjottava palvelu voisi häntä auttaa. Yhdessä keskustellen kartoitetaan mihin asiakas tarvitsisi tukea. Tapaamisen perusteella tehdään alustava tukisuunnitelma ja sovitaan alustavasti tuen antamisen kesto ja intensiivisyys.

Asumisen tukihenkilö jatkaa asiakkaan tilanteen kartoittamista. Kartoittamisvaiheessa kerätään asiakkaasta tietoa esimerkiksi täyttämällä alkukartoituslomake ja asumisen taidot -mittaristo. Tiedon keräämisen lisäksi hyvin tärkeää on tiivis yhteydenpito asiakkaaseen. Asiakasta tavataan toimistolla ja hänen kotonaan. Asiakkaat eivät usein osaa kertoa - ainakaan heti - mihin kaikkiin asioihin he tukea tarvitsisivat. Tilanteen kartoittamiseen kuuluu siis olennaisesti myös käytännön tilanteiden kautta esiin nousevat tuen tarpeet. Lisäksi tiivis yhteydenpito on tarpeen, jotta asiakas saataisiin sitoutettua palveluun ja saataisiin aikaiseksi luottamuksellinen suhde työntekijän ja asiakkaan välille.

Usein asumisen tukipalvelun piiriin ohjautuessaan asiakkaalla on akuutteja ongelmia, joihin täytyy tarttua heti. Mikäli asiakas on käytännössä tuloton tai häntä uhkaa häätö, täytyy asiakasta auttaa ensisijassa tilanteen ratkaisemisessa. Näin ollen kartoittamisvaiheessa tehdään käytännössä myös "tulipalojen sammuttamista".

Kartoitusjakson pituudesta voidaan päättää erikseen, mutta sopiva aika lienee kuukaudesta kolmeen kuukauteen. Kartoitusvaiheen pituuteen vaikuttaa luonnollisesti asiakkaan tausta ja kokonaistilanne. Mikäli akuutteja ongelmia on paljon, kestää tilanteen kartoittamisvaihe helposti pidempään.

Kartoitusjakson lopussa järjestetään vielä tapaaminen, jossa tarkennetaan tuen tarvetta ja sovitaan tavoitteista tarkemmin. Tässä vaiheessa kootaan asiakkaalle hänen tarpeitaan vastaava "palvelupaketti" ja tarkennetaan tukisuunnitelmaa. Tällöin tarkennetaan mitä elementtejä hän tarvitsee asumisen neuvonta- ja palveluohjaustyöstä. Lisäksi pohditaan tarvitseeko asiakas asumisen tuen lisäksi muita palveluita tai toimintaa; päihdeohjausta, harrastuksia, vertaistukea tms. Asiakkaalle räätälöidään

siis tarpeiden mukainen palvelukokonaisuus. Kartoitusvaiheen lopussa myös täsmennetään eri tahojen työnjako ja vastualueet asiakkaiden asioiden hoitamisessa.

3.4.2

Asumisen neuvonta ja palveluohjaus

Kartoitusvaiheen jälkeen alkaa varsinainen asumisen neuvonta- ja palveluohjaustyö. Tarkoituksena ei ole, että tuen tarjotaan ”kaikille kaikkea”: joku asiakas tarvitsee neuvoa muuttoon liittyvissä asioissa ja työnhaussa kun taas toinen tarvitsee apua laskujen maksussa ja virastoissa asioimisessa. Työskentelyssä hyvin tärkeitä ovat kotikäynnit asiakkaan luona sekä erilaiset tukikeskustelut. Kotikäynnit ovat luonteva osa työskentelyä, koska tuki liittyy nimenomaan asumiseen ja kotiin. Asiakkaan näkeminen omassa ympäristössään kertoo paljon hänen elämäntilanteestaan ja auttaa asumisen tukihenkilöä hahmottamaan tuen tarvetta.

Asumiseen liittyvät asiat

a) Muuttoon liittyvät asiat

Kun asiakas on muuttamassa esimerkiksi ensimmäiseen omaan kotiin tai pitkäaikaisen laitoshoidon jälkeen uuteen asuntoon, saattaa hän tarvita apua muuttoon liittyviin asioihin; minne muuttoilmoitus tulee tehdä, miten hankitaan kotivakuutus tai mistä voi saada muuttoapua. Tässä vaiheessa opastetaan myös asumistuen hakemisessa, autetaan saamaan vuokravakuus (usein sosiaalitoimesta) ja käydään läpi muita toimeentuloon liittyviä asioita.

Asiakastapaus: Nuori mies joutui yllättäen muuttamaan vaikeassa elämäntilanteessa ensimmäiseen omaan asuntoon. Mies sai tukea esimerkiksi asumistuen hakemiseen ja kodin hoitoon liittyviin asioihin. Tilannekartoituksen yhteydessä käydyissä keskusteluissa käytiin elämään liittyviä asioita kokonaisvaltaisemminkin läpi. Nämä keskustelut auttoivat asiakasta ajattelemaan asioista positiivisemmin ja nykyään hän asuu yksin ilman asumiseen liittyvää tukea.

b) Vuokranmaksu ja vuokratästit

Usein asiakkailla on vaikeuksia maksaa vuokraansa ajallaan. Rahat saattavat mennä muihin tarkoituksiin eikä välttämättä ymmärretä mitä vuokran maksamatta jättämisestä voi seurata. Joskus asiakkaalle saattaa olla epäselvää kuinka paljon hänen pitäisi maksaa kuussa esimerkiksi silloin, kun vuokra maksetaan välillä kokonaan sosiaalitoimesta. Hankaluuksia aiheuttavat myös ”ylimääräiset” maksut kuten saunamaksu, jonka maksamatta jättäminen kerryttää pidemmällä aikavälillä suuria vuokravelkoja. Asiakasta autetaan vuokranmaksuun liittyvissä asioissa muun muassa tähdentämällä sitä, että vuokranmaksu tulee priorisoida suhteessa muihin laskuihin ja menoihin. Mikäli vuokranmaksu ”laahaa perässä”, asiakasta autetaan saamaan maksut ajan tasalle. Varsinaisessa vuokravelkatilanteessa asiakasta autetaan selvittämään ja sopimaan maksuaikataulu vuokranantajan kanssa. Asumisen tukihenkilö seuraa maksusopimuksen noudattamista ja muistuttaa asiakasta tarvittaessa.

Seuraavista esimerkeistä nähdään se, että usein vasta varsinainen häätöuhka saa ihmiset ymmärtämään vuokranmaksun tärkeyden. Ensimmäinen esimerkki kuvastaa tilannetta, jossa asiakas pelästyy hädän mahdollisuutta ja maksusopimuksen saatuaan ryhdistäytyy selvästi asioiden hoidossa. Toisesta esimerkistä nähdään, että lisätuen avulla asiakas pystyy hoitamaan vuokranmaksuaan paremmin kuin aikaisemmin. Hän saa myös toisia mahdollisuuksia, ettei menettäisi asuntoaan. Asiakkaat kuitenkin tekevät omat ratkaisunsa eikä tuen avulla voida aina estää häätötuomiota.

Asiakastapaus: Asiakas otti itse yhteyttä hankkeen työntekijään, koska hänelle oli kertynyt vuokravelkaa ja häntä odotti häätö. Asiakkaalle saatiin kuitenkin järjestet-

tyä maksusopimus. Tapahtuneen jälkeen hän on noudattanut sopimusta, maksanut vuokrat ajallaan ja muutenkin ottanut vastuuta asioidensa hoitamisesta.

Asiakastapaus: Asiakkaalle on tehty jo aikaisemmin maksusopimus vuokravelan lyhentämisestä. Velkaa hänelle on kertynyt pidemmältä ajalta. Asiakas sitoutuu ottamaan hankkeen tukea vastaan ja hänelle tehdään vielä yksi sopimus. Vuokranmaksu ja maksusopimuksen noudattaminen sujuvat ensin paremmin kuin aikaisemmin. Yhden kuun maksamatta jäävä vuokra kuitenkin kumoaa sopimuksen ja asiakas saa häätötuomion. Vasta tuomion jälkeen asiakas näytti ymmärtävän mitä maksamattomat vuokrat voivat aiheuttaa ja hän on hoitanut asioitaan huolellisemmin. Tuomiota ei kuitenkaan laitettu täytäntöön vaan vuokranantaja suostui tekemään vielä yhden maksusopimuksen ja asiakas saa pitää asuntonsa mikäli noudattaa sopimusta tarkasti.

c) Muut asumiseen liittyvät asiat

Asiakas saattaa tarvita neuvoa kodin hoitamiseen tai apua kodin tavaroiden ostamiseen. Asiakkaalle on hyvä kertoa paloturvallisuudesta sekä sähkön- ja vedenkulutuksesta. Tarvittaessa käydään läpi taloyhtiön järjestyssääntöjä ja puututaan häiriökäyttäytymiseen. Lisäksi asiakasta autetaan uusimaan vuokrasopimukset ajallaan. Tärkeää on myös auttaa asiakasta hakemaan uutta asuntoa esimerkiksi silloin, kun vuokra on liian suuri ja vaikeuttaa toimeentuloa sekä hankaloittaa vuokranmaksua.

Asiakastapaus: Ulkomaalainen mies, jolla on mielenterveysongelmia, on asunut samassa asunnossa monta vuotta mutta hänen kotinsa on hyvin niukasti kalustettu. Sosiaalityöntekijä myöntää harkinnanvaraisena rahaa kodin ostoksiin ja asumisen tukihenkilö käy miehen kanssa muutamaa otteeseen ostamassa kotiin tavaroita. Lisäksi asunnossa käy huoltomies ja asentajia korjaamassa asunnon puutteita. Nyt asunto on asuttavammassa kunnossa, mutta asiakas tarvitsee jatkossakin apua muun muassa kodin tavaroiden hankkimiseen.

Auttaminen palveluiden käytössä

a) Erilaisten etuuksien hakeminen

Monet asiakkaat tarvitsevat apua erilaisten etuuksien hakemisessa: miten asumistukea haetaan, milloin toimeentulotukihakemus tulee täyttää ja minkälaisia liitteitä siihen on laitettava. Joskus ihmiset tarvitsevat lomakkeiden täyttämiseen apua monta kertaa ennen kuin he osaavat täyttää niitä itsenäisesti. Usein myös päätösten lukeminen saattaa olla vaikeata.

Asiakastapaus: Asiakkaan kanssa täytetään toimeentulotukihakemusta useaan otteeseen ja yritetään opettaa häntä täyttämään sitä itsenäisesti. Hänelle tähdennetään sitä, kuinka tärkeätä tukea on hakea ajoissa, jotta toimeentulotuesta maksettava vuokra tulisi maksuun ajoissa. Päätöksen tultua asiakkaalle, sitä käydään yhdessä läpi. Asiakas on oppinut täyttämään hakemusta itsenäisesti mutta tarvitsee jatkossakin muistuttamista tuen oikea-aikaisesta hakemisesta.

b) Virastoissa asioiminen

Asiakasta autetaan ja neuvotaan erilaisten palveluiden käyttämisessä. Hänen kanssaan voidaan lähteä käymään virastoissa, kuten Kelassa ja sosiaalitoimen etuuskäsittelyn neuvonnassa. Asiakkaan kanssa on hyvä käydä myös erilaisissa verkostotapaamisissa esimerkiksi työvoimatoimistossa, sosiaalitoimistossa ja psykiatrian poliklinikalla. Tapaamiset auttavat sekä asiakasta että verkoston muita jäseniä hahmottamaan paremmin asiakkaan kokonaistilannetta ja omaa roolia suhteessa muihin verkoston jäseniin. Asumisen tukihenkilön on hyvä olla tapaamisissa mukana, koska hän pyrkii tukemaan asiakasta kokonaisvaltaisesti. Verkostotapaamisissa tulee kiin-

nittää huomiota siihen, että asiakas on keskiössä. Vaarana on, että verkoston jäsenet keskustelevat keskenään siitä ”mitä asiakkaalle pitäisi tehdä”.

Asiakastapaus: Asiakkaalla on monenlaisia kysymyksiä sosiaalitoimistolta, mutta hän ei ole saanut sinne yhteyttä. Asiakkaan kanssa käydään toimeentulotuen neuvonnassa kysymässä neuvoja ja jätetään yhteydenotto- ja tapaamispyyntö sosiaalityöntekijälle.

Asiakastapaus: Asiakasta tuetaan työelämään palaamisessa osallistumalla verkostotapaamisiin Espoon työvoiman palvelukeskuksessa. Tapaamisissa mietitään yhdessä mitä vaihtoehtoja asiakkaalla olisi ja mihin hän haluaisi hakeutua. Tapaamisissa sovitaan myös verkoston jäsenien roolista. Yhdessä käydään myös tutustumassa työtoimintaan. Ennen verkostotapaamisia asiakkaan kanssa puhutaan hänen toiveistaan. Tarvittaessa asumisen tukihenkilö on tuonut niitä asiakkaan verkostossa silloin, kun asiakas on unohtanut sanoa niistä. Asiakkaan asioissa pidetään yhteyttä myös sosiaalitoimeen.

d) Palveluohjaus/uusien palveluiden piiriin ohjaaminen

Kartoitusvaiheessa saattaa tulla esille, että asiakas tarvitsisi joitakin lisäpalveluita joko viranomaisilta tai epävirallisilta tahoilta. Asiakas saattaa tarvita apua ja motivoimista esimerkiksi päihdepalveluihin hakeutumisessa tai neuvontaa miten hän pääsisi siirtymään työvoimatoimistosta työvoiman palvelukeskuksen asiakkaaksi. Asiakkaan kanssa mietitään minkälaista apua tai tukea hän vielä tarvitsisi asumisen tukemisen lisäksi. Hänen kanssaan voidaan käydä tutustumassa esimerkiksi Hyvään Arkeen tai Manna Apuun, josta voi käydä hakemassa tarvittaessa ruokaa jne.

Asiakastapaus: Huomattiin, että pelkkä asumiseen liittyvä tukimuoto ei sellaisenaan riitä perheelle, vaan lisäksi tarvitaan myös muuta. Perhe ohjattiin Espoon Diakoniasäätiön perhetyön piiriin. Asumisen tukihenkilö auttaa perhettä käytännön asioiden hoidossa ja perhetyöntekijä alkoi työstää heidän kanssaan asioita syvemmin ja tulevaisuuteen suuntaamalla. Asiakasperhe on päässyt asioiden hoidossa eteenpäin, osaa ajatella tulevaisuudesta positiivisemmin ja on kokenut työparityöskentelyn.

Arjen asioissa auttaminen

a) Asioiden priorisointi ja organisointi

Asiakkaat saattavat tarvita apua asioiden priorisoimiseen ja järjestämiseen. Usein rahat kuluvat nopeasti, loppukuussa ei ole rahaa ruokaan ja vuokra on maksamatta. Monien asiakkaiden kanssa on käyty läpi rahan käytön priorisointia; ensin maksetaan vuokra ja sähkölasku, sen jälkeen muut laskut ja loput käytetään muihin menoihin. Lisäksi asiakkaita on autettu toimimaan tilanteissa, joissa huomataan, että ei ole varaa maksaa laskua ajoissa; asiakkaita on neuvottu soittamaan laskuttajille ja sopimaan uudesta eräpäivästä tai kehoitettu tekemään maksujärjestelyitä rästiintyneistä laskuista.

Asiakastapaus: Nuori perhe, jolla on ollut vaikeuksia vuokranmaksun kanssa useaan otteeseen ja muun muassa laskujen priorisoinnissa. Heitä on uhannut häätö useaan otteeseen. Espoonkruunun asumisohjaajan, ystävän ja asumisen tukihenkilön avulla vanhemmat ovat saaneet vuokranmaksun ja vuokran maksusuunnitelman toimimaan. He tietävät, että asumiseen liittyvät maksut ovat etusijalla ja soittavat itse laskuttajiin, mikäli eivät pysty hoitamaan laskuja ajallaan. Nyt vanhemmat suuntaavat opiskeluihin ja työelämään.

b) Arkipäivän rakenne

Suurin osa asiakkaista, jotka ohjautuivat hankkeen piiriin, ovat työttömiä. Monet ovat olleet pois työelämästä jo useita vuosia ja uuden työn saamista vaikeuttavat muun muassa päihteiden käyttö ja mielenterveysongelmat. Monilla on toiveita ja

mahdollisuuksia palata työelämään tai opintojen pariin. Esimerkiksi kuntoutumisen tueksi on kuitenkin hyvä rakentaa arkipäivään mielekästä tekemistä. Useat alkoholin liikakäyttöön taipuvaiset asiakkaat kertovatkin, että tekemisen puute lisää päihteiden käyttöä. Näin ollen erilaisten harrastusten miettiminen sekä vertaistukitoimintaan, erilaisille kursseille tai vaikkapa kuntouttavaan työtoimintaan ohjaaminen ovat tärkeitä asioita.

Asiakastapaus: Nuori nainen, jolla ollut aika runsasta päihteiden käyttöä ja asiakkuus psykiatrian poliklinikalla, tulee hankkeen asiakkaaksi. Nainen haluaa ryhdistäytyä ja löytää mielekästä tekemistä. Asumisen tukihenkilö auttaa häntä uuden asunnon saamisessa ja he miettivät yhdessä erilaisia harrastuksia sekä käyvät tutustumassa erilaisiin paikkoihin. Asumisen tukihenkilö auttaa naista rakentamaan elämäänsä uudelleen niin asumisen, työpaikan kuin harrastustenkin avulla sekä luomalla uskoa tulevaisuuteen.

c) Voimavarojen ylläpitämisen ja palauttamisen tuki

Masentuneena ihminen jättää helposti asioitansa hoitamatta, jolloin riski vuokravelan kertymiseen on suuri. Asiakkaan ohjaaminen onnistuneesti mielekkääseen toimintaan auttaa häntä jaksamaan ja huolehtimaan asioista – myös vuokranmaksusta. Kuntoutujan kohdalla on tarkkaan mietittävä ja kuulosteltava minkälaisiin askeleisiin henkilö on valmis. Usein auttaa psykologinen turvallisuus ja tunne siitä ettei ole yksin: jo kannustus ja arjen huolien kuuntelu saattaa auttaa asiakasta asioiden hoitamisessa.

Asiakastapaus: Nuorehko nainen oli hiljattain jäänyt työttömäksi. Hän on hyvin masentunut ja hänelle on kertynyt vuokravelkaa ja muutenkin laskut ovat jääneet maksamatta. Asumisen tukihenkilö auttaa häntä hakeutumaan terveydenhuollon piiriin ja selvittelee muun muassa lääkkeiden maksusitoumusasioita. Lisäksi asiakasta autetaan eteenpäin opiskelu /työpaikkamahdollisuuksien kartoittamisessa. Asiakasta autetaan eteenpäin erityisesti tukikeskustelujen ja voimaannuttamisen avulla. Nyt asiakkaan vuokranmaksu on ajallaan ja hän suuntaa tulevaisuuteen uudelleen kouluttautumisen myötä.

3.4.3

Erottautuminen muista palveluista

Asumiseen liittyviä palveluita ja tukimuotoja on Suomessa useita ja niissä käytetään hyvin samankaltaisia työmuotoja: asumisen tukemista, vuokravelkojen selvittämistä, yhteisöllisiä tukimuotoja ja neuvontaa. Vaikka Asumisen tukipalvelussa käytetään useita samankaltaisia tukimuotoja kuin monissa muissa palveluissa, se eroaa palvelukokonaisuutena muista.

Asumisen taidot -hankkeessa luotua palvelumallia (TUPA) voidaan luonnehtia ennen kaikkea *riippumattomaksi* ja *ennalta ehkäiseväksi* palveluksi, jossa asiakkaalle annettua tuki on *kokonaisvaltaista* ja *räätälöityä*.

Asumisen tukipalvelun erottaa ehkä selkeimmin muista palveluista *riippumattomuus*. Koska tukea annetaan mihin tahansa asuntoon, on se riippumaton asunnosta, asuinalueesta ja asuinmuodosta. Tuen antaminen ei ole sidoksissa mihinkään kiinteistöön. Asumisneuvonnassa, sosiaalisessa isännöinnissä, tukiasunnoissa ja asumisyhteisöissäkin tuki on sidoksissa johonkin tiettyyn alueeseen tai asuntoihin. Toisaalta tuen antaminen on erotettu vuokrasuhteesta eli tuen antaja ja asunnonvuokraaja ovat eri taho. Sillä, että asumisen tukihenkilö ei edusta vuokranantajaa, on sekä hyviä että huonoja puolia. Kun asunto ja tuki eivät ole sidoksissa toisiinsa, asumisen tukihenkilö ei voi tarjota ”keppiä ja porkkanaa” tuen antamisessa. Näin ollen tuen vastaanottaminen on kiinni asiakkaan motivaatiosta, joka saattaa olla välillä häilyvää. Huonona puolena voidaan nähdä myös se, että asumisen tukihenkilö ei luultavasti pääse

käsiksi esimerkiksi vuokranvalvontaan. Hän ei suoraan näe onko asiakas maksanut vuokransa ajallaan. Tässä kohtaa korostuvat yhteistyö ja tiedonvaihto. Positiivisena puolena riippumattomuudessa puolestaan on se, että kun tuen antaminen ei ole sidoksissa johonkin tiettyyn asuntoon, voidaan tukea antaa joustavammin.

Riippumattomuuden ansiosta tukea voidaan antaa joustavasti myös esimerkiksi toiseen kaupunkiin. Kun tuen antaminen ei ole sidoksissa kiinteistöön, ei asiakkaan tarvitse muuttaa toiseen paikkaan aloittaessaan asiakkuuden. Hänen ei myöskään tarvitse muuttaa pois asunnosta silloin kun tukisuhde loppuu. Tukea annetaan sovitun ajan, ja jos asiakas ei seurantajakson aikana näytä pärjäävän omillaan, voidaan tukisuhde taas aloittaa. Jos asiakas saa hädän kaikista tuesta huolimatta, voi tukisuhde silti jatkua. Tällöin asiakas saattaa tuen avulla ja kantapään kautta oppimisen myötä oppia hoitamaan asioitaan paremmin, jolloin asuminen uudessa asunnossa onnistuu.

Palvelun riippumattomuus näkyy myös siinä, että kolmannella sektorilla toimiesaan asumisen tukihenkilö on myös tavallaan riippumaton sosiaalitoimesta ja muista viranomaisista. Asumisen tukihenkilön toimintaan toki vaikuttavat yleiset normit ja hän toimii viranomaisten säädösten mukaisesti. Lisäksi yhteistyö muiden toimijoiden, kuten sosiaalitoimen, kanssa on erittäin tärkeää. Työskennellessään viranomaistahojen ulkopuolella asumisen tukihenkilöllä ei ole kuitenkaan valtaa päättää esimerkiksi asumiseen tai toimeentuloon liittyvistä asioista.

Koska asumisen tukihenkilöllä ei ole valtaa päättää asiakkaiden asioista, saattavat nämä kertoa luottamuksellisen suhteen synnyttyä asioistaan rehellisemmin. Sosiaalityöntekijälle ei ehkä haluta kertoa monen viikon juomaputkesta etuukseen menettämisen pelossa. Kuullessaan tällaisesta asiasta, asumisen tukihenkilö voi auttaa asiakasta hakeutumaan päihdehoidon piiriin tai kehottaa kertomaan asiasta sosiaalityöntekijälle.

Työntekijöille tehdyissä palautekeskusteluissa kävi ilmi, että toiset asiat puoltavat sitä, että asumiseen liittyvä tukea olisi hyvä antaa sosiaalitoimesta käsin ja toiset seikat taas sitä, että tuen antaja voisi olla jokin ulkopuolinen taho. Toimiessaan sosiaalitoimessa asumisen tukihenkilö pääsisi paremmin tietokantoihin ja tiedonvaihto olisi helppoa ihmisten työskennellessä samassa rakennuksessa. Toisaalta asiakkaiden näkökulmasta saattaisi olla helpompaa, että kotikäynnille tulee joku muu kuin sosiaaliviranomainen.

Hankkeen asiakastyön ja useiden keskusteluiden pohjalta on palvelumallin kehittämistyössä tehty oletus, että asumisen tukihenkilö pystyy riippumattomana toimijana antamaan tukea joustavammin ja selkeämmin asiakkaiden tarpeista lähtien.

Toinen erittäin tärkeä tekijä palvelumallissa on *ennalta ehkäisevä työote*. Asumisen tukipalvelun avulla pyritäänkin ennen kaikkea ennalta ehkäisemään asumisongelmia ja niiden uusiutumista. Vuokravelkatilanteissa asiakkaiden tukemisella voidaan edesauttaa maksusuunnitelman toteutumista ja ehkäistä tilanteen uusiutumista. Näin ollen vaikutetaan suoraan ennalta ehkäisevästi asunnottomuuteen. Työtä tehdään myös selkeämmin ennalta ehkäisevästi: kun nuori muuttaa ensimmäiseen omaan asuntoon tai mielenterveyskuntoutuja muuttaa laitoshoidon jälkeen kotiin. Tällöin ennalta ehkäistään sitä, että asumiseen liittyvät ongelmat alkaisivat. Hyvänä esimerkkinä ennalta ehkäisyn näkökulmasta toimii palvelumallin vertaaminen esimerkiksi Espoon Diakoniasäätiön tukiasuntoihin. Tukiasuntoihin päästäkseen ihmisen tulee olla asunnoton. Tällöin asiakkaat ovat joutuneet ainakin kertaalleen asunnottomaksi ja ongelmat ovat usein kroonisempia. Uuden palvelumallin ideana puolestaan on se, että tukea voitaisiin antaa hyvissä ajoin ja näin ehkäistä asunnottomaksi joutuminen.

Edellä kuvattu palvelun riippumattomuus asunnosta tai alueesta tukee ennalta ehkäisyn näkökulmaa. Tukea voidaan käytännössä antaa heti kun tarve ilmenee ilman, että asiakkaan täytyy jonottaa asuntoon saadakseen tukea. Hänen ei tarvitse muuttaa

esimerkiksi toiseen kaupunkiin tai toiselle asuinalueella saadakseen tukea. Lisäksi riippumattomuus auttaa palveluiden *räätälöinnissä*. Räätälöintiin kuuluu myös se, että tukea voidaan käytännössä antaa hyvin erilaisella intensiteetillä ja sen kesto voi vaihdella.

Riippumattomuuden ansiosta tukea voidaan antaa myös ”kevyemmällä saplunnalla” (lyhytaikaisesti ja ei-intensiivisesti) häätöuhan alla, jotta asiakas pääsee kriisistä yli ja asuminen voi jatkua. Tällaista palvelun joustavuutta erilaisissa tilanteissa on vaikea toteuttaa muissa palveluissa. Räätälöinnillä tarkoitetaan ennen kaikkea palvelun räätälöimistä yksittäisen asiakkaalle sopivaksi. Tarkoituksena on, että tuen tarve kartoitetaan kunnolla yhdessä asiakkaan ja lähettävän tahon kanssa. Tässä korostuu myös edellä esille tullut yhteistyön tärkeys: lähettävän työntekijän antamat tiedot auttavat tilanteen kartoittamista. Tärkeää on kuitenkin myös kuunnella asiakasta ja havainnoida, mihin asioihin hän tarvitsee ja pyytää apua käytännön tilanteissa. Tämän jälkeen päästään räätälöimään asiakkaalle tukea, jossa yhdistyvät asumisen neuvonta- ja palveluohjaustyö ja usein myös muita palveluita, joihin asiakas ohjataan.

Asumisen tukipalvelumallin ideana on auttaa asiakasta *kokonaisvaltaisesti*. Asumisen ongelmien taustalla on usein muitakin ongelmia tai sellainen tilapäinen elämäntilanne, jonka ratkaisemiseen asiakas tarvitsee tukea. Vuokranmaksun varmistamisen, naapuruston ristiriitatilanteiden selvittämisen ja asumiseen liittyvän neuvonnan lisäksi tarvitaan usein muutakin apua. Asiakas ja hänen elämäntilanteensa tulee ottaa huomioon kokonaisuudessaan, ja tarkoituksena on auttaa asiakasta selvittämään ja oppimaan asioita siinä tahdissa kun hän on valmis etenemään. Tähän kuuluu myös keskeisesti tuen räätälöinti. Kokonaisvaltaiseen ajattelutapaan kuuluu myös se, että mietitään mitä tukea asiakas voi saada asumisen neuvonta- ja palveluohjaustyöstä ja mitä tukimuotoja hän tarvitsee muuten.

Kuten edellä on ollut huomattavissa, asumisen neuvonta- ja palveluohjaustyössä on monia samoja elementtejä kuin muissa asumiseen liittyvässä työssä. Siinä käytetään työvälineinä ennen kaikkea asumisneuvontaa ja palveluohjausta. Verrattaessa asumisneuvontaan yleensä, vaikuttaa siltä, että tässä palvelumallissa tukea annetaan intensiivisemmin ja kokonaisvaltaisemmin. Toisaalta uuden palvelumallin toiminnasta puuttuu esimerkiksi Espoonkruunun asumisohjaajan työssä ominainen maksusuunnitelmien teko vuokraveloista. Onkin nähtävissä, että Asumisen tukipalvelu TUPA ja kuvatuunlainen asumisohjaajan täydentävät hyvin toisiaan. Palvelumallissa ei myöskään tehdä määritelmän mukaista pelkkää puhdasta palveluohjausta, koska palvelussa tuotetaan myös omia palveluita. Työmuotojen puolesta palvelu on kaikkein eniten lähellä tukiasuntotyötä, mutta erona on tuen antamisen riippumattomuus kiinteistöstä ja vuokraussuhteesta.

3.4.4

Uuden palvelumallin variaatioita ja käyttömahdollisuuksia

Tässä luvussa tuodaan esille esimerkinomaisesti miten palvelumallia voidaan soveltaa ja minkälaista tukea voidaan antaa eri elämäntilanteessa oleville. Tarkastelun keskiössä ovat hankkeen kohderyhmät eli päihde- ja mielenterveysongelmaiset, vankilasta vapautuvat ja nuoret. Ihmisten jaottelu tiettyihin ryhmiin kuitenkin on vaikeata ja kenties hieman keinotekoistakin: usein asiakkailla on sekä mielenterveysettä päihdeongelmaa ja vapautuvilla vangeilla päihdeongelmat ovat yleisiä. Lisäksi tuen tarpeen määrä tulee aina miettiä asiakkaan kokonaistilanteen mukaan.

Asiakasryhmittäinen tarkastelu palvelumallin käytöstä on kuitenkin hyvä tehdä huomioiden ne haasteet, joita kunkin ryhmän kanssa työskentely tuo tullessaan. Nuorilla on usein vahva pärjäämisen halu ja ensimmäiseen omaan kotiin muuttaessa nuorten on usein vaikea ottaa apua vastaan. Ongelmia aiheuttaa avuttomuus sekä tietämättömyys siitä, mitä asioita tulee itsenäisesti asuessaan hoitaa. Jos taustalla on

erityisproblematiikkaa tai huostaanotto, nuoret saattavat tarvita apua muutenkin arjesta selviytymiseen.

Vapautuvia vankeja saatiin hankkeen piiriin kaikkein vähiten. Tärkeätä heidän kohdallaan olisi saada asiakas sitoutettua palveluun jo vankilassaoloaikana. Tämä vaatisi yhteistyön alkamista vankilassa niin, että sieltä käsin myös motivoitaisiin asiakasta hoitamaan etukäteen siviiliasioita. Asunnon olemassaolo tai saanti sekä tuen alkaminen heti vankilasta vapautumisen jälkeen ovat ensisijaisen tärkeitä. Ongelmaa tuottaa se, että vankilasta vapautuvat eivät välttämättä ole kovin motivoituneita sitoutumaan heti johonkin tukeen päässessään pois vankilasta. Usein taustalla on myös päihdeongelmaa, joka tarvitsee hoitoa. Mikäli hoitotahoa ei ole, usein päihdekierre ja sitä kautta helposti myös vankilakierre jatkuu.

Päihdeongelma vaikuttaa asumiseen monella tavalla. Ajoittainen juominen vaikeuttaa asioiden hoitoa: juomaputken ollessa päällä esimerkiksi vuokranmaksu voi unohtua ja etuudet jää hakematta. Paremmalla kaudella asioita selvitetään ja pohditaan mitä maksamattomille laskuille voisi tehdä. Toisaalta runsas alkoholin käyttö vaikuttaa myös talouteen; jos alkoholin osto priorisoidaan suhteessa vuokranmaksuun, asuminen on vaarassa. Juomajaksoilla asunto menee helposti huonoon kuntoon ja valituksia häiriökäyttäytymisestä saattaa ilmaantua. Asumisen tuki on tällöin tärkeätä, mutta asumisen tukihenkilö ei voi ottaa päihdetyöntekijän roolia vaan voi ohjata asiakasta hoitoon tai tukea juomisen vähentämisessä. Motivoituminen tuen vastaanottamiseen saattaa vaihdella kausittain. Mikäli asumisen tukihenkilön kanssa on luottamuksellinen ja tuki koetaan ei-moralisoivaksi, tukea otetaan vastaan usein huonoinakin aikoina.

Myös mielenterveysongelmallisilla hyvät ja huonot kaudet yleensä vaihtelevat. Masentuneella ihmisellä ei ole voimavaroja asioiden hoitamiseen ja vuokrat saattavat jäädä maksamatta. Vaikka luottamuksellinen suhde työntekijän ja asiakkaan kanssa olisi syntynytkin, huonoina päivinä ei välttämättä vastata puhelimeen. Mikäli voimattomuutta kestää kauan, ongelmat alkavat kasaantua. Asumisen tukihenkilöllä on oltava "tuntosarvet" koholla ja hänen on yritettävä aistia, mikäli asiakkaan tilanne menee huonompaan suuntaan ja ohjata tätä tarvittaessa hoitoon. Riippuen diagnosista, mielenterveysongelmat tuovat mukanaan myös muita ongelmia. Esimerkiksi kaksisuuntaiseen mielialahäiriöön liittyvät maaniset kaudet saattavat aiheuttaa pitkäaikaisia ongelmia taloudessa ja näin ollen vaarantaa koko asumisen.

Yksi merkittävä erottelija tuen antamisen muodoissa on se, tehdäänkö työtä kriisityönä vai ennalta ehkäisevästi. Kriisityössä autetaan asiakasta selvittämään esimerkiksi vuokravelkatilanne, jotta asuminen voi jatkua. Kriisityö on yleensä lyhytaikaisempaa eikä siihen välttämättä tarvita erillistä kartoitusjaksoa. Ennalta ehkäisevää työtä puolestaan on esimerkiksi nuorten asumisperehdytys. Usein nämä kaksi työtettä kuitenkin yhdistyvät; ensin asiakasta autetaan pääsemään kriisien yli, jonka jälkeen tuetaan häntä rakentamaan elämäänsä niin, ettei kriisi uusiutuisi. Varsinkin hankkeen kohderyhmillä palvelussa yhdistyvät kriisityön ja ennalta ehkäisevän työn elementit. Lisäksi tuen antamisessa tulee miettiä kahta isoa linjausta: kuinka tiiviisti ja kuinka kauan kukin asiakas tukea tarvitsee.

Asumisen tukipalvelussa mukainen kartoitusjakso kestää yleisimmin kuukaudesta kolmeen kuukauteen. Kartoitusjakson pituuteen vaikuttavat asiakkaan taustat ja mahdolliset erityisproblematiikat. Kartoitusvaiheen jälkeen alkaa varsinainen asumisen neuvonta- ja palveluohjaustyö, joskin jo kartoitusvaiheen aikana työtä aloitetaan kriisinomaisten tilanteiden selvittelyllä. Tuen tarpeeseen vaikuttaa asiakkaan elämäntilanteen lisäksi minkälainen tukiverkosto hänellä on ja minkälaisia muita tukimuotoja asiakas tarvitsee asumisen tuen lisäksi.

Seuraavassa taulukossa on esitetty miten asumisen neuvonta- ja palveluohjaustyötä voidaan antaa erilaisille ryhmille.

Taulukko 9.
Tuen luonne

	ei-intensiivinen	intensiivinen
lyhytaikainen	1	2
pitkäaikainen	3	4

Lyhytaikaisella tuella tarkoitetaan puolen vuoden jaksoa, joka voi koostua erilaisista osista. Asumisen neuvontaa ja palveluohjausta voidaan tarjota koko tämä puolivuotisjakso. Toisena vaihtoehtona on, että ensimmäiset kolme kuukautta tarjotaan tukea säännöllisesti ja toiset kolme kuukautta on seurantajaksoa. Seurantajakson aikana seurataan miten asiakas saa itsenäisesti hoidettua asioitaan ja yhteyttä pidetään harvemmin/tarvittaessa.

Pitkäaikainen tuki puolestaan kestää vähintään yhdeksän kuukautta, josta osa voi olla seuranta-aikaa. Pitkäaikaista tukea annettaessa varsinaisen tuen antamisen aika pitää kuitenkin olla vähintään kuusi kuukautta.

Periaatteessa ei ole määritelty mitään maksimiaikaa sille, kuinka kauan tuen piirissä voisi olla. Käytännössä tuen ei kuitenkaan ole tarkoitus olla pysyvää. Mikäli asiakas näyttää tarvitsevan tukea useita vuosia, on tilannetta hyvä arvioida säännöllisin väliajoin. Tuen tarpeen pitkittyessä on syytä miettiä onko esimerkiksi kaupungin vuokra-asunto paras paikka asua vai tarvitsisiko henkilö vieläkin tuetumpaa asumista. Muiden asumismuotojen puuttuessa palvelumallin kaltaista tukea voidaan kuitenkin antaa tarvittaessa hyvinkin pitkään. Varsinkin mielenterveys- ja päihdeongelmaisilla korostuu muiden palveluiden, kuten hoitotahojen, merkitys. Asumisen tukipalvelu on esimerkiksi mielenterveysongelmalliselle hyvä lisätuki, mutta se ei pidemmän päälle yksin riitä. Mallin joustavuuden ansiosta tukea voidaan kuitenkin antaa pidempiaikaisesti esimerkiksi ns. "väliinputoajille", joilla on vaikeuksia hoitaa asioita mutta jotka eivät kuulu erityispalveluiden piiriin.

Tuen intensiivisyydellä puolestaan tarkoitetaan sitä, kuinka usein asiakkaaseen ollaan yhteydessä ja miten. Asiakassuhteen intensiteettiä määriteltäessä on syytä huomioida se, että yhteydenpidon tiiviys vaihtelee todella paljon ajallisesti asiakkaan elämäntilanteesta riippuen; välillä asiakkaat tarvitsevat usein apua ja neuvoa asioidensa hoidossa usein, kun taas välillä tapaamisten välillä on pidempiä aikoja. Kartoitusjakson aikana onkin tarkoituksena myös hahmottaa sitä, minkälaisiin asioihin asiakas tarvitsee tukea ja arvioida sen kautta kuinka usein apua tullaan tarvitsemaan.

Kun tukea annetaan intensiivisesti, yhteydenpitoa pidetään vähintään viikoittain ja tapaamisia on vähintään kaksi kertaa kuukaudessa. Ei-intensiivisellä tuella puolestaan tarkoitetaan tukea, jossa yhteyttä pidetään keskimäärin kaksi kertaa kuukaudessa.

- 1 *Lyhytaikaisella ja ei-intensiivisellä tuella tarkoitetaan tukea, jota annetaan puolen vuoden ajan ja yhteydenpito tapahtuu keskimäärin pari kertaa kuukaudessa. Tällainen palvelu soveltuu usein esimerkiksi nuorelle, joka muuttaa ensimmäiseen omaan asuntoonsa. Tässä yhdistyvät asioiden hoidossa auttaminen ja psykologinen turvallisuuden tunne siitä, että on joku jolta voi kysyä apua tarvitessaan.*
- 2 *Lyhytaikainen mutta intensiivinen työskentely kestää myös puoli vuotta, mutta yhteyttä pidetään viikoittain ja tapaamisia on useammin kuin ei-intensiivisessä tuessa. Tällainen työskentelymuoto on tarpeen esimerkiksi silloin, kun asiakkaalla on vuokravelkaa ja hän tarvitsee apua tilanteen selvittämiseksi. Vuokravelka on saattanut kasaantua esimerkiksi masennuskauden aikana,*

joten hän tarvitsee tukea maksun suunnittelun lisäksi myös voimavarojen palauttamiseen. Tällainen työskentely sopii myös esimerkiksi vankilasta vapautuvalle, joka tarvitsee apua asioiden hoitamiseen siviilissä. Mikäli taustalla on päihdeongelmaa, tuen tarve on usein pidempiaikaisempaa.

- 3 *Pitkäaikainen ja ei-intensiivinen* tuki puolestaan kestää vähintään yhdeksän kuukautta ja yhteyttä pidetään pari kertaa kuukaudessa. Tällaista tukea voidaan antaa esimerkiksi ihmisille, joilla on avuttomuutta hoitaa asioita ja jotka tarvitsevat esimerkiksi vuokranmaksuun ja toimeentulotukihakemukseen liittyvää neuvontaa kuukausittain. Tällaista tukea saattavat tarvita esimerkiksi mielenterveysongelmaiset, jotka ovat kuntoutumisessaan jo pidemmällä eivätkä tarvitse kovin intensiivistä tukea. Myös pitkistä päihdekuntoutuksesta, johon on saattanut kuulua myös asumisjakso asumisyhteisössä, kotiutuvalle on hyvä tarjota pidempiaikaisempaa tukea, jotta päihdekierre ei uusiutuisi.
- 4 *Pitkäaikainen ja intensiivinen työskentely* kestää vähintään yhdeksän kuukautta ja yhteyttä pidetään viikoittain. Tällainen tuki soveltuu esimerkiksi mielenterveyskuntoutujille laitoshoidon jälkeen. Varsinkin alussa tapaamisia tulee olla usein, jotta saadaan kaikki käytännön asiat hoidettua ja nähdään, että miten asiakas pärjää itsenäisessä asumisessa. Kun yhteydenpitoa on paljon, voidaan mahdolliseen huonompaan kauteen reagoida nopeammin ja jopa ennalta ehkäistä uusi laitosjakso.

Edellä on esitetty esimerkkejä siitä, miten asumisen tukipalvelun perusmallia voidaan varioida. Näin ollen näissä esimerkeissä on aina kartoitusjakso ja asumisen neuvonta- ja palveluohjaustyö. Nämä edellä esitetyt esimerkit soveltuvat erityisen hyvin hankkeen kohderyhmille. Palvelua voidaan kuitenkin toteuttaa myös muulla tavoin. Tilapäisestä elämäntilanteesta johtuva häätöuhka on kriisitilanne, jonka yli pääsemiseksi saatetaan tarvita tukea. Tällöin ei välttämättä tarvita erillistä kartoitusjaksoa. Asumista voidaan tukea jossakin määrin myös puhelinkonsultaationa, jolloin henkilö itse tai läheiset voivat kysyä neuvoa asumisen ongelmatilanteessa.

Kuten edellä on todettu, hankkeen aikana pyrittiin verkottumaan eri toimijoiden kanssa ja yhteistyö esimerkiksi sosiaalitoimen kanssa oli tärkeää. Hankkeen aikana kokeiltiin tiiviimpää yhteistyötä Espoon Diakoniasäätiön muiden palveluiden kanssa. Näissä työskentely oli parhaimmillaan tiiviistä ammatillista parityöskentelyä, ja näin ollen näistä esimerkeistä näkee miten asumisen tukipalvelun lisäksi tai rinnalle voidaan asiakkaalle ottaa muitakin palveluita.

Espoonkruunun asumisohjaajan kautta tuli sosiaalitoimen ohella eniten asiakkaita. Asumisohjaaja pystyi siis hyödyntämään hanketta lähettämällä henkilöitä, joiden koki erityisesti tarvitsevan apua vuokranmaksussa ja muissa asumiseen liittyvissä asioissa. Toisaalta projektityöntekijä pystyi sopimaan maksusopimusten teosta asumisohjaajan kanssa ennen kuin tilanne meni liian pitkälle. Koska asiakkaat suostuivat tietojen vaihtamiseen asumisohjaajan kanssa, projektityöntekijä pystyi seuraamaan vuokranmaksua ja maksusopimusten noudattamista ja hän otti tarvittaessa asian puheeksi asiakkaan kanssa. Projektityöntekijä pystyi siis auttamaan maksusopimuksissa pysymisessä ja maksukykyyn liittyvissä asioissa, ja asumisohjaajan työ mahdollisti sen, että asukas sai tilaisuuden maksaa kertyneet rästinsä eikä saanut häätöä.

Lokakuun alussa vuonna 2006 alkoi Asumisen taidot -hankkeen ja Espoon Diakoniasäätiön työllistämispalveluiden yhteinen starttivalmennusryhmä, jonka vetäjänä toimi hankkeen projektityöntekijän lisäksi työvalmentaja. Tarkoituksena oli kokeilla miten työvalmennus ja yksilövalmennus yhdessä toimivat ryhmässä. Tämän valmennuksen tarkoituksena on vahvistaa arjen hallintaa ja madaltaa työllistymisen kynnystä pitkään työelämästä poissaolleille tai työkokemusta vailla oleville asiakkaille.

Yhteisen ryhmän ideana on vahvistaa työllistymisedellytyksiä arjen taitoja tukemalla ja vertaistuen avulla. Ryhmätuen lisäksi asiakkailla on mahdollisuus saada myös yksilöllistä tukea hankkeen projektityöntekijältä

Ryhmässä aloitti ensin vajaan kymmenen henkilöä, mutta pian huomattiin, että ryhmään tulleet maahanmuuttajat tarvitsevat erilaista tukea. Näin ollen ryhmä jaettiin kahteen. Tässä keskitytään kuvaamaan sitä ryhmää, jossa ei ollut maahanmuuttajataustaisia henkilöitä, ja jossa työvalmentaja ja projektityöntekijä tekivät yhteistyötä. Ryhmässä oli viisi henkilöä, joista kolme tuli hankkeen kautta. Tapaamiset alkoivat sillä, että ryhmä kokoontui kymmenisen kertaa, keskimäärin kaksi kertaa viikossa neljän tunnin ajan. Ryhmässä keskusteltiin elämänhallintaan, arkeen, työhön ja asumiseen liittyvistä asioista. Ryhmässä syntyi nopeasti avoin ja rehellinen keskusteluympäristö. Keskusteluissa ryhmän vetäjät pyrkivät olemaan enemmän taustalla kuin niiden vetäjinä. Työvalmentaja auttoi ryhmän jäseniä elämänhallintaan ja työhön liittyvissä asioissa. Työvälineinä käytettiin PALTA-menetelmää, mind mappeja ja elämänkaaren miettimistä. Hankkeen projektityöntekijä toimi työparina auttaen muun muassa raha- ja virastoasioiden sekä asumiseen liittyvien asioiden hoidossa. Ryhmäläisiä pystyttiin auttamaan kokonaisvaltaisesti antamalla sekä ryhmämuotoista ja vertaistukipainotteista tukea että auttamalla yksilökohtaisesti asioiden hoidossa. Ryhmä kävi yhdessä esimerkiksi syömässä ja elokuvissa sekä tutustui Espoon Diakoniasäätiön kahteen työpajaan, Elektroniikkayksikköön ja Puurakenneyksikköön. Ryhmäläiset aloittivatkin pajoilla työskentelyn hyvin pian. Ryhmä kokoontui vielä kertaalleen pajatyöskentelyn alettua.

Hankkeessa vuonna 2007 aloittanut projektityöntekijä on kerännyt kokemuksia työvalmentajalta sekä kolmelta ryhmäläiseltä, jotka tulivat ryhmään hankkeen kautta. Kokemukset olivat olleet positiivisia ja koettiin, että ryhmässä keskusteltiin avoimesti erilaisista asioista. Ryhmäläiset saivat vertaistukea keskusteluista ja huomasivat, että muillakin on samantyyppisiä ongelmia kuin heillä. Ryhmän tiiviyyttä paransi intensiivisen aloituksen lisäksi varmasti myös se, että heitä yhdisti pitkälti asumiseen liittyvät asiat. Ryhmässä keskusteltiinkin muun muassa siitä, mitä tapahtuu kun sähköt katkaistaan maksamattomien laskujen vuoksi. Työvalmentajan mukaan hankkeen projektityöntekijä toi työllistämispalveluihin hyvää lisäarvoa. Hänen mukaansa käytännön asioiden hoitaminen on hyvin tärkeää työvalmennuksen yhteydessä ja niitä pystyttiinkin hoitamaan hyvin, koska projektityöntekijällä oli hyvät yhteistyösuhteet sosiaalitoimeen ja muihin viranomaisiin.

Ryhmään liittyvä yksilötyö voi sisältää virastoissa asioimisen, rahankäytön ja kodinhoitotaitojen tukemista. Ryhmätapaamiset sisälsivät sekä yhteisiä, vapaamuotoisia keskustelutuokioita että toimintaa ja eri paikkoihin tutustumista. Kokoontumisten sisällöt muotoutuivat myös ryhmäläisten toiveiden pohjalta.

Hankkeen viimeisenä vuotena kokeiltiin yhden perheen kanssa yhteistyötä Espoon Diakoniasäätiön perhetyön kanssa. Idea yhteistyöstä lähti perheen tarpeista: huomattiin, ettei pelkkä asumiseen liittyvä tuki riitä heille. Taustalla perheellä oli vuosien huono taloudellinen tilanne, joka näkyi ajoittain myös maksamattomina vuokrina. Vuodesta toiseen perhe oli vain yrittänyt selviytyä eteen tulevista haasteista. Yhteistyö perhetyön kanssa alkoi yhteistapaamisella, jossa sovittiin myös tukiverkoston työnjaosta. Asumisen tukihenkilö auttoi perhettä käytännön asioiden hoidossa, taloudellisen tilanteen selvittämisessä ja esimerkiksi asioiden priorisoinnissa. Perhetyöntekijän kanssa perhe puolestaan pysähtyi miettimään sen hetkistä tilannetta ja siihen johtaneita asioita. He kävivät intensiivisiä keskusteluita muun muassa vanhemmuudesta ja jaksamisesta, huolista ja toiveista. Taloudelliset ongelmat olivat vaikuttaneet myös perheen lapsiin eikä vanhemmilla ollut aina voimavaroja lastensa henkiseen tukemiseen vaikeuksien keskellä.

Tällaisella parityöskentelyllä on perhettä pystytty auttamaan hyvin kokonaisvaltaisesti. Toisen työntekijän kanssa perhe on voinut selvittää taloudellista tilannetta ja

käytännön asioita kun taas toisen kanssa he ovat voineet keskittyä muista asioista puhumiseen, vanhemmuuden vahvistamiseen ja asioiden näkemiseen uudessa valossa. Perhetyöntekijän mukaan tärkeää on luoda turvallinen tilanne ja paikka, jossa asiakas pystyy kertomaan asioista rehellisesti ja voimaannuttaa itsensä, jotta pääsisi elämäänsään eteenpäin. Yhteistyökokeilu on alkanut hyvin ja perhe on pitänyt työntekijöiden työnjakoa toimivana. Perheessä on noussut usko valoisampaan tulevaisuuteen ja he ovatkin päässeet asioissaan ja ajattelussaan eteenpäin.

Asumisen tukipalvelua TUPA:a on myös päästy kokeilemaan Espoon Diakoniasäätiön tukiasunnoissa muutamilla yksittäisellä ostosopimuksella tavallisiin vuokra-asuntoihin. Tässä kerrotaan esimerkinomaisesti kahdesta asiakkaasta. Näissä tapauksissa lähettävä taho on ottanut yhteyttä Espoon Diakoniasäätiön tukiasuntotyöntekijöihin ja pyytänyt mahdollisuutta saada asiakkaalleen tukea. Toinen kysely tuli ulkopaikkakuntalaiselta sosiaalitoimelta, toinen Espoon sosiaalitoimelta ja molemmat tuettavat asuvat nykyään Espoossa. Sopimuksissa lähettävän tahon kanssa ei olla käytännössä sovittu kovin tarkasti tapaamisista ja niiden sisällöstä vaan tapaamistiheys on määräytynyt asiakkaan kulloisenkin tarpeen mukaan. Käytännössä asiakkaita on tavattu kerran viikossa. Toinen sopimuksista on tehty puoleksi vuodeksi ja toinen vajaaksi vuodeksi.

Molemmat asiakkaat ovat nuoria ja sitoutuneet ottamaan tukea vastaan. Taustalla on huostaanottoa ja mielenterveysongelmia. He tarvitsevat tukea asioiden hoitamiseen, palvelujärjestelmässä toimimiseen, arkielämän taitojen opetteluun, rahan käyttöön ja asumiseen. Työskentelyssä on noussut tärkeäksi psyykinen turvallisuus siitä, että on joku johon voi turvautua itsenäisen asumisen opettelun vaiheessa. Työ on heidän kohdallaan ollut selkeästi ennalta ehkäisevää. Ennen asumisen tukipalveluun ohjaamista asiakkaille on tehty riskikartoitusta ja todettu, että kyseinen tuki olisi heidän kohdallaan tarpeen, jotta he pääsevät elämässään eteenpäin. Työskentelyssä on tullut esille se, että esimerkiksi hoitopaikan kanssa olisi hyvä pitää useita yhteistapaamisia ennen asiakkaan siirtymistä tuen piiriin ja asiakkaasta olisi hyvä saada lähettävältä taholta vähän enemmän tietoa.

4 Asunnottomuuden epidemiologiaa

Tutkimuksen alkuvaiheessa asiakkaista hankittua informaatiota ajateltiin tarkasteltavan asunnottomuuspolkujen muodossa. Tavoitteena oli konstruoida asiakkaiden elämänkulun perusteella reittejä, joiden kautta he ovat ajautuneet asunnottomiksi. Aiemmin asunnottomuustutkimuksessa suosittu urakäsite on osoittautunut toimimattomaksi: ura viittaa jo sinällään urautumiseen, juuttumiseen tietyille reitille josta on vaikea päästä pois. Tämä toki tietyssä mielessä sopii asunnottomuuteenkin, mutta urakäsitteen sisältämä staattisuus ja eräänlainen predestinoituminen vahvistavat ajattelua asunnottomista yhtenäisenä ryhmänä, joka omaa valtaväestöstä pysyvästi poikkeavia erityispiirteitä.

”Polku” on jossain määrin dynamisempi käsite, joskin sekin sisältää ajatuksen valmiiksi viitoitetusta reitistä, jolta on tietenkin mahdollisuus vaihtaa reittiä eri polkujen risteyskohdassa. Nämä risteyskohdat ovat kriittisiä kohtia ihmisen elämänkulussa ja asumishistoriassa, tilanteita joissa on mahdollisuus positiiviseen muutokseen. Australialaisessa tutkimuksessa (Pinkey & Ewing) erotetaan polkumallin sisällä kolme erilaista tapaa analysoida noita polkuja. Ensimmäisessä kiinnitetään huomiota asunnottomaksi joutumisen prosessiin ja niihin tekijöihin, jotka aiheuttavat asunnottomuuteen juuttumisen. Toisessa painotetaan siirtymävaiheita asunnottomuuteen ja siitä pois, ja kolmannessa taas kiinnitetään huomiota asunnottomuuden kokemuksiin ja asunnottomuusjaksoihin ihmisen koko asumishistoriassa. Tässä tutkimuksessa on pyritty huomioimaan kaikki kolme näkökulmaa, joskin pääpaino on kahdessa ensin mainitussa tavassa tarkastella asunnottomuuspolkuja.

Asunnottomuus on nähtävä yksilöllisten ja yhteiskunnallisten tekijöiden situationaalisenä ja kontekstuaalisena vuorovaikutuksena. Tilastoihin perustuva tarkastelu pelkistää asunnottomuuden lineaariseksi ilmiöksi, tilaksi jossa joko ollaan tai ei olla. Kuten todettu, tilastoinnin suurin puute on se, että ne eivät tuo esiin toistuvaa asunnottomuutta, edestakaista liikettä asumisen ja asunnottomuuden välillä. Kyse on *riskeistä*, joita ihmisten elämänkulussa ja tietyssä yhteiskunnallisessa tilanteessa esiintyy, ja jotka saattavat johtaa asunnottomuuteen – tai sitten ei. Riskin käsite sopii myös tämän hankkeen ja raportin keskeiseen sanomaan, joka on asunnottomuuden ennaltaehkäisyn tärkeys.

Erilaisten riskien esiintymistä väestössä tarkastelee tiede, jota kutsutaan epidemiologiaksi. Perinteisen määritelmän mukaan epidemiologia on oppi sairauksien esiintyvyydestä ja niihin vaikuttavista tekijöistä. Aikaisemmin epidemiologia keskittyi nimenomaan tarttuvien tautien esiintyvyyteen, mutta nykyisin suurin osa tutkimuksesta käsittelee ei-tarttuvien tautien esiintyvyyttä ja niihin vaikuttavia syyseuraussuhteita. Jos sairaus nähdään organismin tai systeemin toiminnan häiriötilana, voidaan asunnottomuutta tarkastella yhteiskuntaorganismien toimintahäiriönä, ja tässä luvussa pyritään jäljittämään sen syntyyn ja esiintymiseen vaikuttavia tekijöitä yksilöiden kautta. Keitä ovat ne, jotka ovat saaneet asunnottomuuden tartunnan, ja millaisten riskitekijöiden kautta se välittyy?

Seuraavaksi käydään läpi hankkeen asiakkaiden ja muiden Espoon Diakoniasäätiön palvelujen käyttäjien taustaa, elämän- ja asumishistoriaa sekä asumisen taitoja ja arvioidaan tältä pohjalta riskejä, jotka voivat johtaa asunnottomuuteen.

4.1

Ketkä asumispalveluja tarvitsevat?

Heti kun tutkimusosio saatiin käyntiin eli vuoden 2005 syksyllä laadittiin yhteistyössä kehittämispäällikön kanssa asukkaille suunnattu *kartoituslomake* (ks. liite 2), jonka tarkoituksena oli palvella tutkimuksen tiedonkeruun lisäksi yleisemminkin säätiön tiedontarpeita, myös tulevaa ATK-pohjaista asiakastietojärjestelmää silmällä pitäen. Säätiön asumispalveluyhteisöillä on jo käytössään omia, itse laadittuja perustietolomakkeita eikä tällaista lomaketta koettu tarpeelliseksi. Sen sijaan tukiasuntotoiminnassa lomaketta on käytetty, ja samoin luonnollisesti hankkeen asiakastyössä. Muutamia lomakkeita tosin on täytetty myös yhteisöissä (Siipi, Kivitasku) tutkimusta varten. Perustietojen osalta siis tukiasumisesta ja yhteisöistä palautuneet lomakkeet toimivat vertailumateriaalina, johon hankkeen asiakkaiden perustietoja seuraavassa verrataan.

Lomakkeiden lopulliseksi lukumääräksi tuli 75 kappaletta, joka ei mahdollista kovin kunnianhimoisia tilastollisia analyysejä mutta antaa kuitenkin osviittaa espoolaisesta asunnottomuudesta. Hankkeen asiakkaita näistä oli hieman vajaa kolmasosa (n=22). Asiakkaiden ikäjakaumassa ei ollut merkittäviä eroja:

Taulukko 10.
Kartoituslomakkeen täyttäneet asiakkaat

Syntymävuosikymmen	Hankkeen asiakkaat (n)	Muut asiakkaat (n)
1940-	0	2
1950-	3	12
1960-	5	10
1970-	4	17
1980-	10	9
Puuttuva tieto	0	3
Yhteensä	22	53

Muut asiakkaat ovat hieman hankkeen asiakkaita vanhempia: erityisen selvästi ero näkyy 1980-luvulla syntyneiden määrässä, joita hankkeessa oli absoluuttisestikin enemmän kuin muissa asiakkaissa. Prosenteissa ero on selkeä: hankkeen asiakkaista 45,5 % kuului tähän nuorimpaan ikäryhmään, kun muista asiakkaista vastaava osuus oli vain 17,1 %. Hankkeessa ei ollut ainuttakaan 1940-luvulla syntynyttä asiakasta, ja vastaavasti 1970-luvulla syntyneiden osuus muiden asiakkaiden ryhmässä huomattavasti suurempi. Yksi mahdollinen selitys tälle erolle on se, että kun hankkeeseen asiakkaita ohjautui paljon sosiaalitoimistoista, niissä kannetaan enemmän huolta näistä nuoremmista asiakkaista, joille toisaalta ei ole olemassa muita hankkeen palvelumallia vastaavia palvelukokonaisuuksia.

Hankkeen asiakkaista miehiä oli 13 ja naisia 9, muista asiakkaista taas miehiä oli 26 ja naisia 13. Tämän kohdan informaatioarvo muiden asiakkaiden kohdalla on vähäinen, sillä tieto neljäntoista vastaajan sukupuolesta puuttuu. Tämä johtuu siitä, että lomakkeeseen ei alun perin sisällytetty asukkaan sukupuolta koskevaa kysymystä, vaan arveltiin sen olevan pääteltävissä nimen ja/tai sosiaaliturvatunnuksen perusteella. Lomakkeen käyttöönoton yhteydessä kuitenkin todettiin, että asukkaan tunnistetietojen ei välttämättä tarvitse olla tutkijan tiedossa. Nämä peitettiin lomak-

keesta, ja vasta myöhemmässä ohjeistuksessa pyydettiin lomakkeen palauttamisesta huolehtivia työntekijöitä merkitsemään lomakkeeseen vastaajan sukupuoli ja syntymävuosi. Varovasti voidaan päätellä, että hankkeen asiakkaiden sukupuolijakauma on hieman tasaisempi kuin muiden asiakkaiden: tämä luultavasti johtuu hankkeen asiakkaiden nuoremasta ikäjakaumasta. Muualla, varsinkin päihdepalveluissa, on havaittu jo vuosia sitten että etenkin päihdeongelmien kohdalla sukupuolten välinen tasa-arvo on koko ajan lisääntymässä, ja ongelmat koskevat yhtä lailla naisia kuin miehiäkin.

Jossain määrin perheellisyys tuntuu toimivan puskurina huono-osaisuuden kasautumista vastaan, sillä hankkeen asiakkaista naimattomia oli reilut kaksi kolmasosaa (68,2 %) ja muista asiakkaista lähes saman verran (61,4 %). Parisuhteessa, avo- tai avioliitossa muista asiakkaista eli harvempi kuin joka kymmenes (9,6 %) ja hankkeen asiakkaista taas 13,6 %. Vajaalla puolella muista asiakkaista (41,7 %) oli lapsia, puolella näistä oli yhteishuoltajuus mutta yhdenkään lapset eivät asuneet vastaajan kanssa. Hankkeen asiakkaiden perhesuhteet ovat samansuuntaiset: noin puolella on lapsia (55 %), mutta noin puolella näistä (57,1 %) lapset myös asuivat vastaajan kanssa. Tämä johtuu vain siitä, että hankkeen asiakkaissa oli muutama pikkuvauvaperhe, joiden asumisen turvaamisesta oli syytä olla huolissaan.

Myös koulutustaso on molemmissa asiakasryhmissä melko yhtenäinen. Hankkeen asiakkaista lähes 60 % on suorittanut vain peruskoulun, kouluasteen 27 % ja opistoasteen tutkinnon reilut 13 %. Muista asiakkaista peruskoulututkinto on kahdella kolmasosalla (66 %), kouluasteen tutkinnon on suorittanut 13 %, opistoasteen 11 % ja korkeakoulututkinnon vain 2 %. Matala koulutustaso näyttäisikin olevan yksi merkittävä yhdistävä tekijä asumispalveluiden tarvitsijoiden taustassa.

Työhistoria näyttäisi jakautuvan melko tasaisesti kaikkiin luokkiin. Hankkeen asiakkaista alle kahden vuoden työhistoria on vajaalla kolmanneksella, muilla asiakkailla (taas luultavasti ikärakenteesta johtuen) vajaalla kuudesosalla. Viimeisestä työsuhteesta kuitenkin on aikaa: muista asiakkaista neljännes on ollut töissä viimeksi 1990-luvun puolella, muutama jopa 1980-luvullakin. Toisaalta, noin neljännes oli työssä täyttäässään lomakkeen. Hankkeen asiakkaiden jakauma on samansuuntaainen, 27 % on viimeksi ollut töissä edellisellä vuosituhanella. Puolet sekä hankkeen asiakkaista että muista asiakkaista oli kuitenkin ollut töissä vuonna 2004 tai sen jälkeen. Työsuhteet ovat olleet hyvin lyhyitä, noin kaksi kolmasosaa sekä hankkeen asiakkaista että muista asiakkaista on viipynyt viimeisessä työpaikassaan alle vuoden.

Pääasiallisena toimeentulon lähteenä hankkeen asiakkailla oli useimmiten työttömyyspäiväraha (31,8 %) tai toimeentulotuki (27,3 %), muut tulolähteet koskivatkin vain yhtä asiakasta kukin. Muilla asiakkailla rahat tulivat yleensä työttömyyspäivärahasta (31,4 %), palkasta (15,7 %), työkyvyttömyyseläkkeestä (13,7 %) tai toimeentulotuesta (11,8 %). Tässäkin asiakaskunnan ikäjakauma vaikuttanee asiaan: nuorilla, ilman koulutusta olevilla asiakkailla ei ole oikeutta työttömyyskorvaukseen ja he joutuvat helpommin pelkän toimeentulotuen varaan.

Taloudellista niukkuutta kasvattaa myös velkaantuminen, joka on molemmissa asiakasryhmissä kovin yleistä. Hankkeen asiakkaista velkaa oli neljällä viidestä (81,8 %), muista asiakkaista taas melkein yhtä monella (75,5 %). Muilla asiakkailla velkojen määrä vaihteli välillä 200–100 000 euroa, keskimääräisen velkasumman ollessa 10 000 euron paikkeilla. Hankkeen asiakkaiden velat olivat vähän pienempiä, 350–10 000 euroa ja keskimäärin parin tuhannen euron luokkaa. Työttömyyskorvauksella tai toimeentulotuella elävälle tuossakin summassa on enemmän kuin tarpeeksi. Muista asiakkaista noin puolella ei ollut vuokravelkaa ollenkaan, muilla sen määrä vaihteli 150 euron ja 6 000 euron välillä. Yleisimmin vuokravelkaa oli kertynyt 1 000–2 000 euroa. Hankkeen asiakkailla nämäkin velat olivat pienempiä, 220–4 000 euroa ja keskimäärin 400–1 000 euroa. Puolella hankkeen asiakkaista ei vuokravelkaa ollut ollenkaan.

Hankkeen asiakkaista kaikki asuivat vuokra-asunnossa, mikä ei ole yllättävää, koska hanke suunnattiin nimenomaan niille asiakkaille, joilla on jo asunto. Muista asiakkaista vuokra-asunnossa asui vain joka viides, tukiasunnossa kutakuinkin saman verran. Koska lomaketta käytettiin tukiasuntohaastattelujen yhteydessä, vastauksia kertyi kaikkiin asumisvaihtokategorioihin. Eniten asuttiin vuokra- ja tukiasuntojen lisäksi kavereiden luona. Asumisella nykyisessä asunnossa oli aika lyhyt historia, molemmissa ryhmissä asumista oli kestänyt alle kaksi vuotta, yleisimmin alle vuoden.

Itsenäisen asumisen historiaa mitattiin sillä, miten kauan on asunut poissa vanhempiensa luota. Hankkeen asiakkaistakin nuoremmasta ikäjakaumasta huolimatta melkein puolet oli muuttanut pois jo yli kymmenen vuotta sitten, samoin kuin muistakin asiakkaista. Hankkeen asiakkaista 13,6 % asui vanhempiensa luona vielä alle vuosi sitten, muista asiakkaista taas 5,7 %. Hankkeen asiakkailla oli ollut vähemmän eri asuntoja itsenäistymisensä jälkeen, melkein neljännes asui edelleen ensimmäisessä omassa asunnossaan, ja kahdella kolmasosalla nykyinen asunto oli enintään kolmas. Muilla asiakkailla asuntoja oli ollut muutama enemmän: kaksi kolmasosaa muista asiakkaista oli vastaamishetkellä asunut viidessä asunnossa. Yllättävän vähän eri asuinpaikkoja oli kuitenkin ollut, vaikka molemmista ryhmistä löytyi sellaisiakin asiakkaita jotka olivat muuttaneet tiheästi. Hankkeen asiakkaista enimmillään eri asuntoja oli ollut 15, muissa asiakkaissa jopa 19.

Tämä voi kertoa joko siitä, että asuminen on ollut suhteellisen vakaata ja muuttaa on tarvinnut vain harvoin, mutta myös siitä, että muuttojen väliin on jäänyt aikaa jolloin on oltu kokonaan ilman asuntoa. Ainakaan asuminen ei ole sujunut täysin ongelmitta: kahdella kolmasosalla (64,2 %) muista asiakkaista ja melkein yhtä monella hankkeen asiakkaista (61,9 %) asumiseen oli liittynyt jonkinlaisia ongelmia. Hankkeen asiakkaista puolet oli saanut jossain vaiheessa hädän, muistakin asiakkaista melkein puolet. Yksi tekijä tosin erottaa näitä kahta ryhmää: kun hankkeen asiakkailla häätöjä oli takanaan vain yksi, muilla asiakkailla niitä saattoi olla kolme tai neljäkin. Muille asiakkaille myös varoituksia oli ehtinyt kertyä enemmän kuin hankkeen asiakkaille.

Rikkinäisestä asumishistoriasta kertovat myös jaksot tukiasunnoissa tai erilaisissa hoitolaitoksissa. Muista asiakkaista tukiasunnoissa tai kuntoutuskodeissa asumista oli kertynyt noin puolelle vastaajista (43,4 %), melkein puolet (39,6 %) oli jossain vaiheessa ollut päihdehuollon laitoshoidossa ja sama määrä myös psykiatrisessa laitoshoidossa. Hankkeen asiakkaista vain vajaat kymmenen prosenttia oli asunut tukiasunnoissa tai kuntoutuskodeissa, päihdelaitoksissa kutakuinkin saman verran. Psykiatrisessa laitoshoidossa taas hankkeen asiakkaista oli ollut huomattavasti useampi, melkein kolmasosa (31,8 %). Joko päihde- tai psykiatrisessa laitoshoidossa oli hankkeen asiakkaista ollut reilu kolmasosa (36,4 %), muista asiakkaista vähän yli puolet (50,9 %). Vertaistukiryhmiin osallistui tai oli osallistunut hankkeen asiakkaista vajaa viidennes, muista asiakkaista taas noin kolmannes.

Vaikuttaisi siis siltä, että hankkeen asiakkailla on jossain määrin vähemmän hoitohistoriaa kuin muilla asiakkailla. Ikäjakauma saattaa vaikuttaa tähänkin, hoitoihin yleensä hakeudutaan vasta vähän myöhemmällä iällä lukuun ottamatta juuri tuota psykiatrista hoitoa. Toisaalta nuorten päihdeongelmiakin hoidetaan jossain määrin myös psykiatrian puolella. Ehkä myös ikäjakaumasta johtuen hieman vanhempaan muiden asiakkaiden ryhmään oli kasautunut enemmän rikollisuutta. Muista asiakkaista neljäsosa on jossain vaiheessa ollut pidätettynä, hankkeen asiakkaista vain viidesosa. Muilla asiakkailla oli myös enemmän ehdollisia tuomioita (26,5 %) ja ehdottomia tuomioita (17,3 %) kuin hankkeen asiakkailla (13,6 % ja 9,1 %).

Muista asiakkaista puolet käytti päihteitä, hankkeen asiakkaista melkein kolme neljästä (72,7 %). Tämä ei valitettavasti kerro siitä, monellako on aikaisemmin ollut ongelmia päihteiden kanssa ja jotka sen takia pidättäytyvät kokonaan päihteiden

käytöstä. Yleisimmin vastauksissa ilmoitettiin, että alkoholia kuluu ”pari olutta tai siideriä viikossa, korkeintaan”. Hankkeen asiakkaista vain 13,6 % oli huolissaan päihteiden käytöstään, muista asiakkaista taas 32 %. Asiakkaiden arviot terveydentilastaan vaihtelivat suuresti: fyysisen terveytensä muista asiakkaista arvioi huonoksi (4,5, ja 6) 11,8 % ja kiitettäväksi (9 ja 10) 19,6 %. Psykkisen terveydentilan kohdalla luvut olivat hieman erilaiset: huonoksi psyykkisen terveydentilansa koki muista asiakkaista 22 % ja kiitettäväksi taas 28 %. Hankkeen asiakkaiden kohdalla fyysistä terveydentilaansa piti huonona 28,6 % ja kiitettävänä vain 4,8 %. Psykkisen terveytensä koki huonoksi peräti 35 % ja kiitettäväksi 20 %. Hankkeen asiakkaista yli kahdella kolmasosalla oli myös lääkärin määräämiä lääkityksiä, muista asiakkaista vähän yli puolella. Muilla asiakkailla lääkkeet olivat osin myös somaattiseen terveyteen liittyviä (esim. sydänlääkkeitä), kun hankkeen asiakkaiden lääkkeet olivat lähes yksinomaan psyykenlääkkeitä.

Muihin asiakkaisiin (jotka siis tässä ovat tukiasuntoa hakevia tai sellaisessa asuvia), verrattuna hankkeen asiakkaat ovat hieman nuorempia, kokevat terveytensä vähän huonommaksi ja ovat enemmän olleet psykiatrisissa hoidoissa ja käyttävät enemmän lääkkeitä. Muiden asiakkaiden ryhmä taas erottuu jossain määrin omakseen pidätysten ja tuomioiden osalta. Kuten todettu, hankkeeseen on ehkä ohjautunut hieman nuorempia asiakkaita, koska näistä viranomaisetkin ovat enemmän huolissaan ja toisaalta nuoremmille suunnatuista palvelukokonaisuuksista saattaa olla pulaa. Molempia ryhmiä yhdistävät perheettömyys, matala koulutustaso ja ennen kaikkea taloudellinen niukkuus, joka johtuu niin velkaantumisesta kuin oletettavasti matalapalkkaisista ja lyhytaikaisista töistä – parempiin ei elinikäisen oppimisen yhteiskunnassa taida pelkällä oppivelvollisuuden suorittamalla olla asiaa. Molempien ryhmien asumishistoriassa on myös ollut asumiseen liittyviä ongelmia ja häätöjäkin, syynä pääasiassa vuokratilastit.

Hypoteesi hankkeen asiakkaiden erilaisesta tilanteesta muihin asiakkaihin verrattuna näyttäisi selittyvän heidän nuoremmalla ikäjakaumallaan. Ikäryhmiin perustuvan ristiintaulukoinnin perusteella nuorissa⁴ vastaajissa on suhteellisesti enemmän naisia kuin vanhempien vastaajien joukossa, mikä oli jo aavisteltavissakin: sosiaalisissa ongelmissa sukupuolten välinen tasa-arvo näyttää valitettavasti lisääntyvän sitä mukaa, mitä nuorempiin sukupolviin mennään. Tämä on näkynyt jo vuosikautia esimerkiksi päihdehoitolaitosten asiakastilastoissa. Nuorten koulutustaso oli myös matalampi, ja heistä vain kolme (15,8 %) on suorittanut jonkin tutkinnon peruskoulun jälkeen. Työhistoriaa nuorille on luonnollisesti kertynyt paljon vähemmän kuin vanhemmille vastaajille: puolet nuorista on ollut töissä alle vuoden, toinen puoli 2–5 vuotta. Työsuhteet ovat myös lyhyitä, sillä 87,5 % nuorista oli ollut viimeisessä työsuhteessaan alle vuoden. Melkein puolella nuorista pääasiallinen toimeentulon lähde oli (viimesijainen) toimeentulotuki, kun vanhemmilla yleisin toimeentulon lähde oli työttömyyskorvaus. Velkaantumisen suhteen ikäryhmät olivat tasoissa: nuorista 83 % ja vanhemmista 77 % oli velkaa jollekin taholle, joskin vanhemmassa ikäryhmässä velkasummat olivat vähän suurempia. Vuokravelkaakin nuorille oli kertynyt huomattavasti vähemmän. Huomattavasti suurempi osa nuorista asui kuitenkin vuokra-asunnoissa (63,2 % vs. 39,6 %) ja huomionarvoista on se, että yksikään nuorista ei asunut kavereidensa nurkissa. Tämä tosin johtunee vastaajien valikoitumisesta. Asumisessa esiintyneiden ongelmien suhteen eri ikäryhmien välillä ei ollut eroja. Päihdehuollon laitoshoidossa nuoret ovat olleet vanhempia paljon vähemmän, sen sijaan psykiatrisessa hoidossa oli nuorista ollut melkein yhtä suuri osuus kuin vanhemmistakin. Avohoidossa nuoria taas oli hoidettu huomattavasti vähemmän. Pidätettynä oli ollut nuorista yhtä suuri osuus kuin vanhemmistakin, tuomioita nuorilla oli kuitenkin selvästi vähemmän. Päihteiden käytössä tai siinä, kokeeko päihteiden käytön ongelmaksi, ei ikäryhmillä ollut eroja. Fyysisen terveydentilan suhteen

⁴ Olen määritellyt tässä nuoriksi 1980-luvulla syntyneet, joita aineistossa oli 19.

jakauma oli mielenkiintoinen: osa nuorista koki fyysisen terveytensä huonommaksi kuin vanhemmat ikäryhmät, osa taas selvästi paremmaksi. Psykkisen terveydentilansa nuoret kokivat selvästi paremmaksi kuin vanhempien ikäryhmä.

Tässä tutkimuksessa nuoret asiakkaat erottaa vanhemmista selvimmin matala koulutustaso, vähäinen määrä lyhytaikaisia työsuhteita, toimeentulotukiriippuvuus ja psyykinen sairastavuus.

4.2

Asumisen taidot mittarissa

Koska tutkimuksen yhdeksi tehtäväksi oli asetettu hyvän asumisen mittariston kehittäminen, sellainen kehitettiin osaksi kartoituslomaketta. Kysymyspatteria pilotoitiin noin 25 lomakkeen avulla, ja sen reliabiliteettia testattiin tilastollisesti Cronbachin alfan avulla. Tulosten perusteella mittaria hieman muutettiin ja lyhennettiin. Korjattuun kysymyspatteriin jäi 20 kysymystä tai väittämää, jotka jakautuivat neljään teemaan:

A. Asioiden hoito

1. pystyn hoitamaan tarvittavat asiat eri viranomaisten kanssa itsenäisesti
2. maksan laskuni viimeistään eräpäivänä
3. ellen pysty maksamaan laskujani ajallaan, otan yhteyttä velkojiini ja sovin maksuaikataulusta
4. suunnittelen etukäteen, miten saan rahat riittämään
5. olen jatkuvasti velkaa tuttavilleni tms.

B. Kodin hoito

7. teen ostoslistan kauppaan lähtiessäni
8. yritän hyödyntää kaupoissa olevia tarjouksia
9. siivoan asuntoni vähintään kerran viikossa
10. osaan laittaa ruokaa
12. pesen pyykkiä säännöllisesti

C. Ajankäyttö

6. tiedän, mitä haluan saada aikaan elämässäni
16. minulla on harrastus, josta nautin
17. viihdyn työssäni/opintojeni parissa ja koen saavani jotain aikaan
18. minulla on tulevaisuudensuunnitelmia, jotka koen mahdollisiksi toteuttaa
19. viihdyn hyvin asunnossani ja vietän mielelläni aikaa kotona

D. Elämänhallinta

11. lähelläni on ihmisiä, joilta pyydän ja saan apua tarvitessani
13. fyysinen kuntoni on mielestäni riittävän hyvä
14. elämäni tuntuu mielekkäältä
15. minulla on ainakin muutama hyvä ystävä, joihin pidän säännöllisesti yhteyttä
20. murehdin jatkuvasti samoja asioita, joihin ei tunnu löytyvän ratkaisua.

Patteriston tavoitteena on mitata ja selvittää asumisen taitoja ja kartoittaa niissä mahdollisesti esiintyviä puutteita tuen tarpeen selvittämiseksi. Patteri on suunniteltu siten, että sitä voidaan käyttää sekä alkukartoituksessa että myöhemmin seurannassa, täyttämällä sama kysymyspatteri uudelleen ja vertaamalla vastauksia aikaisempaan. Edelleen se voi toimia myös interventiovälineenä, jos työntekijä ja asiakas täyttävät sen yhdessä ja keskustelevat mikäli tulokset tilanteesta ovat erilaisia. Tietoon ei ole tullut, että sitä olisi vielä käytännössä kokeiltu kummassakaan tarkoituksessa.

Eri teemoille annetut nimet ovat toki mielivaltaisia, ja niissä on myös päällekkäisyyksiä. Mittarin osa A, joka on nimetty asioiden hoitamiseksi, kartoittaa pitkälti

talouden hallintaa. Kuten edellä on todettu, taloudellinen niukkuus on olennainen osa asumiseen liittyvien palveluiden tarvitsijoiden elämää. Kyse on tietyllä tavalla paradoksista, joka vaivaa myös toimeentulotukiasiakkaita yleisemminkin: jatkuvassa niukkuudessa elävältä vaaditaan huomattavasti suurempaa tarkkuutta taloutensa suhteen kuin ihmisiltä yleensä. Joka tapauksessa, velkaantumisen hallinta ja vippien välttely, tulojen riittävyyden suunnittelu, laskujen maksaminen ja maksuvaikeuksien kohdatessa pyrkimys järjestää asia ovat asumisen kannalta hyvin olennaisia taitoja – varsinkin kun kyse on vuokranmaksusta. Viranomaisasiointia taas on melkein mahdotonta välttää, joten sen hallitseminen oletettavasti helpottaa elämää huomattavasti.

Mittarin osa B on jossain määrin tulkinnanvaraisempi: tähän valittujen väittämien tilalle olisi voinut ehkä löytyä muitakin asiaa valottavia kysymyksiä. Kaikki väittämät liittyvät normaalien arkirutiinien pyörittämiseen, joskin näissäkin korostuu taloudellisuuden merkitys. Jossain määrin nämä väittämät kuvaavat myös suhtautumista asuntoon: oletettavasti kukin haluaa pitää kotinsa siistinä, kämpällä ei ehkä ole niin suurta merkitystä.

Osa C, joka on nimetty ajankäytöksi, pyrkii mittaamaan ehkä yleisemminkin orientaatiota elämään: onko se aktiivista ja positiivisesti tulevaisuuteen suhtautuvaa, vai passiivista ja pessimististä. Asumisen kannalta tietenkin hyvin tärkeä on väittämä 19. Mikäli viihtyy asunnossaan, sen varmaan helpommin kokee kodiksi ja haluaa sen myös säilyttää. Osa D taas kartoittaa elämän mielekkyyttä ja sosiaalista verkostoa. Fyysinen kunto liittyy tietenkin suorituskykyyn, mutta myös itsestään huolehtimiseen, jolla on tärkeä merkitys myös elämän mielekkyyden kannalta. Viimeinen väittämä koskee oikeastaan samaa elämänasennetta kuin osio C, ja se on tässä vain mittariston tasapainoisuuden vuoksi.

Lomakkeessa on viisi vastausvaihtoehtoa

- 5 erinomaisesti/aina
- 4 hyvin/useimmiten
- 3 kohtalaisesti/joskus
- 2 huonosti/silloin tällöin
- 1 ei ollenkaan/ei koskaan

Tämänkaltaisessa kysymyspatterilla vastaajilla on tunnetusti taipumus painottaa mittariston keskikohtaa, jonka takia tässä analyysissä on keskitytty asteikon ääripäihin – vaihtoehtoihin erinomaisesti tai ei ollenkaan. Nämä ovat patteriston kaltaisissa kysymyksissä melko vahvoja ja ehdottomia mielipiteitä, ja siksi tarkastelun arvoisia.

Tämä näkyy hankkeen asiakkaiden kohdalla heti ensimmäisessä väittämässä: 5 % vastaajista on sitä mieltä, että kykenee erinomaisesti hoitamaan asiansa viranomaisten kanssa, samat 5 % katsoo ettei kykene siihen ollenkaan. Suurin osa katsoo sen onnistuvan hyvin tai kohtalaisesti. Muista asiakkaista taas melkein 40 % katsoo kykenevänsä selviytymään viranomaisasioista erinomaisesti, ja vain 1,9 % katsoo sen sujuvan huonosti sekä 1,9 % ei ollenkaan. Viidesosa hankkeen asiakkaista maksaa laskunsa viimeistään eräpäivänä, toisaalta neljäsosa ei tee sitä koskaan. Maksuaikataulusta sopii neljäsosa hankkeen asiakkaista aina, neljäsosa taas ei koskaan. Hieman yli puolet suunnittelee useimmiten, miten saisi rahansa riittämään – aina sitä ei tee kukaan, toisaalta vain 10 % elää täysin suunnittelematta. Hieman yli 40 % ei ole koskaan velkaa tuttavilleen, vain 15,8 % vippailee säännöllisesti.

Muiden asiakkaiden valmiudet asioiden hoitoon ovat paremmat: 31,7 % maksaa aina laskunsa eräpäivänä, 52,4 % sopii aina maksuaikataulusta jos ongelmia tulee, 18,6 % suunnittelee taloutensa etukäteen (mutta 39,5 % tekee sitä useimmiten) ja vain 4,7 % pitää tapanaan lainailla tuttaviltaan: 44,2 % ei tee sitä koskaan. Tämä kertoo

ainakin siitä, että hankkeen asiakkaiksi on valikoitunut asiakkaita, jotka ovat tällaisen erityisen tuen tarpeessa.

Hankkeen asiakkaiden suunnitelmallisuus taloudessaan taas tuntuu seuraavan osion perusteella hieman paremmalta kuin muiden asiakkaiden. Ostoslistan tekee aina vain 15 % vastaajista, 30 % ei koskaan. Tarjouksia kaikki yrittävät hyödyntää ainakin joskus, 75 % tekee sen aina. Puolet myös siivoaa viikoittain, ja erinomaisesti ruuanlaittotaitonsa katsoo 71,4 % vastaajista. Säännöllisesti pyykkiä pesee 35,7 % ja sama osuus kutakuinkin säännöllisesti. Muista asiakkaista ostoslistan tekee aina vain 4,7 % ja tarjouksia hyödyntää noin puolet (51,2 %). Samoin vajaa puolet siivoaa viikoittain, ja 72,7 % osaa laittaa erinomaisesti ruokaa. Pyykinpesusta huolehtii 68,2 % muista asiakkaista. Erot asiakasryhmien välillä johtuvat tässä luultavasti siitä, että hankkeen asiakkaat asuivat kaikki vuokra-asunnossa mutta muiden asiakkaiden asuinpaikoissa oli huomattavasti enemmän hajontaa. Yhteisössä tällaisiin asioihin kiinnitetään huomiota, mutta jos asuu vanhempiensa luona tai kavereiensa nurkissa tai vaikkapa autossa, kodinhoitotaitojen opettelu voi jäädä vähäiseksi.

Ajankäyttöosiossa tärkeänä pidetty ”tiedän, mitä haluan saada aikaan elämässäni” – väittämä erottelee myös vastaajaryhmiä jossain määrin. Hankkeen asiakkaista sen tietää aina vain 18,2 % vastaajista, muista asiakkaista 35,8 %. Toisaalta, hankkeen asiakkaista tavoitteistaan ei omaa mitään käsitystä 9,1 % ja muista asiakkaista taas 5,7 %. Hankkeen asiakkaista kokonaan ilman harrastusta oli peräti 65 %, muista asiakkaista taas sellainen oli melkein joka toisella (40,5 %). Täsmälleen sama osuus muista asiakkaista ilmoittaa viihtyvänään erinomaisesti työnsä tai opintojensa parissa, ja voisi kuvitella että näillä asioilla on jonkinlainen yhteys toisiinsa. Hankkeen asiakkaista yksikään ei koe viihtyvänään töissään tai opinnoissaan erinomaisesti, joskin tämän kysymyksen muotoilu voi olla hieman epäonnistunut: ei voi viihtyä, ellei ole työ- tai opiskelupaikkaa. Tulevaisuudensuunnitelmia on hankkeen asiakkaillakin: 31,8 % kokee omaavansa toteuttamiskelpoisia tulevaisuudensuunnitelmia, muista asiakkaista vastaava osuus on 26,4 %. Kääntäen, hankkeen asiakkaista 4,5 % on kokonaan vaille tulevaisuudensuunnitelmia ja muista asiakkaista 3,8 %.

Asumisen kannalta erityisen tärkeää on se, että viihtyy asunnossaan. Hankkeen asiakkaiden kohdalla, jotka kaikki asuvat omissa vuokra-asunnoissaan, tämä vielä entisestään korostuu. Siksi on hieman yllättävää, että vain 18,2 % viihtyy erinomaisesti ja 9,1 % ei ollenkaan. Eniten tässä väittämässä vastauksia kertyi luokkaan hyvin/ useimmiten (35 %). Muista asiakkaista 32,1 % esitti viihtyvänään kotona erinomaisesti, 5,7 % ei ollenkaan. Erinomaisesti/aina oli tässä suosituin luokka – sinänsä erikoista, että tässä ryhmässä kaikilla ei edes ollut asuntoa.

Molemmilla asiakasryhmillä vaikuttaisi olevan kutakuinkin samanlainen tai ainakin yhtä tyydyttävä sosiaalinen verkosto: hankkeen asiakkaista 36,4 % ilmoittaa, että heillä on lähellään ihmisiä, joihin voi tarvittaessa turvautua. Muiden asiakkaiden ryhmässä osuus on vielä suurempi, 45,3 %. Muista asiakkaista melkein puolella (49,1 %) on ainakin muutama hyvä ystävä, hankkeen asiakkaista lähes yhtä monella (45,5 %). Fyysistä kuntoaan erinomaisena pitää hankkeen asiakkaista vain 9,1 %, muista taas 22,6 %. Myös elämän mielekkyyden kokemuksissa on eroa: muista asiakkaista elämänsä kokee erinomaisen mielekkäänä 7,5 %, hankkeen asiakkaista ei yksikään. Hankkeen asiakkaista mielekkyyttä koetaan sentään joskus (27,3 %) tai useimmiten (22,7 %). Ja lopulta, hankkeen asiakkaista 13,6 % murehtii aina samoja asioita, joihin ei tunnu löytyvän ratkaisua, muista asiakkaista näin kokee 5,7 %. Jokseenkin sama osuus vastaajista molemmissa ryhmissä (9,1 % ja 11,3 %) taas ei murehdi koskaan.

Tässä tarkastelussa on huomioitava, että eri luokkien frekvenssit jäävät paikoitellen hyvin pieniksi, joka taas heikentää tarkastelun luotettavuutta. Hankkeen asiakkaiden ilmoittama kyky asioiden hoitamiseen oli vähäisempi kuin muilla asiakkailla, toisaalta kodin hoito sujui hankkeen asiakkailla paremmin – mutta tähän varmasti vaikuttaa muiden asiakkaiden epävakaisempi asumistilanne. Muista asiakkaista

syntyy sellainen kuva, että osa harrastaa ja viihtyy töissään ja opinnoissaan sekä tietää mitä elämältään haluaa. Hankkeen asiakkailla taas on enemmän tulevaisuudensuunnitelmia, ja tuntuisi houkuttelevalta olettaa että nuorempi ikä vaikuttaisi tässäkin. Hankkeen asiakkaat viihtyivät vähemmän asunnoissaan kuin muut vastaajat – tästäkin tulee mieleen tietynlainen tilapäisyyden tuntu, joka voi olla vastaajien viihtymättömyyden takana.

Nuorten vastaajien osalta asumisen taidot –mittariston tarkastelussa ikäryhmittäin silmiinpistävää on se, että nuoret kokivat asioinnin viranomaisten kanssa vaikeammaksi kuin vanhemmat. Laskujen maksamisen suhteen ryhmien välillä ei ollut suuria eroja, joskin nuoret suunnittelivat talouttaan hieman vähemmän tai pyrkivät sopimaan maksuaikatauluista vaikeuksien kohdatessa kuin vanhemmat. Pyykinpesua lukuun ottamatta nuoret näyttivät vanhempia taitavammilta kodinhoitoon liittyvissä asioissa. Elämän tavoitteiden suhteen ryhmien välillä ei ollut suuria eroja, mutta nuorilla sosiaalinen verkosto näyttäisi olevan laajempi ja toimivampi kuin vanhemmilla. Fyysistä kuntoaan nuoret pitivät yllättäen hieman huonompana kuin vanhemmat, mutta tämä ero voi selittyä vertailulla omaan ikäryhmään. Elämä mielekkyyden suhteen nuoret painottivat vaihtoehtoja ”useimmiten” tai ”joskus”, kun vanhempien vastaukset jakautuivat tasaisemmin koko skaalalle. Vanhemmissa oli siis enemmän niitä, jotka kokivat elämänsä aina mielekkääksi mutta myös niitä, joiden elämä ei tuntunut ollenkaan mielekkäältä. Hieman ehkä yllättäen nuorilta myös puuttui useammin kokonaan jokin harrastus. Tulevaisuudensuunnitelmia nuorilla taas oli selvästi vanhempia enemmän. Asunnossa viihtymisen suhteen nuoret jakautuivat kahteen pääryhmään: osa (47,1 %) viihtyi asunnossaan erinomaisesti, osa (11,8 %) ei ollenkaan. Tässäkin vanhempien vastaukset jakautuivat tasaisemmin koko skaalalle. Vanhemmat näyttäisivät osin murehtivan nuoria enemmän koko ajan samoja asioita, mutta toisaalta vanhemmissa oli myös enemmän niitä, jotka eivät murehtineet koskaan.

Lomakkeessa kysyttiin myös avokysymyksillä vastaajien asumiseen liittyvää tuen tarvetta sekä haaveita ja tulevaisuudensuunnitelmia. Vastaukset ovat molemmissa ryhmissä aika samansuuntaisia. Hankkeen asiakkaiden tuen tarve jakautuu karkeasti ottaen kahteen osaan: osa kaipaa tukea viranomaisasiointiin, lomakkeiden täyttämiseen, mutta jossain määrin myös siivous- ja remonttiapua ja apua esim. kodintarvikkeiden hankintaan. Toinen kategoria liittyy talouteen: aika monessa vastauksessa kaivataan ainoastaan taloudellista tukea – siis selvää rahaa. Muutamit vastaajat toivoivat myös ulkopuolista kontrolloijaa vuokranmaksun varmistamiseen. Näiden kahden ryhmän ulkopuolelle jäävät ne muutamit vastaukset, joissa todettiin että minkäänlaisen tuen tarvetta ei ole.

Hankkeen asiakkaiden haaveet ja tavoitteet ovat kovin pieniä ja arkisia. Suurin yksittäinen kategoria tässä on työllistyminen, tai opintojen loppuun saattaminen tai ammatin hankkiminen. Ammatti ja perhe, tai ammatti ja koira, siinä ovat suurimmat tavoitteet. Muutamassa vastauksessa näihin liittyi omakotitalo, tai ainakin suurempi asunto. Oma yritys oli niin ikään muutaman vastaajan tavoitteena, pari toivoi terveyttä ja yksi tasapainoista elämää. Kahdella vastaajalla ei ollut minkäänlaisia tulevaisuudensuunnitelmia, eikä haaveita.

Muiden asiakkaiden vastauksissa tuen tarpeen osalta on yksi silmiinpistävä ero edellisiin verrattuna: kohtalaisen monessa lomakkeessa toivotaan säännöllisiä tai ainakin tiheämpiä tapaamisia, keskusteluapua tai juttuseuraa yksinäisyyden karkottamiseksi. Tämä henkisen tuen tarve oli näissä vastauksissa suurin yksittäinen kategoria, mutta vastauksista löytyi myös samanlaista virastoasiointiavun ja taloudellisen tuen tarvetta kuin hankkeen asiakkaillakin. Koska osa tähän ryhmään kuuluvista vastaajista oli asunnottomia, he luonnollisesti kaipasivat apua myös asunnon hankkimiseen. Tässä ryhmässä taas vuokranmaksun varmisteluun ei tukea kaivattu,

ja sellaisia vastauksia, joissa olisi kielletty koko tuen tarve, oli suhteessa hankkeen asiakkaita vähemmän.

Muiden asiakkaiden unelmat eivät sitten juuri poikkea hankkeen asiakkaista. Kuntoutuminen oli tässä ryhmässä useamman asiakkaan haaveissa, mutta opinnot ja työpaikka nousivat tässäkin ryhmässä suurimmiksi haaveiksi. Perheestä ei enää niin paljon haaveiltu, mutta oma yritys oli tässäkin muutaman vastaajan haaveena. Edellisessä kohdassa mainitusta syystä osalle vastaajista haaveeksi riitti asunto. Hankkeen asiakkaita enemmän tässä ryhmässä korostettiin myös itsenäisyyttä, riippumattomuutta ja omillaan pärjäämistä.

Kyselylomakkeiden perusteella hahmottuu ainakin yksi asunnottomuuspolku, jossa huono koulutus heikentää työnsaantimahdollisuuksia ja mahdollistaa työllistymisen ainoastaan lyhytaikaisiin ja pienipalkkaisiin työsuhteisiin. Tämä johtaa taloudelliseen niukkuuteen ja velkaantumiseen, joka vaikeuttaa erityisesti vuokranmaksua ja johtaa lopulta asumisvaikeuksiin, usein sen kautta että asioiden järjestämiseen ei riitä tarmoa tai kykyjä. Tähän johtaa myös sairastuminen, joka näyttäisi olevan toinen reitti asumisvaikeuksiin.

4.3

Asiakkaiden haastattelut

Asiakastutkimuksen kvalitatiivisessa osiossa materiaalina toimivat asiakkaiden haastattelut. Asiakashaastattelut aloitettiin keväällä 2006 ja saatiin loppuun vuoden 2006 aikana. Projektin alkuperäisessä suunnitelmassa tavoitteeksi mainittiin 30–40 haastateltavaa, mahdollisimman monipuolisesti eri ryhmistä. Kirjallisuuteen ja aikaisempaan tutkimukseen tutustumisen yhteydessä kävi myös ilmeiseksi, että haastatteluja olisi tarpeen kohdistaa myös niihin, jotka ovat jo muuttaneet pois asumispalveluista, omiin vuokra-asuntoihinsa. Haastateltavien joukon toivottavasta koostumuksesta laadittiin alla oleva matriisi, jossa painotettiin juuri mainittua monipuolisuutta.

Haastattelujen järjestämisessä ongelmana on ollut se, että varsin monet haastateluun lupautuneet asiakkaat ovat h-hetken tullessa ”äänestäneet jaloillaan” eli jääneet pois sovitusta tapaamisesta. Tämä on luonnollisesti tuttu ilmiö kaikille sosiaalialan asiakastyötä tehneille, ja siihen olisi ehkä pitänyt varautua paremmin. Lopulta haastatteluja toteutui 30.

Taulukko II.

Haastateltavan asiakasjoukon tavoiteltu (ja toteutunut) koostumus

	Projektin asiakkaana olevat	Palvelujen (asumispalvelut/ tukiasunnot) piirissä asuvat	Itsenäiseen asumismuotoon siirtyneet
Vapautuvat/vapautuneet vangit	3 (2)	3 (3)	3 (0)
Päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivät	3 (4)	3 (9)	3 (5)
Itsenäistyvät nuoret	3 (5)	3 (1)	3 (1)

Nämä luokat ovat luonnollisesti kovin päällekkäisiä. Haastatelluista vapautuneista vangeista kaikki voitaisiin lukea myös päihdeongelmista kärsivien kategoriaan.

Samaten päihde/mielenterveysongelmista kärsivien ryhmästä muutama voitaisiin siirtää iän perusteella itsenäistyvien nuorten kategoriaan.

Haastattelut kestivät reilusta puolesta tunnista noin puoleentoista tuntiin, sen mukaan miten paljon haastateltavalta oli kerrottavaa. Ne perustuivat laadittuun teemahaastattelurunkoon. Suurin osa haastatteluista nauhoitettiin ja purettiin nauhalta, noin puoli tusinaa haastateltavaa kielsi nauhurin käytön, joten nämä haastattelut perustuvat haastattelijan muistiinpanoihin. Alkuperäisessä tutkimussuunnitelmassa tavoitteena oli myös suorittaa seurantahaastattelukierros noin vuoden kuluttua ensimmäisestä haastattelusta pitkäaikaisiedon keräämiseksi. Tämä osoittautui kuitenkin ylivoimaiseksi tehtäväksi. Kaikkiaan 21 haastateltavasta oli olemassa yhteystiedot, mutta näistä tavoitettiin vain seitsemän. Näistä seitsemästä kukaan ei ollut erityisen innokas seurantahaastatteluun, joten ajatuksesta oli pakko luopua.

Vapautuvat vangit

Haastatellut vapautuvat vangit kärsivät kaikki päihdeongelmasta, ja tuomiotkin olivat tulleet huumausainerikoksista, myymisestä ja hallussapidosta. Suomessa huumeuomiot ovat kohtalaisen pitkiä, joten ensimmäinen linnareissukin saattaa venyä jopa vuosien mittaiseksi. Näin vankiryhmään kuuluvien asumishistoriaan kuuluu samanlainen kaverien nurkissa kiertely kuin monilla muillakin huumeongelmista kärsivillä. Vain yhdellä vapautuneista vangeista oli ollut oma asunto ennen vankilaan joutumistaan, ja sen mukana myös ammatti ja perhe. Tosin näistä kolmesta kaksi oli tuomion aikana ehtinyt kadota: ammattitaito sentään jäi jäljelle, muttei työpaikkaa. Muilla asuminen oli majailua kavereiden nurkissa, ”vetokämpissä”, vanhempien luona tai jonkun enemmän tai vähemmän tilapäisen tyttöystävän luona.

Haastateltavat kuvaavat suhdetta entiseen elämäänsä vähän kaksijakoisesti. Kaikilla oli takanaan pitkä käyttöhistoria, kymmenen tai viidentoista vuoden mittainen, ja koukussa oltiin yhtä lailla elämäntapaan kuin itse aineeseenkin. Tässä tietenkin on hieman eroa amfetamiinin ja opiaattien käyttäjien välillä, aineiden erilaisista vaikutuksista ja vierotusoireista johtuen. Joka tapauksessa, rahaa tuli ja meni suuria summia, jopa sellaisia summia, jotka tavallisesta työtekevästä ihmisestä vaikuttavat käsittämättömän suurilta.

”tuli aika hyvään aikaan tää kakku, kun mä olin aika täynnä”

Kiinnijääminen ja tuomio tuntuikin jossain määrin helpottavalta. Pitkän käyttöhistorian aikana aineeseen on jo ehtinyt kyllästyä, eikä sillä enää ole samanlaisia vaikutuksia kuin aikaisemmin. Elämäntapa taas on niin vauhdikasta ja kuluttavaa, että siihen väsyä helposti, varsinkin kun kiinnijäämisen pelko on aina taustalla. Ilman vankilaan joutumista kukaan ei tosin olisi mielestään kyennyt lopettamaan – sen verran syvällä huume maailmassa he ovat olleet. Elämä aineiden kanssa on ollut paikallaan junnaamista, eikä siinä paljon tulevaisuutta ole mietitty. Sellainen vaihtoehtokin haastatteluissa nousi esiin, että huume kauppiaan ura voi olla myös haaveena, eli tavallaan on tehty tietoinen uravalinta.

Amfetamiininkäyttäjät kertoivat, että aineesta eroon pääsy sujui lopulta kovin helposti, opiaattien käyttäjille se on ollut hieman vaikeampaa. Nimenomaan opiaattien käyttäjät olivat kriittisiä suomalaista hoitojärjestelmää kohtaan, eikä heidän mielestään Suomessa osata opiaattien käyttäjiä hoitaa. Osa oli tosin käyttänyt vielä tuomion alkuvaiheessa, mutta lopettanut todetessaan käyttämisen olevan aika rankkaa vankilassakin. Osa taas kertoi, että lopettamispäätöksen jälkeen tuomion kärsiminen tuli huomattavasti helpommaksi.

Vankilan opiskelumahdollisuuksiin oltiin tyytyväisiä, ja niitä oli myös hyödynnetty. Tuomion aikaiseen vapautumiseen tähtäävään tukeen taas oltiin osin tyytyväisiä, osin

ei: osalle ainoa tuki oli ollut sosiaalityöntekijän vapautumisen yhteydessä täyttämä toimeentulotukihakemus, osa taas oli saanut paljonkin apua elämän suunnittelussa, koulutus- tai kurssipaikan hankinnassa ja asunnon saamisessa. Epävirallista tukeakin oli tarjolla: vapautuvien vankien vertaistukijärjestö Redis oli käynyt jokaista tapauksessa ennen vapautumista, osa otti tukihenkilön hyvin vastaan ja katsoi saavansa hyvää apua nimenomaan oman kokemuksen omaavalta tukihenkilöltään, mutta osa taas ei sen kaltaista tukea kaivannut eikä yhteistyö siten käynnistynyt.

”en tiedä, mitä olis ollut, jos ei olis kämppää”

Asunnon löytämisessä ei kenelläkään ollut vaikeuksia, vain yksi haastatelluista joutui parisen viikkoa vapautumisen jälkeen odottamaan omaa asuntoa ja asumaan odotusajan vanhempensa luona. Suunnitelmat tulevaisuuden suhteen olivat pitkälti samanlaisia kuin edellä lomakkeiden tarkastelun yhteydessä todettiin: työllistyminen tai ammatin puuttuessa opiskelupaikka, talous kuntoon ja jossain vaiheessa muuttaminen kokonaan omaan asuntoon tukiasunnosta – joskin vastaajat korostivat, että vankilan jälkeen tukiasuntokin tuntuu hyvin vapaalta, eikä siten kiirettä muuttamiseen ollut.

”jos eka puhelu [vapautumisen jälkeen] on samaan paikkaan kun vika puhelu [ennen tuomiota]se ei ole hyvä merkki”

Menneisyyden katumiseen kukaan ei ollut valmis uhraamaan energiaa: se, mitä on ollut, on ollut eikä sitä voi muuksi muuttaa. Tulevaisuuteen suhtauduttiin positiivisesti, uusi elämä oli edessä. Toisaalta tulevaisuuteen liittyi pelkojakin: kaikki korostivat sitä, miten yksinkertaista on palata vanhaan, kun suhteet ovat vielä olemassa. Suurin osa oli kuitenkin pitänyt jossain määrin yhteyttä myös vanhoihin kavereihinsa, jopa käyttäviin tuttaviiin, koska ”kavereita ei koskaan ole liikaa”. Tarve löytää mielekästä tekemistä vapautumisen jälkeen oli suuri, se katsottiin parhaaksi vastalääkkeeksi vanhan minän houkutusien varalle. Niinpä vapaa-aika oli ohjelmoitu aika hyvin valvonta- ja tukihenkilökäynnin ja lähinnä liikunnallisiin harrastuksiin. Kahdella haastatelluista tulevaisuus oli vielä suunnittelun asteella, muilla oli jo työ- tai koulutuspaikka haastatteluhetkellä tiedossa. Hankalana koettiin myös kaikkien osalta viranomaisasioiden hoitaminen: kynnyksellä jo siihen, että ottaa puhelimen käteensä ja soittaa jonnekin, tuntui vaikealta, saati sitten kaikkien lomakkeiden tms. täyttäminen.

”apua saa jos itse on motivoitunut”

Itsenäisen pärjäämisen korostaminen tässä ryhmässä oli hyvin suurta. Kaikki haastateltavat korostivat, että apua saa kun pyytää, mutta lopulta kaikki on itsestä kiinni. Oma motivaatio ratkaisee täysin sen, mitä tulee tapahtumaan. On omasta tahdosta kiinni, miten paljon on valmis tekemään asioiden eteen – ja miten tulee vapautumisen jälkeen elämässä pärjäämään.

Päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivät

Päihdeongelmista kärsineet jakautuvat karkeasti ottaen kahteen ryhmään: osa on lopettanut ilman apua tai virallista hoitoa, osa taas pitkän yhteisohoidon kautta. Ensimmäisessä ryhmässä pääpäihteenä on ollut alkoholi ja huumeiden käyttö on jäänyt kokeilun asteelle, jälkimmäisessä taas päihteenä ovat olleet ns. kovat huumeet. Ensimmäisessä ryhmässä leimallista on myös se, että retkahduksiakin on tullut, kun taas huumeiden käyttäjät ovat onnistuneet pysyttelemään raittiina, hoidon ja vertais-

tuen avulla. Kolmantena erottelevana tekijänä on ikä: huumeongelmasta kärsineet ovat pääosin nuorempia kuin alkoholia käyttäneet.

Alkoholia pääpäähteenään käyttävien joukossa näkyy selvästi se, miten parisuhteella on positiivinen vaikutus raittiudessa kiinni pysymisessä. Tyttöystävä, jolla ei ole päihdeongelmaa, on paras keino pitää omat juomahalut kurissa. Naispuolisilla haastatelluilla tämä näyttää toimivan toisinpäin: päihteiden käyttö on lähtenyt poikaystävänsä esimerkistä liikkeelle, ja yksinään on melkein helpompaa olla selvin päin. Niillä miehillä, joilla raitista naisystävää ei ole, eläminen vaikuttaa haastattelujen valossa huomattavasti vaikeammalta ja tyhjemmältä. Arkipäivää sävyttävät masennus ja katkeruus, kokemus siitä että on yksinäinen ja viranomaisetkin suhtautuvat välinpitämättömästi. Keskusteluavun tarve olisi suuri, mutta sitä ei oikein mistään ole saatavissa.

Tämä viranomaisten välinpitämättömyys on yksi tässä kategoriassa aineistosta voimakkaasti esiin nouseva teema. Erityisesti sosiaalitoimistoon ollaan hyvin tyytymättömiä: työntekijälle on lähes mahdotonta saada edes aikaa, saati että saisi tarvitsemaansa apua. Muutamilla on taustallaan myös huostaanottoja ja lastenkodissa vietetty nuoruus, eikä yksikään näistä haastatelluista nähnyt että sillä olisi ollut mitään positiivista vaikutusta elämään, päinvastoin. Kuvaavaa on myös se, että eräs tähän ”aikuisten ja yksinäisten alkoholistien” ryhmään lukeutuvista haastatelluista kertoi asuneensa kahdeksan vuotta kavereiden nurkissa saatuaan hädän kaupungin vuokra-asunnosta vuokrarästien takia. Rästien takia ei tietenkään saanut uutta asuntoa. Summa oli kuitenkin vain 800 euroa, ja vaikka asiakas varmaan olisi itsekin voinut aktiivisemmin ajaa asiaansa, jättää viranomaisten toiminta tässä hieman ihmetyksen aiheita.

”semmoinen voi tulla että kyllästyy niihin seiniin, aina samat seinät”

Alkoholiongelmissa kärsivien haastateltujen joukossa korostui se, mitä lomakkeiden perusteella aikaisemmin todettiin: koulut ovat jääneet käymättä, ja jos jossain vaiheessa töitä on riittänytkin, siitä on jo aikaa. Kun ikää alkaa kertyä enemmän ja runsaan alkoholinkäytön vaikutukset näkyä, ei enää olisi oikein työkykyäkään mutta toisaalta ikää ja sairauksia ei ole riittävästi, jotta pääsisi eläkkeelle. Tulevaisuuden näkymät ovat pakostakin aika vähissä. Perheet ovat jääneet perustamatta, tai jos sellainen on ollut, ero on ollut viimeinen niitti, joka on suistanut asiat ja ennen kaikkea alkoholinkäytön raiteiltaan. Tässä ryhmässä olivat myös ne haastateltavat, joiden taustasta löytyi pidempiaikaista asumista ulkona, teltassa tai autossa – siis asunnottomuuden äärimmäistä olomuotoa. Nuoremmilla alkoholiongelmissa kärsivillä riittää vielä tarmoa haaveilla, vaikka samalla tavalla heiltä puuttuu koulutus ja pitkälti työkokemuskin. Haaveissa onkin kunnon koulutuksen hankkiminen, työllistyminen, ehkä oma firmakin, perhe ja parempi asunto – siis ne normaalit asiat. Toisaalta asetuminen järjestäytyneeseen yhteiskuntaan voi tuntua hankalaltakin – ”vapaamman” elämäntavan houkutukset ovat kaikesta huolimatta olemassa.

Huumeita käyttäneiden ryhmässä tilanne oli hieman erilainen, joskin joukkokin on vähän valikoitunut: haastatellut ovat löytyneet yhteisöstä tai yhteisöstä jo omilleen muuttaneiden keskuudesta. Kaikilla on takanaan siis pitkä päihdehoito, joka vaikuttaa aika tavalla siihen, miten raitistumisen jälkeiseen elämään suhtauduttiin. Hoito on muodostanut elämän käännekohdan, sitä ennen elämä on ollut sellaista kuin se päihteitä käyttäessä tyypillisesti on: päivät täyttyvät aineiden hankkimisesta ja käyttämisestä, rahan hankkimisesta, ihmissuhteita on vain toisiin käyttäjiin ja asutaan missä sattuu – ellei sitten ole niin pitkämielisiä vanhempia, jotka ottaisivat reisuiltaan palaavan lapsensa luokseen kunnes tulee aika uudelleen lähteä kentälle. Jos vuokra-asunto on jossain vaiheessa ollut, vuokrat ovat yleensä jääneet maksamatta ja sen seurauksena tavarat on kannettu ulos, sitä ennenkin on jo ehkä ehtinyt kertyä

varoituksia häiritsevistä elämästä. Elämänselitys on voinut olla päihdepitoinen lapsesta alkaen, sillä aika monen vanhemmat ovat niin ikään kärsineet päihdeongelmista. Yllättäen tämä voi kääntyä myös resurssiksi: vanhempien raitistuminen on voinut auttaa haastateltavaakin raitistumaan, kiinnittymään itseapuryhmiin.

Hoitoon lähtemisen katalysaattorina toimi useimmiten väsyminen, joka liittyi pitkän käyttöajan aiheuttamaan henkiseen ja fyysiseen loppuun palamiseen, mutta myös siihen että kaikki tiet ovat tukossa, välit sukulaisiin katkenneet eikä enää ole mitään paikkaa, minne mennä. Kaverien yliannostuskuolemat ovat myös sellaisia tapahtumia, jotka saavat ajattelemaan omaakin kohtaloaan. Useimmilla näistä haastatelluista oli meneillään ensimmäinen hoitajakso, muutamat olivat kokeilleet hoitoa kerran tai pari aikaisemmin mutta aivan erilaisella asenteella, tietäen itsekin että eivät olleet kovin tosissaan lopettamassa. Käytön aloittamisesta ja sen syistä näissä haastatteluissa ei paljoa puhuttu: oletettavasti ne asiat on hoidon aikana käyty jo niin moneen kertaan läpi, että niistä ei ollut kovin paljoa kiinnostusta puhua. Toisaalta haastateltavat korostivat suuntaavansa eteenpäin eivätkä enää katsele menneisyyttä ja sitä, mitä siellä on tapahtunut. Ne harvat, jotka erittelivät päihteidenkäyttönsä syitä, pitivät sellaisena ujoutta ja arkuutta, johon päihteet toivat helpotusta. Samoin se toi helpotusta myös esim. koulukiusattuna olemisen tuomaan huonoon oloon. Osa kertoi vain ajautuneensa käyttäjäksi kaveripiiriin mukana, ilman sen suurempaa dramatiikkaa.

”todellisuus on periaatteessa mullekin vasta alkanut”

Itsenäisestä asumisesta siis vain harvalla on kokemusta, ainakin selvin päin. Se, mitä töissä on ehditty olemaan, on ollut lyhytaikaista ja enemmänkin aputoiden luonteista, vain yksi oli ehtinyt käyttämisen ohessa hankkia ammattitutkinnon. Pitkässä hoidossa on ehditty opettelemaan runsaasti arjen taitoja, eikä kukaan haastatelluista uskonut niiden koituvan ongelmaksi. Samoin viranomaisasiointia ja papereiden täyttämistä on opiskeltu yhteisön työntekijöiden tuella, ja niissäkin taidoissa uskottiin olevan riittävän harjaantuneita. Yhteisössä asuminen voi kestää parikin vuotta, ja kun sitä ennen jo on oltu hoidossa ainakin kuukausia, ehkä puolikin vuotta, kuntoutumisaika on ehtinyt muodostua riittävän pitkäksi. Osasta aika tuntui turhankin pitkältä, osa taas vakuutteli, ettei enää ollut kiirettä mihinkään. ”Normaaliuden” paineet olivat silti olemassa – tämä näkyi esimerkiksi siinä, että ne yhteisössä asuvat, joilla oli koulutus- tai työpaikka, käyttivät paljon aikaa ja tarmoa sen varmistamiseen ettei asuinpaikka paljastuisi tai ettei kukaan saisi tietää, millainen menneisyys takana on.

Leimautuminen ja sen pelko olivat näiden haastateltavien parissa melko samanlaisia kuin vapautuvilla vangeilla. Päihdehistorian esiin tuomisen pelättiin vaikeuttavan ainakin työnsaantia, ehkä elämää muutenkin. Osa piti tarpeellisena salata historiansa seurustelukumppaneiltaan, joka tietenkin tuntuu ajoittain raskaalta. Toisaalta narkomaanin identiteetistä eroon pääseminen ja etenkin lamauttavan häpeän väheneminen tuntui hyvin positiiviselta ja vahvistavalta kokemukselta, jonka turvin on tulevaisuudessa ehkä helpompi pitää huolta omista oikeuksistaan.

Yhteisön merkitys on ollut suuri nimenomaan siinä, että sieltä on löytynyt uutta ja raitista sosiaalista kenttää entisten käyttäjäkaverien tilalle. Osa on jatkanut kavereidensa tapaamista yhteisössä vielä muuton jälkeenkin: samalla muutto omilleen ehkä vähän helpottuu. Itseapuryhmät, lähinnä NA, toimivat luonnollisesti samassa merkityksessä, mutta yhteisössä syntyvät kaverisuhteet ovat ainakin osan mielestä vielä syvemmällä pohjalla.

”kyl mä osaan elää, niinku”

Ne haastateltavat, jotka vielä asuivat yhteisössä ja odottivat muuttoa omilleen, eivät uskoneet tarvitsevänsä erityistä tukea muuton yhteydessä tai sen jälkeen. Toisaalta ne, jotka olivat jo tuon siirtymän läpikäyneet, kertoivat että muutto ja omilleen jääminen ainakin arvelutti jonkin verran, ehkä pelottikin. Erilaisia keinoja tosin yksinasumiseen totuttelussakin löytyi: osalle puskurina toimivat kaverit, joita saattoi pyytää yökylään, osalle taas vierailut yhteisössä vanhojen tuttujen luona kannatellivat itsenäistä pärjäämistä. Eräs haastateltava kuvasikin yhteisöä nuorisotaloksi, jonne voi tulla hengaillemaan kun ei ole muuta tekemistä. Toisille samaa tarkoitusta palvelee kiinnittyminen itseapuryhmiin ja vapaaehtoistoimintaan päihitteiden käyttäjien parissa. Työpaikka tai koulutuspaikka luonnollisesti auttavat myös "normaalin" elämän alkuun, eikä yleensä yhteisöstä pois muutetakaan ennen kuin jompikumpi on tiedossa.

"oma asunto, siel on mun yksityisyys, voi kutsua kavereita kylään mutta itse päättää ketä tulee ja päättää mun säännöt, miten mun kämpässä ollaan"

Näiden haastateltavien puheessa asunto, koti ja niiden merkitys nousivat enemmän esiin kuin muissa ryhmissä. Oma asunto nähtiin aika perinteisesti omana reviirinä, paikkana jossa saa itse määrätä ja voi päättää, kuka tulee sisään. Toisaalta koti myös merkitsi omaa rauhaa. Se, että on avaimet taskussa, vahvistaa itsetuntoa ja toisaalta merkitsee kuulumista muiden ihmisten joukkoon, ja symbolisesti merkitsee että on kykenevä hoitamaan omia asioitaan. Yhteisöjakson jälkeen kaikille asunto oli löytynyt helposti, jopa yllättävän helposti. Muutaman haastateltavan suunnitelmissa oli muuttaa pois nykyisestä asunnostaan, mutta suurta kiirettä siihen ei kenelläkään ollut.

"jos tulee jotain positiivista et sais jostain vähän enemmän niin aina se on jostain tuesta pois, et mikään ei oo kyllä plussaa ikinä"

Sosiaalitoimistokriittisyyttä tässäkin ryhmässä esiintyi paljon, toisaalta tavoitteenakin on yleensä tulla toimeen ilman viranomaisia. Työllistyminen on tässäkin paras reitti ulos tukiriippuvuudesta ja kohti itsenäisyyttä, kaikki myös jakoivat vakaan uskon siihen että asiat tulevat järjestymään kunhan pysyy raittiina.

Mielenterveysongelmista kärsivien ryhmässä tilanne oli taas jossain määrin erilainen, ainakin siinä mielessä että kaikilla haastatelluilla oli perustoimeentulo eläkkeen tai kuntoutustuen muodossa olemassa. Monella asioita hoiti edunvalvoja. Sairastuminen on useimmilla tapahtunut jo nuorena, joten työhistoriaa ei välttämättä ole ollenkaan, eikä kokemusta itsenäisestä asumisesta. Toisaalta muutamilla oli kuitenkin useampien vuosien itsenäinen asuminenkin takanaan. Niillä, joilla vuokra-asuntoja on ollut, vuokrasuhteet ovat yleensä loppuneet sairastelujaksojen aikana. Asumishistoriassa on sairaalajaksoja, kuntoutuskoteja ja erilaisia enemmän ja vähemmän hoidollisia paikkoja. Sopivan lääkityksen löytyminen vie usein aikaa, ja ennen sitä sairaus tyypillisesti uusii tiheästikin ja sairaalajaksot toistuvat. Kuvaavaa on myös se, että erilaisissa laitoksissa vietetty aika muodostuu hyvin pitkäksi, kymmenen vuotta tai ylikin ei ole kovin harvinaista. Klubitalot, työsalit tai muu mielenterveyskuntoutujien toiminta oli aika monella elämässä hyvin keskeisellä sijalla.

Tulevaisuuden suunnitelmissa korostuu asunto, nimenomaan itsenäinen asuminen – muutto joko yhteisöstä tai tukiasunnosta kaupungin vuokra-asuntoon. Työllistymisestä haaveilee tässä ryhmässä vain muutama haastateltava, enemmänkin haastatteluista kuuluu jonkinasteinen alistuminen nykyiseen tilanteeseen. Tärkeää on se, että jokaiselle päivälle riittää jotain ohjelmaa sopivassa määrin. Useimmille hoitona on pelkkä reseptien uusiminen, terapiaa on ehkä takana jo niin monta vuotta että

sen teho on tullut koeteltua. Kun sairaus pääosin pysyy lääkkeillä hallinnassa, elämä sujuu aika tasaisesti – monelle se tuntuu riittävän.

Itsenäistyvät nuoret

Itsenäistyvien nuorten ryhmässä ei ole sellaista selkeää vaikuttavaa tekijää, kuin edellä mainituista muista ryhmistä on ehkä löydettävissä. Naispuolisille itsenäistyville nuorille näyttää tosin usein käyvän niin, että vanhempien luota muutetaan avoliittoon poikaystävänsä kanssa ja kun asiat eivät sitten sujukaan, ero tulee aika nopeasti. Asunto saattaa silti säilyä, mutta ainakin vuokranmaksussa on ongelmia. Häätö voi tulla myös sen takia, että akuutista päihdeongelmasta kärsivä avomies jättää vuokrat maksamatta. Mikäli lähtö vanhempien luota on tapahtunut ovet paukkuen, saattaa olla että kotiin ei ole enää palaamista vaan mieluummin majoittuu kaverien nurkissa – tai sitten ylpeys ei anna mahdollisuutta palata vanhempien jääkaapille. Tyypillistä on kuitenkin se, että koulunkäynti on tässäkin ryhmässä jäänyt vähäiseksi ja tarjolla on vain siivoustöitä tai huonosti palkattuja ravintolahommia, joista saadulla palkalla ei kykene elämään. Näin on pakko mennä sosiaalitoimistoon, josta saatu apu on vain rahaa ja sitäkin niukasti. Nuorena ei ole mahdollisuutta myöskään työttömyyspäivärahaan, jos ammattikoulutus puuttuu, mutta toivomukset koulutuksen suhteen eivät välttämättä ole kovin selkeitä ja joka tapauksessa, hakijoita on paljon.

Toinen reitti pois kotoa on sitten lastensuojelun avustuksella, jos elämä vanhempien luona on ollut kovin myrskyisää. Taustalla voi olla esim. turvatalossa vietettyjä jaksoja, kun kotitilanne ei mahdollista kotona asumista. Tähän reittiin liittyy automaattisesti ainakin jonkinasteinen tuki, joka keskittyy varsin normaaleihin elämisen asioihin: talouden suunnitteluun, kodinhoitoon, ruuanlaittoon jne. Sosiaalitoimisto tulee tässäkin ryhmässä tutuksi paikaksi: pelkällä opintotuella ei pysty elämään ja vuokria maksamaan. Tuki sisältää aina myös kontrollin elementtejä, jotka vastaajat kokevat hyvin eri tavoin. Osalle se merkitsee huolenpitoa, toisille siinä on enemmän valvonnan ja epäluottamuksen sävyjä.

Tukiasunnossa asuminen on kuitenkin jossain määrin turvatumpaa kuin vuokra-asunnossa vapailla markkinoilla. Markkinahintaiset vuokrat ovat pienillä tuloilla ja avustuksilla hankalia maksaa, etenkin kun kiinnostavia rahankäyttökohteita olisi enemmänkin. Vuokrasopimukset saattavat olla määräaikaista, jolloin joutuu aina hakemaan asumistuen uudelleen ja senkin maksatukseen tulee näin katkoksia, joita sosiaalitoimisto ehkä sitten kykenee paikkaamaan. Tyypillistä on sekin, että kun tulee rahaa, kavereille maksettavat vipit ja pienimuotoisenkin shoppailu syö suuren osan tuloista vielä samana päivänä.

Itsenäistyvien nuorten miesten haastatteluissa nousi esiin aivan uusi ilmiö: itsenäistyvä nuori voi yhtäkkiä huomata olevansa asunnoton, kun äiti on jättänyt nimissään olevasta asunnosta vuokrat maksamatta. Tyypillisesti tässä ryhmässä ollaan vielä opiskelijoita, joten uusi asuntokin saattaa löytyä, mutta taloudellisesti joutuu väkisin aika ahtaalle. Toisaalta voi olla, ettei ole sen enempää opiskelupaikkaa kuin työpaikkaakaan, eikä ole koskaan ollutkaan, eikä ehkä arjen taitojakaan ole äidin kanssa asuessa kovin paljoa päässyt kertymään. Tällöin asunnon hankkiminenkin voi olla hankalaa, kun ei ole mahdollisuutta opiskelija-asuntoihin. Näihin nuoriin miehiin liittyy saamattomuutta, ehkä jonkinasteista masennustakin, joka tekee hankalaksi asioihin tarttumisen ja niiden hoitamisen. Yllättäen tässä ryhmässä oltiin tyytyväisimpiä sosiaalitoimiston palveluihin, ja sieltä koettiin saadun runsaasti apua. Yleisesti ottaen nuorten keskuudessa oltiin myös valmiimpia hyväksymään sosiaalitoimistoasiakkuus tai jopa sosiaalitoimistoriippuvuus osana tavallista elämää, josta tosin jossain vaiheessa on tavoitteena päästä irti, mutta ei välttämättä edes kovin nopeasti.

”kyl mä ajattelen että mä viiden vuoden sisällä pääsen tosta sossusta eroon”

Haastateltaviin kuului myös muutama nuori perhe, joiden suurin huomiota kiinnittävä asia oli ehkä pieni vauva ja vanhempien nuori ikä. Näiden kohdalla viranomaisten huoli tilanteesta ja itsenäisestä pärjäämisestä saattoi olla suurempi kuin asiakkaiden itsensä. Samoin kuin muiden itsenäistyvien nuorten kohdalla, tässäkin tuen tarvetta aiheuttavat eniten taloudellinen niukkuus ja vähäinen kokemus itsenäisestä asumisesta – tosin haastatellut itse painottivat mieluusti nimenomaan rahanpuutteen ratkaisevaa merkitystä.

”ihmiselle kuuluu asunto, et me ollaan samanlaisia ihmisiä kaikki”

Haastatteluissa ehkä vähän yllättävääkin oli se, että haastateltavat eivät ainakaan spontaanisti problematisoineet asumistaan tai asunnon puutetta. Vaikutti pikemminkin siltä, että haastateltavien mielestä asuminen, sen ongelmat ja puutteet, peittyivät jonkin muun ongelman tai ongelmakokonaisuuden alle. Asunto kuuluu kaikille, eikä näillä haastateltavilla ollut välttämättä ollut kovin suuria ongelmia asunnon saamisessa. Asunnon säilyttämisen ongelmat taas ovat kokonaan toinen juttu.

III RIITTÄVÄN HYVÄ ASUMINEN

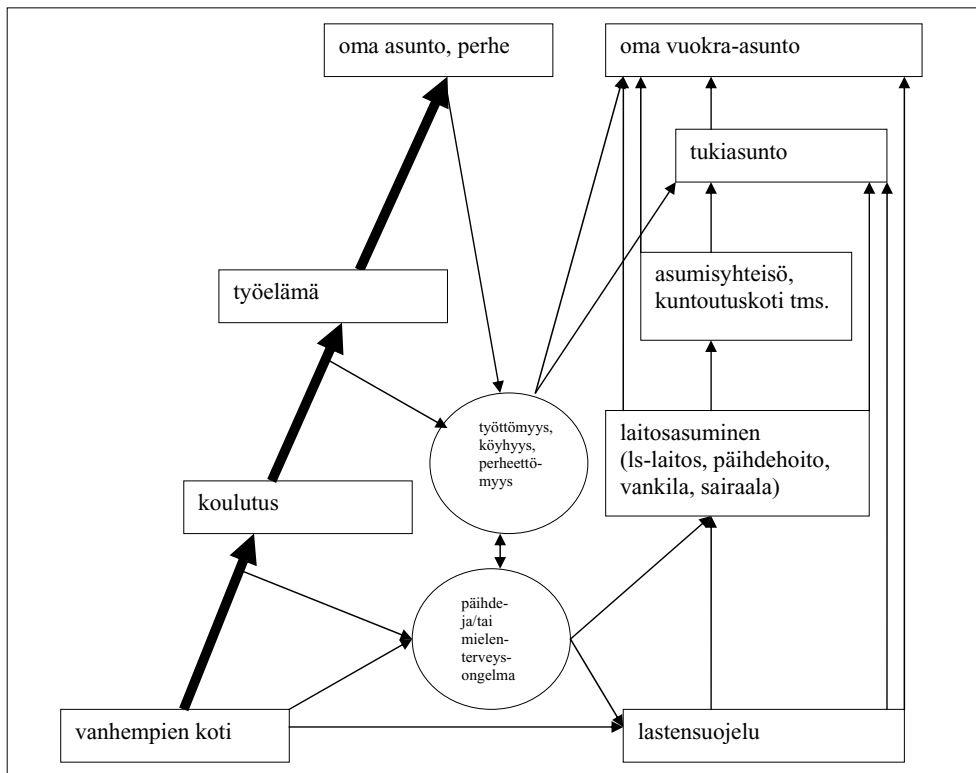
5 Reitit asunnottomuuteen ja siitä pois

Näinkin pienellä aineistolla asunnottomuuteen johtavista tekijöistä ja riskeistä piir-
tyy kohtalaisen selkeä kuva. Tässä tarkastelluilla erilaisilla riskiryhmillä on sekä
yhdistäviä että erottavia tekijöitä, joiden perusteella voidaan konstruoida erilaisia
asunnottomuuteen liittyviä polkuja. Asunnottomuusriskien aktualisoitumisessa on
kyse *siirtymävaiheissa* tapahtuvista ei-suotuisista käännteistä – ikään kuin erilaisten
polkujen risteyskohdista.

5.1

Polkuja asunnottomuuteen

Seuraavassa kuviossa on pyritty asunnottomuuden kehittymisen kannalta kriittisten
kohtien mahdollisimman selkeään graafiseen esitykseen. On huomattava, että kyse ei
ole ajallisesta vaan pikemminkin analyttisestä jatkumosta. Kuviossa vahvemalla
nuolella on merkitty ”normaali” polku, joka johtaa vanhempien kodissa asuvan en-

Kuvio 6. Asunnottomuusreitit

sin koulutukseen, sitten työelämään ja jossain vaiheessa omaan asuntoon ja perheen perustamiseen. Tällainen polku alkaa nykyisellään olla pelkkä abstraktio: nykyisessä yhteiskunnassamme yksilöltä vaaditaan jatkuvaa kouluttautumista ja ehkä useamman ammatin hankintaa elämänuran aikana. Pula opiskelija-asunnoista voi pakottaa nuoret asumaan kotona pitkään täysi-ikäistymisen jälkeen, eikä hyväkään koulutus enää automaattisesti yksin takaa työpaikkaa. Perheitä perustetaan jo opiskelujen kuluessa, toisaalta yksinelävien määrä on ollut kasvussa, samoin kuin avioerojenkin määrä. Tämän ideaalielämäkulun ainoana tehtävänä tässä esityksessä onkin tuoda esiin ne kohdat, jotka edellä esitetyn empiirisen aineiston perusteella ovat erityisen huomion arvoisia. Polkumallin näkökulmasta asunnottomuus voidaan käsitteellistää *epäonnistumisiksi eri siirtymävaiheissa*.

Tämä esitetty polku on konstruoitu asiakkaista ja asiakkailta kerätyn empiirisen aineiston perusteella, mutta siihen ovat vaikuttaneet myös keskustelut hankkeen työntekijöiden kanssa ja Espoon Diakoniasäätiön työntekijöiden kanssa tehdyt haastattelut. Alkuperäisen suunnitelman mukaan asumisyksiköiden (Siipi, Kivitasku ja Lokki) sekä tukiasuntotyöryhmän työntekijöiden kanssa tehtiin yksikkökohtaiset ryhmähaastattelut keväällä 2007.

Kuten edellä on esitetty, ongelmat, jotka myöhemmin saattavat johtaa ihmisen ajautumiseen asunnottomaksi, alkavat useimmiten jo vanhempien kanssa asuttaessa. Kaikkein selkeimmin tämä näkyy niissä tilanteissa, joissa lastensuojelun on pakko puuttua asioihin ja sen seurauksena lapsi tai nuori sijoitetaan kodin ulkopuolelle. Lastensuojelun äärimmäisen ilmentymän, huostaanottojen, keskeisimmät taustatekijät ovat vanhempien päihde- tai mielenterveysongelmat.

Lapsella tai nuorella saattaa itselläänkin olla ongelmia päihdeiden kanssa, joka johtaa päihdehuollon palvelujen käyttöön, tai mielenterveysongelmia jotka johtavat sairaalahoitoon. Lasten ja nuorten psyykinen pahoinvointi on laman jälkeisinä vuosina ollut selkeässä kasvusuunnassa. Kolmas mahdollinen instituutio tällä polulla on lastensuojelulaitos. Kuviossa ei ole erikseen esitetty sijaisperheessä kasvamista, koska oletuksena on, että silloin asuminen jatkuu "normaalissa" perheessä ja tuolla idealisoidulla polulla. Mutta, olipa kyseessä mikä vaihtoehto tahansa, lastensuojelulaissa säädetyn jälkihuoltovelvoitteen takia polku etenee useimmiten lastensuojelun tukiasuntoon, jossain tapauksissa ehkä suoraan omaankin vuokra-asuntoon.

Olipa reitti sitten mikä hyvänsä, tavallisesti ensimmäinen kriittinen siirtymä aineiston perusteella on siirtyminen toisen asteen koulutukseen. Nyky-yhteiskunnassa tämä ajoittuu suurimman osan kohdalla ennen vanhempien kodista muuttamista. Tämä siirtymä oli myös aineiston perusteella selkeästi tutkittavia yhdistävä tekijä: koulutus on valtaosalla jäänyt puutteelliseksi. Jonkinlaista (yleensä) ammatillista koulutusta on ehkä aloitettu, mutta se on melkein säännönmukaisesti jäänyt kesken.

Koulutuksen puuttuessa taas työllistyminen, joka yleensä mahdollistaa itsenäisen elämän aloittamisen, on melko mahdotonta. Tässä taas näkyi ero nuorempien ja vanhempien tutkittavien välillä: niillä, joilla koulu jäi kesken tai käymättä joskus pari-kolmekymmentä vuotta sitten, oli vielä mahdollisuus saada töitä rakennuksilla, ehkä jopa oppia ammattimieheksi käytännön kautta. Tänä päivänä se on mahdotonta tai ainakin erittäin poikkeuksellista: ilman ammatillista koulutusta pääsee korkeintaan siivoamaan tai pikaruokapaikan tiskille, ja nämäkin huonosti palkatut työt ovat osa-aikaisten opiskelijoiden kansoittamia.

Vaihtoehdot ovat siis vähissä. Koulutuksen puuttuessa aineiston nuorten naisten tie pois lapsuuskodistaan vei yleensä avoliiton kautta: poikaystävän kanssa muutettiin yhteen, mutta liitot eivät kauaa kestäneet. Päätymisen syynä saattoi olla avomiehen väkivaltaisuus, usein vuokrat jäivät maksamatta ja seurauksena oli häätö. Jos kotoa oli lähdetty ovet paukkuen, takaisin ei enää ollut mahdollista palata, tai sitten ylpeys ei antanut mahdollisuutta mennä isän ja äidin ovea kolkuttelemaan. Joillain oli sentään kavereita, joiden nurkissa pystyi majoittumaan. Toisille saattoi löytyä oma

vuokra-asuntokin, mutta itsenäisen elämän taitojen puuttuessa rahat kuluivat muualle kuin vuokranmaksuun.

Nuorten miesten vaihtoehdoksi näytti tulevan ainoastaan jääminen vanhempien luokse asumaan, eräänlaiseen välitilaan, jossa pikku hiljaa passivoidutaan. Lähtö kotoa ei varsinaisesti tapahtunut sen takia, että vanhemmat olisivat kyllästyneet elatusvelvollisuuteensa. Pikemminkin lähtö tuli yllätyksenä, sen takia että vanhemmilta (tai oikeastaan vanhemmalta) olivat jääneet vuokrat maksamatta, ja sen seurauksena molemmat häädettiin.

Koulutuksen puuttuminen ja siitä seuraava työttömyys luonnollisesti saavat aikaan tukiriippuvuutta, nuorten kohdalla nimenomaan toimeentulotukiriippuvuutta, kun oikeus työmarkkinatukeen puuttuu. Pelkkien tukien varassa eläminen johtaa taloudelliseen niukkuuteen, suoranaiseen köyhyyteen, jota velkaantuminen vielä pahentaa. Toisaalta, jatkuva puute rahasta myös ajaa velkaantumaan: erilaisten huipukorkoisten pikavippien ja -lainojen saanti on nykyään erittäin helppoa. Velkaantuminen olikin eräs tutkittavia yhdistävä tekijä. Etenkin nuorilta näytti puuttuvan talouden hallinnan kykyjä, mutta toki sellaista taloutta, joka perustuu krooniseen niukkuuteen, on myös aika vaikea hallita.

Toinen yhdistävä tekijä aineistossa oli perheettömyys. Edellä on jo todettu, miten perhe toimii tehokkaana puskurina asunnottomuuttakin vastaan, mutta tässä tutkituilta ihmisiltä sellainen lähiturvaverkko puuttui. Edellä siteeratussa tutkimuksessa asunnottomat korostivat nimenomaan perheen merkitystä henkisen hyvinvoinnin kannalta. Yksin eläminen lisää myös taloudellisia paineita: pienet asunnot ovat suhteessa kalliimpia kuin isommat, niistä on kovempi kysyntä ja niitä on vähemmän tarjolla. Lisäksi eläminen ylipäättään tulee yksinäiselle ihmiselle ainakin jossain määrin kalliimmaksi kuin pariskunnalle.

Köyhyys toki vaivasi myös aineiston vanhempia tutkittavia. Työmarkkinatuki tai työttömyyskorvauskaan ei asioita paljoa auta eteenpäin, kun ensisijaiset etuudet on mitoitettu niin pieniksi, että oikeus viimesijaiseen toimeentulotukeen syntyy joka tapauksessa. Lopputulos on täysin sama: elämistä minimitoimeentulon varassa, jota velkaantuminen säävyttää. Sen suhteen aineiston eri ikäryhmillä ei ollut eroja. Velkaantuminen on melkeinpä väistämätöntä, jos haluaa elää edes hieman "kuten muutkin", toisaalta se syö ennestään niukkaa taloutta vielä niukemmaksi. Velkaantuminen on syy ja seuraus. Tästä aiheutuu ongelmia etenkin silloin, kun asiakkailta on taipumus priorisoida kaikki mahdolliset laskut vuokranmaksun edelle. Tavallaan tuonkin logiikan voi ymmärtää: vuokra on varmaan suurin yksittäinen menoerä, joten siitä kertyy eniten kuvitteellista "säästöä". Valitettavan lyhytnäköistä tuollainen toiminta vain on.

Niille vanhemmille tutkittaville, jotka ovat selvinneet pois vanhempiansa luota, työelämään ilman koulutustakin, omaan asuntoon ja perheen perustamiseen, väliin tulevana muuttujana näytti toimivan avioero. Kun vaimo ja lapset muuttavat pois, mies saattaa jäädä yksinään asumaan liian suureen ja kalliiseen asuntoon, jota ei sitten syystä tai toisesta saa vaihdettua pienempään. Eroihin liittyy yleensä myös alkoholi: ellei päihteiden liiallinen käyttö ole eron suoranaisena syynä, ainakin eron jälkeen sillä on taipumus lisääntyä ja hankaloittaa asioita. Tästä kategoriasta syntyy kuva syrjäytyneen prototyypistä: yksinäinen, alkoholisoitunut ja työtön mies. Päihdeongelmahan vie perheen lisäksi myös työpaikan, ellei ole tullut jo sitä ennen saneeratuksi pois nuorempien ja koulutetumpien tieltä. Kun ikää on kertynyt ja raskaita töitä tehty, fyysinen terveyskään ei ole enää ihan ennallaan, mikä tietenkin entisestään hankaloittaa pyrkimyksiä takaisin työelämään.

Sairastuminen toimii yhtenä tehokkaana väliintulevana muuttujana, ja tässä kyse on nimenomaan psyykkisestä sairastamisesta. Se voi alkaa jo hyvinkin nuorena, varsinkin jos kyse on vähän vakavammista mielenterveyden häiriöistä. Vanhemmissa ikäryhmissä kyse oli lähinnä masennuksesta, johon usein yhdistyy päihdeongelma.

Sairastuminen saattaa siis pudottaa ihmisen ladulta missä vaiheessa hyvänsä, mutta sen seurauksena ovat sairaalajaksot, jotka taas katkaisevat asumisuran. Kaikille sairaalaan joutuminen ei merkitse asunnon menettämistä, mutta kun sairaus on vakava ja sopivien lääkkeiden löytyminen vie aikaa, saattavat reissut venyä pitkiksi tai toistua, jolloin asunnosta luopuminen on yleensä pakollista ja järkevääkin. Tosin, useammin taitaa käydä niin, että sairaus hankaloittaa asumista ja asioiden hoitoa jo ennen varsinaista hoitoon hakeutumista, jolloin vuokrat jäävät maksamatta tai syntyy sellaisia häiriöitä, jotka johtavat asunnon menettämiseen.

Tavallaan sairastumiseen voidaan lukea myös päihdesairauden puhkeaminen ja päihdeongelman synty, joka tässäkin aineistossa oli hyvin keskeisellä sijalla. Päihdeongelmat alkavat vaivata yhä nuorempia, jolloin osa menee jo lastensuojelun kautta johonkin päihdehoitopaikkaan. Tässä aineistossa enemmän oli kuitenkin niitä, joiden päihdeongelmat alkoivat vaatia hoitoa vasta nuoruusiässä, vaikka käyttöä ja kokeiluja oli ollut hyvinkin varhaisessa iässä. Kyse on melkein poikkeuksetta huumeongelmasta, ja osa on käyttäessään asunut vanhempiensa luona, mutta osa on onnistunut hankkimaan ammatin ja oman asunnonkin. Melko poikkeuksellista oli se, että käyttöaikana olisi kyennyt suorittamaan ammatillisen koulutuksen loppuun, mutta sellaisiakin tutkittavia aineistossa oli. Joka tapauksessa jossain vaiheessa ongelma riistäytyy käsistä ja muodostuu ihmisen perustoiminnaksi, muiden asioiden jäädessä sitten hoitamatta. Etenkin opiaattien käyttäjillä huumeiden käyttö on ”kokopäivätyötä”, ja kaikki aika ja tarmo kuluvat aineen hankkimiseen, käyttämiseen ja aineisiin tarvittavan rahan hankkimiseen.

Kun vuokranmaksulla on taipumus jäädä pakottavampien tarpeiden jalkoihin, tuloksena on tietysti häätö. Huumeongelmista kärsivien elämäntapakin on yleensä senlaatuinen, että se kiinnittää naapurien huomion ja häätö voi yhtä lailla seurata häiriöiden tuottamisen takia. Amfetamiinin käyttäjillä asia on vähän erilainen: moni jaksaa nimenomaan käydä töissä ja koulussa amfetamiinin voimalla, mutta jossain vaiheessa sekin loppuu ja kulissit romahtavat. Hankala alkoholiongelma on luonteeltaan yhtä totaalinen kuin opiaattiriippuvuuskin, mutta ainakin tässä aineistossa alkoholinkäyttö oli nimenomaan vanhemman sukupolven ongelma. Kun juominen on kokopäivätoimista, asuminen tulee toki silloinkin mahdottomaksi. Tällä vanhemmalla sukupolvella alkoholiongelma merkitsee myös työttömyyteen ja köyhyyteen juuttumista.

Tämän aineiston vapautuvat vangit olivat kaikki huumeiden käyttäjiä ja useimmiten myös myyjiä, tuomiot tulivat huumausainerikoksista ja näin ollen problematiikka oli pitkälti samanlaista kuin muillakin päihteiden käyttäjillä, tosin sillä erotuksella että päihdeongelma ei välttämättä vienyt asuntoa alta. Huumekaupan ansiosta raha-asiat saattoivat olla mitä parhaassa järjestyksessä, ja asunto ehkä mieluummin rauhoitettiin aineiden käyttöön liittyviltä puuhilta. Kiinnijääminen ja tuomio merkitsivät kuitenkin asunnon menetystä, varsinkin kun tuomiot olivat useiden vuosien mittaisia.

Psykiatrinen sairaala, vankila ja päihdehoitolaite ovat kaikki instituutioita, jotka ainakin vähäksi aikaa ratkaisevat myös asumisongelman. Psykiatrisesta sairaalasta kotiutuvalle on tarjolla hoito- ja kuntoutuskotityyppistä asumista, päihdelaitoksista tuleville taas yhteisöllistä kuntouttavaa asumista – ainakin jos kyse on huumeongelmasta. Pelkästään alkoholia päihteensä käyttävillä ei välttämättä näihin yhteisöihin ole asiaa, mutta alkoholiongelma toipuvillekin tuki löytyy paikkoja joissa raittisuuden ylläpitäminen voi tosin olla melko vaikeaa. Osa päihdehuollon asumispalvelupaikoista ei harjoita kovin mittavaa kuntouttavaa toimintaa. Toki tähän on syynä myös se, että alkoholiongelma kuntoutumisen ajatellaan olevan hieman vauhdikkaampaa toimintaa kuin huumeongelmasta toipumisen: huumehoito kestävät katkaisuhoidot lyhimmilläänkin puolisen vuotta, yleensä vuoden tai puolitoista, kun alkoholiongelmaiselle maksusitoumus riittää korkeintaan muutamiksi kuukau-

siksi. Ajatuksena on varmaan se, että muutaman kuukauden päihdehoidon jälkeen kykenee palaamaan entiseen asuntoonsa ja jatkamaan kuntoutumista avohoidossa – siis jos asunto on olemassa. Ellei ole, saattaa olla mahdollista raittiuden kestäessä päästä asumaan tukiasuntoon.

Vapautuvat vangit ovat tässä suhteessa heikommassa asemassa, sillä pelkästään vankilassa olon takia ei hoitoa ole tarjolla. Kovinkaan moni ei myöskään ole innostunut päihdehoitoyhteisöjen sääntöjen sävyttämästä elämästä, vaan se koetaan tuomion jatkeena. Vapautuville vangeille on olemassa muutamia tukiasuntoja, mutta pääsääntöisesti reitti vankilasta kulkee joko jollain konstilla hankittuun vuokra-asuntoon tai tavalliseen tukiasuntoon – mikäli kuntoutuminen ei pysähdy jo vankilan portille. Koska suurimmalla osalla vangeista on myös päihdeongelma, nykyisin on tosin kehitetty myös ratkaisuja, joissa esimerkiksi osan tuomiosta voi suorittaa päihdehoitolaitoksessa. Tämän aineiston vankeja yhdisti se, että aineista oli pyristelty eroon omatoimisesti, ilman hoitoja, eikä ainakaan vapautumisen jälkeen sellaiseen koettu tarvetta. Mainittakoon, että uusi vankeuslaki sisältää merkittäviä tavoitteita vapautuvien vankien jälkihuollon osalta.

Lastensuojelunuoret ovat ehkä laitoksesta päästessään kaikkein parhaassa asemassa, lakisääteisen jälkihuoltovelvoitteen takia. Se takaa ainakin jonkin asuinpaikan ja tukea, jonka turvin voi opetella itsenäistä elämää. Sekä päihdeongelmasta että psyykkistä sairauksista kärsivillä kuntoutus näyttää perustuvan porrasteiseen malliin, jossa taitojen karttuessa voidaan siirtyä pikku hiljaa kohti itsenäisempiä asumismuotoja. Yhteisölliset asumismuodot pitävät yleensä sisällään arjen taitojen ja talouden hallinnan opettelua, omien asioiden hoitoon totuttelua ja koulutukseen tai työelämään valmentautumista. Osalla näiden tarve ei ole niin suuri, jos itsenäistä asumishistoriaa on jo ehtinyt kertyä, ammatti on hankittu ja työllistymisenkin todennäköistä. Suurin osa kaippaa näissä kuitenkin tukea, jota yhteisöissä on saatavana. Päihdeongelmasta kärsivien kohdalla näiden kuntoutuspyrkimysten onnistuminen kulminoituu siihen, miten hyvin raittius pysyy yllä. Psykkisten ongelmien kohdalla taas sairauden vakavuus ja hoidettavuus sanelee sen, miten pitkälle kohti itsenäistä elämää on mahdollista edetä. Tällä ryhmällä on kuitenkin yleensä se etu, että taloudellinen tilanne on jotenkin vakaampi, kun toimeentulon lähteenä on eläke tai kuntoutustuki – toisaalta varsinkin eläkkeellä on taipumus myös passivoida niin ihmistä itseään kuin verkostoa hänen ympärillään, ja varsinainen kuntouttaminen voi jäädä korkeintaan työtoiminnan asteelle. Kelan kuntoutuksen turvin taas hyvinkin monenlainen kuntouttaminen on mahdollista, jos vain sairaus antaa myöden. Päihdeongelmista kuntoutuvilla näitä mahdollisuuksia ei oikeastaan ole, joten työelämään pääseminen on melkein pä ainoa tie kohti itsenäistä elämää.

Kaikkein hankalin tilanne näyttäisi olevan niillä, joilla on sekä päihdeongelma että vakava (skitsofreniatasoinen) psyykinen sairaus. Näille kaksoisdiagnoosiasiakkaille ei löydy kunnolla edes hoitopaikkoja, kuntouttavasta asumisesta puhumattakaan. Päihdeongelman haitatessa sairauden hoitoa, hoitotasapainonkin löytäminen on vaikeaa ja sen kautta myös asuminen ja vähän vähemmän itsenäinen elämäkin. Tässä aineistossa tosin tällaisia tutkittavia ei ollut.

Kaikkien mainittujen ryhmien päämääränä on oma vuokra-asunto, ja kuten todettu, suurimmalle osalle sellainen aikanaan löytyykin. Osa mielenterveysongelmista kärsivistä ei todennäköisesti koskaan tule kuntoutumaan siinä määrin, että täysin itsenäinen elämä olisi mahdollista vaan tukea tullaan tarvitsemaan aina, mutta kaikille muille se on periaatteessa mahdollista. Asunnon saaminen ja sen säilyttäminen edellyttävät kohtuullista toimeentuloa, ja tähän taas nähtiin parhaaksi lääkkeeksi työpaikan saaminen. Tämä taas edellyttää useimmilta koulutuksen hankkimista, eli kyse on varsin pitkästä tiestä, joka vaatii runsaasti aikaa ja kärsivällisyyttä.

Kuten edellä todettiin, asunnottomuuteen johtavia elämänkulkuja on hedelmällisintä tarkastella siirtyminä. Tässä aineistossa sellaisiksi kriittisiksi siirtymiksi, joihin

viranomaisten interventiolla on mahdollista vaikuttaa, voidaan hahmottaa seuraavat kohdat:

- siirtyminen vanhempien luota omaan asuntoon
- siirtyminen koulutukseen ja sitä kautta edelleen työelämään
- siirtyminen laitoksesta itsenäiseen elämään.

Normaalisti siirtyminen vanhempien luota omaan asuntoon tapahtuu siinä vaiheessa, kun aika on kypsä ja itsenäisen elämän ainakin aineelliset edellytykset olemassa. Tarvittavia arjen taitoja voidaan sitten opetella elämäntutussa siltä osin kuin niihin ei ole kotona saatu eväitä, ja vanhempien roolina on toimia epävirallisena turvaverkkona vielä itsenäistymisen jälkeenkin. Liian varhainen siirtyminen pois vanhempien luota merkitsee yleensä sitä, että näitä itsenäisen elämän edellytyksiä ei vielä ole olemassa, ja seurauksena saattaa olla ongelmia, jotka myöhemmin johtavat myös asumisvaikeuksiin.

Epäonnistuminen siirtymässä toisen asteen tai ammattiin valmistavaan koulutukseen liittyy jossain määrin edelliseen, sillä yhä useammin nuoret joutuvat majoittamaan vanhempiansa luona koulutuksen ajan ja pääsevät muuttamaan omilleen vasta valmistuttuaan ja saatuaan työpaikan. Vaikka itsenäisen elämän alkuun olisi päästykin, koulutuksen puuttuminen tai keskenjääminen merkitsee vakavia taloudellisia vaikeuksia myöhemmin, kun työpaikkaa on melko mahdotonta löytää.

Kolmas kriittinen kohta, joka aineistossa tulee selkeästi esiin, on siirtymä laitostamaisesta asumisesta omaan asuntoon. Tässä vastuu lepää paljolti laitoksessa tai vastaavassa saadun kuntoutuksen harteilla: mikäli kuntoutus on onnistunut hyvin, itsenäinen elämäkin sujuu ongelmitta. Siitä huolimatta, kuten haastatteluissa kävi ilmi, omillaan pärjäämiseen liittyy epävarmuutta ja alkukankeutta, jota sopivalla tuella voidaan lievittää. Tilannehan on pitkälti samankaltainen kuin vanhempiensa luota muuttavilla nuorilla: omista kyvyistä ja resursseista ei ole ihan täyttä selvyyttä, monet asiat ovat uusia ja outoja. Jos kaikki sujuu hyvin ja ihmisellä on halu ja kyky hoitaa omat asiansa ja kantaa niistä vastuuta, itsenäiseen elämään tottuu hyvinkin nopeasti. Laitoksista siirtyvillä on kuitenkin taustallaan se alkuperäinen syy, mikä aikanaan laitokseen johti. Olipa kyse sitten sairaudesta tai päihderiippuvuudesta, retkahduksen tai sairauden uusiutumisen vaara on aina olemassa, samoin kuin toki vapautuvilla vangeilla on mahdollisuus palata entiseen, rikolliseen elämään – etenkin jos ympäröivä yhteiskunta tuntuu heitä vieroksuvan ja oudoksuvan. Ex-vangin ja ex-narkkarin leiman kanssa eläminen tuo itsenäiseen elämään vielä omat vaikeutensa, joiden kanssa on opittava elämään. Varsinkin nuoret huume-kuntoutujat saattavat myös turhautua siihen, että fyysinen ikä ei vastaa elämäntilannetta: kolmaskymmenes syntymäpäivä lähestyy tai on jo ehkä mennytkin, ja siitä huolimatta oma elämä on vasta aivan alussa. Vanhemman sukupolven alkoholiongelmista kärsiville taas tilanne näyttää vähän samanlaiselta kuin osalle vakavammista psyykkisistä sairauksista kärsiville: paluu työelämään ei ole enää realistinen vaihtoehto, vaan elämän mielekkyys ja toimeentulomahdollisuudet on etsittävä muualta.

5.2

Proaktiivinen ote asunnottomuuteen

Erilaiset asunnottomuusriskit vaativat erilaisia toimenpiteitä palvelujärjestelmältä. Niin päihdehuollolle kuin mielenterveyskuntoutukselle on laadittu viime vuosina laatusuosituksia (esim. Asumista ja kuntoutusta 2007; Päihdepalvelujen laatusuositukset 2002) ja vapautuvien vankien tilanteeseen ja kuntoutustarpeisiin on kiinnitetty huomiota (Rikoksesta rangaistujen...2006). Toisaalta, sosiaalibarometrit viime vuosilta kertovat, että laman jälkeen eniten kärsineitä ryhmiä ovat perheet, erityisesti

lapsiperheet, päihdeongelmaiset ja toimeentulotuen saajat – siis ne ryhmät, joihin asunnottomuusriskitkin liittyvät.

Tällaiset näkyvät asunnottomuuden uhkaamat ryhmät ovat palvelujärjestelmällekin suhteellisen helppo kohderyhmä: on olemassa selkeä ongelma, johon voidaan tarttua ja jota voidaan hoitaa. Pelkkä ongelman onnistunut hoito ei kuitenkaan vielä takaa itsenäisen elämän onnistumista. Mahdollisuus mielekkääseen elämään, riittävän hyvä asuminen, riittävä toimeentulo, sosiaalinen verkosto ja ympäristön suvaitsevaisuus ovat asioita, joihin palvelujärjestelmän interventiolla on vaikea vaikuttaa. Paljon jää kuntoutujan tai vapautuvan vangin itsensä varaan, ja vahva halu saada asiansa kuntoon toki merkitsee paljon. Kuten tässäkin tutkimuksessa käy ilmi, sellaisiakin tuen tarpeita, joihin ei täysin ole kyetty vastaamaan, on silti olemassa.

Vielä selkeämmin tämä tulee esiin niiden ryhmien kohdalla, joilla tuollaista selkeää ja akuuttia ongelmaa ei ole tartuttavaksi. Nuoret, joiden itsenäisen elämän valmiudet ovat vähäiset, pienituloiset ja yksinäiset – heidän tarpeisiinsa sopivaa palvelua ei oikein ole olemassa. Lastensuojelun jälkihuoltoonurille palveluja toki löytyy, mutta tilanne on vähän samankaltainen kuin vapautuvilla vangeilla: kun on vasten tahtoaan ollut enemmän tai vähemmän suljettuna laitokseen useita vuosia, halu ottaa vastaan yhteiskunnan tukea, joka aina väistämättä sisältää myös kontrollin elementtejä, on kovin vähäinen.

Perinteisesti sosiaalitoimistot ovat olleet avainasemassa tarvittavan avun ja tuen tarjoajina. Lamavuosien aikana, kun asiakasmäärät paisuivat, sosiaalityöntekijät saivat tarpeekseen ”pelkkien” toimeentulotukihakemusten käsittelystä ja ryhdyttiin puuhaamaan toimeentulotuen laskennallisen perusosan siirtoa muiden tehtäväksi. Toimeentulotuen maksatusta Kansaneläkelaitoksen kautta kokeiltiin, mutta se ei johtanut toivottuihin tuloksiin, joten toimeentulotuen hakemisessa on siirrytty ns. kirjallisiin hakemuksiin, joita käsittelevät vähemmän koulutetut toimistosihteerit. Tälle puheena olevalle asiakasryhmälle se on kuitenkin merkinnyt sitä, että sosiaalitoimistoon ei enää ole mitään asiaa – eikä sinne sosiaalityöntekijän vastaanotolle pääse, vaikka haluaisikin. Ennen saattoi toimeentulotukihakemuksen jättämisen yhteydessä puuttua muihinkin asioihin, ainakin työntekijän aloitteesta, mutta enää sellaista mahdollisuutta ei ole olemassa. Eniten tämä koskee juuri yksinäisiä pitkäaikaistyöttömiä miehiä, joiden ainoana ”omaisena” ei enää ole edes viranomainen.

Tämän hankkeen asiakasmuistiinpanoista käy selvästi ilmi, miten asiakkaat ovat pyrkineet hyödyntämään työntekijöitä ja näiden hyviä suhteita sosiaalitoimiston suuntaan, eivät niinkään ylimääräisen tuen toivossa vaan saadakseen edes tapaamisen työntekijän kanssa. Pitkäaikaistyöttömillä on toki nykyään mahdollisuus ja velvollisuus päästä osalliseksi aktivointisuunnitelmasta, jonka asiakas tekee yhdessä työvoimahallinnon virkamiehen ja sosiaalityöntekijän kanssa. Tästä järjestelmästä ja sen toimivuudesta ei ole vielä kovinkaan paljoa kokemuksia, mutta on syytä epäillä että kovin kokonaisvaltaisesti siinäkin tuskin kyetään ihmisen elämäntilannetta huomioimaan.

Erilaisten sosiaalietuuksien harmonisoinnista on puhuttu pitkään, ja nyt käynnistyvä sosiaaliturvan kokonaisuudistus toivottavasti tulee tuomaan siihen helpotusta. Vähimmäisturvan taso tuskin tulee nousemaan, joten köyhyysongelman poistajaksi siitäkään ei ole. Argumentti, jonka mukaan suomalainen köyhyys on tänä päivänä suhteellista eikä absoluuttista, ei ihan täysin pidä paikkaansa. Vähimmäisturvalla toki tulee niukasti eläen toimeen, ellei ole maksettavana liian suurta vuokraa tai vanhoja velkoja. Tähän tiivistyy taloudellisten vaikeuksien yhteys asumisvaikeuksiin: rahaa ei kerta kaikkiaan ole mihinkään.

Ratkaisuna olisi tietenkin se, että kohtuuhintaisia asuntoja olisi peruspäivärahalla tai pelkällä toimeentulotuella eläville tarjolla riittävästi. Kun ainakin pääkaupunkiseudulla asuntojen hinnat ja sen takia myös vuokrat ovat korkeita, kyse on kalliista ratkaisusta. Toinen mahdollisuus olisi myöntää minimitoimeentulon varassa eläville

asumistuessa helpotusta normeista, mutta tämäkään ratkaisu ei ole vailla ongelmia. Poliittista tahtoa sosiaaliturvan tasokorotuksiin ei ole löytynyt pitkään aikaan, sen pelossa että järjestelmä alkaa suosia passiivisuutta ja muodostua liian houkuttelevaksi. Asumistuen tasokorotukset hyödyttäisivät ehkä eniten vuokranantajia.

Velkaantuminen taas on luku sinänsä. Tuskin kukaan ylivelkaantuu tietoisesti, vaan kyse on välinpitämättömyyden sävyttämästä holtittomuudesta tai silkasta kyvyttömyydestä hoitaa raha-asioita. Velkajärjestelyyn ei kuitenkaan kaikilla ole mahdollisuutta, ja jonot velkaneuvontaan ovat erittäin pitkiä. Talousneuvonta taas voisi hyvinkin kuulua sosiaalitoimistojen ja toimeentulotukisektorin työnkuvaan – mikäli vain olisi riittävästi työntekijöitä antamaan tällaista intensiivisempää palvelua.

Intensiivisyyden vaatimus näkyy erittäin selvästi nuorten kohdalla. Kun pitää opetella arjen taitoja, oman talouden hallintaa, vastuunottoa, selviytymistä byrokraatiasta ja etuuksien viidakossa ja muita vaikeita asioita, tarvitaan ainakin ajoittain melkein päivittäistä kontaktia työntekijään – eikä juuri missään ole sellaiseen mahdollisuutta tai resursseja. Sama intensiivisen tuen tarve liittyy tosin muihinkin tässä tutkittuihin ryhmiin. Hankkeen asiakasmuistiinpanoista käy selkeästi ilmi, miten tuo tuen tarve on jaksottaista: ajoittain sitä tarvitaan todella tiiviisti, ajoittain taas ei ollenkaan. Harvatahtista tukea, vaikkapa kerran kuussa tapahtuvaa yhteydenottoa ei oikeastaan kukaan ollut vailla. Tämä taas merkitsee sitä, että jos tukea annetaan, sitä pitäisi olla tarjolla riittävästi.

Ongelmana on kuitenkin se, että intensiivinen tuki vaatii ihmisiä, työvoimaa joka sitä antaa. Kivitalon rakentaminen voi kuitenkin olla halvempaa kuin parinkymmenen ihmisen palkkaaminen, mutta kuten todettu, pelkästään asuntoja hankkimalla asunnottomuuden ongelmaa ei enää voida edes ajatella ratkaistavan.

Joka tapauksessa, asunnottomuuden korjaamiseen tähtäävät toimenpiteet ovat epävarmoja, hankalia toteuttaa ja kalliita. Kun kukaan ei varsinaisesti synny asunnottomaksi, ts. kaikilla on asunto jossain elämänsä vaiheessa, huomattavasti helpompaa kaikille osapuolille olisi pyrkiä ehkäisemään asunnottomuutta mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, esimerkiksi siten kuin edellä brittiläisen esimerkin avulla on kuvattu. Tämä edellyttäisi täydellistä asennemuutosta niin asunnottomuuspolitiikassa kuin palvelujärjestelmää läpäisevissä periaatteissakin. Asunnottomuuspolitiikkaa ja palvelujärjestelmän toimintaa tulisi kehittää proaktiiviseen suuntaan. Nykyisin järjestelmä toimii reaktiivisesti, tarttuu ongelmiin vasta siinä vaiheessa kun vahinko on jo tapahtunut, tai joskus tapahtunut jo useammankin kerran. Proaktiivisuus taas tarkoittaisi sitä, että tunnistetaan asunnottomuuteen potentiaalisesti ohjaavat riskit ja tartutaan niihin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Sektoroituneessa palvelujärjestelmässä suurin ongelma on se, että vastuu ongelmista ja niiden hoitamisesta on helppoa sysätä jonkun muun harteille. Erityispalveluissa asioita katsellaan tietyn spesialiteetin sanelemasta rajatusta näkökulmasta, ja peruspalveluissa taas hukutaan asiakkaiden määrään. Juuri kenelläkään ei ole mahdollisuutta muodostaa kokonaiskuvaa ihmisen tilanteesta – ja asunnottomuus on tyypillisesti juuri sellainen ongelma, joka liittyy ihmisen koko elämän kokonaisuuteen. Toinen sektoroitumisen ongelma on se, että tiukassa kuntataloudessa kaikilta vaadittavia säästöjä voi saavuttaa myös siten, että jostain tietystä ongelmasta kärsivä ihminen sysätään murheineen toisen sektorin hoidettavaksi. Alati niukkeneva kuntatalous on muodostunut nollasummapeliksi, jossa panostus johonkin kohteeseen merkitsee väistämättä supistuksia jossain muualla. Kun asunnottomat ja muut marginaaliryhmät eivät juurikaan ole minkään kunnan priorisointilistan kärkipäässä, asunnottomuuden hoito edellyttäisi valtion taholta siihen korvamerkittyä erillisrahoitusta. Tuon rahoituksen turvin olisi mahdollista saada riittävästi käsipareja työskentelemään asunnottomuuden ennalta ehkäisemiseksi.

Edellä esitettyjen siirtymien kautta tarkasteltuna avainasemassa asunnottomuuden ennalta ehkäisyssä on perheiden kanssa tehtävä työ. Jo ennestään pahasti aliresursoi-

tu lastensuojelu kaipaisi nimenomaan itsenäistyvien nuorten tukemiseen lisää työvoimaa, etenkin sellaisten nuorten kohdalla, joiden perhetausta antaa aiheen olettaa, että itsenäistyminen ei ilman tukea onnistu. Toinen keskeinen vaikuttamisen paikka olisivat koulut, nimenomaan toisen asteen oppilaitokset, joiden oppilashuoltoa ja etenkin koulukuraattorien määrää pitäisi tuntuvasti lisätä, jotta olisi mahdollisuus puuttua koulunkäynnissä ilmeneviin, mahdollisesti opintojen keskeyttämiseen johtaviin ongelmiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Luonnollisesti päihde- ja mielenterveysongelmien ja rikollisuuden ehkäisyyn tulee kiinnittää huomiota, muutenkin kuin vain mahdollisesti uhkaavan asunnottomuuden näkökulmasta. Ennaltaehkäisevää päihde- ja mielenterveystyötä on toki jo olemassa, ja jonkinasteisessa avainasemassa tässäkin on perheiden kanssa tehtävä työ. Suomalaisista vankitilastoista voi päätellä, että ehkäisevän päihdetyön menestymisellä olisi ratkaiseva merkitys myös rikollisuuden ja vankimäärän vähentämisessä.

Laitoksista itsenäiseen elämään siirtyvien osalta taas tarvittaisiin tukea kuntoutuksen, hoidon tai rangaistuksen loppuessa. Päihdekuntoutujien osalta tämä olisi helpointa toteuttaa sen yksikön toimesta, jossa asiakas on ollut hoidettavana, tutun henkilökunnan kanssa. Toinen mahdollisuus on perustaa erillisiä jälkikuntoutusyksiköitä, kuten esim. Helsingissä on tehty. Mielenterveyskuntoutujien kotikuntoutusta on viime vuosina jo kehitetty, ja se saattaa olla riittävä muoto tämän ryhmän itsenäisen elämän tukemiseen, ainakin jos käytettävissä on riittävästi resursseja. Vapautuvien vankien osalta tukea tarjoavana instanssina voisi todennäköisesti toimia sama taho, joka vastaa valvonnasta. Niiden kohdalla, joiden normaaliin asumiseen uhkaa tulla katkoksia tai häiriöitä esim. vuokravelkojen takia, sopivin intensiivistä tukea tarjoava taho voisi olla asumisneuvonta, edelleen riittävästi resursoituna.

Näiden ryhmien osalta ehkäiseminen kohdistuu enemmän toistuvan asunnottomuuden ehkäisyyn – kuten edellä on todettu, tämän ilmiön laajuudesta ei käytettävissä olevan tiedon perusteella saa täyttää käsitystä. Tilastoinnin muutos siten, että niistä saa käsityksen myös asunnottomuuden toistumisesta, olisi niin ikään kiireellisesti toteuttava uudistus. Edelleen tarvitaan tutkimustoimintaa nimenomaan suomalaisessa kontekstissa asunnottomuuteen liittyvien varhaisten riskitekijöiden tunnistamiseksi.

5.3

Mitä olisi riittävän hyvä asuminen

Edellä on käyty keskustelua asunnon ja kodin, asunnottomuuden ja kodittomuuden käsitteellisestä erosta. Ehkä parhaiten tuon eron on muotoillut Ilkka Taipale (1982), joka on todennut että ”asunnoista on pulaa, mutta kotiin kohdistuu ikävä”. Miten pitkälle yhteiskunnan sitten pitää kantaa vastuuta ihmisten asumisesta? Riittääkö se, että jokaiselle on jossain vaiheessa osoitettu asunto, vai tuleeko yhteiskunnan ottaa vastatakseen myös siitä, että asunnosta on mahdollista tulla koti? Millainen on asunnottomuuden poistamiseen tähtäävien toimenpiteiden tavoitetilä?

Riitta Granfelt (1998) on esittänyt väitöskirjassaan, että ainakin naisten kohdalla kodin puuttuminen merkitsee työntöä yhä syvemmälle syrjäytymiseen, niin yhteiskunnallisessa kuin eksistentiaalisessa mielessä, kodittomuuden ollessa hyvin vahvasti sidoksissa nimenomaan köyhyyteen ja resurssien puutteeseen. Koti on ikään kuin viimeinen paikka, joka pitää ihmisen kiinni yhteiskunnassa, ja sen puuttuminen merkitsee joutumista kokonaan yhteiskunnan ulkopuolelle.

Syrjäytymiseen käsitteenä liittyy vastentahtoisuus: ihmiset jäävät vasten tahtiaan osattomiksi jostain. Näin määriteltynä esimerkiksi se, joka on valinnut elinympäristökseen Keskuspuiston ja siellä sijaitsevan teltan tai koiran, ei olisi syrjäytynyt – mutta voidaan toki keskustella siitä, miten vapaa tuo valinta on ollut. Toinen syrjäytymis-

käsitettä leimaava piirre on sen kiinteä yhteys nimenomaan työmarkkinoihin ja työelämään. Työ on toki ”miehen kunnia”, ja tässäkin aineistossa oli nähtävissä se, että tutkittavat itsekin näkivät työllistymisen ainoana reittinä ulos etuusriippuvuudesta ja kohti itsenäistä asumista ja elämää. Lehtosen ym. (1986) määritelmässä syrjäytyminen jäsennetään kolmeen ulottuvuuteen: tuotantoelämän ulkopuolisuuteen, sosiaalisen yhteiskunnan ulkopuolisuuteen ja vallan puutteeseen.

Vaikka osallistuminen tuotantoelämään tai työelämään onkin mahdollista tilapäisasunnosta käsin, kaksi jälkimmäistä ulottuvuutta ovat asunnottomuuden arkipäivää. Kuten edellä todettiin, sosiaalisen yhteyden ja yhteiskunnan ulkopuolelle jääminen oli tutkimusten mukaan asunnottomia eniten koskettava kohta. Tässä aineistossa taas oman asunnon merkitykset liitettiin nimenomaan itsemäärämisoikeuteen, siis valtaan määrätä hallussaan olevasta tilasta.

Granfeltin mukaan kodittomuuden ensimmäinen taso onkin se, ettei missään ole omaa tilaa – koti on siis elämyksellinen ja ruumiillinen tilan kokemus. Toiseksi koti on suhde, joka muodostuu ihmisen ja hänen toimintansa tai sitä symboloivan tilan välille. Koti siis määrittää ihmisen identiteettiä, ja se muodostuu ihmisen sisäisestä maailmasta nousevien merkitysten ja ulkoisen todellisuuden välisessä vuorovaikutuksessa. Tämän suhteen puuttuminen taas merkitsee yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden kokemusta, oman paikan puuttumista suhteessa maailmaan. Kodin kolmatta tasoa Granfelt nimittää sisäiseksi kodiksi, eli sellaiseksi eheyden, elävyyden ja psyykkisen autonomian kokemukseksi, joka mahdollistaa kyvyn puolustautua esimerkiksi minuuden rajojen loukkauksilta. Sisäisen kodin puuttuminen merkitsee sisäisen autonomian ja turvallisuuden katoamista, ja sitä luonnehtivat tyhjiys ja tarkoituksettomuus.

Koti voidaan siis ymmärtää identiteetin symbolina: kotona ihminen tietää, kuka on ja miten on, mistä on tulossa ja mihin kuuluu. Kysymys on minuuden integraatiosta, joka Erik H. Eriksonin identiteettiteorian mukaan on tulos onnistuneesta kypsymprosessista kohti tervettä aikuisuutta – siis itsenäistä elämää. Yhteiskunnan näkökulmasta tämä merkitsee sitä, että sen jäsenet ovat täysivaltaisia kansalaisia, eikä ehkä sittenkään ole liikaa vaadittu, että siihen panostetaan. Kotia ei tietenkään voi antaa ihmiselle valmiina, koska se on luonteeltaan hyvin subjektiivinen kokemus. Ihmiselle voidaan antaa tila, josta hän voi muokata itselleen kodin, ja riittävästi tukea sen toteuttamiseen ja säilyttämiseen.

Edellä käsitellyssä asumisen taidot -mittaristossa on painotettu niitä tekijöitä, jotka mahdollistavat asunnon muodostumisen kodiksi tai ainakin kodinomaiseksi. Mittariston ensimmäinen osio, asioiden hoito, kuvasi kykyä selviytyä viranomaisten kanssa asioinnista ja kykyä selviytyä taloudellisten asioiden hallinnasta. Kodin ja kodittomuuden näkökulmasta tämä merkitsee tilan ylläpitoa: tilan olemassaolo on kodinkin välttämätön edellytys, ja tässä kohdassa mainitut asiat kuvaavat ihmisen valmiuksia säilyttää tuo tila. Kodin hoito -osiossa liikutaan vähän ohuemmalla rajapinnalla. Mielikuvissamme kotiin liittyy sellaisia asioita kuin siisteys, puhtaus ja järjestys, mutta tosiasia lienee se, että ihmisillä on hyvin erilaisia käsityksiä näiden asioiden toivottavasta tilasta. Toiset sietävät hyvinkin suuren määrän epäsiisteystä ja -järjestystä, ja viihtyvät silti aivan hyvin. Olisi kyseenalaista pyrkiä normittamaan tätä ulkopuolelta, vaikka ääritapauksissa asuntoon kerääntyneet roskat saattavat haista jo porraskäytävään asti, haitaten taas naapurien viihtyisyyttä. Toinen tähän liittyvä asia on se, että toimintakyvyn rajoittumisen, esimerkiksi masentumisen, merkit ovat ensimmäisenä todennäköisesti nähtävissä juuri ihmisen privaatisissa tilassa, josta huolehtiminen jää vähemmälle. Silloin, kun se ulottuu jo itsestään ja ulkonäöstään huolehtimiseen, ollaan jo pidemmällä, ja tuolloin se saattaa jo aiheuttaa vierokuntaa muiden ihmisten taholta. Tämä kohta voidaankin ymmärtää kykynä huolehtia itsestään ja elinympäristöstään.

Nämä kaksi osiota liittyvät kodiksi potentiaalisesti muodostuvan tilan ylläpitämiseen. Kolmas osio, ajankäyttö, taas tulee jo lähemmäs ihmisen sisäisiä merkityksiä, eli kotia toisella ja kolmannella tasolla Granfeltin kuvaamalla tavalla. Elämän päämäärät, mielekäs tekeminen, tulevaisuuden suunnitelmat ja viihtyminen asunnossa liittyvät kodittomuuden termein sisäisen kodin olemassaoloon, elämän mielekkäänä ja taroituksenmukaisena kokemiseen tai kääntäen tyhjyyden ja tarkoituksettomuuden karkottamiseen. Näillä tekijöillä on toki yhtymäkohtia myös kotiin suhteena eli oman paikan, johonkin kuulumisen ja yhteiskunnallisen osallisuuden elementteihin. Mit-tarin neljäs osio, elämänhallinta, kuvaa samoja ulottuvuuksia sosiaalisen verkoston ja toimintakykyisyyden kannalta.

Näin kodittomuuden termein ajateltuna asumisen taidot -mittari jakautuu periaatteessa kahteen osaan: asioiden hoito ja kodin hoito molemmat kuvaavat tilaan ja sen säilyttämiseen liittyviä elementtejä, kotia ensimmäisellä tasolla. Jälkimmäiset kaksi osiota, ajankäyttö ja elämänhallinta taas kuvaavat kotia toisella ja kolmannella tasolla, oman paikan, johonkin kuulumisen ja elämän mielekkyyden kannalta. On selvää, että ensin mainittuihin osioihin on huomattava helpompaa tarjota tukea kuin jälkimmäisiin, jotka ovat subjektiivisempia ja tulkinnanvaraisempia. Nämä mielekkyteen, viihtyvyyteen, tulevaisuudensuunnitelmiin ja toimintakyvyn säilyttämiseen liittyvät tekijät eivät ole yhtä konkreettisia kuin asioiden ja kodin hoitoon liittyvät asiat, ja näiden tukeminen merkitseekin sitä, että tuen tulee sisältää psykososiaalisia, jopa terapeuttisia elementtejä.

Itsenäiseen asumiseen liittyy myös autonomia, itsemääräämisoikeus, joka kodin suhteen tarkoittaa sitä että ihmisellä on mahdollisuus määrätä, kuka tulee ovesta sisään ja kuka ei ja mitä sen seinien sisäpuolella saa tehdä ja mitä ei, lain ja muiden viihtyvyyden sallimissa rajoissa. Itsemääräämisoikeuteen sisältyy myös oikeus ja mahdollisuus esim. sisustaa asuntonsa haluamallaan tavalla, siten että siitä voi muodostua koti. Yleensä tämä kyseenalaistuu laitosolosuhteissa, joissa autonomian aste voi olla hyvinkin vähäinen. Toinen asumiseen olennaisesti liittyvä asia on asumisen taso: käytössä olevan tilan tulee täyttää tietyt vähimmäisvaatimukset, jotta sitä voisi sanoa asunnoksi, saati se voisi muodostua kodiksi. Tämä taas voi muodostua ongelmaksi asuntoloissa tai muussa tilapäisasumisessa. Kolmas kotiin tai kotiutumiseen olennaisesti liittyvä tekijä on pysyvyys: kodiksi voi muodostua vain sellainen tila, jonka menettämistä ei tarvitse jatkuvasti pelätä. Tässä mainittuja institutionaalisen asumisen muotoja ei tietenkään ole tarkoitettukaan kodiksi, mutta silti niissä pitäisi olla mahdollisuus mahdollisimman kodinomaiseen elämään, sen aikaa kuin niissä viivytään.

Tämän pohjalta riittävän hyvä asuminen voidaan määritellä siten, että

Ihmisellä on käytössään riittävän laadukas yksityinen tila, jonka suhteen hänellä on mahdollisimman suuri itsemääräämisoikeus ja jonka säilyttämiseen hänellä on mahdollisuus saada tarvittavaa tukea.

Kyse on monella tavalla vähimmäismääritelmästä. "Riittävän laadukas" viittaa siihen, että käytössä olevan tilan tulee täyttää tietyt normit koon ja varustetason suhteen. Itsemääräämisoikeuden aste riippuu asukkaan kyvyistä itsenäiseen asumiseen: esimerkiksi kroonisesti sairaiden voi olla pakko tarvittavaa hoitoa saadakseen luopua osasta itsemääräämisoikeudestaan – mutta vain siitä osasta, jota hoito ehdottomasti edellyttää. Itsemääräämisoikeus on myös tilannekohtainen muuttuja: esimerkiksi hoitolaitoksessa sitä pakosta on vähemmän kuin omassa vuokra-asunnossa, mutta silloinkin sitä olisi ainakin jossain määrin oltava. "Säilyttämiseen tarvittava tuki" tarkoittaa sitä, että vähimmillään asukasta on tuettava sellaisissa asioissa ja taidoissa, jotka mahdollistavat asumisen jatkumisen pysyväksi tarkoitettussa asunnossa. Laajemmin määriteltynä säilyttämiseen tarvittava tuki voisi tarkoittaa sellaista tukea, jonka turvin asunnosta on mahdollista muodostua koti – siis tukea mielekkään teke-

misen löytämiseen, sosiaalisen verkoston luomiseen ja toimintakyvyn ylläpitämiseen – toisin sanottuna ihmisarvoiseen elämään.

5.4

Asunnottomuuden kustannusvaikutusanalyysi

Koska asunnottomuuden poistamiseen tähtäävissä toimenpiteissä on kysymys julkisen vallan interventioista, on pakko kysyä myös sitä, mitä nämä toimenpiteet maksavat ja mitä niillä voidaan saada aikaan. Julkisten palvelujen 1990-luvulla virinnyt kustannustietoisuus on peräisin toisaalta kansainvälisistä trendeistä ja julkisen johtamisen malleista, toisaalta palvelujen tarpeen kasvamisen ja resurssien supistumisen aiheuttamista paineista. Sosiaalitoimen interventioiden legitimizeetti ei enää perustu puhtaasti hyvään yhteiskunnalliseen tahtoon, vaan palvelujen tuloksellisuutta on kyettävä perustelemaan myös euromääräisesti. Yhtäältä tämän taustalla ovat myös toimintaympäristön muutokset: osa kunnista on hyvinkin kustannustietoisia, ja erilaiset tilaaja-tuottajamallit ovat johtaneet siihen että palvelutuotantoa yhä enemmän ostetaan ulkopuolelta eikä tuoteta kunnan omana toimintana. Varsinkin suuremmissa kaupungeissa tilaaja-tuottajamallit ovat myös sisäisiä, siten että kaupungin yksi yksikkö ostaa palveluja joltain toiselta kaupungin yksiköltä. Tämä pakottaa hinnoittelemaan palvelut, jolloin tietysti niiden kustannuksistakin on pakko olla selvillä. Palvelujen ostaminen ulkopuolelta taas luonnollisesti edellyttää sitä, että ostajan on oltava selvillä mitä palvelut maksavat ja mitä tuolla rahalla voi saada.

Joka tapauksessa, taloudelliset käsitteet ovat saapuneet vauhdilla suomalaisiin julkisiin palveluihin, myös sosiaali- ja terveyspalveluihin, joissa niiden soveltaminen on aiheuttanut ja aiheuttaa vaikeuksia. Tämän yleiseurooppalaisen trendin juuret ovat lähinnä Iso-Britanniassa, jossa uudet julkisen johtamisen (New Public Management) aatteet painottavat palvelujen kustannustehokkuutta, yksityistä palveluntuotantoa ja tilaaja-tuottajamalleja. Nykyisin myös sosiaali- ja terveyspalvelujen on pakko puhua talouden kieltä. Palvelujen kustannuksia ja niiden tehokkuutta voidaan arvioida eri tavoin:

Kustannusanalyysi

Tässä pyritään selvittämään jonkun toiminnon tai intervention kustannuksia, kiinnittämättä huomiota sen tuloksiin. Huomiota ei yleensä kiinnitetä myöskään vaihtoehtoiskustannuksiin, paitsi ehkä silloin kun tavoitteena on tukea analyysillä hankintapäätöksiä. Tarkoituksena on selvittää, millaisia kustannuksia palvelusta tai palvelukokonaisuudesta syntyy, mikä on yleensä melko yksinkertainen tehtävä tavanomaisen kustannuslaskennan avulla.

Kustannusvaikutusanalyysi

Pelkän kustannuslaskennan lisäksi tässä pyritään ottamaan huomioon myös palvelun tuottamat hyödyt niin niiden käyttäjille kuin maksajillekin, ehkä jopa laajemmin yhteiskunnalle. Vaikutuksista puhuttaessa kyse on ns. luonnollisista vaikutuksista, eli sellaisista vaikutuksista joita palvelun voi odottaa tuottavan. Tällaisia voisivat olla esim. pidentynyt elinikä, lisääntynyt toimintakyky jne. Kun tällaisen analyysin pohjalta tehdään päätöksiä, on tehtävä arvoihin perustuvia valintoja: voidaanko vaikutuksia pitää niin arvokkaina, että niiden saavuttamiseksi kannattaa uhrata tietty määrä euroja.

Kustannus-hyötyanalyysi

Kun edellisessä palvelun tai intervention hyödyt perustuvat oletettuihin vaikutuksiin, tässä ne vaikutukset pyritään myös kääntämään talouden omalle

kielelle, ts. sen tuottamiksi rahallisiksi hyödyiksi. Teoriassa tämä antaa mahdollisuuden myös vertailla erilaisia ja jopa erityyppisiä palveluja keskenään niiden tuottamien hyötyjen valossa, mutta käytännössä tämän mallin puhtaaksiviljelty soveltaminen sosiaali- ja terveystalveissa on erittäin hankalaa.

Sosiaali- ja terveystalvejen laadusta ja sen mittaamisesta on puhuttu ja kirjoitettu Suomessakin laajemmin jo 1980-luvun loppupuolelta alkaen. Osa ongelmista esiintyy sellaisenaan myös kustannusvaikutusanalyysin yhteydessä. Jonkin tietyn talvelun tai intervention kustannusten selvittäminen ei sinänsä ole ongelma, mikäli talvelun tuotanto on riittävästi dokumentoitu ja sen perusteella kyetään selvittämään, mitkä ovat talvelun todelliset kustannukset. Useinhan näin ei tietenkään ole, vaan esim. työntekijän tietyn asiakkaan asioihin käyttämä aika joudutaan arvioimaan ja kustannusarvio syntyy siten, että palkkauksesta aiheutuvat kustannukset jaetaan todellisella tai oletetulla asiakasmäärällä.

Laajemmassa analyysissä toki törmätään ongelmiin myös kustannusten suhteen. Kahden erityyppisen talvelun kustannukset eivät välttämättä ole keskenään vertailukelpoisia, ja erityisen vaikeaa on selvittää vaihtoehtoisia kustannuksia, ts. kustannuksia, jotka syntyvät siitä, että talvelua ei tarjota ollenkaan. Sosiaalitalveissa seurauksena on useimmiten inhimillistä kärsimystä, jolle ei tietenkään ole mahdollista laittaa hintalappua. Vaikkapa päihdeongelman hoitamatta jättäminen tuottaa melko todennäköisesti kustannuksia esimerkiksi terveydenhuollossa, erilaisen päihdesairauksien hoitamisen takia. Vaikka terveydenhuollon interventioillekin voidaan määritellä hinta, ongelmana on se, että minkään analyysin perusteella ei ole mahdollista sanoa, että juuri tämän ihmisen hoitamatta jättäminen maksaa myöhemmin terveydenhuollossa x euroa. Koska terveystalveiden syntymiseen kuluu pitkä aika, kustannukset lankeavat maksettaviksi vasta paljon myöhemmin kuin päihdeongelmien hoitamisesta syntyvät kustannukset. Sektoroituneessa julkisessa talvelujärjestelmässä mahdolliset kustannukset voi maksaa eri sektori kuin se, joka saa säästöt budjettinsa hyödyksi. Samoin epäsuorien kustannusten arviointi voi olla hyvinkin hankalaa, silloin kun esimerkiksi asunnottomuus aiheuttaa lisätarvetta terveystalveille, ja voi olla mahdotonta osoittaa, missä määrin lisääntyneet kustannukset aiheutuvat juuri asunnottomuudesta. Harvoin myöskään eri organisaatioiden dokumentointijärjestelmät ovat sellaisia, että niistä saisi suoraan kustannusten saati vaikutusten laskemiseen tarvittavia tietoja. On myös huomattava, että muissa talveissa tehdyt säästöt lisäävät asunnottomille tarkoitettujen talvelujen tarvetta ja kustannuksia, koska esimerkiksi päihde- ja mielenterveystalvelujen leikkaukset vaikuttavat monesti myös asumisen kriisiytymiseen.

Vielä suurempia ongelmia tuottaa vaikutusten analysointi. Vaikutusten eristäminen, ts. sen osoittaminen, että jonkin toivottu muutos on saatu aikaan juuri tietyn talvelun tai intervention avulla, on käytännössä täysin mahdotonta. Useimmiten kausaliteetin osoittamisessa joudutaan turvautumaan suopeaan tulkintaan: jos asiakas on ollut talvelun piirissä, ja muutos tapahtuu, on syytä olettaa, että se on talvelun vaikutusta vaikka asiakkaan elämässä on voinut tapahtua yhtä ja toista muuta, joka on vaikuttanut muutokseen tai jopa saanut sen aikaan. Useimmiten ei voida järjestää minkäänlaista kontrolloitua koetta, jossa vertailuryhmä jätettäisiin ilman talvelua ja katsottaisiin, mitä tapahtuu. Periaatteessa kvasikokeellinen asetelma on mahdollinen, ja sitä on myös jonkin verran käytetty – mutta täysin aukottomana sitä ei tietenkään voi pitää. Varsinkin sellaisista tutkimuksista, joissa kyetään liittämään talvelut tai interventiot laajempiin vaikutuksiin, kuten terveydentilan tai elämänlaadun parantamiseen tai koulutukseen tai työmarkkinoille osallistumiseen, on pulaa (Pomeroy 2005).

Myös aikadimensio saattaa haitata vaikutusten tunnistamista. Usein on niin, että talvelun tai intervention vaikutukset eivät ole välittömästi nähtävissä, vaan

muutos tapahtuu vasta pitkänkin ajan kuluttua palvelun saamisesta. Välttämättä ensimmäinen, toinen tai kolmaskaan interventio ei tuota toivottua tulosta, vaan niiden vaikutukset kumuloituvat ja muutos voi tapahtua näennäisen äkillisesti joskus myöhemmin. Ehkä selkein esimerkki on päihdeongelmista kärsivien toistuvat katkaisuhoidot, jotka aikanaan voivat johtaa pidempään kuntouttavaan hoitoon ja toipumiseen.

On siis erotettava toisistaan palvelun tai intervention välittömät tulokset (outcomes) ja mahdollisesti viiveellä esiintyvät vaikutukset (impact).

Mekein sanomattakin on selvää, että sosiaalialan palvelut ja interventiot ovat sen kaltaisia, että niiden tuloksille ei voida määritellä rahallista arvoa. Kysymys on ihmisarvoisen elämän turvaamisesta, kärsimyksen välttämisestä, mahdollisuuksien tasa-arvosta ja arkipäivän sujuvuuden turvaamisesta – nämä kaikki ovat asioita, joiden legitimaation tulee perustua yhteiskunnan arvomaailmaan eikä euromääräisiin tuloksiin, vaikka sitä välillä voi olla vaikea muistaa. Julkisen sektorin rahoitusrakenne kuitenkin muistuttaa nollasummapeleä, jossa panostus yhteen asiaan on pois jostain muualta. Priorisointipäätökset vaativat tuekseen faktoja.

Ongelmakohtia olisi helppo paikantaa lisää, mutta nämä olen nostanut esille esimerkinomaisesti. Yleensä ongelmia on pyritty ratkaisemaan rajaamalla analyysi tiukasti, keskittymällä vain mitattaviin kustannuksiin ja vaikutuksiin. Esimerkiksi tuore raportti Denveristä (Perlman & Parvensky 2006) kertoo, että paikallinen Denver Housing First Collaborative on saavuttanut huomattavia säästöjä tarjoamalla asumis- ja palveluja kroonisesti asunnottomille. Säästöjä (eli ohjelman tuottamia vaikutuksia) arvioitiin suhteessa terveyspalvelujen käyttöön (ensivun/päivystyksen tarve, avohoidon terveyspalvelujen käyttö, sairaalajaksojen määrä), päihdepalvelujen käyttöön (katkaisuhoidotjaksojen määrä) sekä pidätysten ja putkareissujen määrään. Analyysin materiaalina käytettiin osallistujien haastatteluita, joissa heiltä kysyttiin tietoja heidän käyttämistään palveluista 24 kuukauden aikana ennen ohjelmaan osallistumista sekä osallistujien antamalla luvalla hankittuja rekisteritietoja näistä palveluista. Näitä verrattiin tietoihin, jotka koskivat 24 kuukauden periodia ohjelman aloittamisen jälkeen. Analyysin tuloksena päädyttiin siihen, että ohjelma sai aikaan keskimäärin 31 545 dollarin säästöt per osallistuja. Muina tuloksina tutkittiin osallistujien asumisen pysyvyyttä, terveydentilan parantumista, elämänlaadun parantumista ja työllistymistä/sosiaaliturvaetuksien täysimittaista käyttöä.

Australialaiset Sarah Pinkey ja Scott Ewing esittävät, että pyrkimys liian kattavaan ja täydelliseen kustannusvaikutusanalyysiin on heikentänyt analyysimenetelmien ja mallien kehittymistä. Kysymys ei välttämättä ole metodologian puutteista, vaan siitä että keskustelu on juuttunut kahteen ääripäähän. Toisaalta taloudelliset näkökulmat halutaan sivuuttaa kokonaan sillä perusteella, että asunnottomien auttaminen on eettisesti pakollista toimintaa eikä siihen tarvitse soveltaa taloudellisia perusteluja. Toisen äärikannan mukaan analyysin tulisi kattaa kaikki mahdolliset seuraukset, myös laajimmat poliittiset ja yhteiskunnalliset vaikutukset, jotta analyysi voisi suoraan mahdollistaa päätöksenteon.

Suomessa keskustelu ei ole näin selvästi juuttunut ääripäiden välille, itse asiassa keskustelua varsinkaan asunnottomien palvelujen kustannusvaikutusanalyysistä ei ole juuri edes käyty, ainakaan laajassa mittakaavassa. Sama näyttäisi pitävän paikkansa myös muiden Pohjoismaiden suhteen. Esimerkiksi Ruotsissa paikallisen sosiaalivaltuutuksen laatima laaja selvitys asunnottomuudesta ja asunnottomien palveluista ei ota ollenkaan kantaa asunnottomien palveluiden kustannusvaikutuksiin (Hemlöshet i Sverige 2005). Brittiläinen sinänsä ansiokas raportti kylläkin pohtii esittelemiensä työmuotojen kustannuksia ja vaikutuksia, mutta useimmiten se joko kaatuu tarvittavien seurantatietojen puuttumiseen tai jää kovin puutteelliseksi, perustuen enemmän oletuksiin kuin selkeisiin analyysimalleihin. Raportissa tosin kootaan yhteen tutkimustuloksia asunnottomuuden aiheuttamista vaikutuksista (ja

siten kustannuksista) mm. terveystalvveluiden käytössä, mielenterveyden osalta, päihdeidenkäytön ja päihdepalvelujen käytön suhteen, sosiaalipalvelujen kysynnässä, koulujärjestelmälle aiheutuvien kustannusten suhteen sekä työvoimapalvelujen, poliisiin ja vankeinhoidon ja yksityisten vuokranantajien kasvavien kustannusten suhteen. Raportti joutuu tosin toteamaan, että tutkimus näistäkin vaikutuksista on sen verran puutteellista, että yhteyksiä voi pitää korkeintaan viitteellisenä. (Pawson, Netto & Jones 2006.)

Pinkey & Ewing erottavat polkumallin sisällä kirjallisuuteen perustuen kolme erilaista tapaa lähestyä asunnottomuuden kustannusvaikutusanalyysia ja asunnottomuuden negatiivisia seurauksia.

Ensimmäisessä huomiota kiinnitetään asunnottomaksi joutumisen prosessiin ja niihin tekijöihin, jotka aiheuttavat asunnottomuuteen juuttumisen. Kustannusten osalta korostetaan kroonisen asunnottomuuden aiheuttamia kustannuksia, etenkin suhteessa niihin potentiaalisiin hyötyihin joita voitaisiin saavuttaa, jos kroonisesti asunnottomilla olisi asunto.

Toisessa painotetaan siirtymävaiheita asunnottomuuteen ja siitä pois, ja kustannusten osalta korostuvat erilaisten palvelujen käytön aiheuttamat kustannukset samoin kuin sellaiset kustannukset, jotka voidaan suoraan liittää asumistilanteen epävakaisuuteen ja epäasianmukaiseen asumiseen. Kolmannessa huomio kiinnitetään asunnottomuuden kokemuksiin ja asunnottomuusjaksoihin ihmisten koko asumishistoriassa. Kustannuksia tarkastellaan osana laajempaa kokonaisuutta, ja asunnottomuus näyttäytyy yhtenä marginalisaation tai sosiaalisen syrjäytyminen komponenttina.

Yhteistä polkumalliin perustuvissa lähestymistavoissa on se, että ne pyrkivät löytämään selkeästi toisistaan erottuvia polkuja. Nämä eivät välttämättä erotu toisistaan demografisesti. Kustannusvaikutusanalyysissa tulisi selvittää, miten erityyppisille, eri vaikeusasteisille ja eri tasoilla oleville asunnottomille tai asunnottomien erilaisille ryhmille kertyy erilaisia tai erisuuruisia kustannuksia. Tutkimuksen perusteella näyttää selkeältä, että erilaisilla asunnottomien ryhmillä on erilaisia palvelutarpeita, joten on todennäköistä, että eri ryhmillä on myös erilaisia palvelutarpeita ja niistä aiheutuu erityyppisiä tai erisuuruisia kustannuksia.

Polkumallia soveltavissa kustannusanalyyseissa on yleensä kolme yhteistä piirrettä: ne tunnistavat kustannukset kartoittamalla asunnottomien tai asunnottomuusriskien alaisten yksilöiden ja perheiden palvelujen käyttöä ja kokemuksia niistä, ja ne kvantifioivat kustannukset liittämällä palvelujen käytön niiden yksikkökustannuksiin ja tämän perusteella laskevat kumuloituvat kustannukset tietyn ajan kuluessa. Pelkien palvelujen tuottamiseen liittyvien kustannuksien tai säästöjen lisäksi voidaan pyrkiä selvittämään myös kustannuksia ja säästöjä esim. yksityisille vuokranantajille häätöjen takia tai laajemmin yhteiskunnalle työllistymisen ja verotulojen kannalta. Australialaisten tutkijoiden johtopäätös onkin se, että laajojen analyysien sijasta tarvitaan paikallisiin palveluihin tai interventioihin tai sitten erilaisiin asunnottomien ryhmiin liittyviä, rajatumpia analyysieja, joilla on paremmat mahdollisuudet tuottaa relevanttia ja luotettavaa tietoa.

Polkumallien avulla on siis mahdollista kartoittaa kustannuksia asunnottomien näkökulmasta, tarkastelemalla eri palveluissa käytettyjen ajanjaksojen pituutta ja näiden yksikkökustannuksia ja niiden kumuloitumista. Toinen informaation lähde ovat palvelujen tuottajat, joiden osalta voidaan tarkastella tietyille ryhmälle suunnattujen palvelujen kokonaiskustannuksia. Polkumallit myös mahdollistavat vaihtoehtoiset (what if-) skenaariot, ja niiden avulla voidaan tarkastella esimerkiksi erilaisiin vaihtoehtoihin palveluihin ohjautumisen aiheuttamia kustannuksia. (Pinkey & Ewing). Erityisesti pitkittäistutkimuksissa on kyse asiakkaan tai asukkaan tilassa tapahtuvista muutoksista ja niiden analysoinnista.

Mahdollisia muutoksia voivat olla

- muutos asiakkaan statuksessa (esim. asumistyyppi, työmarkkina-asema, toimeentulon lähde)
- muutos asiakkaan tuen tarpeessa
- muutos asiakkaan kyvyssä itsenäiseen elämään
- muutos itse arvioidussa tyytyväisyydessä elämän eri osa-alueisiin ja elämänlaadussa
- muutos muiden palvelujen käytössä. (Flatau ym. 2006.)

Periaatteessa myös Asumisen taidot -hankkeessa suunniteltu kartoituslomake on suunniteltu näiden muutosten kartoittamiseksi.

Kustannusvaikutusanalyysissa on siis lähdettävä liikkeelle asiakkaiden asumishistoriasta, jonka avulla voidaan kartoittaa palvelujen käyttöä ja siitä aiheutuneita kustannuksia. Tämä voi tapahtua esim. seuraavanlaisen analyysikehikon avulla.

Taulukko 12.
Asunnottomuuden kustannusten analyysikehikko

Asiakasryhmä	Asumismuoto	Aika	Vrk-hinta	Kokonaiskustannukset
Päihdeongelma (alkoholi)	- katkaisuhuolto (useita) - kuntouttava laitoshoido (useita) - huoltokoti - tukiasunto	1 vko 1 – 3 kk 2 ½ vuotta jopa vuosia	62 € 220 -436 €/kk	
Päihdeongelma (huumeet)	- katkaisuhuolto - kuntouttava laitoshoido tai yhteisöhoito - yhteisöasuminen	1 kk 3 kk – 1 vuosi 6 kk – 1 vuosi	275 – 595 € 140 – 170 €	
Mielenterveysongelma	- katkaisuhuolto (useita) - psykiatrinen laitoshoido - kuntouttava asuminen - tukiasunto	1 vko – 1 kk 3 vkoa – 3 kk jopa useita vuosia jopa vuosia	340 €	
Vapautuvat vangit	- vankila - tukiasunto	2 ½ – 9 vuotta jopa vuosia	120 €	
Itsenäistyvät nuoret	- lastenkoti - lastensuojelun tukiasunto	8 – 10 vuotta 2 vuotta	190 €	

Sijoittamalla yksittäinen asukas tämänkaltaiseen matriisiin voidaan laskea kokonaiskustannukset hänen asumiselleen, ja mikäli asiakkaat jaetaan eri ryhmiin, selvittää myös kokonaiskustannukset tuon ryhmän osalta. Tässä on esimerkinomaisesti otettu esille tämän aineiston eri asiakasryhmien käyttämiä asumismuotoja ja niissä vietettyjä aikoja. Vuorokausihinnat ovat eri palvelujen keskimääräisiä hintoja, sikäli

kuin niitä on ollut saatavissa. Riippumattoman tutkijan tuntuu olevan melko vaikeaa päästä näihin yksikköhintoihin käsiksi.

Kustannusmatriisia voidaan hyödyntää suurienkin asiakasryhmien arvioimiseen, mutta tässä havainnollistetaan matriisia yhden (hypoteettisen) perheen kautta. Omasa vuokra-asunnossa asuvaan asiakasperheeseen kuuluu 37-vuotias isä, 32-vuotias äiti ja näiden 13-vuotias poika. Molemmat vanhemmat ovat töissä, äiti kaupungin kotipalvelussa ja isä autonkuljettajana. Poika on juuri siirtynyt yläasteelle. Perhe on muuttanut pääkaupunkiseudulle viitisen vuotta sitten toiselta puolen Suomea. Perheen vanhemmat käyttävät amfetamiinia, satunnaisesti kannabista ja alkoholia. Myös perheen poika on kokeillut sekä alkoholia että kannabista. Molemmilla vanhemmilla on ollut satunnaisesti poissaoloja työstä, pojalla aika tavalla lintsäämistä koulusta. Vuokrat ovat olleet ajoittain myöhässä, mutta ne on saatu sovittua ennen kuin häätöuhka on toteutunut. Koulussa on oltu ajoittain huolissaan pojan keskittymiskyvyttömyydestä, poissaoloista ja huonosta koulumenestyksestä. Kotipalvelun asiakkaat ovat ajoittain valittaneet perheen äidin työkestä käytöksestä, myöhästelystä ja huonosta töiden hoitamisesta, mutta asiaan ei ole työpaikalla puututtu.

Eräänä kauniina päivänä huolellisesti ylläpidetyt kulussit sortuvat. Perheen isä jää työajossa pakettiautolla ratsiaan, ajettuaan Mannerheimintietä melkein sataakahtakymppiä. Isä yrittää selitellä poliiseille, että aikataulu oli pahasti myöhässä ja asiakkaat odottivat kuriirin toimituksia, mutta poliisit vievät isän huumetestiin, joka paljastaa ajamisen päihteiden vaikutuksen alaisena. Auto tutkitaan ja sieltä löytyy suuri määrä amfetamiinia ja opiaattipitoisia lääkkeitä, joiden tulkitaan olevan mukana myyntitarkoituksessa. Tutkinnassa paljastuu, että isä on pyörittänyt kohtuullisen kokoista huumekauppaa työnantajansa jakelutalolla, ja hänet suljetaan tutkintovankuteen. Perheen äidin henkiselle kestokyvyllä tämä on liikaa, hän joutuu kesken työpäivän amfetamiinipsykoosiin ja toimitetaan psykiatriseen sairaalaan. Perheen poika otetaan välittömästi huostaan ja sukulaisten puuttuessa sijoitetaan lastenkotiin.

Perheen isä saa viiden vuoden tuomion, joka tulee maksamaan 219 000 euroa. Vankilareissusta on tosin se hyöty, että hän pääsee sen aikana eroon päihteistä. Perheen äiti viettää suljetulla osastolla kaksi viikkoa, sen jälkeen hän pääsee neljäksi viikoksi huumekatkolle. Katkolla todetaan, että äiti on kuntouttavan yhteisohoidon tarpeessa, ja hän suostuu siihen, koska siviilissä ei ole enää mitään, ei mitään menetettävää. Suljetulla osastolla vietetty aika tulee maksamaan 4760 euroa, katkaisuhoido taas 16 660 euroa. Yhteisohoidon kokonaiskustannukset ovat 61 220 euroa, eli yhteensä äidin hoitamisesta aiheutuu kustannuksia 82 620 euroa. Äiti kotiutuu yhteisohoidosta ja saa sen jälkeen tukiasunnon, jossa asuminen sujuu sinänsä hyvin, mutta töitä ei löydy. Perheen poika tulee viettämään lastenkodissa viisi vuotta, siihen asti kunnes tulee täysi-ikäiseksi. Sijoitus tulee maksamaan kaikkiaan 346 750 euroa. Äiti kyllä tapaa poikaansa säännöllisesti, mutta ei katso pystyvänsä toimimaan hänen huoltajanaan ja kasvattajanaan.

Perheen hoitamattomasta päihdeongelmasta aiheutuu siis lähes 650 000 euron välittömät kustannukset. Tähän voidaan vielä lisätä kustannukset äidille maksettavasta toimeentulotuesta, asumistuesta ja työttömyyskorvauksesta, päihteiden käytöstä suoranaisesti aiheutuvasta somaattisesta terveydenhuollosta, lastensuojelun jälkihuollosta jne. Jos merkit olisi havaittu ajoissa esim. koulussa tai vuokranmaksuvaikeuksien yhteydessä ja asiaan olisi tartuttu, olisi perheelle voitu palkata vuodeksi kokonaan oma työntekijä vain heitä varten ja kustannukset olisivat olleet vain viitisen prosenttia siitä, mitä ne sitten lopulta olivat. Esimerkki on toki äärimmäinen, mutta reaali maailmassa täysin mahdollinen, ja jos ajatellaan että tämänkaltaisia perheitä voi yhdessäkin kaupungissa olla useita, ehkä jopa kymmeniä, saadaan yhtälöstä tulokseksi päätähuimaava luku.

Yllä olevassa matriisissa päihdeongelmat on eroteltu alkoholi- ja huumeongelmiin sen takia, että hoitojärjestelmä kohtelee näitä ongelmia vähän eri tavalla. Alkoholiongelma johtuvat hoitokäsitteet ovat lyhyempiä, sekä katkaisuehdot kuntoutushoitokäsitteet. Normaali alkoholikatkaishoito laitospalveluissa kestää noin viikon, ja katkaishoitoa on saatavana myös polikliinisesti – mutta kukaan tutkittavista ei muistanut niitä mainita. Huumeekäsitteet taas kestävät kaksi viikkoa tai tyypillisesti kuukauden. Alkoholinkäyttäjien kuntoutuskäsitteet kestävät yleensä kuukauden, jonkun asiakkaan kohdalla kolme kuukautta. Huumeekuntoutuskäsitteet taas ovat vähimmillään kolmen kuukauden mittaisia, mutta yhteisohjelmassa käsitteet voi kestää noin vuoden verran. Tässä aineistossa leimallista oli myös se, että alkoholinkäyttäjille kertyi sekä katkaishoito- että kuntoutushoitokäsitteitä useita, kun huumeidenkäyttäjät olivat vielä ensimmäisessä hoitokäsitteessään. Alkoholiongelmissa kärsivien tie vei kuntoutuksen jälkeen huoltokotiin tai tukiasuntoon, huumeongelmaisten taas kuntouttavaan yhteisöasumiseen. Alkoholiongelmaisilla asumispalvelujen käyttö oli kuitenkin paljon harvinaisempaa kuin huumeongelmissa kärsivillä.

Mielenterveysongelmissa kärsivilläkin oli tässä aineistossa kahdentyyppisiä hoitohistorioita. Toisilla oli takanaan useita hoitokäsitteitä psykiatristen sairaaloiden osastoilla, kestoiltaan kolmesta viikosta kolmeen ja puoleen kuukauteen kerrallaan. Tällöin kyse oli vakavammista mielenterveyden häiriöistä, joihin liittyi psykoottisuutta – muutenhan osastohoitoon ei oikein pääsekään. Toisilla taas ei ollut osastohoitoa ollenkaan, ainoastaan avohoitokäsitteitä, ja näissä tapauksissa kyse oli yleensä masennuksesta. Vakavampien mielenterveysongelmien osalta sairaalajaksojen jälkeinen asuminen hoito- tai kuntoutuskäsitteissä tai muussa kuntouttavassa asumisessa venyy useimmiten vuosien mittaiseksi.

Kuten todettu, aineiston vapautuvat vangit olivat kärsineet tuomioita nimenomaan huumeasiantuntijakäsitteistä, eikä heillä ollut varsinaista hoitohistoriaa vaan kustannukset muodostuvat vankilavuorokausista. Tuomiot ovat olleet tyypillisesti hyvin pitkiä. Tämä on kuitenkin poikkeuksellista, ja vapautuvien vankien joukosta löytyy varmasti myös niitä, joilla on taustallaan sekä psykiatrisia hoitokäsitteitä että päihdehoitoja. Aineiston itsenäistyvillä nuorilla taas ei laitospalveluissa ollut, lukuun ottamatta lastenkotijaksoja, jotka niin ikään ovat useiden vuosien mittaisia. Samoin lastensuojelun tukiasunnossa asuminen kestää yleensä ainakin muutaman vuoden. Osa nuorista tuki kuuluu päihdeongelmissa kärsivien kategoriaan, mutta muilla pääasiallisena ongelmana näyttivät olevan hädät ja vuokrat. Aineistossa hädät oli noin puolella kaikista asiakkaista, useimmilla kuitenkin vain yksi. Kahdella asiakkaalla oli kaksi hädää, yhdellä kolme ja yhdellä neljä. Tämä kertonee osaltaan siitä, että hädän jälkeen on vaikea saada uutta asuntoa. Aineiston asiakkaista vuokrat oli hieman alle puolella, summien vaihdella välillä 150 – 6000 euroa. Vuokrat keskiarvo oli 1405 euroa ja tyypiarvo taas 1000 euroa, joka vastanee noin kahden kuukauden vuokraa.

Nämä ovat siis asunnottomuuden välittömiä kustannuksia. Välillisiä kustannuksia olisivat sitten esimerkiksi asunnottomuudesta johtuvat toimeentulotukimenot, asumistuen menot, mutta myös esimerkiksi työttömyyskorvaukseen ja lisääntyneeseen terveyspalvelujen käyttöön tai erilaisten päivystyspalvelujen käyttöön kohdistuvat kulut – sikäli kun nämä johtuvat asunnottomuudesta. Tutkimuksissa näiden välille ei ole kyetty osoittamaan selkeää kausaalista yhteyttä, vaikka viitteitä näiden lisääntymisestä asunnottomuuden myötä onkin olemassa. Kääntäen näistä syntyvät myös asunnottomuuden poistamisesta seuraavat välilliset hyödyt.

Välittömiä hyötyjä syntyy luonnollisesti esimerkiksi häätöjen ja vuokrat vähentämisestä. Jo pelkällä asumisneuvonnallakin voidaan saada aikaan merkittäviä säästöjä. Kontulan asumisneuvontaprojektista valmistunut raportti kertoo esimerkiksi, että asiakaskunnasta häätöprosessi oli alkanut 200 asiakkaan kohdalla, mutta häädön sai lopulta vain 14 eli 7 % asiakkaista (Hietikko 2004). Vertailun vuoksi koko

maassa vuonna 2003 ulosottoon saapuneista häätöhakemuksista johti häätöön joka viides eli 20 % (Salovaara 2004). Yhden häädön kustannuksiksi Kontulan raportissa oli laskettu 2300 €, ja lisäkuluja voi syntyä mm. asunnon raivaus- ja korjaustöistä.

Huomattavasti suurempia säästöjä voidaan kuitenkin saavuttaa tarjoamalla sellaista tukea, joka voi ehkäistä esim. sairaalajaksoja, vankilatuomioita tai päihdehoidon laitostuntoutuksen tarvetta – siis sellaista tukea, jota Asumisen taidot -hankkeessa on pyritty kehittämään.

6 Asumisen taidot – hankkeen arviointi

Koska edellä on kuvattu hankkeen toteuttamista varsin perinpohjaisesti, tässä arviointiosiossa keskitytään pelkästään vastaamaan kahteen kysymykseen: miten kehittämisprosessi on edennyt ja miten hankkeelle asetetut tavoitteet ovat toteutuneet. Prosessin arvioinnissa on kyse itsearvioinnista ja oppimisesta siitä, miten kehittämisprosessi on edennyt ja erityisesti siitä, millaisia kriittisiä tapahtumia kehittämisprosessiin on sisällynyt. Tavoitteiden toteutumisen arviointi käsittää perinteisemmän ns. tilivelvollisuusevaluaation, ja sen tarkoituksena on selvittää millaisia tuotoksia panostuksella on saatu aikaan ja miten hanke on vastannut odotuksiin.

6.1

Prosessin arviointi

Hanke käynnistyi varsinaisesti kesällä 2005, kun kehittämispäällikkö aloitti työskentelyn hankkeessa. Tutkija tuli mukaan kehittämistyöhön elokuussa 2005, ja osallistui kiinteästi hankkeen palvelumallin kehittelytyöhön. Kehittämistyön tavoitteet asetettiin hankesuunnitelmassa. Seuraavassa on esitetty projektin ja kehittämisprosessin keskeiset ja kriittiset vaiheet.

kesä 2005	kehittämispäällikkö aloittaa tutustumista eri yksiköihin mallin luonnostelua
syksy 2005	tutkija aloittaa mallin kehittelyä ja jäsentämistä kirjoittamalla esittelyä ulkopuolisille yhteistyökumppaneille isännöitsijäkysely pilotointia muutaman asiakkaan kanssa
helmikuu 2006	hankkeeseen palkattu työntekijä aloittaa
syksy 2006	asiakastyö vauhtiin väliraportti
marraskuu 2006	kehittämispäällikkö lopettaa työt hankkeessa
joulukuu 2006	hankkeen toinen työntekijä lopettaa työt kehittämistyö pysähtyy
helmikuu 2007	uusi työntekijä aloittaa hankkeessa asiakastyötä vanhojen asiakkaiden kanssa
syksy 2007	loppuraportti

Hanketta ei voi olla olemassa ilman työntekijöitä. Näin Asumisen taidot -hanke käynnistyi varsinaisesti kesällä 2005, kun kehittämispäällikkö aloitti työt hankkees-

sa. Siten kolmivuotiseksi (2005–2007) aiottu hanke kutistui ajallisesti vähän reiluun kahteen vuoteen, kun syksyllä 2007 työskentely on tapahtunut pitkälti loppuraportin laatimisen parissa. Tämä tosin on projektien arkipäivää, ja näin tapahtunee lähes kaikissa projekteissa. Ennen ulkopuolisen rahoituksen selviämistä ei oikein voi aloittaa rekrytointiprosessia, ja sekin vie aikansa. Tämä aikajänteen kutistuminen on silti hyvä pitää mielessä, etenkin kun tarkastellaan projektin tuloksia.

Hankkeen ensimmäinen kesä kului pitkälti mallin suunnittelussa ja mm. säätiön yksiköihin tutustumisessa, tarkoituksena selvittää mitä muista asumispalveluista voitaisiin tulevaan malliin lainata. Alkuperäinen hankesuunnitelma oli erittäin hyvin laadittu, ja se muodosti hyvän pohjan josta voitiin lähteä liikkeelle. Se, mikä alkuvaiheessa eniten ontui, oli säätiön sisäinen tiedotus hankkeesta. Eri yksiköillä ei ollut oikein selkeää kuvaa hankkeen sisällöstä, tavoitteista ja sen paikasta säätiön asumispalvelujen kokonaisuudesta.

Syksyllä 2005 hankkeeseen palkattu tutkija aloitti työskentelyn. Hankkeen vahvuutena oli vahva panostus ja resurssointi myös tutkimukseen, joka on tämänkaltaisissa projekteissa melko harvinaista. Tutkija ja kehittämispäällikkö olivat entisiä työtovereita, joka epäilemättä helpotti huomattavasti yhteistyön aloittamista. Syksy kului mallin suunnittelussa, sen jäsentämisessä ja pilotoinnissa muutaman asiakkaan kanssa. Ensimmäiset asiakkaat olivat melko vaikeita, siinä mielessä että tuen tarve oli erittäin suuri, suurempi kuin mallin puitteissa oli mahdollista tarjota. Tämä kertoo siitä, että mallin sisältö ja sovellettavuus ei tuossa vaiheessa vielä ollut kirkastunut sen enempää ohjaaville tahoille kuin hankkeen työntekijöillekään. Kehittämispäällikkö solmi yhteistyösuhteita muihin samankaltaisiin hankkeisiin ja kolmannen sektorin toimijoihin, ja esitteli mallia laajasti eri puolilla myös viranomaisille. Ulkopuolisilta yhteistyökumppaneilta toivottiin virikkeitä mallin kehittämiseen, mutta nämä odotukset eivät täysin täyttyneet. Sinänsä kaavailtu asiakastyön malli otettiin innokkaasti vastaan, ja viimeistään tässä vaiheessa vakuututtiin sen tarpeellisuudesta. Tässä vaiheessa suoritettiin lomakekysely isännöitsijätoimistoille, ajatuksena tutkia mallin sovellettavuutta myös asunto-osaketaloissa esim. Itävallan malliin. Kyselyvastauksia tuli vain muutamia, ja yhden ainoan yhteistyöhön halukkaan isännöitsijänkään kanssa konkreettista yhteistyötä ei kuitenkaan syntynyt. Ilmeisesti tämä ajatus oli liian uusi ja vaatii pidemmän totutteluajan.

Helmikuussa 2006 hankkeeseen saatiin vihdoin toinen työntekijä kehittämistyöhön, nimenomaan asiakastyöhön. Tämä oli ehkä hankkeen ensimmäinen varsinaisen kriittinen kohta: asiakastyön resurssit tulivat hieman liian myöhään. Syksyllä, kun mallia esiteltiin yhteistyökumppaneille, nämä eivät positiivisesta vastaanotosta huolimatta ohjanneet siihen asiakkaita, koska arvelivat, etteivät hankkeen henkilöresurssit riitä kovin suuren asiakasmäärän hoitamiseen. Asiakastyö oli syksyllä 2005 vain muutaman asiakkaan kanssa koemielessä tapahtunutta mallin kokeilua ja hiomista. Sitten, kun asiakastyöhön saatiin työntekijä, asiakkaita ei ollutkaan. Tästä aiheutui jossain määrin joutokäyntiä, joka kuitenkin syksyyn mennessä oli taakse jäänyttä elämää.

Kesällä 2006 hanketta päätettiin rajata maantieteellisesti siten, että asiakkaat hankittiin kahdelta Espoon alueelta. Kun asiakastyöntekijä oli aikaisemmin työskennellyt toisen alueen sosiaalitoimistosta, yhteistyö käynnistyi kesälomien jälkeen hyvin vauhdikkaasti näiden suhteiden avulla. Syksyllä asiakkaita oli vähintään tarpeeksi, ja samassa todettiin että 10–15 asiakasta on maksimimäärä, jonka yksi työntekijä voi hoitaa. Ajoittain hankkeessa oli kaksikymmentäkin asiakasta, joka oli jo liikaa. Mikäli asiakkaiden tarpeet ja yhteenotot jakautuisivat tasaisesti kaikille viikoille ja viikonpäiville, asiakkaita voisi olla enemmänkin, mutta kun kriisit ja akuutit tulentarpeet saattavat tulla yllättäen, aikataulussa on pakko olla hieman väljyyttä.

Samaan aikaan kun asiakastyö pääsi kunnolla vauhtiin, hankkeesta valmistui väliraportti. Se käsiteltiin hankkeen ohjausryhmässä, ja todettiin että hanke etenee

toivotussa suunnassa ja aikataulussa. Malli oli tuolloin jo muotoutunut lähes lopulliseen muotoonsa, ja sitä kokeiltiin intensiivisessä asiakastyössä usein asiakkaiden kanssa. Tässä vaiheessa voitiin myös todeta, että hankkeen kolmen työntekijän (tutkija mukaan luettuna) yhteistyö sujui erittäin hyvin, ja kaikilla oli sellaista kokemusta ja osaamista jotka hyvin täydensivät toisiaan. Tämä oli epäilemättä hankkeen merkittävä resurssi.

Yhteistyö ei kuitenkaan jatkunut kauaa. Marraskuussa 2006 tultiin hankkeen toteutuksen ehdottomasti kriittisimpään vaiheeseen. Kehittämispäällikkö lopetti työt hankkeessa, melko yllättävästi ja nopeasti. Tämä luonnollisesti pysäytti kehittämistyön kokonaan. Samanaikaisesti hankkeen toinen työntekijä päätti lopettaa työt määräaikaisen työsopimuksen loppuessa vuoden 2006 lopussa, ja loppuaika meni keskeneräisten asiakassuhteiden hoitamiseen. Tässä vaiheessa projektin tulevaisuus oli, ellei vaakalaudalla, ainakin jonkinlaisen usvan peitossa. Tämänkaltaisilla kehittämishankkeilla on taipumus henkilöityä tekijöihinsä, ja näiden tekijöiden yllättävä poistuminen sai aikaan mm. sen, että sen enempää asiakkaat kuin yhteistyökumppanitkaan eivät tieneet, keneen hankkeen asioissa voisi olla yhteydessä.

Uusi työntekijä aloitti hankkeessa helmikuussa 2007. On erittäin haastavaa ryhtyä saattamaan loppuun jotain, minkä joku toinen on aloittanut. Uusi työntekijä pääsi kuitenkin nopeasti sisään hankkeeseen. Osa asiakkaista oli kadonnut tauon aikana tai ei enää ollut tuen tarpeessa, mutta niiden kanssa jotka vielä halusivat jatkaa hankkeessa, asiakastyötä jatkettiin keväällä 2007. Yhteistyökumppaneille hankkeen jatkosta kerrottiin, mutta uusia asiakkaita hankkeeseen ei enää rekrytoitu. Tämä on luonnollista, koska viimeistään kesällä 2007 käynnistyi hankkeen loppusuora ja loppuraportin valmistelu.

Kokonaisuutena prosessi on siis edennyt melko mallikkaasti. Hidas käynnistyminen on ominaista kaikille projekteille, eikä siitä ole syytä huolestua. Käytettävissä olleeseen aikaan nähden hanke on saavuttanut sille asetetut tavoitteet hyvin. Asiakastyöhön suunnatun työntekijäresurssin saaminen hieman varhaisemmassa vaiheessa olisi ehkä auttanut jalostamaan mallia pidemmälle ja luomaan sille variaatioita eri toteuttamismahdollisuuksia varten, ja yhteistyö ulkoisten yhteistyökumppanien kanssa olisi epäilemättä käynnistynyt nopeammin ja tiiviimpänä, ”oikeiden” asiakkaiden tiimoilta. Vaikka mallia on nyt käytännössä testattu kohtuullisen asiakasmäärän kanssa, sitä olisi vielä enemmän voinut täsmentää eri ryhmien tarpeiden mukaisesti. Samoin olisi kyetty kokeilemaan mallia myös muiden kuin tavoitteissa mainittujen asiakasryhmien kanssa.

6.2

Palaute asiakkailta ja yhteistyökumppaneilta

Asiakkaiden palaute hankkeesta on ollut hyvin positiivinen. Ne, jotka halusivat apua, ovat olleet hyvin tyytyväisiä sitä saadessaan. Ne, jotka taas apua eivät halunneet, äänestivät jaloillaan eikä yhteistyö koskaan oikeastaan käynnistynytäkään. Asiakkaiden ja yhteistyökumppanien palautetta on käsitelty tässä raportissa jo aiemmin, luvussa 3.3.

Asiakkaat kokivat saaneensa apua niihin asioihin, joihin sitä tarvitsivatkin. Tärkeimmät tuen tarvetta aiheuttaneet asiat liittyivät talouden hoitoon ja erilaisissa viranomaisasioiden hoitoon liittyvissä asioissa avustamiseen. Toinen merkittävä tukikokonaisuus oli henkinen tuki, keskusteluavun saaminen. Tämä nousi myös eniten esiin niissä kysymyksissä, joissa tiedusteltiin hankkeen tuomaa lisäarvoa asiakkaalle, ts. mitä sellaista asiakkaat olivat hankkeesta saaneet mitä muualla ei ollut tarjolla.

Asiakassuhteet loppuivat joko sen takia, että tuen tarve oli poistunut tai hankkeen työntekijävaihdoksen myötä. Kuten todettu, tämänkaltaisilla projekteilla on taipu-

mus henkilöityä ja siten tukikin tulee antajasta riippuvaiseksi. Kaikki asiakastyö sosiaalialalla perustuu kuitenkin työntekijän ja asiakkaan väliseen kontaktiin. Myös hankkeessa jatkaneet asiakkaat olivat kokeneet työntekijävaihdoksesta aiheutuneen tauon ja epätietoisuuden osin hämmäntävänä.

Hankkeen myötä asiakkaiden tilanteessa oli tapahtunut parantumista: viranomaisasiointi sujui huomattavasti aiempaa helpommin, vuokravelkoja oli saatu järjestettyä ja asiakkaat oivalsivat vuokranmaksun tärkeyden muihin laskuihin verrattuna. Asiakkaat kokivat sekä elämänhallintansa että elämänlaatunsa parantuneen – joka ei ole ollenkaan keho tulos.

Hankkeen asiakasmuistiinpanoista on selvästi nähtävissä, että työskentely asiakkaiden kanssa on painottunut vahvasti viranomaisasiointiin suuntaan. Tämä oli myös hankkeen työntekijöiden kokemus. Asiakastyö tavallaan kaventui mallissa (ja asumisen taidot-mittaristossa) kaavaillusta laaja-alaisesta tukemisesta – kodinhoidollisiin asioihin tai esimerkiksi elämän mielekkyyteen ei juurikaan päästy puuttumaan. Muistiinpanoja lukiessa tulee jopa mieleen, että hankkeen työntekijää tarvittiin paljolti puskuriksi sosiaalitoimen suuntaan: paitsi avustamaan hakemusten tekemisessä ja tulkinnaissa, myös sosiaalityöntekijöiden tavoittamisessa ja päätösten kiirehtimisessä. Tässä tietenkin osansa oli sillä, että hankkeen asiakastyöntekijä oli aiemmin työskennellyt sosiaalitoimistossa ja hänellä oli hyvät suhteet sinne, monet asiakkaatkin olivat tuttuja jo sosiaalitoimistosta. Vaikuttaa siltä, että nykyajan kansalaistaitoa on kyky hoitaa asioita erilaisten viranomaisten kanssa yhä monimutkaisemmaksi muuttuvassa palvelujärjestelmässä.

Myös sosiaalitoimistot olivat tyytyväisiä hankkeeseen. Vuokravelkatilanteet, elämänhallinnan puutteet, vaikeus hoitaa asioita ja jonkinlainen avuttomuus olivat asiakkaiden ohjautumisen perustana, ja näihin asiakkaat olivat mitä ilmeisimmin saaneet apua. Intensiivisyys, asiakkaan lähellä kulkeminen ja tuki ennen kaikkea omien asioiden hoitamiseen olivat hankkeen muodostamaa lisäarvoa: erityisesti lähtöön merkitystä korostettiin voimakkaasti. Realistisesti tilanne on sellainen, että sosiaalitoimistoissa ei tällä hetkellä ole mahdollisuuksia eikä resursseja asiakkaiden intensiiviseen tukemiseen, ei edes kotikäyntien tekemiseen. Hankkeen työntekijä voi auttaa asiakkaita lähes kädestä pitäen monissa asioissa, joilla on elämänhallintaa parantavia vaikutuksia.

Asumisohjaajan mielestä hankkeeseen on voinut ohjata niitä asiakkaita, jotka tarvitsevat apua muuhunkin kuin vain suoranaisesti asumiseen liittyviin asioihin. Maksusopimusten tekeminen edellyttää sitä, että asiakkaan talous on edes jotenkin hallinnassa, ja sen hallintaan saamiseen tarvitaan tämän hankkeen kaltaista tukea.

Palautteista käy selvästi esiin se, että hankkeen kaltaiselle palvelumallille on kysyntää ja tarvetta, olisi ollut huomattavasti enemmän kuin tämän hankkeen piirissä on ollut mahdollisuus tarjota. Palvelua voisi olla tarjolla myös laajemmalle kohde-ryhmälle kuin suunnitelmassa mainitut, itse asiassa sitä voisi tarjota lähes kaikille. Se, mikä erityisesti pistää silmään, on hankkeen positio suhteessa sosiaalitoimistoon. Sekä asiakkaat että sosiaalitoimistot halusivat hyödyntää hanketta eräänlaisena puskurina: asiakkaat toivoivat hankkeen työntekijän avulla saavansa kitkattomammin yhteyden sosiaalitoimistoon, sosiaalitoimistot taas toivoivat hankkeen työntekijän työskentelevän juuri niiden asiakkaiden kanssa, joiden he kokivat tarvitsevan enemmän tukea kuin sosiaalitoimen työntekijöillä oli mahdollisuus antaa.

Tämän voi tulkita kahdella tavalla. Positiivinen tulkinta on se, että yhteistyö on ollut toimivaa ja sen turvin asioita on luonnollisesti helpompi hoitaa. Ei kuitenkaan voi täysin välttää ajattelemasta, että palvelujärjestelmän toiminnassa on jotain parantamisen varaa, jos tällainen ulkopuolinen taho tarvitaan sosiaalityöntekijän ja asiakkaan väliin: asiakkaiden näkökulmasta edunvalvojan ja asianajajan rooliin, sosiaalityöntekijän näkökulmasta taas omien resurssien jatkeeksi.

Tavoitteiden toteutuminen

Hankkeen tavoitteiksi asetettiin alkuperäisessä suunnitelmassa luoda ja toteuttaa asumisen tukemisen palvelumalli, jolla pyritään ennaltaehkäisemään ja korjaamaan syrjäytymisvaarassa olevien ryhmien asumisongelmia, luoda toimivia asumispalvelun malleja eri kohderyhmille ja levittää tietoa tuetusta asumisesta ja asumisen taidoista sidosryhmille. Kyseessä on siis kolme tehtävää: palvelumallin luominen, sen kohdentaminen eri ryhmille ja tiedonvälitys.

Näiden tehtävien toteutumista arvioitaessa voidaan todeta, että ensimmäisessä tehtävässä on onnistuttu hyvin. On luotu malli, jota on testattu käytännössä ja jonka toimivuus ja tarpeellisuus on todettu. Yleistä, joka paikkaan soveltuvaa mallia on tietenkin mahdotonta saada aikaan, mutta tässä on luotu ne yleiset puitteet joiden rajoissa mallista voidaan luoda erilaisia sovelluksia erilaisille asiakasryhmille, erilaisissa ympäristöissä ja erilaisissa tilanteissa. Mallia on siis jatkojalostettava ja testattava muiden ryhmien kanssa – tämä jää tulevaisuudessa tehtäväksi. On melko vaikea arvioida, olisiko tähän kyetty käytettävissä olleen ajan puitteissa vaikka työntekijävaihdoksia ja kehittämistyön katkosta ei olisi tapahtunutkaan. Pikemminkin on niin, että tässä luodun mallin erilaisiin käytäntöyhteyksiin siirtäminen tulee parhaiten tapahtumaan niiden tahojen toimesta, jotka malliin tarttuvat.

Tästä seuraa tärkeä kysymys siitä, missä ja kenen toimesta mallia tulisi toteuttaa. Kolmannen sektorin toimijalla on etuna: asiakkaat saattavat vierastaa tällaista lähes riippumatonta tukityöntekijää vähemmän kuin viranomaisia. Tukisuhteesta jäävät puuttumaan ne kontrollin elementit, jotka viranomaistyöhön väistämättä sisältyvät. Tällöin tosin tietojen vaihtaminen viranomaisten kanssa edellyttää aina asiakkaan antamaa erillistä lupaa. Ellei työntekijä pidä varaansa, hänellä on vaara tulla vedetyksi mukaan peliin, jossa tuen tarjoajasta tulee hyvä työntekijä ja viranomaisesta taas paha työntekijä.

Viranomaistoimijalla on myös paremmat mahdollisuudet tavoittaa tuen tarvitsijat, jotka useimmiten jo ovat asiakkaina, ja päästä myös paremmin sisään asiakkaiden tilanteisiin. Ihmisen koti on hyvin yksityinen asia, ja ilman hyvää syytä oville ei voi lähteä koputtelemaan. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että tämänkaltaista tukea voidaan tarjota silloin, kun asumisessa on ongelmia (esim. vuokravelat) tai silloin, kun asiakas asutetaan esim. laitoshoidon jälkeen omaan vuokra-asuntoon. Muuten tukea voidaan tarjota asiakkaille, jotka katsovat olevansa sen tarpeessa ja haluavat ottaa sitä vastaan – tällöin sen ulkopuolelle saattavat jäädä ne, jotka tukea tarvitsisivat, mutta syystä tai toisesta eivät sitä halua. Ennalta ehkäisemisen periaate taas edellyttäisi, että asioihin päästäisiin tarttumaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Viranomaistoimijalla on myös helpompaa saada näitä ”heikkoja signaaleita” niistä ihmisistä, joiden tilanne saattaisi edellyttää puuttumista. Toteutettiinpa mallia sitten ostopalveluna, kaupungin tai kunnan omana toimintana, yhteistyö viranomaisten ja esim. asumisohjaajan kanssa on ratkaisevaa pyrkimysten onnistumiselle.

Johtopäätökset

Seuraavassa on koottu SWOT-analyysikehikkoon yhteenvedonomaaisesti Asumisen taidot – hankkeen arvioinnin esiin nostamat asiat. Tässä on arvioitu siis itse mallia että hankkeen toteuttamista, eikä näitä oikein voikaan erottaa toisistaan.

<p>Vahvuudet</p> <ul style="list-style-type: none"> • hankkeessa on yhdistetty sekä tutkimus että kehittäminen tuloksellisella tavalla • hanke painottaa ennaltaehkäisyä ja varhaista puuttumista, joista molemmista on asumisen kentällä pulaa • mallin tarjoama tuki viedään asiakkaan omaan elinympäristöön, joka mahdollistaa pysyvämmät tulokset • malli tarjoaa intensiivistä tukea, jota asiakkaiden monimutkaiset elämäntilanteet useimmiten edellyttävät • mallin tarjoama tuki on joustavaa, ja mahdollistaa soveltamisen erilaisille asiakkailla erilaisissa ympäristöissä ja muuttuvissa tilanteissa. 	<p>Heikkoudet</p> <ul style="list-style-type: none"> • asiakastyön resurssit ovat hankkeessa olleet vähäiset, varsinkin alkuvaiheessa • työntekijävaihdokset hankkeen melko kriittisessä vaiheessa • yhteistyöverkoston kokoaminen voi ajoittain olla vaikeaa ja tiedonkulussa esiintyä katkoksia, kun hanke toimii irrallaan perustuksesta • kaikkein eniten apua tarvitsevien asiakkaiden motivoiminen hankkeeseen on vaikeaa, esimerkiksi vapautuvien vankien halu ottaa vastaan minkäänlaista tukea on heikko
<p>Mahdollisuudet</p> <ul style="list-style-type: none"> • sekä asiakkaiden että yhteistyökumppanien palautteesta päätellen mallin tarve ja toimivuus on todistettu, joskin sen jatkajalostamistakin vielä tarvitaan • ajankohta ja poliittinen ilmapiiiri ovat otollisia asunnottomuuden poistamiseen tähtääville uusille keinoille • hankkeen tuloksia voidaan hyödyntää missä tahansa asunnottomuuden parissa työskentelevissä tahoissa • jatkotutkimuksen ja –kehittämisen kautta mallista voidaan saada luotua aidosti uudenlainen työkalu asunnottomuuden poistamisen kentälle 	<p>Uhat</p> <ul style="list-style-type: none"> • kehitetylle palvelumallille ei löydy toteuttajaa tai rahoittajaa • on vielä testaamatta, toimiiko malli esim. ns. vaikeimmin asutettavien asiakkaiden kanssa • malli kutistuu ainoastaan viranomaisasioiden hoitamisen opettamiseksi • koko järjestelmän muuttaminen toimimaan asunnottomuuden ennaltaehkäisyn periaatteella edellyttäisi aika perustavanlaatuisia muutosta toiminnassa ja asenteissa

Aikakausi näyttäisi olevan otollinen asunnottomuuden poistamiseen tähtääville toimenpiteille ja uusille keinoille asunnottomuuden vastustamisessa. Uusi asuntonministeri nimitti melkein ensi töikseen ns. neljän viisaan työryhmän ideoimaan asunnottomuuden poistamiseen tähtääviä toimenpiteitä. Työryhmä on juuri jättänyt raporttinsa tätä kirjoitettaessa, ja se sisältää tavoitteina asunnottomuuden puolittamisen vuoteen 2011 mennessä ja kokonaan poistamisen vuoteen 2015 mennessä. Tavoite ei sinällään ole uusi, ja asunnottomuuden poistamista on tavoiteltu aikaisemminkin. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että asunnottomuuden poistamispyrkimyksiin liittyy myös aito halu löytää uusia keinoja ja ajattelutapoja. Asumisen taidot -hanke, siinä tehty tutkimustyö ja kehitetty malli muodostavat yhden tällaisen uuden vaihtoehdon.

Kirjallisuus

- Ala-Nikkola Merja & Sipilä Jorma (1996): Yksilökohtainen palveluohjaus (case management) – uusi ratkaisu palvelujen yhteensovittamisen ikuisiin ongelmiin. EDITA.
- Ala-Nikkola Merja ja Valokivi Heli (1997): Yksilökohtainen palveluohjaus käytäntönä. Raportteja 215. Stakes.
- Asumista ja kuntoutusta. Mielenterveyskuntoutujien asumispalveluja koskeva kehittämissuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:13.
- Asunnottomat 2001. Valtion asuntorahaston selvityksiä 8/2001.
- Asunnottomat 2002. Valtion asuntorahaston selvityksiä 7/2003.
- Asunnottomat 2003. Valtion asuntorahaston selvityksiä 6/2004.
- Asunnottomat 2004. Valtion asuntorahaston selvityksiä 8/2005.
- Asunnottomat 2005. Valtion asuntorahaston selvityksiä 9/2006.
- Asunnottomien asumispalvelujen kehittäminen pääkaupunkiseudulla. Pääkaupunkiseudun asunnottomuuden vähentämishajonnan 2002–2005 toteutuminen ja tavoitteet. Helsingin kaupungin talous- ja suunnittelukeskuksen julkaisuja 2/2005.
- Avramov, Dragana (1997): Homelessness in the European Union: Changes and Continuities. Teoksessa Dragana Avramov (ed.) Youth Homelessness in the European Union. Feantsa transnational report, 13 – 34.
- Avramov, Dragana (1997b): Causes of Youth Homelessness and Housing Needs of Young People. Teoksessa Dragana Avramov (ed.) Youth Homelessness in the European Union. Feantsa transnational report, 35 – 64.
- Backlund Anna (2004): Selvitys sosiaalisen isännöinnin ja asumisneuvonnan kehittymisestä Suomessa. ASKE –projekti. Suomen Settlementiliitto. S-Asunnot Oy.
- Balazs, John (1993): Health care for single homeless people. Teoksessa Kevin Fisher & John Collins (eds.): Homelessness, health care and welfare provision. London and New York: Routledge, 51 – 93.
- Bild, Mats (2006): Bowende och stöd – en nationell inventering av kommunens boendeinsatser för utsatta grupper. Socialvetenskaplig Tidskrift 13 (4).
- Blomberg Sanna (2005): Toimivia palveluohjauksen elementtejä etsimässä? Kirjallisuuskatsaus suomalaisista palveluohjaustutkimuksista 1/2005. Stakes.
- Christensen, Ivan & Koch-Nielsen, Inger (2005): Danish research on homelessness with a focus on hidden homelessness. Paper at CUHP workshop no 5. April 2005.
- Espoon asunto-ohjelma 2004–2008.
- Evaluating homelessness prevention. Homelessness research summary, 3/2006. Department for communities and local government, London.
- Flatau, Paul & Robyn Martin & Kaylene Zaretsky & Yvonne Haigh & Michelle Brady & Lesley Cooper & Donna Edwards & Dot Goulding (2006): The effectiveness and cost-effectiveness of homelessness prevention and assistance programs. Australian Housing and Urban Research Institute AHURI. Positioning Paper No. 92.
- Granfelt, Riitta & Hynynen, Raija (2005): Johtopäätöksiä. Teoksessa Hynynen, Raija (toim.): Asuntoja ja tukea asunnottomille. Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista. Ympäristöministeriö: Asunto- ja rakennusosasto. Suomen ympäristö 745, 159–163.
- Granfelt, Riitta (1998): Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Akateeminen väitöskirja. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 702.
- Granfelt, Riitta (2003): Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudestaan. Suomen ympäristö 613. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Granfelt, Riitta (2005): Vapautuvien vankien tuettu asuminen. Teoksessa Hynynen, Raija (toim.): Asuntoja ja tukea asunnottomille. Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista. Ympäristöministeriö: Asunto- ja rakennusosasto. Suomen ympäristö 745, 119–156.
- Gullberg, Anders & Börjeson, Martin (2000): Att undersöka grupper i svaga positioner på bostadsmarknaden. Teoksessa Wedding Rundquist & Hans Swärd (red.): Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv & förklaringsmodeller. Stockholm: Carlssons, 283–306.
- Haapanen Anu (2004): Vähemmän häätöjä. Kontulan Kiinteistöt Oy:n asumisneuvoprojekti 1999–2002. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuskatsauksia 2004/1.
- Hannikainen, Katri & Kärkkäinen, Sirkka-Liisa (2000): Homelessness among young people in Finland: measures to prevent it and foreseeable risks. Teoksessa Dragana Avramov (ed.) Youth Homelessness in the European Union. Feantsa transnational report, 163–176.
- Hemlöshet i Sverige 2005. Ofattning och karaktär. Socialstyrelsen 2006.
- Hemlöshetarbeta i Storbritannien. Hemlöshetsprojektet 2004. Socialstyrelsen.
- Hertting, Nils (2000): Hemlös i Västeuropa. Teoksessa Wedding Rundquist & Hans Swärd (red.): Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv & förklaringsmodeller. Stockholm: Carlssons, 169 - 188.
- Hietikko, Merja (2004): Asumisneuvojalla säästöjä. Kontulan Kiinteistöt Oy asumisneuvontaprojektin 1999–2002 arviointi. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuskatsauksia 2004/2.
- Huttunen, Laura (2002): Kotona, maanpaossa, matkalla: kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäntarinoissa. Helsinki: SKS.
- Hynynen, Raija (toim.) (2005): Asuntoja ja tukea asunnottomille. Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista. Ympäristöministeriö, asunto- ja rakennusosasto. Helsinki.

- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1991): Pohjimmaisat asuntomarkkinat. Diskurssianalyysi kuntatason viranomaiskäytännöistä. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Junnto, Anneli (1990): Asuntokysymys Suomessa. Topeliuksesta tulopoliittikkaan. Helsinki: Sosiaalipoliittinen yhdistys. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja nro 50.
- Juvonen, Tuija & Varjonen, Kaijus (2006): "On turha luulla, että mies kadulta pärjäis itekseen ilman tukea". Vasu-projekti 25.5.2004-28.2.2006. Loppuraportti. Espoon kaupunki, sosiaali- ja terveystoimi.
- Kaakinen, Juha & Nieminen, Jarmo & Pitkänen, Sari (2006): Oikeus asuntoon, oikeus ihmisarvoiseen elämään. Valtakunnallisen (2001-2005) ja pääkaupunkiseudun (2002-2005) asunnottomuuden vähentämisen toimenpideohjelmien arviointi. Ympäristöministeriön raportteja 8/2006. Helsinki.
- Karjalainen, Pekka (2001): Sosiaalityötä yhteiskunnan reunoilla. Espoon Diakoniasäätiön tukiasuntotyö ja Silta-projekti. Espoon Diakoniasäätiö.
- Karvinen – Niinikoski, Synnöve & Salonen, Jari & Meltti, Tero & Yliruka, Laura & Tapola-Haapala, Maria & Björkenheim, Johanna (2005): Konstikas sosiaalityö 2003. Suomalaisen sosiaalityön todellisuus ja tulevaisuudennäkymät. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2005:28. Helsinki.
- Keskitalo, Elsa & Heikkilä, Matti & Laaksonen, Seppo (2000): Toimeentulotuen muutokset; Vuoden 1998 perusturvamuutosten arviointitutkimuksen loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2000: 16
- Kopomaa, Timo (1997): Tori – marginaali – haastava kaupunki. Tilatapauksia julkisten ulkotilojen käytöstä ja reunimmaisista käytännöistä. Suomen kirjallisuuden seuran toimituksia 670. Ykkös-Offset Oy, Vaasa.
- Kopomaa, Timo (2005): Naapuruussuvaitsevaisuus. Tuetun asumisen ja palvelutoiminnan yhteys lähiympäristöön, asukasvaikuttamiseen ja kaupunkisuunnitteluun. Ympäristöministeriö, Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto. Helsinki.
- Kortteinen, Matti & Elovainio, Marko & Vattovaara, Mari (2006): Asuinolot ja niiden kehitys Helsingin kunnallisissa vuokrataloissa. Yhteiskuntapolitiikka 1/2006, 3–13.
- Koskela, Hille (toim.) (2003): Avoin kaupunki/suljettu kaupunki. Kirjoituksia urbaanista turvallisuuspolitiikasta. Helsingin yliopisto, maantieteen laitos. Suunnittelumaantieteen kurssiraportteja 45. Helsinki.
- Kuula, Ursula (2004): Asumisohjaaja. Espoon Diakoniasäätiön ja Espoonkruunun yhteistyöhanke. Asumispalvelut, Espoon Diakoniasäätiö.
- Kylmä, Jouni (1991): Asunnottomien alkoholistien elämää yhteiskunnan ja valtion reunalla- Helsingin pultsareiden maailmaa etsimässä. Lisensiaattityö (julkaisematon). Helsingin yliopisto. Sosiologian laitos.
- Kääriäinen, Juha (1994): Seikkailijasta pummiksi. Tutkimus rikosurasta ja sosiaalisesta kontrollista. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 1/1994. Helsinki.
- Manninen, Markku & Tuori, Tanja (2005): A-klinikkasäätiön tuettu asuminen. *Teoksessa* Hynynen, Raija (toim.) Asuntoja ja tukea asunnottomille, 9-26. Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista. Ympäristöministeriö, asunto- ja rakennusosasto. Helsinki.
- Moisio, Pasi (2004): Köyhyyden pitkittäinen rakenne. Tilapäis-, toistuvais- ja pitkäaikaisköyhyys Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka 4/2004
- Muilluvuori, Marja-Liisa (2006): Tiedonanto sähköpostitse.
- Murto, Lasse (1978): Asunnottomien alkoholistien elinolosuhteet ja elämäntapa sekä yhteiskunnan toimenpiteet. Forssa: Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja nro 30.
- Nupponen, Terttu (1991): Raportti sosiaalisesta isännöinnistä Jyväskylän kuokkalassa. Jyväskylän yliopisto. Sosiologian laitoksen julkaisuja 48.
- Paasu Jaana (2005): Kotia ja tukea etsimässä. Mielenterveyskuntoutujan asuminen ja tukipalvelut pääkaupunkiseudulla. Suomen Mielenterveysseura. Keinot käyttöön arjen areenoilla 2003-2005 -hanke. Vantaa.
- Paasu, Jaana (2005): Mielenterveyskuntoutujien tuettu asuminen ja asumista tukevat palvelut pääkaupunkiseudulla ja Lohjalla. Teoksessa Hynynen, Raija (toim.): Asuntoja ja tukea asunnottomille. Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista. Ympäristöministeriö: Asunto- ja rakennusosasto. Suomen ympäristö 745, 27-52.
- Parpo, Antti & Moisio, Pasi (2006): Toimeentulotuen saannin kesto ja dynamiikka Suomessa 1992-2003, Yhteiskuntapolitiikka 2/2006.
- Pawson, Hal & Netto, Gina & Jones, Colin (2006): Homelessness prevention. A guide to good practice. Department for communities and local government, Homelessness and housing support directorate. London.
- Perlman, Jennifer & Pavensky, John (2006): Denver Housing First Collaborative: Cost Benefit Analysis and Program Outcomes Report. Colorado Coalition for the Homelessness.
- Pikkarainen Miiia & Tuominen Paula (2007): Kokemuksia asunnottomien ryhmätoiminnoista. Asunnottomien palvelujen kehittäjät kansainvälisillä vesillä – seminaari.
- Pinkey, Sarah & Ewing, Scott (2004): How Does this Help Again? Economic evaluation and homelessness policy. Cost and Pathways of Homelessness project research report.
- Pitkänen, Sari & Kaakinen, Juha (2004): Rajattomat mahdollisuudet. Esiselvitys pääkaupunkiseudun asunnottomien tuki- ja palveluasumisen kehittämissuunnitelmaa (2005-2007) varten. Ympäristöministeriö. Ympäristöministeriön monisteita 141. Asunto- ja rakennusosasto. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Pomeroy, Steve (2005): The Cost of Homelessness: Analysis of Alternative Responses in Four Canadian Cities. Prepared for National Secretariat on Homelessness. Final report March 2005.

- Ponkala Veli-Matti (2003): Yksilökohtainen palveluohjaus. Työntekijöiden palveluohjausmalli kovien huumausaineiden käyttäjille. Yhteistyötahojen fokusryhmähaastattelut. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Tutkimuksia 2003:2.
- Päihdehuollon laatusuosituksen. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2002:3.
- Pääkaupunkiseudun asunnottomuuden vähentämishojelman 2002-2005 toteutuminen ja tavoitteet. Helsingin kaupungin talous- ja suunnittelukeskuksen julkaisuja 2/2005.
- Raitakari, Suvi (2004): Nuorten tukiasumisen monitasoinen asiakkuus, hinta ja (yhteis)työ. Nuorten tukiasumiskokeilu sosiaalityöntekijöiden haastattelujen valossa. Nuorten ystävät ry.
- Rastas, Tarja (2002): Maahanmuuttajien asunnottomuus Helsingissä. Suomen Ympäristö 582. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Rikoksesta rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle. Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:6. Helsinki.
- Ryöti, Miliza (2005): Asunnottomien asumispalvelujen kehittäminen pääkaupunkiseudulla
- Sahlin, Ingrid (2000): Den sekundära bostadsmarknaden och dess betydelse för 1990-talets hemlöshet. Teoksessa Wedding Rundquist & Hans Swärd (red.): Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv & förklaringsmodeller. Stockholm: Carlssons, 113-134.
- Sahlin, Ingrid (2005): The Staircase of Transition: Survival Through Failure. *Innovation* 18 (2), 115-135.
- Salo, Markku & Kallinen, Mari (2007): Yhteisasumisesta yhteiskuntaan? Mielenterveyskuntoutujien asumispalveluiden tila ja tulevaisuus. Pori: Mielenterveyden keskusliitto.
- Smith, Joan & Ravenhill, Megan (2004): Undertaking qualitative research amongst homeless populations in the UK – contrasting strategies. Paper at CUHP workshop no 4. London 2004.
- Suominen Sauli (2006): Palveluohjauskäsitteen ja sen muuntuvan sisällön avaamista päihde- ja mielenterveystyön näkökulmasta – luento. Päihde- ja mielenterveystyön palveluohjaus –työkokous. Stakes 3.4.2006.
- Swärd, Hans & Rundquist, Weddig (2000): Inledning. Teoksessa Wedding Rundquist & Hans Swärd (red.): Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv & förklaringsmodeller. Stockholm: Carlssons, 15–28.
- Swärd, Hans (2000): Teser och föreställningar om hemlösa och hemlöshet i dagens samhälle. Teoksessa Wedding Rundquist & Hans Swärd (red.): Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv & förklaringsmodeller. Stockholm: Carlssons, 15-28.
- Taipale, Ilkka & Kaakinen, Juha (1988): Johdanto teoksessa Asunnottomuuden arkipäivää. Jyväskylä: Y-säätiö.
- Taipale, Ilkka (1982): Asunnottomuus ja alkoholi. Sosiaalilääketieteellinen tutkimus Helsingistä vuosina 1937-1977. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja nro 32. Jyväskylä. Gummerus.
- Torri, Rosanna & Tosi, Antonio (2004): Qualitative methods and the homeless: the biographical approach in Italian research. Paper at CUHP workshop no 4. London, 2004.
- Tosi, Antonio & Torri, Rossana (2005): Homelessness as a process: theoretical approaches and social construction of the question. Paper at CUHP final conference, Brussels. November 3th and 4th 2005.
- Ympäristöministeriö 2003: Asumisneuvonta – asukkaan ja asuinyhteisön tukena

Internetlähteet:

- <http://groups.stakes.fi/FINSOC/FI/hankkeet/palveluohjaus.htm> (2.7.2007)
- www.a-klinikka.fi/kehittamistoiminta/projektit/hanketietokanta/hanke_haku.php?id=148 (30.5.2007)
- www.a-klinikka.fi/kehittamistoiminta/projektit/hanketietokanta/hankkeet_6_b-php3?id=28 (30.5.2007)
- www.a-klinikka.fi/kehittamistoiminta/projektit/hanketietokanta/hankkeet_6_c.php3?id=105 (30.5.2007)
- www.a-klinikka.fi/jss/projektit_3.html (30.5.2007)
- <http://www.ejulkaisu.fi/ejulkaisu.pl?customer=esse&date=050922&document=00014451> (26.7. 2007)
- <http://www.espoondiakoniasaatio.fi/asumispalvelut/tukiasunnot/asumisohjaajat/> (20.7.2007)
- <http://www.espoo.fi/default.asp?path=1;28;11866;9878;10230;10285;10289> (2.7. 2007)
- <http://www.omaishetkisyysimaa.fi/palveluohjaus/perustietoa.php> (2.7.2007)
- <http://www.omaishetkisyysimaa.fi/palveluohjaus/projektit.php> (2.7.2007)
- www.setlementtiliitto.fi/prosentti/projektin_selailu_1.php?id=118 (30.5.2007)
- www.sininauhaliitto.fi/sininauhasaatio/tuetun_asumisen_ja_sosiaalisen_isannoinnin_palvelut/jatkokatti-asunnot (30.5.2007)
- www.sininauhaliitto.fi/sininauhasaatio/yhteisprojektit/oikeus_omaan_oveen_-_tuetun_asumisen_projekti (30.5.2007)
- www.socca.fi/asunnottomuus/espoo.htm (5.11.2007)
- www.socca.fi/asunnottomuus/hankkeesta.htm (30.5.2007)
- www.socca.fi/asunnottomuus/helsinki.htm (5.11.2007)
- www.socca.fi/asunnottomuus/loppusemi.htm (5.11.2007)
- www.socca.fi/asunnottomuus/vantaa.htm (30.5.2007)

Julkaisemattomat lähteet:

- Asumisohjaajan tilastot (2007). Espoon Diakoniasäätiö.
- Iivari, Juhani; Varvikko, Jaakko & Aronen Anne (2005): Hankesuunnitelma. Asumisen taidot – tukiasumisen tutkimus- ja kehittämishanke. Espoon Diakoniasäätiö.
- Tiainen, Tuula (2005): Asumisen taidot – tukiasumisen tutkimus- ja kehittämishanke. Tarkennettu suunnitelma. Espoon Diakoniasäätiö.
- Tiainen Tuula (2006): OSA 1: Asumisen tukemisen palvelumalli: intensiivistä asumisneuvontaa. Kehittämisosuuden väliraportti. Tutkimus- ja kehittämisosuuden väliraportti, Asumisen taidot hanke. Espoon Diakoniasäätiö.

Seminaarit:

- Forsman, Soile & Helin, Heidi & Virtanen, Paula (2007): "Asukkaan ääni". Vertaistuen kehittäminen Koisorannan päivystävässä hoitokodissa. Asunnottomien palvelujen kehittäjät kansainvälisillä vesillä –seminaari. (9-11.5.2007)
- Järkestig-Berggren Ulrika (2007): Kokemuksia Ruotsin palveluohjaustyöstä. "Palveluohjaaja – asiakkaan asialla, neuvottelija ja rajojen ylittäjä. Omaiset mielenterveystyön tukena –seminaari (12.4.2007)
- Tainio, Hannele (2007): Asunnottomien nykyiset palvelut ja muuttuvat palvelutarpeet. Asunnottomien palvelujen kehittäjät kansainvälisillä vesillä –seminaari. (9-11.5.2007)

LIITTEET

Liite I. Asumisen taidot – hankkeesta tiedottaminen ja verkoston tapaaminen

1. Työkokous 21.6.05 Kilon sos.- ja terv.asemalla, jossa tuetun asumisen hankkeiden esittelyä
2. Espoonkruunussa tapaaminen 30.6.05
3. Kivitaskussa tapaaminen 7.7.05
4. KRIS:n vierailu säätiöllä 11.7.05
5. Jälkihuollon ohjausryhmän kokous 12.7.05
6. Askel-projektiin tutustuminen 2.8.05
7. Siipi-yhteisöön tutustuminen 9.8.05
8. Espoon sos. ja terveystoimen päihde- ja mielenterveyspalvelut/ tuettu asuminen 11.8.05
9. KRITS:iin tutustuminen 17.8.05
10. Lähetetty Talentia -lehteen lehdistötiedote 18.8.05 ja ehdotus tutustua tarkemmin hankkeeseen.
11. Lähetetty lehdistötiedote 18.8.05 Espoon sos.- ja terveystoimen tiedottaja Leena Kurkiselle (Intra ja sisäinen lehti)
12. Lähetetty kiinteistöpalvelukeskukseen Leena Levolalle sähköpostilla 18.8.05 hankkeen esite ja tarjous tulla kertomaan siitä lähemmin.
13. Lähetetty Länsiväylään vastine Areena-palstalle 19.8.05, vastine julkaistu 28.8.05.
14. Lähetetty 22.8.05 Sosiaaliturva-lehteen lehdistötiedote.
15. Sininauhasäätiöstä vieraili Juha Järvinen 23.8.05
16. Säätiön uusien työntekijöiden perehdytystilaisuus 23.8.05
17. Espoon sos.- ja terveystoimen Jälkihuoltotyöryhmän tapaaminen 24.8.05
18. Helsingin sosiaaliviraston jälkikuntoutusyksikkö, tapaaminen 26.8.05
19. Psykiatrian poliklinikan sosiaalityöntekijöiden kokous 30.8.05
20. Espoon sos.- ja terv.toimen aikuissosiaalityön johtavien työntekijöiden kokous 7.9.05
21. Nal/ Helsinki, tutustuminen 28.9.05
22. Kriminaalihuoltolaitos, Espoon aluetoimisto 6.10.05
23. Espoon seurakuntien diakonien kokous 12.10.05
24. Kolmas sektori asumisneuvojapalvelujen tuottajana 3.11.05 - esitelty seminaarissa asumisen taidot – hanke
25. Espoon keskuksen aikuissosiaalityön kokous 6.2.06
26. Vierailu Helsingin sos.viraston Asson päällikön Taru Neimanin luona 8.2.06
27. Leppävaaran aikuis- ja muutossosiaalityön tiimikokous 13.2.06
28. Yhteistyöiltapäivä 22.2.: Espoon päihdepysäkki, tuetun asumisen yksikkö, miel.terv.palv.ohjausprojekti, EDS
29. Neppersin huoltokoti 23.2.06
30. Kolmirannan hoitokoti 24.2.06
31. Isännöitsijä Jukka Kirjavaisen tapaaminen 7.3. ja yhteistyöstä neuvottelemineen
32. Hankkeen esittely Espoonkruunussa vuokrausvastuullisille 6.4.06
33. Leppävaaran psykiatrian poliklinikka 17.5.06

Tukiasumisen kartoituslomake

Liite 2

TUKIASUMISEN KARTOITUSLOMAKE

Pvm ___ / ___ / _____

Asiakkaan nimi: _____

Henkilötunnus _____

Osoite _____ Puhelin _____

Lähettävä työntekijä _____ Puh _____

Mikä on ylin suorittamasi tutkinto?

peruskoulun päästötodistus

opistoasteen tutkinto

koulu kesken

kouluasteen tutkinto

korkeakoulututkinto

Miten pitkään olet ollut töissä?

alle kaksi vuotta

kaksi – viisi vuotta

viisi – kymmenen vuotta

yli kymmenen vuotta

Milloin olet viimeksi ollut töissä? _____

Miten pitkä viimeisin työsuhteesi oli?

alle vuoden

vuoden – kaksi vuotta

kaksi – viisi vuotta

viisi – kymmenen vuotta

yli kymmenen vuotta

Mikä on pääasiallinen toimeentulosi lähde tällä hetkellä?

palkka

työttömyyspäiväraha/työmarkkinatuki

toimeentulotuki

kuntoutusraha

työkyvyttömyyseläke

opintotuki

äitiyspäiväraha/kotihoidontuki

sairauspäiväraha

kuntoutustuki

muu, mikä? _____

Onko sinulla velkoja? ei kyllä, miten paljon? _____

Paljonko veloistasi on vuokravelkaa? _____

Mikä on siviilisäätysi?

avioliitossa
eronnut

avioliitossa
leski

Espoon Diakoniasäätiö

ASUMISEN TAIDOT -KYSELYLOMAKE

Valitse seuraavista vaihtoehtoista se, joka parhaiten kuvaa tilannettasi. Vastausvaihtoehdoissa 5 on suurin arvo ja 1 pienin, siten että

5 erinomaisesti/aina
 4 hyvin/useimmiten
 3 kohtalaisesti/joskus
 2 huonosti/silloin tällöin
 1 ei ollenkaan/ei koskaan

	5	4	3	2	1
1. Pystyn hoitamaan tarvittavat asiat eri viranomaisten kanssa itsenäisesti	☐	☐	☐	☐	☐
2. Maksan laskuni viimeistään eräpäivänä	☐	☐	☐	☐	☐
3. Ellen pysty maksamaan laskujani ajallaan, otan yhteyttä velkojiini ja sovin maksuaikataulusta	☐	☐	☐	☐	☐
4. Suunnittelen etukäteen, miten saan rahani riittämään	☐	☐	☐	☐	☐
5. Olen jatkuvasti velkaa tuttavilleni tms.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Tiedän, mitä haluan saada aikaan elämässäni	☐	☐	☐	☐	☐
7. Teen ostoslistan kauppaan lähtiessäni	☐	☐	☐	☐	☐
8. Yritän hyödyntää kaupoissa olevia tarjouksia	☐	☐	☐	☐	☐
9. Siivoan asuntoani vähintään kerran viikossa	☐	☐	☐	☐	☐
10. Osaan laittaa ruokaa	☐	☐	☐	☐	☐
11. Lähelläni on ihmisiä, joilta pyydän ja saan apua tarvitessani	☐	☐	☐	☐	☐

1

Espoon Diakoniasäätiö

Vastausvaihtoehdoissa 5 on suurin arvo ja
1 pienin, siten että

5 erinomaisesti/aina
4 hyvin/useimmiten
3 kohtalaisesti/joskus
2 huonosti/silloin tällöin
1 ei ollenkaan/ei koskaan

	5	4	3	2	1
12. Pesen pyykkiä säännöllisesti	☐	☐	☐	☐	☐
13. Fyysinen kuntoni on mielestäni riittävän hyvä	☐	☐	☐	☐	☐
14. Elämäni tuntuu mielekkäältä	☐	☐	☐	☐	☐
15. Minulla on ainakin muutama hyvä ystävä, joihin pidän säännöllisesti yhteyttä	☐	☐	☐	☐	☐
16. Minulla on harrastus, josta nautin.	☐	☐	☐	☐	☐
17. Viihdyn työssäni/opintojeni parissa ja koen saavani jotain aikaan	☐	☐	☐	☐	☐
18. Minulla on tulevaisuuden suunnitelmia, jotka koen mahdollisiksi toteuttaa.	☐	☐	☐	☐	☐
19. Viihdyn hyvin asunnossani ja vietän mielelläni aikaa kotona	☐	☐	☐	☐	☐
20. Murehdin jatkuvasti samoja asioita, joihin ei tunnu löytyvän ratkaisua	☐	☐	☐	☐	☐

2

Asumisen taidot –tukiasumisen tutkimus- ja kehittämishanke

Tukiasunnot

TUKISUUNNITELMA ajalle _____

Asiakkaan nimi: _____ Hetu: _____

1. Raha-asiat, velat (kuukausibudjetin tekeminen, velan maksusuunnitelma)

2. Kodinhoitaminen (siivous, vaatehuolto, ruuanlaittaminen)

3. Työ, opiskelu

4. Harrastukset, vapaa-aika

5. Ihmissuhteet

6. Fyysisen ja psyykkisen terveyden hoitaminen (myös päihdehoito)

7. Verkosto (työntekijät, tukihenkilöt, yhteystiedot) ja työnjako

Asumisen taidot –tukiasumisen tutkimus- ja kehittämishanke

SUOSTUMUS YHTEYDENPITOON JA TIETOJEN VAIHTAMISEEN

Asiakkaan nimi:

Henkilötunnus:

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 26§:n mukainen suostumus salassa pidettävien tietojen antamiseen Asumisen taidot - hankkeen palvelumallin ja tukiasuntojen asiakastyötä varten.

Suostumukseni mukaisesti Asumisen taidot – hankkeen/tukiasuntojen työntekijä saa olla yhteydessä ja vaihtaa hoitooni ja kuntoutumiseeni, terveydentilaani, sosiaaliseen- ja taloudelliseen tilanteeseeni liittyviä tietojani seuraavien yhteistyötahojen kanssa:

diakoniaoimistot	–
edunvalvontatoimisto	–
isännöintitoimisto	–
Kela/eläkelaitokset	–
päihdepalvelut	–
sosiaalipalvelut	–
terveys- ja mielenterveyspalvelut	–
työvoimatoimisto/työvoimanpalvelukeskus	–
ulosotto	–
velkaneuvonta	–
Muu, mikä/kuka?	–

Tämä suostumus on voimassa ajalla __. __.200__ – __. __.200__

Suostumus voidaan perua milloin vain kirjallisella ilmoituksella.

Espoossa __/ __ 200__

Asiakkaan allekirjoitus _____
 Nimen selvennys _____
 Luvan vastaanottanut työntekijä _____

KUUKAUSIBUDJETTI _____ **kuu 2007**

Pvm	Tulot	Kauppa	Tupakka	Vapaa-aika	Vaatteet	Muut hankinnat	Laskut
1.							
2.							
3.							
4.							
5.							
6.							
7.							
8.							
9.							
10.							
11.							
12.							
13.							
14.							
15.							
16.							
17.							
18.							
19.							
20.							
21.							
22.							
23.							
24.							
25.							
26.							
27.							
28.							
29.							
30.							
31.							

Asumisen taidot – tukiasumisen tutkimus- ja kehittämishanke

ASUMISEN TIETOPAKETTI

Vuokralaisen oikeudet ja velvollisuudet

Muuttaessa

Ennen vuokrasopimuksen allekirjoittamista vaaditaan yleensä ensimmäisen kuukauden vuokra ja vakuusmaksu tai takuuvuokra. Itse maksetun takuuvuokran saat asumisen päättyessä takaisin, jos ei ole huomautettavaa. Sosiaalitoimiston antama vuokravakuus palautetaan sosiaalitoimistoon vuokrasuhteen päättyessä. Mikäli sosiaalitoimen vakuudella joudutaan kattamaan vuokravelkaa ym. korvauksia, tullaan se perimään asukkaalta takaisin.

Sinun tulee tehdä muuttoilmoitus huoltoon ja väestörekisteriin. Lisäksi sinun kannattaa tehdä osoitteen muutos postiin ja tutuille. Sähkösopeimus tulee tehdä uuteen asuntoon ja mahdollinen lankapuhelimen siirto.

Sinun kannattaa myös hankkia asuntoa varten kotivakuutus sekä asentaa palohälytin.

Naapurisovun ylläpitäminen

Voit itse vaikuttaa omaan ja naapureidesi asumisviihtyisyyteen. Naapurisopua voit ylläpitää helpoilla keinoilla. Vanhoissa kerrostaloissa on huonot äänieristykset, mikä kannattaa ottaa huomioon omassa asumisessa.

Varsinkin yöhiljaisuusaikaa kannattaa noudattaa. Käytännössä tämä merkitsee sitä, ettei tuttavilla pyydetä kyläilemään hiljaisuuden alkamisen jälkeen. Isojen juhlien järjestäminen on melko kyseenalaista. Jos niitä järjestää, tulee niistä kertoa lähinaapureille ja juhlat tulisi päättää yöhiljaisuuden alkaessa.

Musiikin kuuntelemisessa ja television katselemisessa kannattaa kiinnittää huomiota äänen voimakkuuteen. Jos haluat kuunnella musiikkia kovalla, voit käyttää kuulokkeita. Markkinoilla on saatavilla näppäriä langattomia kuulokkeita. Näin vältät ärsyttämästä turhaan naapureita.

Kun otat omassa asumisessasi muut ihmiset huomioon, on sinulla oikeus edellyttää samaa myös heiltä. Sinulla on oikeus rauhalliseen ja viihtyisään asumiseen!

Asunnosta huolehtiminen

Vuokralaisen velvollisuus on pitää asunto hyvässä kunnossa. Tämä tapahtuu parhaiten jokaviikkoisen siivoamisen avulla. Näin asunto ei pääse menemään liian huonoon ja epäsiistiin kuntoon.

Asunto kannattaa imuroida huolellisesti joka viikko ja pyyhkiä pölyt. Muutaman viikon välein on hyvä tehdä vähän perusteellisempi siivous, jolloin lattia pestään.

Vuodevaatteet kannattaa vaihtaa parin viikon välein.

Sinun vastuullasi on lavuaarien ja viemäreiden vesilukkojen puhdistus sekä poistoilmaventtiilien puhdistus. Myös mahdolliset raitisilmaventtiilien suodattimet tulee vaihtaa.

Asunnossa ei saa tehdä muutostöitä ilman vuokranantajan lupaa. Jos huomaat asunnossasi puutteita tai remontoitavaa, ilmoita siitä vuokranantajallesi. Asukkaal-

la on korvausvastuu, jos vahinko suurenee ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönnin takia.

Mikäli huoneistossa ilmenee muita epäkohtia esim. vuotavia hanoja ja putkia tulee asiasta ilmoittaa välittömästi huoltoyhtiöön tai päivystävälle huoltomiehelle (yhteystiedot löytyvät yleensä rappukäytävän ilmoitustaululta).

Muuta huomioon otettavaa

Vuokra tulee maksaa viimeistään eräpäivänä. Voit myös tehdä pankin kanssa maksupalvelusopimuksen. Mahdollinen Kela:n maksama asumistuki kannattaa ohjata suoraan vuokranantajan tilille.

Vuokralainen on vastuussa myös huoneistossa vuokralaisen luvalla oleskelevan henkilön aiheuttamista vahingoista tai häiriöistä.

Vuokranantajalla on huoneenvuokralain 61 §:n nojalla oikeus purkaa vuokrasopimus seuraavissa tapauksissa:

- HUOM: Varoitusta ei vaadita 1 ja 2 kohdissa. Kohdissa 3-6- riittää yksi varoitus.
- 1) jos vuokralainen laiminlyö suorittaa vuokran säädetyssä tai sovitussa ajassa;
 - 2) jos vuokraoikeus siirretään taikka huoneisto tai sen osa muutoin luovutetaan toisen käytettäväksi vastoin tämän lain säännöksiä;
 - 3) jos huoneistoa käytetään muuhun tarkoitukseen tai muulla tavalla kuin vuokrasopimusta tehtäessä on edellytetty;
 - 4) jos vuokralainen viettää tai sallii vietettävän huoneistossa häiritsevää elämää;
 - 5) jos vuokralainen hoitaa huoneistoa huonosti;
 - 6) jos vuokralainen huoneistossa rikkoo, mitä terveyden tai järjestyksen säilyttämiseksi on säädetty tai määrätty

Tärkeitä yhteystietoja:

Sosiaalipalvelut:

Sosiaalityöntekijät ja -ohjaajat (puh.aika klo 12-13)

Etuuskäsittely (puh.aika ma-ke, pe klo 10-11, to klo 12-13) mikäli jotain syyttävää päätöksestä tms.

Palveluneuvonta (vahtimestarit) palvelee ma-ke ja pe klo 10-14, torstaisin klo 14-17.

Espeen keskuksen aikuissosiaalityö:

Muuralan A-talo, Terveyskuja 2

Puh: 09 81621 (vaihde)

Leppävaaran aikuissosiaalityö:

Trillakatu 5 (lähellä Kilon asemaa)

Puh: 09 816 3011

Espeenlahden aikuissosiaalityö:

Kipparinkatu 2 (Kivenlahti)

Puh. 09 816 4051

Matinkylä-Olarin ja Tapiolan aikuissosiaalityö:

Itätuulenkuja 4, 2. krs (Tapiola)

Puh. 09 816 3811

Sosiaali- ja kriisipäivystys:

09 8164 2439

Talous- ja velkaneuvonta:

Espoonkatu 4, (Virastotalo 1), 2. kerros
Puhelinneuvonta ja ajanvaraus ma - to klo 10 – 12
Puh. 0800-9-3488 (maksuton)

Kotihoito:

Kuninkin alueen sosiaali- ja terveystoimen vaihteen kautta,
määräytyy osoitteen mukaan

Siivousapu:

Kela:n toimistot

Puh. 020 434 8311 (vaihde)
Puh. 020 692 201 (asumistukeen liittyvät asiat)
Espoon keskuksen toimisto: Kamreerintie 8, (Kennelliiton talo)
Leppävaaran toimisto: Leppävaarankatu 10
Espoonlahden toimisto: Kipparinkatu 2
Tapiolan toimisto: Tapiontori
Matinkylän toimisto: Iso Omena, 2. krs

Työvoimatoimistot:

[Tapiolan työvoimatoimisto](#)

Itätuulentie 2 A, 2. krs
02100 Espoo (Tapiola)
010 60 40105

[Espoon keskuksen työvoimatoimisto](#)

Kamreerintie 8 A, 2.-3. krs
02770 Espoo (Espoon keskus)
010 60 40106

[Espoon työvoiman palvelukeskus](#)

Läkkisepänkuja 2 A, 4 krs
02650 Espoo (Leppävaara)
010 60 40101

Espoonkruunu Oy:

Upseerinkatu 3 B, 2. kerros (Perkkaa)
Espoonkruunun puhelinpalvelu: 09 81658050
maanantai-keskiviikko kello 9-12, perjantai kello 8-12
Vuokravalvonnan puhelinpalvelu: 09 81658080
maanantai-torstai kello 12-16, perjantai kello 12-15
Espoonkruunun asiakaspalvelu:
maanantai-keskiviikko kello 13-15, torstai kello 13-17, perjantai kello 8-12

Asumisohjaaja Ursula Kuula:

Selvittää pyynnöstä asukkaan vuokravelka-asioita ja neuvottelee mahdollisia lyhennyssopimuksia Espoonkruunun asukkaille.
Yhteydenotto pyynnöt Asumisen taidot –hankkeen työntekijöiden kautta.

Hei,

Teit yhteistyötä **Espoon Diakoniasäätiön Asumisen taidot –hankkeen työntekijän** kanssa viime vuonna. Hankkeen tarkoituksena on toteuttaa asumisen tukemisen palvelumalli, jolla pyritään ennaltaehkäisemään ja korjaamaan asumisongelmia. Tarkoituksena on tukea asumisen jatkumista nykyisessä asunnossa. Toimintaperiaatteina ovat asiakaslähtöisyys, yksilöllisyys ja luottamuksellisuus.

Arvioidessamme hankkeen toimintatapoja, tarvitsimme Sinun mielipidettäsi. Haluaisimme kuulla kokemuksiasi yhteistyöstä hankkeen kanssa. Tarvitsimme tietoa siitä, mihin olit tyytyväinen ja miten asioita voisi tehdä ehkä eri tavalla. Luottamuksellisuuteen kuuluu oleellisesti se, ettemme käytä saamiamme tietoja hankkeen ulkopuolisissa yhteyksissä ja ettei yksittäistä vastaajaa voida tunnistaa hankeraportista.

Kutsummekin Sinut keskustelemaan kokemuksistasi kahvin ja pullan merkeissä Espoon Diakoniasäätiön tiloihin osoitteeseen Suomalaistentie 1-3 Suomenojalle. Vaihtoehtoisesti voimme myös tulla luoksesi. Hankkeessa nykyisin työskentelevä henkilö tulee soittamaan Sinulle lähiaikoina ja ehdottaa tapaamisaikaa huhti-toukokuulle.

Ystävällisin terveisin,

Leena Lehtonen
projektityöntekijä
Asumisen taidot –hanke
040 848 5445
leena.makinen@espoondiakoniasaatio.fi

Espoon Diakoniasäätiö
Suomalaistentie 1-3
02270 Espoo

Asumisen taidot –tukiasumisen tutkimus- ja kehittämishanke

Asiakaspalaute

Yhteistyön aika _____
Onko vielä hankkeessa mukana _____
Mikäli ei ole, milloin yhteistyö loppui? _____

Yhteistyön alkaminen

Millainen tilanteesi oli yhteistyön alkamisen aikoina? _____

Ehkä myös se tuliko itse vai ohjattiinko ts. oliko asiakkaalla omasta mielestään avun tarvetta vai oliko se tarve vain ohjaavan tahon mielessä?

Minkälaisiin asioihin tarvitsit ja halusit apua kun tulit hankkeeseen? _____

Miten olit yrittänyt ratkaista tilannettasi aikaisemmin? Mitkä tahot olivat mukana auttamassa sinua näihin aikoihin? _____

Miten muiden avulla tapahtuneet ratkaisuyrityksen onnistuivat? Ja jos eivät onnistuneet, mistä se johtui?

Yhteistyön jatkaminen

Miten koit alkukartoituslomakkeen?
Entä asumisen taidotmittariston?

Auttoivatko ne sinua hahmottamaan paremmin omaa tilannettasi?

Minkälaisia tavoitteita asetit itsellesi?

Koitko saaneesi apua ja tukea niihin asioihin, joihin tarvitsit?

- mitkä olivat tärkeimpiä asioita eteenpäin menosi kannalta (ts. tärkeimmät inter-ventiokeinot)
- miten muuten sinua autettiin

Suureniko yhteistyöverkostosi saamasi tuen aikana? *(tulkinnassa otettava huomioon ettei yhteistyöverkoston suuruus ole itseisarvo)*

Mitä lisäarvoa *(siis mitä sait sellaista mitä et muualta saanut)* annettu tuki toi sinulle verrattuna sos. toimen, työvoimatoimiston, ETYP:n, päihde-mielenterveyshoidon tms. lisäksi?

Miten koit yhteistyön kaiken kaikkiaan?

Miksi yhteistyö hankkeen kanssa loppui? /Miten koit hankkeen työntekijävaihdoksen ja siihen liittyvän tauon yhteistyössä?

Mitä kuuluu nykyään?

Keiden viranomaisten kanssa asioit nykyään? *Miten olet pystynyt hyödyntämään mahdollisesti laajentunutta yhteistyöverkostoasi?* _____

Onko sinulla tällä hetkellä velkaa? Entä vuokraelkaa? (jos on, miksi; jos ei ole ker-
tynyt, autoiko hanke?)

Oletko tällä hetkellä töissä/opiskelijana/kuntouttavassa työtoiminnassa/työtön?
(+kuinka kauan olet ollut?)

Harrastukset, sosiaalinen verkosto, vertaistuki ja muu toiminta

Miten voit?(psykkisen ja fyysisen voinnin muutos)

Onko elämänhallintasi muuttunut hankkeen myötä? Miten selviät ar-
jesta verrattuna siihen ennen kuin aloitit yhteistyön hankkeen kanssa?

Missä asut? (+muuttuminen hankkeen aikana tai sen jälkeen?)

Haaveesi ja tulevaisuudensuunnitelmasi sekä tavoitteet (mitä on tehnyt niiden eteen ja mitä suunnitelmissa)

Mitä asunto ja asuminen sinulle merkitsee?(entä koti?)

Kysely sosiaalityöntekijöille

Työskentely hankkeen kanssa

- Miten sait tietoa hankkeesta?
- Minkälaisissa tilanteissa ohjasit asiakkaita hankkeen piiriin? Minkälaisille asiakkaille malli toimi? Mitkä asiat olisi tärkeätä huomioida ennen kuin ehdottaa ko. palvelumallin piiriin menoa? *Millaisiin ongelmiin mallilla pyritään vastaamaan?*
- Miten yhteistyö hankkeen työntekijöiden kanssa sujui? (puhelimitse, sähköpostitse, kasvotusten?)
Kuinka tiivistä yhteistyö oli? Parannusehdotuksia yhteistyöhön
- Minkälaisen lisäarvon koet hankkeen antaneen
 - sinun työllesi?
 - asiakkaan tilanteen selvittelyyn ja ongelmien ratkaisemiseen
- Minkälaiset työmuodot olivat toimivia?
Konkreettisia esimerkkejä asiakkaan tilanteen paranemisesta hankkeen myötä?
- Minkälaiset työmuodot eivät toimineet *ja miksi eivät?*
- Asiakkaiden yhteistyöverkostojen kasvaminen? *Myös: asiakkaiden elämänhallinnan parantuminen*

Mallin tarve ja toimivuus jatkossa

- Miten tällaista toimintaa voitaisiin mielestäsi jatkossa tehdä?
 - onko tämän kaltaiselle palvelumallille tarvetta
 - lisäarvo omalle toiminnalle
 - kuka toteuttaa
 - minkälaisille ryhmille malli soveltuisi
 - minkälaisilla ryhmillä tuen tarve suurin (akuutein tarve)
 - tuleeko mieleen nyt asiakkaita, joille tuki olisi hyödyllistä viedä
 - minkälaiset palveluelementit olisivat toimivia/minkälaisia kannattaisi kehittää
 - palvelumallin käyttö osana muuta (asumis)palvelujärjestelmää (muiden palveluiden rinnalla tai osana. esim. työpalvelut, päihde, mielenterveys?)
 - asiakasohjautuvuus (hoitopaikoista)
- Parannusehdotuksia?

Asumisohjaajan työ Espoonkruunussa

Kerrotko lyhyesti työstäsi Espoonkruunun asumisohjaajana.

Minkälaisia vaikutuksia toiminnalla on mielestäsi ollut?

Asumisneuvonnan tulevaisuuden näkymät.

(Miten esimerkiksi Espoonkruunulle siirtyminen vaikuttaa työhösi? Onko siitä ollut etua, että olet ollut "ulkopuolinen toimija" suhteessa vuokranantajaan työskennellessäsi Espoon Diakoniasäätiössä?)

Yhteistyö asumisen taidot hankkeen kanssa

1. Minkälaista yhteistyötä sinulla on ollut Asumisen taidot- hankkeen kanssa?(mm. asiakasohjautuvuus, yhteiset asiakkaat ja tiedonvaihto)
2. Miten asumisneuvonta ja hankkeessa annettu tuki eroavat toisistaan?
3. Onko hankkeessa tehdystä työstä ollut apua sinun työllesi esimerkiksi asiakkaiden asioiden eteenpäin viemisessä? (ja miten ne mahdollisesti täydentävät toisiaan?)
4. Tarvitaanko asumisneuvonnan rinnalla tällaista tukea, mitä hankkeen aikana on ollut mahdollista antaa asiakkaille?
5. Risut ja ruusut.
9. Tarvitaanko vielä muita keinoja/mitä tarvitaan asumisongelmien ja häätöjen vähentämiseksi?

KUVAILULEHTI

<i>Julkaisija</i>	Ympäristöministeriö Asunto- ja rakennusosasto		<i>Julkaisu-aika</i> Tammikuu 2008	
<i>Tekijä(t)</i>	Leena Lehtonen, Jari Salonen			
<i>Julkaisun nimi</i>	Asunnottomuuden monet kasvot			
<i>Julkaisusarjan nimi ja numero</i>	Suomen ympäristö 3/2008			
<i>Julkaisun teema</i>	Asuminen			
<i>Julkaisun osat/ muut saman projektin tuottamat julkaisut</i>				
<i>Tiivistelmä</i>	<p>Tutkimus perustuu Espoon Diakoniasäätiön Asumisen taidot –hankkeeseen vuosina 2005-2007. Kohderyhminä olivat päihde- ja mielenterveysongelmaiset, vankilasta vapautuvat sekä nuoret. Tavoitteena oli luoda asumisen palvelumalli, jonka avulla asumisen tukea voidaan viedä mihin tahansa asuntoon. Asiakastyön ja palautekeskustelujen myötä luotiin Asumisen tukipalvelu eli TUPA-malli, jota toteuttaa asumisen tukihenkilö. Lähtöoletuksena oli se, että asunnottomuudessa on kyse sopivien asuntojen puutteen lisäksi yhä useammin myös puutteista asumisen taidoissa.</p> <p>Asumisen tukipalvelussa lähetävä taho tai asiakas ottaa yhteyttä palvelun tarjoajaan, jonka jälkeen järjestetään yhteistapaaminen. Asiakkaan motivoituessa tehdään tukisuunnitelma, ”palvelupaketti”. Siihen kuuluu asuminen neuvonnan ja palveluohjauksen lisäksi myös muut asiakkaan tarvitsemat palvelut. Asumisen tukipalvelu on riippumatonta, ennalta ehkäisevää ja kokonaisvaltaista, mutta myös yksilöllisesti räätälöityä palvelua. Tukea voidaan muuttaa intensiivisyyden ja keston mukaan sekä antaa juuri silloin kun ihminen sitä tarvitsee, jolloin ongelmat eivät kasaannu entisestään.</p> <p>Hankkeen asiakkaat kokivat kaipaavansa eniten apua viranomaisasiointiin. Muut asumisen taidot jäivät vähemmälle huomiolle. Toisaalta viranomaisyhteistyössä sekä asiakkaiden kokemana elämänhallintaa että elämänlaatua parani. Asiakkaat kaipaivat myös henkistä tukea ja keskusteluapua. Tämä herätti kysymyksen, eikö osa asiakkaista saa keskusteluapua mistään olemassa olevista palveluista ja tarvitaanko asiakkaan ja palvelujärjestelmän väliin jokin kolmas taho, tulkitse ja tueksi.</p> <p>Hankkeessa kartoitettiin asunnottomaksi joutumisen riskitekijöitä. Näitä olivat perheettömyys, matala koulutustaso sekä huono taloudellinen tilanne, joka oli seurausta paitsi velkaantumisesta myös tilapäisistä ja matalapalkkaista työsuhteista. Nuorten kohdalla tämä merkitsi toimeentulotukiriippuvuutta. Toinen nuorten ryhmälle ominainen piirre oli vanhempia ikäryhmiä suurempi psyykinen sairastavuus. Asunnottomuuteen ja asumisvaikeuksiin näyttää liittyvän kehä, jossa huono tai kokonaan puuttuva koulutus heikentää työnsaantimahdollisuuksia. Taloudellinen niukkuus johtaa velkaantumiseen ja vaikeuttaa vuokranmaksua, etenkin jos asioiden järjestämiseen viranomaisten ja muiden tahojen kanssa ei riitä tarmoa tai kykyä. Asunnottomuuteen voi johtaa myös sairastuminen, joko psyykkiseen sairauteen tai päihdesairauteen.</p> <p>Päihde- ja mielenterveysongelmat ovat suurin yksittäinen asunnottomuutta aiheuttava tekijä. Hoitamattomina ne tekevät asuttamispyrkimykset tyhjiksi. Niiden tehokas hoitaminen onkin parasta asunnottomuuden ehkäisyä. Asunnottomien palvelujärjestelmää tulisi muokata proaktiiviseen suuntaan, kiinnittäen huomiota asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Nyt suomalainen järjestelmä on rakentunut pitkälle korjaavien toimenpiteiden varaan.</p>			
<i>Asiasanat</i>	asunnottomuus, asuntopolitiikka, tukipalvelut, ennaltaehkäisy, palvelumalli			
<i>Rahoittaja/ toimeksiantaja</i>	Ympäristöministeriö			
	ISBN 978-952-11-2965-0 (nid.)	ISBN 978-952-11-2966-7 (PDF)	ISSN 1238-7312 (pain.)	ISSN 1796-1653 (verkkokj.)
	<i>Sivuja</i> 153	<i>Kieli</i> suomi	<i>Luottamuksellisuus</i> julkinen	<i>Hinta (sis. alv 8 %)</i>
<i>Julkaisun myyntijakaja</i>	Edita Publishing Oy, Asiakaspalvelu, PL 800, 00043 EDITA puh. 020 450 05, telefax 020 450 2380, sähköposti: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi www.edita.fi/netmarket			
<i>Julkaisun kustantaja</i>	Ympäristöministeriö			
<i>Painopaikka ja -aika</i>	Edita Prima Oy			

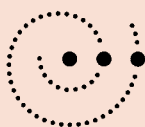
PRESENTATIONSBLAD

Utgivare	Miljöministeriet Bostads- och byggnadsavdelning	Datum Januari 2008		
Författare	Leena Lehtonen, Jari Salonen			
Publikationens titel	Asunnottomuuden monet kasvot (Bostadslöshetens många ansikten)			
Publikationsserie och nummer	Miljön i Finland 3/2008			
Publikationens tema	Boende			
Publikationens delar/ andra publikationer inom samma projekt				
Sammandrag	<p>Undersökningen baserar sig på Espoon Diakoniasäätiön projekt Asumisen taidot (kunskaper och färdigheter för boende) åren 2005-2007. I målgruppen ingick missbrukare, personer med mentala problem, personer som kommit ut ur fängelset och unga. Målet var att skapa en servicemodell för boendet, genom vilket boendestöd kan omfatta alla slags bostäder. Genom arbetet med klienter och feedbackdiskussioner skapades TUPA-modellen (stödtkänster i anslutning till boendet) som genomförs av stödpersoner inom boendet. Utgångspunkten var att det vid bostadslöshet är fråga om brist på lämpliga bostäder, men allt oftare också bristande boendekunskap.</p> <p>Den instans inom stödtkänsterna för boendet som skickar klienten, eller klienten själv, tar kontakt med serviceproducenten, varefter en gemensam träff ordnas. Om klienten kan motiveras görs en stödplan upp, ett "paket av tjänster" som omfattar rådgivning och handledning i anknytning till boendet och andra tjänster som klienten behöver. Stödtkänsterna inom boendet är oberoende, förebyggande och helhetsbetonade men också individuell skraddarsydd service. Stödet kan ändras i fråga om intensitet och varaktighet, och det kan sättas in just då personen behöver det, så att problemen inte hopar sig än mer.</p> <p>Klienterna som omfattades av projektet upplevde att de mest behövde assistans i kontakten med myndigheter. Andra kunskaper och färdigheter när det gällde boendet fick mindre uppmärksamhet. Å andra sidan ökade klienternas känsla av livskontroll och livskvalitet genom samarbetet med myndigheterna. Klienterna saknade också psykiskt stöd och någon att diskutera med. Detta väckte frågan om det är så att en del av klienterna inte ges diskussionsstöd genom någon av de tjänster som erbjuds, och om det skulle behövas en tredje instans mellan klienten och servicesystemet som tolk och stöd.</p> <p>Projektet kartlade riskfaktorerna för bostadslöshet. Dessa var att inte ha familj, låg utbildningsnivå samt dålig ekonomi som var en följd av skuldsättning men också av sporadiska och lågavlönade arbetsförhållanden. För unga innebar detta beroende av utkomststöd. Ett annat särdrag för kategorin unga var att det förekom en högre incidens av psykisk ohälsa än bland de äldre åldersgrupperna. Det verkar finnas en ond cirkel när det gäller bostadslöshet och svårigheter med boendet, där låg utbildning eller ingen utbildning alls försämrar möjligheterna att få jobb. Då ekonomin är knapp leder det till skuldsättning och svårigheter att betala hyran, framförallt om man inte har energi eller förmåga att reda ut sakerna med myndigheterna eller andra instanser. Andra faktorer som kan leda till bostadslöshet är insjuknande, antingen psykiskt eller i rusmedelsberoende.</p> <p>Missbruksproblem och mentala problem är den största enskilda faktorn som orsakar bostadslöshet. Om dessa problem inte åtgärdas urholkas försöken att hjälpa personen. Att effektivt sköta problemen är det bästa sättet att förebygga bostadslöshet. Systemet med tjänster för bostadslösa bör utvecklas i proaktiv riktning, där man fokuserar på förebyggandet av bostadslöshet i ett så tidigt skede som möjligt. Hittills har det finska systemet till stor del baserats på tillrättaläggande åtgärder.</p>			
Nyckelord	bostadslöshet, bostadspolitik, stödtkänster, förebyggande, servicemodell			
Finansiär/ uppdragsgivare				
	ISBN 978-952-11-2965-0 (hft.)	ISBN 978-952-11-2966-7 (PDF)	ISSN 1238-7312 (print)	ISSN 1796-1653 (online)
	Sidantal 153	Språk Finska	Offentlighet Offentlig	Pris (inneh. moms 8 %)
Beställningar/ distribution	Edita Publishing Ab, Kundservice, PB 800, FI-00043 EDITA tel. +358 20 450 05, telefax +358 20 450 2380, e-mail: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi www.edita.fi/netmarket			
Förläggare	Miljöministeriet			
Tryckeri/tryckningsort och -år	Edita Prima Ab, Helsingfors 2008			

DOCUMENTATION PAGE

<i>Publisher</i>	Ministry of the Environment Housing and Building Department			<i>Date</i> January 2008
<i>Author(s)</i>	Leena Lehtonen, Jari Salonen			
<i>Title of publication</i>	Asunnottomuuden monet kasvot (The many faces of homelessness)			
<i>Publication series and number</i>	The Finnish Environment 3/2008			
<i>Theme of publication</i>	Housing			
<i>Parts of publication/ other project publications</i>				
<i>Abstract</i>	<p>The study is based on the Espoon Diakoniasäätiö project, "Living Skills", which ran 2005-2007. The target groups were substance abuse and mental illness sufferers, those just released from prison and youths. The goal was to create a living model, with which residential support can be provided for any residence. Work with clients and feedback discussions resulted in the Residential Support Service (TUPA) model, which is administered by a residential counsellor. The hypothesis was that homelessness involved not only the lack of appropriate housing, but also increasingly a lack of living skills.</p> <p>The Residential Support Service referral or client contacts the service provider, after which a meeting is arranged. Based on the client's input, a support plan, or "service package" is made. This package includes residential advice and service guidance as well as other services required by the client. The Residential Support Service is an independent, preventative and comprehensive, but also individualised service. Support can be altered according to the degree of intensity or duration and be provided precisely when the person needs it, so that problems are not increased.</p> <p>The project clients felt that they most needed help in dealing with official agencies. Other living skills were given less attention. Conversely, there were improvements in official transactions as well as the life management and quality of life experienced by the clients. The clients also desired moral support and hotline assistance. This raised the question: Don't some of the clients receive hotline assistance for existing services and is a third party needed between the client and service system required to serve as an interpreter and in a support capacity.</p> <p>The risk factors for falling victim to homelessness were charted in the project. These were: no family, low level of education and poor economic situation, which was the result of not only debt, but also temporary and low-wage employment. Where youths are concerned, this resulted in a dependency on unemployment benefits. Another typical characteristic of the youth group was a higher incidence of psychological disorders than in older age groups. Homelessness and living difficulties seem to contribute to a vicious circle where deficient or completely non-existent education decrease the possibility of employment. Lack of financial resources leads to debt and makes it difficult to pay rent, particularly if the individual does not have the motivation or ability to take care of matters with official agencies. Illness, such as mental disorders or substance abuse, can also lead to homelessness.</p> <p>The problems associated with substance abuse and mental illness are the single greatest factor leading to homelessness. Left untreated, they can nullify any attempt to establish a residence. Their effective treatment is, indeed, the best way to prevent homelessness. The treatment system for homeless people should be developed in a more proactive direction, placing the focus on the prevention of homelessness at as early a stage as possible. The Finnish system is currently built on a programme of corrective measures.</p>			
<i>Keywords</i>	homelessness, housing policy, support services, prevention, service model			
<i>Financier/ commissioner</i>				
	ISBN 978-952-11-2965-0 (pbk.)	ISBN 978-952-11-2966-7 (PDF)	ISSN 1238-7312 (print)	ISSN 1796-1637 (online)
	<i>No. of pages</i> 153	<i>Language</i> Finnish	<i>Restrictions</i> For public use	<i>Price (incl. tax 8 %)</i>
<i>For sale at/ distributor</i>	Edita Publishing Ltd. P.O. Box 800, FI-00043 EDITA tel. +358 20 450 05, telefax +358 20 450 2380, e-mail: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi www.edita.fi/netmarket			
<i>Financier of publication</i>	Ministry of the Environment			
<i>Printing place and year</i>	Edita Prima Ltf., Helsinki 2008			

Tämä tutkimus perustuu Espoon Diakoniasäätiön tutkimus- ja kehittämishankkeeseen. Lähtökohtana oli havainto siitä, että asunnottomuuden taustalla ovat yhä useammin sopivien asuntojen puutteen lisäksi puutteet asumisen taidoissa erityisesti syrjäytymisvaarassa olevilla ryhmillä. Säätiöllä on tukiasuntoja sekä asumisyhteisöjä mielen-terveys- ja päihdekuntoutujille. Hankkeen aikana kehitettiin asumisen tukipalvelumalli TUPA, jonka avulla tukea voidaan viedä mihin tahansa asuntoon. Lisäksi tutkimus tarjoaa uutta tietoa asunnottomuuden luonteesta sekä tuetun asumisen tilasta ja tarpeista.

YMPÄRISTÖMINISTERIÖ
MILJÖMINISTERIET
MINISTRY OF THE ENVIRONMENT

OIKEUSMINISTERIÖ

Myynti: Edita Publishing Oy
PL 800, 00043 EDITA
Asiakaspalvelu: puh. 020 450 05, faksi 020 450 2380
Edita-kirjakauppa Helsingissä:
Antinkatu 1, puh. 020 450 2566

ISBN 978-952-11-2965-0 (nid.)

ISBN 978-952-11-2966-7 (PDF)

ISSN 1238-7312 (pain.)

ISSN 1796-1637 (verkkoj.)